מירער ישיבה אין גלות

ווען די וועלט
האט געברענט

בע"ה

הרב אלחנן יוסף הערצמאן

מירער ישיבה אין גלות
ווען די וועלט האט געברענט

באשריבן דעם "נס ההצלה"
פון די ישיבות אין שאנכיי

כי הם חיינו די תורה איז אונזער לעבן

בע"ה

מירער ישיבה אין גלות
ווען די וועלט האט געברענט
"נס ההצלה"

צו דערציילן די גרויסע גענאָדן פון אויבערשטן און זיינע גרויסע וואונדער וואס ער האט גיטאהן מיט אונז, ער האט אונז גיראטיוועט פון טויט צום לעבן, ער האט אונז ארויס געגומען פון די סכנות און רדיפות וואס האט איז אונז געטראפן ביי די צווייטע וועלט מלחמה און די גאנצע צייט פון אונזערע וואַנדערן פון "מיר" צו "וילנא", און פון וילנא צו קיידאן, און פון קיידאן צו יאפאן, און פון יאפאן צו שאנכיי.

יעדן ווינקל האט מען גיזעהן השגחה פרטית

געשריבן דורך איינער וואס האט אליין מיט געמאכט די גאנצע רייזע, א מירער תלמיד אין גלות שאנכיי

אלחנן יוסף הערצמאן

דער מחבר פון די ספרים "מוסר השכל", "בית נאמן", "דער מוסר וועלט" צוויי בענדער, און נאך

ברוקלין נ.י.
שנת **תשס"ב** לפ"ק

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

©
כל הזכויות שמורות
צו באקומען דעם ביכל:
"הוצאת המאיר לישראל"
142 RODNEY ST.
BROOKLYN N.Y. 11211
(718) 782-1415

כתובת המחבר
ELCHONON JOSEF HERTZMAN
61 HARRISON AVE APT 5#D
TEL 718-388-9145

כל הזכויות של התמונות שמורות
להוצאת ספרים מישור - ומשפחת לייטנר
ולגינזך קידוש השם

באדיבותם של הספר "הזריחה מפאתי קדם" ישיבת מיר
התודה והברכה להם
ושיצליחו בכל דרכיהם

מכתב עידוד לפרסום ניסי ההצלה

מאת מרן המשגיח רבינו יחזקאל לוינשטיין זצ"ל

רב ברכה לידידי הרב הנכבד יקר ונעלה איש רוח וכו' מוה"ר אלחנן יוסף הערצמן שליט"א.

אחדשה"ט. קבלתי את החוברת זכרונות מימי שילוחנו. תודה לו בעד זאת, כי נזכרתי על ידה מעט מהעבר, ונזכרתי מהחסדים אשר ההשגחה העליונה הראתה לנו לדעת אשר היא עושה תמיד עם האדם.

מי יתן אם היה נמצא מי אשר בידו וביכולתו לעשות חיבור גדול מכל הרפתקי אשר עברו עלינו, אשר לא יספיקו הפה והעט לספר ולכתוב, ההשגחה והניסים אשר עשה עמנו השי"ת.

כמה עצות וסיבות הזמין השם־יתברך על דבר נסיעתנו ממיר לוילנא, ואחר־כך מוילנא לקיידאן — ליטא, ואחר־כך הפלאים הגדולים השגת הרשיונות. ועיקר הפלא הגדול אשר אין להבין, שנתנו לנו הרוסים רשות לנסוע כפי רצונינו, אשר זאת לגמרי היפוך טבעם וחוקם, ועוד יותר לרומם אותנו להחשיב אותנו בתור תיירים, החליפו משפטם והנהגתם, במקום אשר שולחים בעד חטאים כאלו לסיביר, היטיבו עמנו, אשר הם בעצמם אינם יודעים מה היה עמהם, כענין שנאמר "פלגי מים לב מלך ביד ה' אל כל אשר יחפוץ יטנו" (משלי כא, א).

וענין יפאן הלא זה תקופה בפני עצמה, וענין שנחאי הלא הוא חיבור גדול.

מה לנו להאריך, הלא ניסים ונפלאות אין מספר עשה ה' עמנו. כדאי שיהיה כל אחד ואחד תמיד מזכיר לעצמו מה שעשה עמו השם־יתברך ניסים עד אין שיעור.

ואם יש מי אשר מוצא בעצמו אשר ביכולתו לכתוב ענייני הנסים האלו באופן שיהיה מועיל לעצמו וגם לאחרים להשריש אמונה בהשגחה ובטחון בהשי״ת, כמובן על־ידי דיבוק חברים יראי שמים ויודעי המלאכה הזו, הנה היה לי זאת לשמחה.

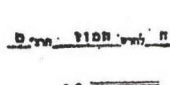
אבל איך שיהיה כדאי לאדם להיות זוכר זאת תמיד, ואם בידו להועיל בזה אף לאחרים מה מאד גדולה זכותו.

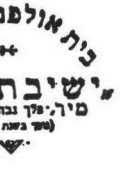
מברך אני אותו בכל טוב סלה, וכו׳.

ידידו

יחזקאל לעוינשטיין

אתינא לאסתודי גזה אחאי יקירא המופלג החו"ב מר אלתנן יוסף הרצמן נ"י מעיר נ'סינץ, חלומר בישיבתנו תק' זה איזה דמנים ולפני זה למד עוד בישיבות גדולות אחרות, וחנה חזינו את יקרת ערכו שכל עת מסתופפו בצלו של היכל חוי שקיד לצי מרשא ולעי באוריתא, ועלת בחורת, ודבר ד' הוא פלא, מפלמל בפלפולא דאוריתא, פוחיב וסתרץ ומחדש דברים ערבים לאוזן שומעת.

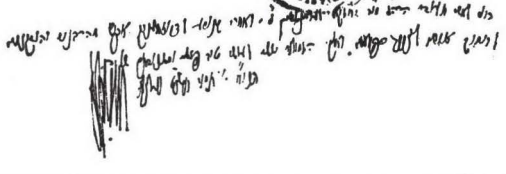
דכלל מצמין הוא בחם דרכו ובעוז רצונו ושאיפתו לשבח בניה ד' לעלות בפעלות התורה והיראה, וכמגמתו חילו לקרב גם אחרים לדבר ד' בנועם אמריו, ובלבתו קדימה בקודש לשקוד על התורה ולהגדיר תילים לאוריתא, עוד יקלוט אל תוך נפשו מתאור מצפון באותל התורה ויגדל וישגא בעתידו לשם ולתפארת.

ויקר ונעלה כמותו, שם גם בנסן חזה שלומדי תורה וחוגי, ושומרי מצות נחפעמו, שם רגת תמצות להתענין בו להוקירו ולקרבו ולעשות למובתו, וד' יעזור לו ויברכנו סלה.

מכו"ח למען התורה ולומדי,

מנחל רוחני דישיבת-מיר

די המלצה פון משגיח צום מחבר אין די יונגע יאהרן

אינטער דעם האט צו געשריבן אין געחתמ"ט הגאון רבי חיים עוזר גראדזינסקי זצ"ל

חיים לייב שמואלביץ
ראש ישיבת מיר
פעיה"ק ירושלים תובב"א

הנני להכיר בשער בת רבים מעלת כבוד ידידי הרב הגאון ר' **אלחנן יוסף הערצמאן** שליט"א, אשר למד לפנים בישיבתנו הק' במיר, ובמשך גלות שאנכאיי, ועלה ונתעלה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וכן נתעלה מאד בחכמה ומוסר ויראת ה' טהורה בהצטיינות מיוחדת, וחונן בפה מפיק מרגליות להשפיע ולהעניק מרוחו לרבים השומעים לקחו, וזכה לחבר כמה חבורים בכת"י בענינים אלו, וכעת משמש כמנהל רוחני בישיבת רמת השרון.

לכן אמרתי לסמכו בסמיכת חכמים יורה יורה ידין ידין, וכל מן דין סמיכו לנא, והוא מוכשר לשמש ברבנות בקהלה הכי חשובה בארץ ובחו"ל, וכן לשמש כראש ומנהל רוחני בישיבה חשובה, וכל קהלה שתבחר בו תתברך מן השמים כמו שאמרו ז"ל תיכף לת"ח ברכה, ולרגלו תברך קרת.

הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה
חיים לייב שמואלביץ
ראש ישיבת מיר

חיים לייב שמואלביץ
ראש ישיבת מיר
פעיה"ק ירושלים תובב"א

ב"ה, ב' בחר תשכ"א, פה עיה"ק ירושלים.

הנני להכיר בשער בת רבים את מעלת כבוד הרב הגאון, אוצר התורה והיראה, כש"ת מוה"ר **אלחנן יוסף הערצמאן** שליט"א, שלמד רבות בשנים בישיבתנו הק' במיר ומשך כל גליותיה. ועלה ונתעלה הרבה במעלות התורה והיראה, וביחוד עסק ועוסק בעיון בחוקי התורה המדברים בעניני אמונה, מדות ויראת ה', ויראה רוב ברכה בעמלו, וכבר אתמחי גברא, כמשפיע ומחנך מעולה לצעירי הישיבות ללמדם דעת ויראת שמים, ובהיותו מחונן בלב טהור ובכשרונות מיוחדים לחפש רעיונות ודברים נשגבים בענינים אלה עלה בידו לחבר חיבורים שונים מעניני מדות ויראת שמים, ומהם חיבורים הנועדים לחינוכם של צעירים בדרכי התורה והיראה כפי המקובל מרבותינו זי"ע, לכן אמינא לפעלו יישר, ויזכה להוציא חיבוריו לאור עולם לזכות הרבים. ויה"ר שיעזרהו השי"ת ויביאהו אל המנוחה ואל הנחלה ויוסיף לחדש ולחבר ולהפיץ דבריו על פני תבל וזכות הרבים תהא תלוי בו.

הכותב וחותם לכבוד התורה ולומדיה

נאם **חיים לייב שמואלביץ**
ר"מ דישיבת מיר

לזכרון עולם

*

לעילוי נשמת

האשה החשובה

מרת **יטא** ע"ה

בת"ר **יחזקאל שרגא**

נלב"ע ביום י"ד אייר

פסח שני תשס"א

*

ת.נ.צ.ב.הח.

דער מחבר הרב אלחנן יוסף הערצמאן שליט"א

די תורה אין גלות

פאַרוואַרט

וואונדער איבער וואונדער זענען די וועגן פון השי״ת וויאזוי דער שארית הפליטה איז ניצול געווארן. די וואס האבן זיך געראטעוועט דאס לעבן אין די מלחמה יארן און די ביטערע גזירות. יעדער פון זיי האט געזען השגחה פרטיות און אפענע נסים אויף טריט און שריט.

אין די קומענדיגע קאפיטלען וועט זיך דער לייענער באקענען מיט די שטוינענדע ערציילונג פון די רעטונג פון בני תורה און ישיבות, וואס בחסדי השי״ת זענען זיי ניצול געווארן פון היטלער׳ס קרעמאטאריום׳ס אין אייראפע דורכ׳ן ווייטן מזרח קיין שאנכיי, און וויאזוי השי״ת האט געראטעוועט א חשוב׳ן חלק פון כלל ישראל.

די ערציילונג איז געשריבן געווארן דורך איינעם פון די בני תורה, איינער וואס האט אליין מיטגעמאכט די אלע וואנדערונגען, פוילן, ווילנע, שאנכיי, אמעריקע, ביז ער איז געגנצליך געראטעוועט געווארן. א איד וואס לעבט היינט צו טאג מיט אונז אין ויליאמסבורג, א חשוב׳ער תלמיד פון די וועלט בארימטע מירער ישיבה אין אייראפע, הרב הגאון הצדיק רבי אלחנן יוסף הערצמאן שליט״א, א מחבר פון פיל מוסר ספרים, און א באקאנטער שרייבער פון טיפזיניגע מוסר געדאנקען, און פון די גרעסטע בעלי המוסר בזמנינו וואס איז ברייט באקאנט מיט זיינע וואונדערליכע דרשות און שיעורים וואס טוישן דעם פנימיות הנפש.

רבי אלחנן יוסף שליט״א האט אן הסכמה אויף זיין ערציילונג פון זיין רבי׳ן הרב הגאון הצדיק המפורסם רבי יחזקאל לעווינשטיין זצ״ל, דער משגיח פון די מירער ישיבה אין די גורל׳דיגע יארן, (אויך איינער וואס איז געראטעוועט געווארן דורך שאנכיי). אין זיינע לעצטע יארן איז ער געווען משגיח רוחני אין דער פאניוזשער ישיבה אין בני ברק.

אין די ערציילונג זעען מיר בחוש ווי אזוי דער מסבב כל הסיבות האט מקדים געווען די רפואה פאר די מכה, און האט נאך מיט פיל יארן פאר די

ביטערע גזירות, אנגעגרייט אלע מיטלען צו די אומפארשטענדליכע געוואלדיגע גרויסע תורה-הצלה אקציע.

דער שרייבער אלס תלמיד פון די מירער ישיבה, קאנצעטרירט זיך אויף זיינע אייגענע איבערלעבענישן צווישן די מירער תלמידים, אבער דער "שאנכייער" נס הצלה האט איינגעשלאסן אין זיך פיל אנדערע ישיבות מיט זייערע טויזנטער תלמידים, וואס זענען אויך ניצול געווארן דורך דעם נס דורך ענליכע אופנים.

צווישן אנדערע שרייבט ער: "איינע פון די גרעסטע וואונדער איז געווען וואס די רוסן האבן אונז ערלויבט דורכצופארן זייער לאנד, וואס דאס איז אינגאנצן קעגן זייער געזעץ און נאטור. און נאך דערצו אונז צו האלטן ווי חשובע טוריסטן, וואס אין נארמאלע צייטן באטראכטן זיי דאס פאר א זינד (אוועקצולויפן פון לאנד און לערנען תורה) און זיי באשטראפן זייער הארב מיט'ן פארשיקן קיין סיביר. זיי אליין האבן נישט געוואוסט וואס מיט זיי איז געשען, אזוי ווי עס שטייט אין פסוק (משלי כא א): לב מלך ביד ה' אל אשר יחפוץ יטנו, "דאס הארץ פון קעניג איז אין השי"ת'ס האנט, וויאזוי ער ווייל, טוט ער עס בייגן".

אויך וועלן מיר קענען זען דורך די ערציילונג, וויאזוי השי"ת האט צוגעפירט אז אפילו אין גאר ווייטע לענדער וואו זייט ביאת העולם איז דארטן נאך נישט געהערט געווארן קיין קול תורה, און עס איז א גרויסער ספק צי עס איז בכלל געווען דארטן א אידישער ישוב, זענען אויפגעשטעלט געווארן ישיבות וואו בני תורה האבן געלערנט תורה מיט די גרעסטע התמדה, אין די זעלבע צייט ווען כמעט אין די גאנצע וועלט האט געברענט א פייער, און טייכן אידיש בלוט האט זיך געגאסן ווי וואסער רח"ל.

זייער פיל זענען די חסדים פון השי"ת פאר יעדן באזונדער, און אלע צוזאמען זענען איין וואונדערליך בילד וואס דער מענטשליכער באגרעניצטער שכל קען עס אינגאנצן נישט באגרייפן, אזוי ווי מיר זאגן אין "נשמת", אז אפילו אונזער מויל וואלט געווען פול מיט געזאנג אזוי ווי דער ים, וואלטן מיר אויך נישט געקענט דערציילן און דאנקען דעם בורא עולם פאר די ניסים ונפלאות וואס ער האט געטאן און טוט שטענדיג מיט זיין באליבטן פאלק, די אידן. הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו!

*

די צוזאמענארבעט פון דייטשלאנד מיט רוסלאנד

דער דאטום פון י״ז אלול שנת תרצ״ט לפ״ק איז טיף אייגעקריצט געווארן אין די היסטאריע פון די וועלט. דורות לאנג וועט מען געדענקען דעם טאג, וואס די דייטשע ארמיי אונטער די פירערשאפט פון זייער טייוולאנישן פירער ימ״ש, האבן אנגעגריפן אויף פוילן פון מערב זייט. אזוי האט זיך אנגעפאנגען א ים פון פארשידענע צרות, די גרויזאמע צווייטע וועלט קריג, (קוים פינעף און צוואנציג יאר נאך די ערשטע וועלט קריג), ווי סך הכל האבן צווויי און פערציג מיליאן מענטשן - ציווילע און מיליטערישע - פארלוירן זייערע לעבנס.

ווייניגער ווי א וואך צייט, איז שוין די פוילישע ארמיי געווען אינגאנצן צושמעטערט און צושטיקלט. דערווייל האט די דייטשע ארמיי זיי נאך נאכגעיאגט, און אויפ׳ן וועג האבן זיי איבערגעלאזט חורבנות און שריפות, און סתם אזוי גע׳הרג׳עט און גיפלינדערט, אזוי ווי דער סדר פון דעם טרויעריג באריטן ארמיי. נאר אין די הויפט שטאט ווארשע האט די פוילישע ווידערשטאנד אנגעהאלטן אביסל לענגער, ביז בערך סוכות פון יאר ת״ש.

יארן לאנג האבן זיך די דייטשן געגרייט צו דעם קריג, און זיי האבן פאר דעם ציל פראדוצירט אלע סארט ערליי וואפן. די אמוניציע פאבריקן האבן געארבעט אין פולן טעמפא. דאס גאנצע דייטשע פאלק האט מען יארן לאנג אויסגעשולט מיליטעריש מאניוורירן, בשעת די איבריגע ארומיגע לענדער זענען ווי געשלאפן און האבן נישט געוואלט וויסן דעם אמת. אזוי איז נישט קיין וואונדער אז די פוילישע וויידערשטאנד קעגן די דייטשן, איז געווען א נישטיגע און א לעכערליכע.

אין די זעלבע צייט וואס די דייטשן זענען אריין אין מערב פוילן, האבן די רוסן אריינמארשירט אין מזרח פוילן. נאכדעם וואס די פוילישע ארמיי איז שוין געווען א באזיגטער, האבן שוין די רוסן אינגאנצן נישט אנגעטראפן אפילו א מינימאלע וויידערשטאנד, און זיי האבן שוין גארנישט געטראפן פון די פוילישע ארמיי. אזוי האבן די רוסן באקומען האלב פוילן אן קיין שום איבערשטרענגונג און בלוט פארגיסונג, און אפילו אן חורבנות און געלט שאדן.

אין דעם מזרח טייל פון פוילן איז אויך געווען אריינגערעכנט די ליטווישע חלק פון פוילן, וואו עס איז דעמאלטס געווען קאנצעטרירט רוב ליטווישע ישיבות, ווי ראדין, ביאליסטאק, קאמעניץ, בראנאוויטש, קלעצק, סלאנים, מיר, גראדנע, ווילנע און נאך.

*

וועז די צוויי מיליטערן האבן זיך צוזאמען געטראפן, האט מען צוטיילט פוילן. די מזרח זייט האט רוסלאנד אפיציעל אנעקסירט, און די מערב זייט האט דייטשלאנד אנעקסירט. אזוי ארום האט פוילן אויפגעהערט צו עקזיסטירן אלס מלוכה. עס איז געווארן אפגעווישט פון די מאפע.

די מאפע פון פוילען

די טיילונג פון פוילן איז געווען לויט א פאראויס באשטימטע פלאן און א פונקטליכע מאפע וואס איז געווען צוגעשטימט פון ביידע צדדים, רוסלאנד און דייטשלאנד, נאך אסאך פריער. אויב די דייטשע ארמיי איז אריין אביסל טיפער ווי די אפיציעלע ליניע, האט זי דערנאך צוריק אפגעטרעטן פאר רוסלאנד, און אזוי אויך פארקערט.

די שטאט בריסק איז געווען די רוסישע גרענץ, צו רוסלאנד. מערב זייט פון די שטאט איז געווארן דייטשלאנד.

ווי געזאגט, האבן זיך רוב ישיבות געפונען אויף מזרח זייט, און פלוצלונג כמעט ווי איבערנאכט, האבן זיך די ישיבות געפונען אונטער די רוסישע קאמוניסטישע רעגירונג און גזירות. אנשטאט וואס ביז יעצט זענען זיי געווען ישיבות מיט תלמידים אין דעם אנטיסעמיטישן פוילן, זענען זיי יעצט אויף איינמאל געווארן פאראזיטן און קאנטער רעוואלוציאנערן, פאנאטיקערס און ליידיגייער. לויט די באקאנטע קאמוניסטישע געזעצן איז פאר די "עבירה" פון אנפירן א ישיבה און די "עבירה" פון לערנען אין א ישיבה, דער שטראף פון לעבנסלענגליכע טורמע מיט שווערע ארבעט אין סיביר.

גלייך ווי די רוסן זענען אריין אין דעם שטעטל "מיר", האבן זיי אנגעהויבן צו קוקן אויף די ישיבה פון אויבן אראפ. מען וועט זיי מאכן פאר אונזערע. מען וועט די יונגע מענטשן שיקן אין מיליטער, שטודירן, ארבעטן. מען האט אנגעהויבן צו רעדן דירעקט און אומדירעקט.

יעדער האט שוין פארשטאנען. מען האט איינגעזען אז מען איז באמת אין א גרויסע תפיסה, אנגעפירט פון דעם מערדער סטאלין ימ"ש, און מען מוז שווייגן. נאר א נס קען העלפן. און פון רוסלאנד צו אנטלויפן? ווער האט זיך דען געקענט רירן אפילו פון איין

שטאט צום צווייטן אין דעמאלטס דיגן רוסלאנד, און אוודאי א גאנצע ישיבה. דערצו איז דאך נישטא וואו צו לויפן. נאר פאר עטליכע געציילטע בחורים מיט אמערקאנער פאספארטן איז געלונגען די לעצטע מינוט זיך ארויסצובאקומען.

עס זענען אויך געווען בחורים וואס צום נייעם זמן זענען זיי געקומען צו פארן פון זייערע וואוינערטער אין מערב פוילן, און צוליב די טיילונג האבן זיי נישט געקענט צוריקפארן. צום סוף האט זיך אויסגעשטעלט אז טאקע וועגן דעם זענען זיי געבליבן לעבן צוזאמען מיט די ישיבה. צוליב דעם וואס השי"ת וואס ער איז דער מסבב כל הסיבות, האט אזוי צוגעפירט.

*

דער רובענטראפ מאלאטאוו אפמאך

דער אפמאך פון צוטיילן פוילן אויף צוויי חלקים, איז אנגערופן געווארן "דער רובענטראפ מאלאטאוו אפמאך", אויף די נעמען פון די אויסן מיניסטארן פון רוסלאנד און דייטשלאנד וואס האבן אונטערגעשריבן דעם אפמאך. דער אפמאך פון די צוויי גרעסטע רשעים האבן געגעבן די מעגליכקייט פאר די ישיבות ניצול צו ווערן. אויך דער "נס פון ווילנע" וואס ווערט וועט ווייטער באשריבן ווערן באריכות, איז ארויסגעקומען דורך דעם.

דאס אלעס האט השי"ת צוגעפירט. פונקט ווי ביים צווייטן חורבן בית המקדש האט דער קייסער פון רוים נאכגעגעבן רבי יוחנן בן זכאי'ס פארשלאג "תן לי יבנה וחכמיה", און די ישיבה מיט די סנהדרין פון יבנה זענען געראטעוועט געווארן, אזוי אויך יעצט זענען די ישיבות ניצול געווארן דורך דעם אפמאך, אן דעם וויסן, און דורך די גרעסטע רשעים פון די וועלט.

ווי א דונער אינמיטן א זונענדיגן טאג, האט אויסגעבראכן די נייעס אז רוסלאנד און דייטשלאנד האבן אונטערגעשריבן אן אפמאך

נישט אנצוגרייפן איינער דעם צווייטן במשך פון צען יאר. (אויך איז דעמאלטס פארגעקומען נאך א געהיימניספולע אפמאך, ווי אזוי זיי זאלן זיך צוטיילן מיט אייראפע. דער אפמאך איז באקאנט געווארן איז די עפנטליכקייט הערשט נאך די מלחמה).

די גאנצע וועלט האט געשטוינט, און מען האט נישט געקענט פארשטיין וואס דא איז פארגעקומען. אלע הויכע פאליטיקאנטן, פון די גרויסע קארפן קעפ ביז דעם פשוט'ן מענטש, האבן זיך נישט געקענט אפוואונדערן אויף דעם מאדנעם געשעעניש.

יעדער האט געוואוסט די דורות לאנגע שנאה צווישן די צוויי פעלקער. די בלוטיגע שנאה צווישן די צוויי אידעלאגיעס, די קאמוניסטן מיט די פאשיסטן, וואס די פראפאגאנדע פון ביידע האבן געארבעט מיט'ן פולן טעמפא, איבער די צייטונגען און ראדיא, אז מען דארף דעם אנדערן פארטיליגן. יעדער האט ג'טענה'עט אז דער אנדערער וויל נאר איינעמען און פארשקלאפן די גאנצע וועלט, (ביידע זענען געווען געראכט).

היטלער ימ"ש האט א גאנצע צייט געשטורעמט קעגן דעם געפאר פון די נידריגע ראסן, די סלאווען - רוסן און פוילן, און ביידע האבן זיך געגרייט מלחמה צו האלטן איינער מיט'ן אנדערן. דערצו האבן די רוסן שוין לאנג געהאלטן אינמיטן דיסקוטירן אן אפמאך מיט ענגלאנד און פראנקרייך קעגן דייטשלאנד, און מען האט שוין אפילו געשמועסט פרטים יעדע מדינה וויפיל דיוויזיעס מיליטער זיי וועלן שיקן, און אויף וועלכן פראנט. און פלוצלונג אינמיטן א העלן טאג, אן אפמאך פון רוסלאנד מיט דייטשלאנד!!!

וועגן די ווילד פרעמדקייט פונעם אפמאך, און בכלל די אומפארשטענדעניש און אומלאגישקייט דערפון, און דאס נישט לייגן זיך אויפ'ן שכל, איז די באפעלקערונג סיי פון דייטשלאנד און סיי

פון רוסלאנד, און אפילו די העכערע געזעלשאפט, ארומגעגאנגען מיט אראפגעלאזטע קעפ, און אוודאי איז די ביטערקייט געווען גרויס אין די מערב לענדער פון די פרייע דעמאקראטישע וועלט. אלענפאלס, דאס איז געווען דער מציאות, א פאקט, א געשעעניש.

*

נאך די מלחמה וועלן די אליאירטע ארמייען האבן באזיגט דייטשלאנד, האט מען געפונען אין די דייטשע ארכיוון די סודות׳דיגע ביילאגע וואס איז ג׳חתמ׳עט געווארן צוזאמען מיט׳ן גאנצן אפמאך. לויט די ביילאגע האבן די רוסן און דייטשן טאקע צוטיילט מזרח אייראפע מיט אלע אירע לענדער, ווער עס זאל זיין דער פאקטישער בעל הבית.

צום גרויס וואונדער איז אין יענע ביילאגע אויך געווען א סעיף איבער די שטאט ווילנע. ביידע צדדים אנערקענען אז די שטאט ווילנע באלאנגט צו די קליינע מדינה ליטע.

דער סעיף איז געווען ממש א נס בתוך נס. דא רעדט מען דאך פון די גרעסטע רוצחים וואס די וועלט האט פארמאגט, די גרעסטע אנטיסעמיטן וואס די וועלט האט פארמאגט. אינצווישן פון צוטיילן די מאפע פון גאנץ מזרח אייראפע און בראבעווען אלע קליינע מדינה׳לעך, אנערקענען זיי ביידע אז ליטע איז דער אייגנטימער איבער ווילנע, אין די צייט וואס ליטע אליינס האבן זיי צוגערויבט אן איינגעשלינגען און געמאכט אויס לאנד.

דאס אלעס איז געווען פון די נסים פון די השגחה עליונה, כדי דורכדעם צו עפענען דעם וועג צו די הצלה פון די ישיבות און זייערע תלמידים און נאך אנדערע תלמידי חכמים בני תורה, ווי מיר וועלן זען אין די קומענדיגע קאפיטלעך.

די סודות׳דיגע ביילאגע פון רובענטראפ מאלאטאוו אפמאך

דאטירט ה׳ אלול תרצ״ט

ביי די געלעגנהייט פונעם אונטערשרייבן פון אומאנגרייפן צווישן דעם דייטשן ריך און סאוועטישן פארבאנד, האבן די ביידע אונטערגעשריבענע צדדים אפכעהאלטן סודות׳דיגע באהאנדלונגען צו באשטימען גרעניצן פאר ״איינפלוס שטחים״ צווישן די צוויי גרויסמאכטן אין מזרח אייראפע. די באהאנדלונגען האבן געברענגט צו די מסקנות:

1) אין פאל פון א נייע ארדענונג אין די געגנט פון די באלטישע לענדער (פינלאנד, אסטוניע, לאטוויע, ליטע), וועט די צפון זייט פון ליטע זיין די גרעניץ פון איינפלוס צווישן דייטשלאנד און סאוועטן פארבאנד. אין צוזאמענהאנג מיט דעם, טוען ביידע צדדים אנערקענען אז די שטאט ווילנע באלאנגט צו ליטע.

2) אין פאל פון א נייע פאליטישע ארדענונג, וועלן די געגנטן וואס באלאנגען יעצט צו פוילן, וועט די נייע ליניע פון ״איינפלוס״ פון דייטשלאנד מיט׳ן סאוועטן פארבאנד זיין די ליניע, נאב, וויסלע.

(בערך א חודש שפעטער האבן די צדדים אונטערגעשריבן א מער פונקטליכע ליניע).

וועגן דעם פראבלעם צי איז דער אינטערעס פון די צדדים און זעלבסטשטענדיגע פוילישע רעגירונג צי נישט, און אויב יא, וואס זאלן זיין די גרעניצן, איז נאך נישט באשלאסן געווארן, און מיט די צייט וועט עס נאך באהאנדלט ווערן.

3) וואס אנבאלאנגט דרום אייראפע, האט די רוסישע צייט פארלאנגט מען זאל איינזען די רוסישע אינטערעסן אין בעראראביע, און דער דייטשער צד האט ערקלערט אז ער זאגט זיך אינגאנצן אפ פון יענעם געגנט.

4) ביידע צדדים פארפליכטן זיך צו האלטן אין געהיימניס דעם אינהאלט פונעם פראטאקאל.

*

מערערע אופנים פון הילף איז ארויסגעקומען פאר אידן פון דעם אפמאך, אן דעם וואס איינער זאל האבן גע׳חלומ׳ט דערוועגן בשעת מעשה. מיר וועלן אויסרעכענען איינצלנע:

1 - דורך דעם וואס די דייטשן האבן זיך צוטיילט מיט פוילן, האבן די רוסן באקומען האלב פוילן אן קיין מי, און אן קיין שום אידישע לעבנס פארלוסטן.

2 - דורך דעם וואס ווילנע איז אריבער פון פוילן קיין ליטע, כאטש נאר אויף א קורצע צייט פון אכט ניין חדשים, דאס איז געווען דער וועג וואס רוב ישיבות מיט זייערע ראשי ישיבות זענען ניצול געווארן, אזוי ווי מיר וועלן ווייטער שרייבן באריכות.

3 - דער טיילונג פון פוילן האט ערמעגליכט פאר אסאך פליטים

פון מערב פוילן אין די דייטשע חלק, צו אנטלויפן קיין מזרח פוילן צו דעם רוסישן חלק. די איבער האלב מיליאן פליטים האבן די רוסן פארשיקט קיין סיביר צו צוואנג ארבעט, און איבער העלפט האבן מיט השי״ת׳ס הילף איבערגעלעבט די ביטערע מלחמה.

4 - דורך די געמיינזאמע גרענץ וואס איז געמאכט געווארן פון רוסלאנד און רומעניע, האבן די אידן פון מזרח פוילן - וואס איז אריבער צו די רוסן - זיך אריבערגעשווערצט קיין רומעניע, ווי צענדליגער טויזנטער אידן זענען ניצול געווארן פון די דייטשע הענט.

זעלבסטפארשטענדליך אז אן דעם הסכם וואלטן די דייטשן געקענט איינעמען גאנץ פוילן ח״ו, ווייל מיליטעריש איז נישט געווען קיין שום אפהאלט דערצו, און דעמאלטס וואלט ח״ו דאס גאנצע פוילישע אינדטום אריינגעפאלן אין די דייטשע מערדערישע הענט. נאר השי״ת האט צוגעפירט אז די דייטשן זאלן צושטערן פוילן מיליטעריש, און געבן במתנה האלב פוילן פאר די רוסן אויף א גאלדענעם טאץ, כדי דורכדעם זאלן ניצול ווערן די שארית הפליטה מיט די ישיבות און בני תורה.

*

אונטערן הערשאפט פון רוסלאנד

יעצט וועלן מיר צוריקגיין צו דעם קליינעם שטעטל "מיר" און צו די בארימטע ישיבה, און זען וויאזוי עס איז אריבער אויף זיי יענע גורל׳דיגע טעג.

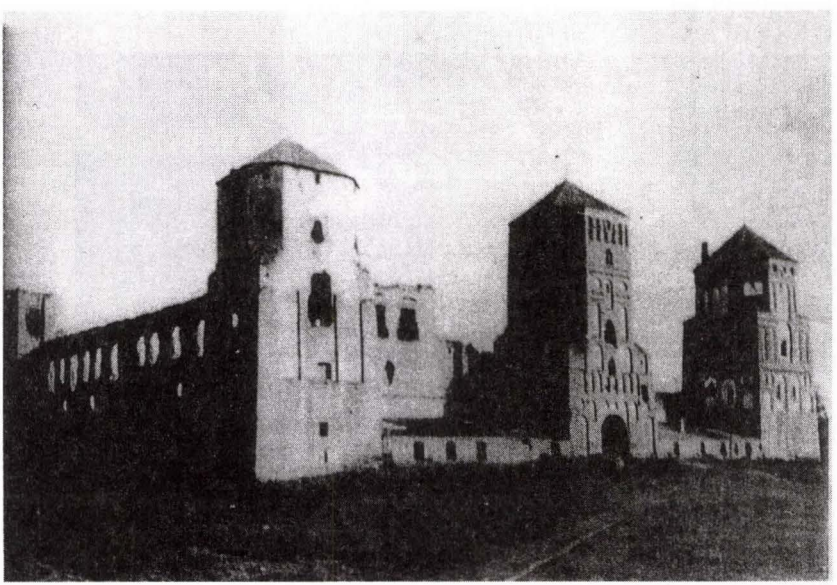
עס איז געווען סליחות טעג ערב די הייליגע טעג פון יאר ת"ש לפ"ק ווען די רוסן האבן איבערגענומען די מאכט. די רוסישע מיליטער איז עמטליך אריינגעקומען צום גדליה אין יאר ת"ש. ווי אויבנדערמאנט אין עס געווען אין די זעלבע צייט וואס די דייטשן זענען אריין אין מערב פוילן, און כאטש וואס די גאנצע וועלט האט געציטערט, ווייל יעדער האט דאך שוין געוואוסט אז קיין גוטס ערווארט נישט און מען וועט נישט לעקן קיין האניג, פונדעסטוועגן איז דער סדר פון די לימודים און דאס דאוונען ווייטער אנגעגאנגען די זעלבע אזוי ווי עס וואלט גארנישט פאסירט. די מוסר שמועסן פונעם משגיח איז ווייטער געהערט געווארן מיט די פולסטע ערנסטקייט. אדרבה, עס האט זיך באוויזן מער שטארקייט און פלייסיגקייט ביים לערנען, ווייל מען האט געוואוסט אז עס איז נישטא קיין מיטל גאראטעווען צו ווערן נאר אינעם זכות פון די

דער משגיח הגאון רבי ירוחם לייבאוויטש זצ״ל

די לויה פון דעם משגיח רבי ירוחם זצ״ל

דער אהל פון קבר פון דער משגיח רבי ירוחם זצ"ל

די שטאט "מיר"

הייליגע תורה. דאס האט געגעבן אז שטופ און חיזוק צו לערנען מיט מער חיות און פלייסיגער, און ערנסטע תשובה און שטארקע כוונה ביים דאוונען.

אזוי אויך איז איינגעפירט געווארן משמורות צו לערנען פיר און צוואנציג שעה אין טאג, כדי עס זאל זיך נישט געפונען אפילו איין שעה אין טאג אן קיין תורה. די מבינים פלעגן זאגן אז דוקא דאס וואס מען האט זיך אזוי געשטארקט אין לערנען אונטער אזעלכע אומשטענדן אין אזא שווערע צייט, און ספעציעל די הייליגע טעג פון יענעם יאר וואס די תפילות זענען געווען שטערקער ווי אלע מאל, די זכותים זענען בייגעשטאנען אז מען איז בחסדי ה׳ געבליבן לעבן.

די לעצטע שמחת תורה אינעם שטעטל "מיר" איז די שמחה געווען מיט׳ן פולסטן ברען, נאך מער ווי אין די געווענליכע יארן. ווען מען האט געזינגען "עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו א-ל", ("טראכט עצות און עס וועט צושטערט ווערן. איר קענט רעדן און עס וועט נישט בלייבן, ווייל השי"ת איז מיט אונז"), האט מען עס געזינגען אסאך שעה׳ן נאכאנאנד מיט א געוואלדיגע התלהבות וואס די ישיבה האט נאך קיינמאל נישט געזען. דאס געזאנג וועלכע איז געווען פון טיפעניש פון הארץ, האט זיכער געשפאלטן הימלען.

עס איז כדאי צו באמערקן אז אזוי איז אלס געווען אין ישיבה. אין אלע אירע וואנדערונגען, האט מען זיך קודם געזארגט אז די לימודים זאלן אנגיין געהעריג און צו די פונקטליכע זמנים. אלע חשבונות פון אנטלויפן, זוכן עצות אד"ג, איז אויסדריקליך נישט געווען אויפ׳ן חשבון פונעם לערנען.

הונגער און נויט

גלייך וועַן די רוסן זענען אריין אין פוילן און איינגענומען איר מזרח טייל, האבן זיי אנגעהויבן צו רויבן און גנב׳ענען. אלע שפייז אוצרות האבן זיי אויסגעליידיגט און אריבערגעפירט קיין רוסלאנד, ווי אויך רלע פאבריקן און מאשינעריי. אלעס וואס עס האט זיך געלאזט, האבן זיי גענומען אן קיין שום טענות ומענות.

אזוי איז געווארן א הונגער און נויט איבעראל. אויך די ישיבה איז געבליבן אן ברויט. אפילו א כזית ברויט איז נישט געווען צו באקומען. אויף סוכות און שמחת תורה האבן רוב תלמידים געהאט א כזית ברויט און רויע קארטאפל. אבער אויל איז שוין נישט געווען צו באקומען.

מען האט געמוזט שווייגן און הונגערן. אין רוסלאנד איז פארבאטן זיך צו באקלאגן. ווער עס האט זיך דארטן באקלאגט, האט ערווארטעט א שווערע שטראף.

אויב דער פראבלעם פון הונגער איז נאך נישט געווען גענוג, זענען מיר געווויר געווארן אז די רוסן פלאנען מיט די צייט צו

פארשיקן די גאנצע ישיבה קיין סיביר. מיר זענען דאך געווארן איבערנאכט בירגער פון סטאלינישער רוסלאנד, וואס לויט זייערע געזעצן שטראפט מען מיט אייביגע תפיסה צוזאמען מיט שווערע ארבעט אין סיביר, פאר די "עבירה" פון האבן א ישיבה, אדער לערנען אין א ישיבה.

דער רוסישער מיליטער קאמאנדיר האט אונז טאקע מודיע געווען אז "פאר אונזערע אייגענע אינטערעסן" זאלן מיר בלייבן דא צוזאמען, ווייל ער האט מורא געהאט אז מיר וועלן אנטלויפן.

דערווייל זענען נאך די רוסן געווען פארנומען מיט רויבן און פלינדערן און באפעסטיגן זייער מאכט און זייער חלק אין פוילן. אויך די באנען זענען געווען פארנומען, ממילא האבן זיי נישט געהאט קיין צייט צו אונז, און דאס פארשיקן קיין סיביר איז אפגעלייגט געווארן אויף א צייט ארום. זיי האבן זיך נישט געהאט וואס צו איילן. פון רוסלאנד קען סייווי קיינער נישט אנטלויפן.

אבער דאך וואס טוט מען? דאס גאנצע לאנד איז דאך ווי איין גרויסע תפיסה. און וויאזוי קען מען אנטלויפן, און דערצו נאך א גאנצע ישיבה. עס איז נישט געווען קיין שום עצה. דערווייל האט מען זיך געשטארקט מיט די אידישע וואפן, מיט תפלות ותחנונים צו השי"ת אז ער זאל זיך מרחם זיין.

*

ווילנע וועלט צוריק געגעבין צו ליטא

דריי טעג נאך שמחת תורה זענען מיר געוואויר געוואָרן פון אויסלאנד דורך די השגחה עליונה, די איבערראשנדע ידיעה אז רוסלאנד וועט אין צוויי וואכן ארום איבערגעבן די שטאט ווילנע - די היסטארישע קאפיטאל פון ליטע - פאר ליטע.

די שטאט ווילנע איז פאר יעדן באקאנט אלס די קאפיטאל פון דעם קליינעם לאנד ליטע. נאך די ערשטע וועלט מלחמה האט פוילן צוגערויבט ווילנע פון ליטע. (די גאנצע וועלטס היסטאריע איז געגליכן אזוי ווי פיש אין וואסער, וואס דער גרעסערער שלינגט איין דעם קלענערן). ביז די יעצטיגע מלחמה האט ווילנע מיט דעם גאנצן שטח באלאנגט צו פוילן. נאר אזוי ווי רוסלאנד האט איינגעשלינגען האלב פוילן, איז ממילא ווילנע אריבער אונטער די רוסישע הערשאפט.

די פלוצלונגדיגע און מאדנע ידיעה איז געווען אומפארשטענדליך פאר יעדן. ליטע איז געווען א קליינע מדינה וואס האט אפילו נישט גע׳חלומ׳ט זיך צו שלאגן מיט פוילן ווען מען האט פון איר

די שטאט "ווילנא"

אזעלכע לאקאמאטיוון האבן דאס פון דייטשן אראפגענומען

צוגענומען ווילנע, און אוודאי נישט מיט רוסלאנד. ליטע האט זיך געפרייט אז ווען מען האט איינגעשלינגען פוילן האט מען איר אויסגעלאזט. אויך האט זי געוואוסט וואס עס ערווארטעט איר, אזוי ווי עס איז באמת געשען ניין חדשים שפעטער, אז רוסלאנד האט איר אינגאנצן איינגעשלינגען, און ביז היינט עקזיסטירט נישט אזא מדינה, און פלוצלונג ווערט ער אזא גוטהארציגער, און אומגעבעטן גיט ער צוריק ווילנע פאר ליטע.

פארשידענע מיינונגען האבן די פאליטיקאנטן און שפיץ קעפ געזאגט וואס רוסלאנד׳ס כוונה איז. אבער קיין איין זאך האט זיך נישט גענייגט אויפ׳ן שכל. און בפרט אין יענע שרעקעדיגע טעג וואס רוסלאנד איז געווארן פוילן און די גאנצע לאנד האט געקאכט ווי א קעסל, האט מען גארנישט פארשטאנען.

היינט ווען עס איז אנטפלעקט געווארן די סודות׳דיגע ביילאגע פונעם אפמאך פון דייטשלאנד מיט רוסלאנד, ווייסן מיר אז נאך מיט ניין חדשים פריער האבן זיי ביידע באשלאסן אויף א נייטראלע ליטע מיט ווילנע אלס קאפיטאל, און ווי מיר האבן אויבן געשריבן איז דאס געווען די סיבה פון צוריקגעבן ווילנע פאר ליטע.

די ידיעה איז געקומען פון אויסלאנד. די רוסישע רעגירונגס פרעסע האט געמאלדן די נייעס וואכן שפעטער. און גלייך האבן די גמרא קעפלעך - די ישיבה לייט - שוין געזען א שיין פון האפענונג זיך ארויסצוזען פון די גרויסע תפיסה וואס רופט זיך קאמוניסטיש רוסלאנד. דער פלאן איז געווען אז מען וועט זיך אריבערשווערצן קיין ווילנע וואס איז נאך דעמאלטס געווען רוסלאנד, און ווען רוסלאנד וועט צוריקגעבן ווילנע פאר ליטע, וועט מען אויטאמאטיש זיין לעגאל אין ליטע, אן קיין פאספארטן און ווייזעס און אן שוחד.

מען אנטלויפט קיין ווילנע

דריי קליינע לענדער געפונען זיך אויפ׳ן באלטישן ים צווישן רוסלאנד און פוילן, עסטאניע, לעטלאנד, און ליטע. זיי זענען דריי עקסטערע פעלקער און דריי שפראכן. אין עסטאניע איז קיינמאל נישט געווען קיין גרויסער אידישער ישוב, אבער אין די אנדערע צוויי לענדער איז דורות לאנג געווען אידישע ישובים מיט קהלות און באקאנטע רבנים.

אין די דריי לענדער האט רוסלאנד אויפגעשטעלט מיליטערישע באזעס אנהייבווינטער פון יאר ת״ש, מיט׳ן אויסרייד אז זיי דארפן באשיצן די לענדער פון די ״אויסערליכע שונאים״. זיי האבן נישט געפרעגט די לענדער אויב זיי לאזן אדער ווילן האבן די רוסישע באזעס אויף זייער טעריטאריע.

פאר לעטלאנד און עסטאניע האבן די רוסן גארנישט געגעבן אנשטאט די באזעס וואס זיי האבן מיט געוואלד צוגענומען. נאר מיט ליטע האבן זיי געפירט פארהאנדלונגען אז מען זאל זיי לאזן האבן די מיליטערישע באזעס. וועגן דעם האט רוסלאנד צוריקגעגעבן

ווילנע פאר ליטע. די ליטער האבן גוט געוואוסט וואס עס מיינט צו האבן רוסישע מיליטער באזעס מיט רוסישע סאלדאטן אין זייער לאנד, און בכלל איז די גאנצע "פארהאנדלונג" צוגעגאנגען מיט גזילה און רויב. די רוסן וואלטן געקענט באקומען די באזעס פון ליטע אן דעם וואס זיי זאלן דארפן געבן ווילנע, אזוי ווי זיי האבן געטאן מיט לעטלאנד און עסטאניע. נאר השי"ת האט אזוי צוגעפירט כדי דורכדעם זאלן די בני תורה פון ישיבות קענען גערעטעוועט ווערן.

פון די עצם זאך וואס די רוסן האבן מוותר געווען אויף ווילנע, וואס דורכדעם איז ארויסגעקומען אן הצלה פאר אזויפיל אידן, האט יעדער געזען אז השי"ת פירט די וועלט, און יעדער האט געפילט דעם פסוק "לב מלכים ושרים ביד ה'", די ארץ פון די קעניגן און הערן אין השי"ת האנט, וויאזוי השי"ת וויל, טוט ער זיי בייגן, און די גאנצע פאליטיק פון אונטן, ווערט געפירט נאר פון אויבן.

אין יענע צייט האט מען עס א נאמען געגעבן "דער נס פון ווילנע", ווייל דורכדעם זענען ניצול געווארן די טויזנטער בני תורה און תלמידי חכמים פון די פילע ישיבות, און נאך די ביטערע מלחמה האבן די גערעטעוועטע תלמידי חכמים נאכאמאל אויפגעשטעלט ישיבות און פארמערט תורה אין אלע גרויסע אידישע צענטערס.

גלייך ווי עס איז פארשפרייט געווארן די ידיעה אז רוסלאנד גיט צוריק ווילנע פאר ליטע, האט עס ווי עלעקטריזירט די גאנצע ישיבה, און אויך די אנדערע ישיבות. מען האט זיך תיכף געגומען פאקן די פעקלעך צו פארן קיין ווילנע.

עס זענען געווען ספעקטיקער וואס האבן נישט געהאלטן פון דעם פלאן צו פארן קיין ווילנע. זיי האבן גע׳טענה׳עט אז בקרוב

וועט סייוו גאנץ ליטע אריינפאלן אין די קאמוניסטישע הענט, און אויב מען וועט דעמאלטס כאפן די וועלכע זענען אנטלאפן פונעם רוסישן גן עדן, וועט זיין נאך ערגער.

אויך זענען גענוען אזעלכע וואס האבן מורא געהאט אז די גאנצע מעשה איז א שפיצל פון די קאמוניסטן, אריינצונארן די וועלכע ווילן אנטלויפן פונעם קאמוניסטישן רעזשים, און די אלע וועלכע אנטלויפן ווען מען נאכדעם פארשיקן קיין סיביר.

אבער דער עולם האט גארנישט געוואלט הערן און טראכטן. מען האט געוואוסט איין זאך, אז אויב עס איז דא א מעגליכקייט צו אנטלויפן, דארף מען עס אויסנוצן. פון הימל האט מען געעפנט א טיר ארויסצוגיין פון די גרויסע תפיסה.

מען האט טאקע אלעס איינגעפאקט זייער שנעל. מען האט זיך קוים געזעגנט פון די קרובים און מען איז שוין געלאפן. פארשטייט זיך אז אלעס איז געטאן געווארן בסוד סודות, אז די רוסישע מאכט זאל חלילה נישט געוואויר ווערן אז עפעס גייט דא פאר.

*

די שטאט "מיר" אן די ישיבה

אנפאנג חודש חשון האבן שוין רוב תלמידים פון די ישיבה פארלאזט דאס שטעטעלע "מיר". אין די פינסטערע טונקלקייט פון די נאכט איז מען געפארן אונטער שווערע אומשטענדן צום ריכטונג פון ווילנע. צוביסלעך איז נאכגעקומען די גאנצע ישיבה מיט אלע ראשי ישיבות.

נאר איינער פון די ראשי ישיבות איז איבערגעבליבן אין מיר, הרה"ג ר' אברהם צבי קמאי הי"ד. ער איז געווען דער שטאטס רב, און ער האט נישט געוואלט איבערלאזן די קהילה אין אזא שווערע צייט, איז ער ריבערגעבליבן צו שטארקן און מוטיגן די קהילה. ער איז טאקע נעבעך אומגעקומען שפעטער ווען די דייטשן האבן פארכאפט דעם חלק פון רוסלאנד.

אויפ'ן וועג האבן זיך די תלמידים באגעגנט מיט די באזיגטע איבערבלייבענישן. די רעשטלעך פון די פולישע ארמיי האבן זיי נאך ארויסגעווייזן זייער אנטיסעמיטישע האס און בלינדע שנאה. אפילו נאך זייער גרויסע מפלה האבן זייך נאך אלץ אינזינען געהאט

צו טשעפענען מיט די אידן. א גוי בלייבט א גוי.

ווען מען איז געוואויר געווארן אז די גאנצע ישיבה האט פארלאזט "מיר", האט דאס שטעטל זיך געפילט אינגאנצן פאר"יתום"ט. די גאנצע שטאט האט דערפילט אז עס איז "פנה הודה". די שיינקייט האט איר איבערגעלאזט.

ווען דער רוסישער קאמיסאר - דער מיליטערישער באאמטער - פון די שטאט מיר, האט געהערט אז די ישיבה איז אנטלאפן, איז ער איינגעפאלן אין א ווילדן כעס און ער האט געשריגן ווי א בייזע חיה, "זיי זענען אנטלאפן. מיר וועלן זיי נאך כאפן". ער האט בשום אופן זיך נישט געקענט בארואיגן.

*

די ישיבה קומט אן קיין ווילנע

ביים אריינגאנג צו ווילנע האט מען נישט פארלאנגט קיין ווּיזע, ווייל עס איז נאך געווען אפיציעל רוסלאנד אזוי ווי מזרח פוילן. נאר נאכדעם וואס די ליטווישע רעגירונג האט איבערגענומען די מאכט, דעמאלטס איז געווארן א נייע גרענץ צווישן ליטע און רוסלאנד, און ווער עס איז נישט אנגעקומען ביז דעמאלטס קיין ווילנע, האט מער נישט געקענט לעגאל אריינקומען קיין ווילנע, נאר אויס מען האט זיך געשווערצט.

די רוסישע מיליטער וואס האבן אנגעפילט די גאסן און האבן געזען די גרויסע שטראם פון די ישיבה לייט וואס זענען אנגעקומען קיין ווילנע, האבן זיך געמאכט נישט זעענדיג און האבן זיך גארנישט אריינגעמישט. אלע האבן געווארט אומגעדולדיג אז די ליטווישע מאכט זאל עס איבערנעמען.

וועז די ישיבה איז אנגעקומען קיין ווילנע, איז די שטאט געווען זייער פרעמד פאר זיי. אבער דער באשעפער פארלאזא נישט קיינעם, און אין א אידישע שטאט פילט זיך קיינער נישט פארלוירן. רוב

תלמידים האבן זיך מסדר געווען אין די ישיבה "ראמיילעס", א באקאנטע ישיבה אין ווילנע. אבער דער בנין איז געווען צו קליין צו אנטהאלטן יעדן איינעם. אבער איז אזא תורה׳דיגע שטאט ווי ווילנע איז דאס נישט געווען קיין פראבלעם, און מען האט געלערנט אין אנדערע שוהל׳ן. אבער קוואַרטיר איז נישט געווען פאר אלע, און מען האט געמוזט שלאפן אויף די פעקלעך. אבער אויך אונטער די אומשטענדן האט מען געלערנט די תורה מיט גרויס התמדה. אויך דאס דאוונען איז געווען מיט פיל ווארימקייט און התלהבות.

אויך זענען אנגעקומען קיין ווילנע פילע טויזנטער תלמידים פון אנדערע ישיבות אין די רוסיש אקופירטע פוילן. די מערהייט פון די ישיבות צוזאמען מיט די ראשי ישיבות און תלמידים, זענען אנגעקומען צייטליך נאך פאר מען האט פארמאכט די גרענץ צווישן ליטע און רוסלאנד, און דורך דעם וועג האט זיי השי"ת געשיקט די ישועה און זיי זענען בעזרת ה׳ ניצול געווארן פון די ביטערע קריג אזוי ווי מיר וועלן ווייטער שרייבן.

אין ווילנע אליינס איז געווען א הונגער פונקט ווי אין גאנץ מזרח פוילן, ווייל די רוסן האבן אלעס צוגערויבט. מען האט געדארפט שטיין אין די רייע גאנצע שעה׳ן נאך א שטיקל ברויט. אבער מיט די הילף פון השי"ת האט מען ערלעדיגט ברויט פאר די תלמידים פון די ישיבות. צוויי וואכן שפעטער ווען ליטע האט עמטליך איבערגענומען ווילנע, איז אריינגעקומען א שפע פון עסן דורך די אידן פון ליטע וואס האבן וואַרעם געשטיצט די ישיבות.

אין דעם באשטימטן טאג וואס די ליטווישע מאכט האט געדארפט אריינקומען קיין ווילנע און איבערנעמען די מאכט, האט מען אבער נישט געזען קיין איין ליטווישן סאלדאט. אזוי זענען אריבער עטליכע טעג און עס האט זיך נישט באוויזן קיין זכר פון

די ליטווישע מאכט. עס האט זיך אנגעהויבן א פרישע שרעק אז אפשר איז דער גאנצער ענין פון צוריקגעבן ווילנע בלויז א בלאף כדי אריינצונארן אין נעץ די אלע וואס זענען אנטלאפן פונעם רוסישן גן עדן.

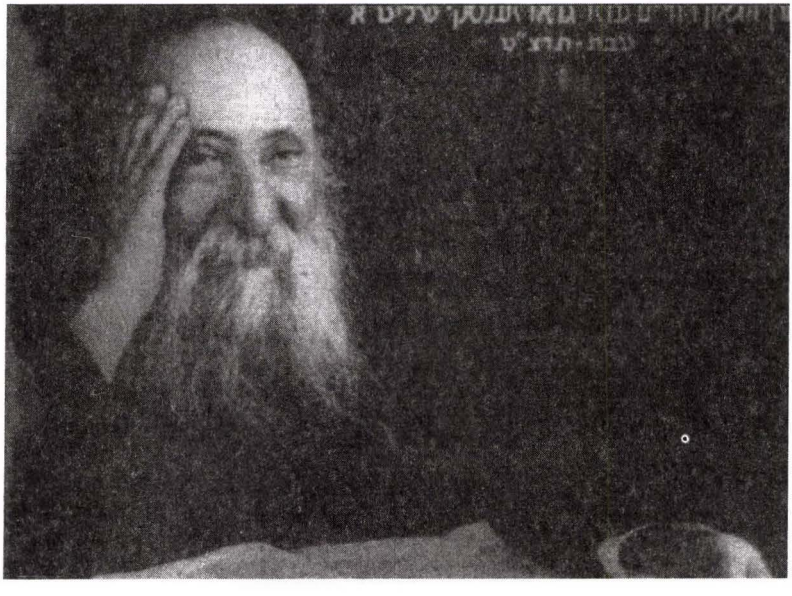
ווען מען האט פארציילט די שרעק פאר דעם גרויסן גאון ר׳ חיים עוזר גראדזענסקי זצ״ל, דער לעצטער רב פון ווילנע, האט ער געענטפערט:

״מען דארף זיך בכלל נישט זארגן. די סיבה פאר די ליטער שפעטיגן איז, ווייל עס זענען נאך נישט אנגעקומען אלע תלמידים פון די ישיבות וואס זענען אויפ׳ן ווועג אנצוקומען אין שטאט אריין״.

*

די ישיבה ראמיילעס אין וילנא

הגאון רבי חיים עוזר גראדז׳ינסקי זצ״ל מוילנא

ליטע נעמט איבער די הערשאפט אויף ווילנע

אזוי איז טאקע געווען. טאג נאך טאג זענען אנגעקומען מער און מער ישיבה לייט, פארשידענע גרופעס פון פארשידענע ישיבות. הערשט דערנאך וואס די גרופעס האבן אויפגעהערט צו קומען, איז שפעטער מיט צוויי וואכן אריין די ליטווישע מיליטער, (מן הסתם האבן זיי פארהאנדלט וועגן די מיליטערישע באזעס), און איבערגענומען די מאכט איבער די שטאט.

שפעטער האבן נאך רבנים און ישיבות וואס זענען שוין געווען אין די דייטשע הענט, זיך געראטעוועט בחסדי השי"ת. אן ארגאניזירטע גרופע פון די ליובאוויטשער ישיבה אין אטוואצק נעבן וואַרשע, האבן זיך דורכגעשווערצט קיין ווילנע. אויך זענען אנגעקומען אייצלנע בחורים פון פארשידענע ישיבות אין מערב פוילן. דער גרויסער גאון און געטרייער פאסטעך רבי חיים עוזר זצ"ל האט ארגאניזירט אז די אלע זאלן זיין אינאיינעם. זיי האבן געגרינדעט א ישיבה און האבן עס א נאמען געגעבן "ישיבת חכמי לובלין" (יח"ל), נאך די באקאנטע ישיבה אין לובלין. ער האט זיי פארשאפט אן אייגענעם

ראש ישיבה. דאס איינגרופען זיי אלע אינאיינעם האט זיי אסאך געהאלפן בגשמיות און ברוחניות. די ישיבה האט אויך שפעטער מיטגעמאכט דעם גאנצן גלות, אבער זיי זענען בשלום ניצול געווארן בחסדי ה׳.

דערמיט וואס די ליטער האבן איבערגענומען די מאכט אין ווילנע, איז מען טאקע ב״ה צייטווייליג ניצול געווארן פון די קאמוניסטישע מאכט, אבער פונדעסטוועגן דאך האט מען געזוכט מיטלען וויאזוי ארויסצוגיין פון ליטע (וואס איז נאך דעמאלטס געווען זעלבסטשטענדיג), צו אן אנדערע מדינה וואס איז נישט געווען אין די מלחמה זאנע. אבער וויבאלד דאס גייט נישט פון היינט אויף מארגן, האט די ישיבה דערווייל געזוכט א פאסיגן פלאץ צו לערנען ביז מען האט זיך בעז״ה געקענט ראטעווען צו אן אנדערע מדינה.

די ישיבה האט באקומען דאס גרויסע בית המדרש אין דעם דערבייאיגן שטעטל נאווגראד. מען האט זיך מסדר געווען אלעס אויפ׳ן אלטן שטייגער. מען האט צוריק אנגעהויבן צו לערנען די שיעורים בעיון. אויך די מוסר שמועסן זענען ווייטער אנגעגאנגען.

*

די ישיבה לערנט מיט׳ן פולן ברען

יעדער איינער וואס האט געקענט די ישיבה אין ״מיר״, און ער איז אריבערגעגאנגען דאס בית המדרש אין נאוועגראד, האט זיך אים געדאכט אז ער געפינט זיך טאקע אין ״מיר״. דער זעלבער קול תורה, די זעלבע דאוונען מיט התלהבות, דאס אריינגעטון אין לערנען, אן קיין שום ענדערונג, און צו יעדנ׳ס באוואונדערונג. עס איז דאך פארט אינמיטן א וועלטס קריג. יעדער איז אפגעריסן פון זיין היים, און קיינער ווייסט נישט וואס דער מארגענדיגער טאג וועט ברענגען. און טראץ אלעם האט אנגעהאלטן דאס לערנען מיט אזא פעסטקייט אזוי ווי עס וואלט גארנישט פאסירט.

אין ווילנע האט זיך דעמאלטס געפונען דער בריסקער רב, הגאון רבי וועלוועלע סאלאוויטשיק זצ״ל, וואס זיין קדושה און קנאות און טיפקייט אין לערנען, איז פאר יעדן באקאנט. ער האט שטארק אויפמערקזאם געמאכט ווי ווייט מען איז מחוייב צו לויבן השי״ת אויף זיינע חסדים פאר די בני הישיבות, וואס השי״ת האט זיי געגעבן א פלאץ צווישן די צוויי גרויסע רשעים, רוסלאנד און דייטשלאנד. אויך האט ער געזאגט אז דאס רואיגקייט אין ווילנע

איז מחייב אז מען זאל זיך שטארקן אין התמדה, און לערנען פיל פלייסיגער. ער איין האט זיך טאקע אזוי געפירט, און האט פארגעלערנט זיינע וועלט בארימטע שיעורים מיט׳ן גאנצן חיות און די חריפות׳דיגע טיפקייט וואס דער בריסקער רב איז געווען בארימט.

די שיעורים וואס ער פלעגט דעמאלטס זאגן פאר בערך פופציג זעכציג פון די דערהויבענע תלמידים פון די ווילנער ישיבות, זענען געווען די שארפסטע און לעבעדיגסטע וואס דער רב זצ״ל האט ווען אימער געזאגט. די שיעורים האט מען גערופן ״דער בלאט״, און זיי זענען געווען טעגליך מדי יום ביומו. עס ווערט נאך יעצט דערמאנט יענע טעג מיט בענקשאפט פון אלע וואס האבן געהאט די זכיה מיטצולערנען ביי יענע שיעורים.

אויך האט זיך דעמאלטס געפונען אין ווילנע, דער מאדזשיצער רבי זצ״ל. ער האט מיט זיינע שיינע חסידישע ניגונים און טישן, אריינגעברענגט שמחה און בטחון אין די צובראכענע הערצער פון די פליטים.

*

די ישיבה מוז פארלאזן ווילנע

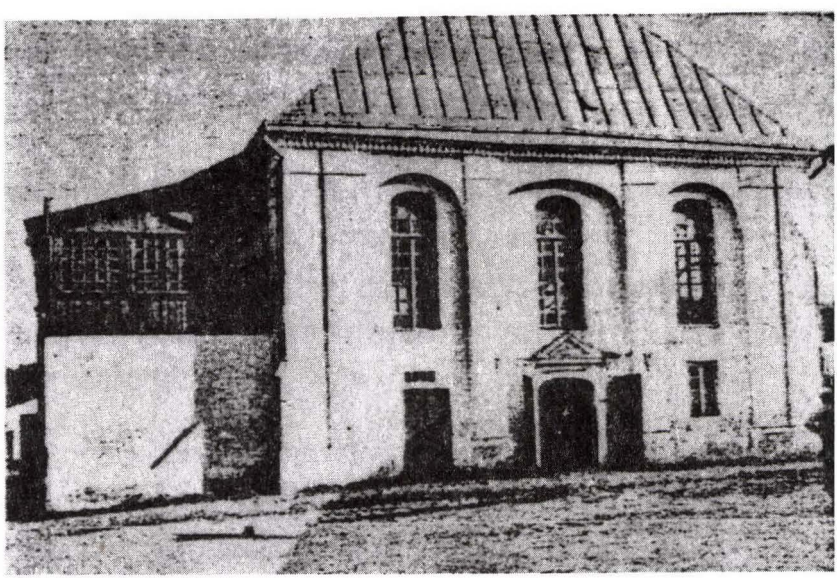
די ליטווישע רעגירונג האט אויפגעשטעלט א ספעציעלע ביורא פאר שטאטסלאזע פליכטלינגען, כאטש אלע פליטים צוזאמען זענען נישט געווען מער פון אפאר טויזנט מענטשן. די ביורא האט געגעבן א "שטאטסלאזען דאקומענט" פאר אלע פליטים. דער עיקר צוועק פון די ביורא איז געווען אז די פליכטלינגען זאלן זיך נישט איינבירגערן און זאלן נישט ווערן קיין ליטווישע בירגער. צום סוף האט זיך ארויסגעוויזן אז דוקא דאס וואס די ליטווישע רעגירונג האט נישט געלאזט ווערן קיין בירגער, נאר שטאטסלאזע פליכטלינגען, דאס האט ערמעגליכט גאראטעווט צו ווערן, ווי עס וועט ווייטער ווערן פארציילט.

צוויי חדשים נאכדעם וואס די פליטים זענען אנגעקומען קיין ווילנע, האט די ליטווישע רעגירונג פארבאטן די פליטים - וואס זענען מערסטנס געווען בני ישיבות - צו בלייבן אין ווילנע. זיי האבן זיך געמעגט אויפהאלטן נאר אין די ארומיגע שטעט.

למעשה איז די גזירה געווען א טובה פאר די בני הישיבה,

ווייל ווילנע איז געווען ווי א קאכעדיג קעסל צוליב די פיל פליטים וואס זענען דארט געווען קאנצענטרירט, און דער גאנצער געשפרעך איז נאר געווען פון נייעס און פאליטיק, און עצות וויאזוי צו עמיגרירן, און דאס וואלט פיל געקענט שטערן פון לערנען.

*

קיידאן, די גרויסע שוהל

די ישיבה ציט זיך קיין קיידאן

אבער דער ראש ישיבה פון "מיר" האט בשום אופן נישט געוואלט אז די ישיבה זאל זיך אריבערציען אין אַ קליין שטעטל, ווייל עס וואלט נישט געווען קיין פלאץ וואס זאל זיין גענוג פאר די גאנצע ישיבה מיט אלע צוריכטונגען. דער ראש ישיבה האט געשטרעבט זיך צו ציען קיין קיידאן וואס איז געווען א גרעסערע שטאט, אבער די ליטווישע רעגירונג האט בשום אופן נישט מסכים געווען און שטרענג געפאדערט זיך צו ציען נאר אין א קליין שטעטל.

אבער דער ראש ישיבה האט געוואוסט אז די הצלחה פון די ישיבה הענגט אין דעם, דערפאר האט ער משתדל געווען מיט אלע מיני אופנים. אויך האט עס אפגעקאסט שווערע געלטער ווייל מען האט געדארפט שמירן די הויכע פענסטער, ביז מען האט ענדליך ערלויבט פאר די ישיבה זיך צו ציען קיין קיידאן.

יעדער האט טאקע געלויבט דעם ראש ישיבה אז טראץ דעם וואס געלט איז געווען טייער אין אזא שווערע צייט, האט ער נישט

געקוקט דערויף, אבי צו באקומען א פאסיגן ארט צו קענען לערנען די תורה.

אנפאנג חודש טבת, נאכ׳ן זיין צוויי חדשים אין ווילנע, האט זיך די ישיבה אריבערגעצויגן קיין קיידאן.

א שטילע רואיגקייט איז געלעגן איבער די שטאט מיט אירע איינוואוינער. אין קיידאן איז אינגאנצן נישט געווען דער גרויסער רעש און טומל פון ווילנע. מען האט נישט געקענט דערקענען אז עס איז א מלחמה צייט אויף דער וועלט. דאס איז געווען אין די צייט פון דער רוסישער פינישער מלחמה.

אין די שטאט איז געווען א בית המדרש געגוג גרויס אז די גאנצע ישיבה האט דארט געקענט צוזאמען לערנען. מען האט געוואוסט צו פארציילן אז דער הייליגער ווילנער גאון זצ״ל פלעגט יונגערהייט דארט לערנען תורה, וועו ער האט געלערנט ביי זיי רבי דער רב פון קיידאן, הרב הגאון רבי משה מרגליות זצ״ל, דער מחבר פונעם ספר פני משה אויפ׳ן ירושלמי.

אויך קאסט און קוואַרטיר האט מען איינגעארדנט פאר די הונדערטער בני ישיבה, אלעס אויפ׳ן בעסטן אופן.

און דער עיקר איז אז דאס לערנען האט זיך טאקע אנגעפאנגען מיט די פילע מאס התמדה, און דאס דאוועגען איז נאך איבערגעשטיגן אלעס פון פריער, סיי פון מיר און סיי פון ווילנע.

*

דער פליגער הייבט זיך נישט אויף

במשך יענע גאנצע תקופה, האבן די ראשי ישיבה און די הנהלה מיט געוויסע עסקנים זיך געזארגט און פרובירט מיט אלע אופנים צו באקומען וויזעס צו קענען ארויספארן פונעם לאנד.

וואו? וואו אימער. אבי ארויס, ווייל יעדער האט געוואוסט אז עס איז נאר א פראגע פון צייט ביז ליטע וועט אריינפאלן אין די הענט פון רוסלאנד אדער דייטשלאנד. האט מען געדארפט זען ארויסצוגיין ווי לאנג עס איז נאך דא צייט, פאר עס ווערט חלילה צו שפעט. אבער עס איז געווען אן ערפאלג. עס איז נישט געווען צו טרעפן קיין לאנד וועלכע האט געוואלט אריינענעמען אידן.

אין ארץ ישראל האבן דעמאלטס געהערשט די ענגלענדער, און זיי האבן נישט ערלויבט צו פארן קיין ארץ ישראל נאר א געוויסע צאל אידן יעדעס יאר. זיי האבן געטיילט סערטיפיקאטן פאר די וואס זענען געווען ערלויבט. רוב פון די סערטיפיקאטן זענען געווען אין די הענט פון די ציונים, און זיי האבן בשום אופן נישט געגעבן

קיין סערטיפיקאט פאר א פרומען איד, און אפילו נישט פאר א האלב פרומען.

בכלל האבן די רשעים די ציונים געהאט א שיטה אז די אלע אלטע אידן מיט׳ן גאנצן אלטן דור זאלן פארניכטן ווערן אין אייראפע רח״ל, און אין פאלעסטינע זאל אויפגעהאדעוועט ווערן א נייער דור אן די אלטע תורה וואס איז געגעבן געווארן פאר די אידן מער ווי דריי טויזנט יאר צוריק עפ״ל. נאר צו לעבן א פאלק ווי אלע פעלקער, אזוי אינטעליגענט ווי די דייטשן ימ״ש, און אזעלכע סאציאליסטן ווי די רוסן א.א.וו. ממש אזוי ווי זייער מדינה קוקט ליידער אויס היינט צו טאג.

זייער חלום איז ליידער מיט א גרויס פראצענט פארווירקליכט געווארן. אבער די וועלט האט פון דעם אלעם גארנישט געוואוסט, און די הנהלה פון די ישיבה האט געלייגט גרויס האפענונג צו באקומען סערטיפיקאטן וואס זאל ערלויבן די גאנצע ישיבה צו פארן קיין ארץ ישראל. אבער עס איז זיי נישט געלונגען, די השגחה עליונה האט נישט אזוי געפירט.

ווען דער ראש ישיבה האט געזען אז פון ליטע קען ער גארנישט אויפטאן, האט ער געוואלט אויסנוצן זיין אייגענעם סערטיפיקאט וואס ער האט געהאט צו פארן קיין ארץ ישראל, ווייל אפשר פון דארט וועט ער קענען מער פועלן.

ער איז טאקע געפארן צוזאמען מיט זיין רעבעצן צום לופטפעלד קיין ריגע אויפ׳ן וועג צו ארץ ישראל. אבער גלייך ווי דער פליגער האט זיך אויפגעהויבן, האט עס תיכף געמוזט לאנדן וועגן אן עקסידענט. בעזרת השם איז נישט געשען קיין אומגליק. די רעבעצן איז פארוואונדעט געווארן, און מען האט געמוזט אויפגעבן דעם פלאן.

טראץ דעם צער דערפון און דעם צושטערונג פונעם פלאן, האט אבער יעדער געזען דערין אז פון הימל וויל מען נישט אזוי. דער משגיח האט זיך אויסגעדרוקט: "הכל משמים! אלעס איז פון הימל".

לויט ווי עס האט זיך ארויסגעוויזן, האט מען געזען קלאר אז אלעס איז געווען לטובה, ווייל ווי לאנג מען האט נאך געטראכט פון די סערטיפיקאטן, וואלט מען נישט געהאט דעם קוראזש צו גיין צו די נ.ק.וו.ד. און אלע אנדערע וועגן פון הצלה, און מען וואלט סייווי נישט באקומען די סערטיפיקאטן. "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד", אלעס וואס השי"ת טוט, טוט ער צום גוטן. געלויבט איז זיין הייליגער נאמען.

*

דער נס פון די פוילישע פאספארטן

שבט-אדר שנת ת״ש לפ״ק

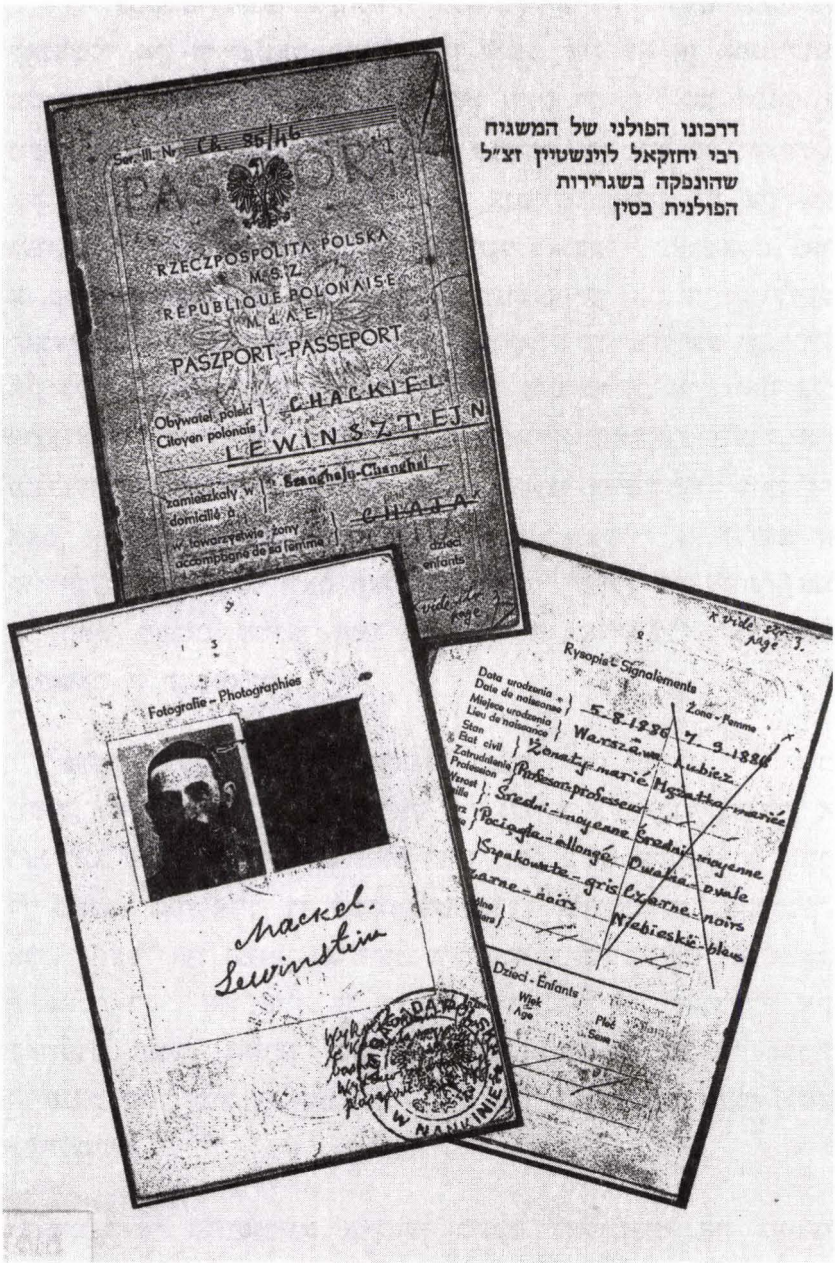
ווי אויבנדערמאנט האט מען דורך די גאנצע צייט פרובירט און געזוכט אלע אופנים און וועגן וויאזוי צו עמיגרירן, אבער אן ערפאלג. דער פאקט וואס די גאנצע ישיבה זענען נישט געווען קיין בירגער פון קיין שום לאנד, ווייל פוילן האט דאך אפיציעל שוין מער נישט עקזיסטירט, און ליטע האט נישט געוואלט געבן קיין בירגערשאפט, און דער עולם האט נישט געהאט קיין פאספארטן פון קיין שום מדינה, דאס האט געמאכט אסאך שווערער דעם גאנצן ענין.

וועגן דעם האט מען פרובירט מיט אלע מיני אופנים צו באקומען עפעס א פאספארט פון סיי וועלכע מדינה, אבי צו האבן עפעס אן אפיציעלער דאקומענט וואו מען זאל קענען אריינזיגלען. אבער וויאזוי איז מעגליך פאר שטאטסלאזע מענטשן וואס זענען אין ערגעץ נישט קיין בערגער צו באקומען פאספארטן אין מלחמה צייט.

די עסקנים זענען געוואויר געווארן אז אין דעם ענגלישן קאנצעליי אין די שטאט קאוונע פון ליטע, איז דא אן אפטיילונג פון די פוילישע רעגירונג. אין אמת׳ן האט די פוילישע רעגירונג נישט עקזיסטירט, נאר מען האט עס געפופן ״די פוילישע רעגירונג אין גלות״. נאכדעם וואס מען האט צוטיילט פוילן און עס איז געווארן אויס פוילן, האט זיך די פוילישע קאנצעליי פארמאכט. נאר א קליינער אפטיילונג האט זיך אריבערגעצויגן אין די ענגלישע קאנצעליי, ווייל נאר ענגלאנד האט אנערקענט די פוילישע רעגירונג אין גלות. ענגלאנד איז געווען אליאירט מיט פוילן, און האט איר צוגעזאגט מיליטערישע הילף אין פאל זי וועט אטיקירט ווערן, און ענגלאנד איז טאקע ארויס אין מלחמה קעגן דייטשלאנד ווען זיי האבן אטאקירט פוילן. דארט אין ענגלישן קאנצעליי איז געזעצן א פוילישער דיפלאמאט וואס האט פארטרעטן ״פוילן אין גלות״, און ער האט מסכים געווען אונז צו געבן אן אפיציעלן דאקומענט אנשטאט א פאספארט.

טראץ דעם וואס די פאספארטן האבן נישט געהאט קיין שום ווערד, ווייל נישט נאר וואס דאס איז געווען א דאקומענט פון א רעגירונג פון א לאנד וואס האט שוין מער נישט עקזיסטירט אויף די מאפע, נאר אויך די דאקומענט אליין איז געווען לעכערליך. אויפ׳ן קעפל איז געווען געדרוקט מיט גרויסע בוכשטאבן ״אנשטאט א פאספארט״, און אויף די ווערטער ״די פוילישע קאנצעליי אין קאוונע״ זענען געווען שטריכן וואס באדייטן אז זיי זענען אויסגעמעקט, ווייל די קאנצעליי האט דאך באמת שוין מער נישט עקזיסטירט.

אויך די דרויסנדיגע אויסזען פונעם דאקומענט איז געווען נעבעכדיג. עס האט נישט אויסגעזען ווי א פאספארט מיט א פארעם פון א ביכל אזוי ווי די פאספארטן פון אלע לענדער זענען אויס,

דרכונו הפולני של המשגיח
רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל
שהונפקה בשגרירות
הפולנית בסין

דער פוילישער פאספארט פון דעם משגיח רבי יחזקאל לעווינשטיין זצ"ל

נאר עס איז געווען א פשוט שטיקל פאפיר ווי עס איז געווען פארצייכנט די פערזענליכע איינצלהייטן, ווי דער נאמען, אדרעס, געבורטסטאג א.ד.ג. אבער וויבאלד עס זענען נישט געווען קיין אויסזיכטן צו באקומען עפעס בעסערס, האט דער ראש ישיבה באשלאסן דאס צו נעמען. די עסקנים האבן באקומען דריי הונדערט פון די "פאספארטן".

צום סוף האט מען נישט געהאט עפעס אנדערש ווי די דאקומענטן, און צו אלעמענ׳ס וואונדער איז מען מיט די "פאספארטן" ארויס פון רוסלאנד.

דער חובות הלבבות שרייבט אין זיין ספר: "געלויבט איז דער דערבארעמדיגער וואס פירט צו גרויסע זאכן דורך די קלענסטע און שוואכסטע סיבות".

שפעטער ווען עס איז באקאנט געווארן פאר׳ן עולם דער אויפטו פון די "פאספארטן", האבן אנדערע טויזנטער אידן אויך נאכגעטאן דעם ביישפיל און האבן אויך געגומען די "פאספארטן".

בכלל ביי דעם גאנצן ענין פון אויסוואנדערן, זענען די בני ישיבה געווען די ערשטע וואס האבן אנטפלעקט די וועגן און עצות וויאזוי זיך צו ראטעווען, און די איבריגע אידן האבן זיי נאכגעטאן.

*

השי״ת האט מיט צוואנציג יאר פריער צוגעגרייט די הצלה

מיר וועלן דא אראפברענגען א קאפיטל היסטאריע וואו איר וועט זען די גרויסע השגחה וויאזוי השי״ת האט נאך מיט יארן פריער צוגעגרייט די הצלה פאר אזויפיל אידן אז זיי זאלן זיך קענען ראטעוון.

דאס גאנצע ענין אז א פוילישע קאנסול זאל זיך געפונען אין קאוונע דורך וועלכע פיל אידן זענען גערעטעוועט געווארן, איז מיט אן השגחה אנגעגרייט געווארן שלא כדרך הטבע.

נאכדעם וואס פוילן האט צוגעכאפט ווילנע פון ליטע גלייך נאך די ערשטע וועלט מלחמה, האט ליטע געפירט א ברוגז-טאנץ מיט פוילן, און האט איר בשום אופן נישט געקענט מוחל זיין און איינשטימען מיט דעם וואס מען האט איר בארויבט, ביז מען וועט איר צוריקגעבן ווילנע. צוליב דעם האבן זיי נישט געהאט קיין שום באציאונגען צווישן זיך, נישט געהאנדלט, טוריסטיק, א.א.וו. אפילו דירעקטע פאסט איז נישט אריבער צווישן זיי. אויב מען האט געשיקט א בריוו פון ליטע קיין פוילן, האט עס געמוזט דורכגיין

א דריטע נייטראלע מדינה. זעלבסטפארשטענדליך אז זיי האבן נישט געהאט קיין שום דיפלאמאטישע באציאונגען.

* * *

טראץ דעם וואס מיליטעריש וואלט פוילן זיך געדארפט ווייניג קימערן פון די רוגזה פון ליטע, וואס איז געווען א קליין לינדל און פילפאכיג מאל שוואכער מיליטעריש פון פוילן, פונדעסטוועגן, מן הסתם וועגן טעמים פון פרעסטיזש, האט פוילן נישט געקענט רוהען פון אזעלכע אומשטענדן, און דאס האט שיעור געברענגט צו א מלחמה.

אינמיטן יאר תרצ״ו האט פוילן שטרענג אויפגעפאדערט פון ליטע צו באנייען דיפלאמאטישע באציאונגען, און האט אפילו געגעבן אן אולטימאטום, אדער שלום, מיט פולע דיפלאמאטישע באציאונגען, אדער מלחמה!

דער מצב איז געווארן ערנסט. פוילן האט אנגעהויבן איינצורופן די רעזערוויסטן און געשטעלט מיליטערישע כוחות ביים גרעניץ, און די שטימונג איז געווארן מלחמה׳דיג. ליטע וואס אירע מיליטערישע כוחות זענען געווען נישטיג קעגן פוילן, האט געמוז נאכגעבן, און האט געמאלדן אז זי איז גרייט צו באנייען באציאונגען און אויפצוהערן מיט דעם ברוגז און מען וועט צוריק איינשטעלן די פאסט און האנדל, און איבער אלעם, אויפשטעלן דיפלאמאטישע באציאונגען אין ביידע לענדער.

דער אולטימאטום, וואס די רעזולטאטן דערפון זענען געווען א ליטווישע קאנסול אין וואַרשע און א פוילישע קאנסול אין קאווּנע, וואס בכלל איז די גאנצע זאך געווען מאדנע אז מען זאל סטראשען ערנסט מיט מלחמה בלויז צוליב דעם וואס מען האט נישט קיין

דיפלאמאטישע באציאונגען, דער פאקט איז אבער געווען אז די מאדנע פאסירונג האט ערמעגליכט אז מיר זאלן קענען האבן פוילישע פאספארטן. פארשטייט זיך אליין אז דאס וואס עס האט זיך געפונען איין פוילישע אפטיילונג, אן ענגלישער קאנסול אין קאוונע, איז בלויז די פארזעצונג פון דעם פוילישן קאנסול דארט.

*

א חלק פון יענע הסכם צווישן פוילן און ליטע איז אויך געווען, אויפצובויען באן ליניעס מיט וועגן און שאסייען צווישן ביידע מדינות. דער פלאן איז באשטאנען אז ליטע זאל בויען פון קאוונע די באנען ליניעס מיט שאסייען ביז די פוילישע גרענץ, און פוילן וועט בויען פון די פוילישע גרענץ ביז ווילנע.

א האלב יאר פאר׳ן אויסברוך פון די מלחמה, זענען שוין די באן ליניעס געווען פארטיג און האבן שוין פונקציאנירט, אויך אויטא באסעס איבער די שאסייען צווישן ביידע שטעט. די נייע געבויטע וועגן האבן ערמעגליכט צו פארן פון ווילנע קיין קאוונע און פון קאוונע קיין ווילנע אויף א באקוועמען אופן, און שפעטער האט דאס אויך גורם געווען צו הצלת נפשות פון אסאך אידן, אזוי ווי עס וועט ווייטער געשריבן ווערן.

דער בריסקער רב זצ״ל וואס איז דעמאלטס געווען אין ווילנע, האט זיך אויסגעדרוקט: ״יעצט ווייסן מיר שוין פארוואס מען האט געבויט די אלע וועגן!״...

אויף דעם נס פון ווילנע האט יעדער ערליכער איד געזאגט אז השי״ת האט אזוי צוגעפירט די מחלוקת און קריגעריען איבער ווילנע, צווישן די צווויי רעגירונגען, פוילן און ליטע נאך מיט צוואנציג יאר פריער, כדי עס זאל קענען דערפון ארויסקומען די הצלה, ווייל

אויב ווילנע וואלט דורך די גאנצע צייט געווען ליטע, וואלטן מיר ח״ו געבליבן עד היום אין רוסלאנד׳ס אקופירטע מזרח-פוילן.

און אפילו יעצט וואס ווילנע איז פארכאפט געווארן דורך פוילן, אויב ליטע וואלט נישט אנגעהאלטן די שנאה און מחלוקת מיט פוילן, וואלט פאר רוסלאנד קיינמאל נישט איינגעפאלן צוריקצוגעבן ווילנע פאר ליטע, און מיר וואלטן געמוזט בלייבן אינעם קאמוניסטישן רוסלאנד.

אבער השי״ת האט אזוי צוגעפירט אז פוילן האט נאך מיט צוואנציג יאר פריער פארכאפט ווילנע, און השי״ת האט אריינגעגעבן א שנאה צווישן די צוויי פעלקער, כדי ווילנע זאל זיך צייטווייליג צוריקקערן צו ליטע ביז עס וועלן זיך ראטעווען די ישיבות מי די בני תורה.

אזוי ווי די חז״ל לערנען אונז אז אלעס וואס טוט זיך אפ אויף דער וועלט איז איין תכלית, ״התגלות כבוד שמים״, עס זאל באוויזן ווערן דער כבוד שמים, און כאטש יעצט זעען מיר דאס נישט, אבער ווען משיח וועט קומען וועט מען איינזען אז די גאנצע מענטשליכע היסטאריע האט פאר זיך נאר איין ציל: די פולע קעניגרייך פון השי״ת!

*

דער דייטש זיגט

י״ח ניסן אין יאר ת״ש לפ״ק האבן די דייטשן אינוואדירט און איינגענומען דענמארק, און דערנאך אויך נארוועגן און צפון חלק פון אייראפע. ווי עס איז פאר יעדן באקאנט האבן די דייטשן - דאס הייסט, אז איטליכע פון דעם נארווערגישן פאלק אליין - האבן פארראטן זייער לאנד און איבערגעגעבן סודות מיט סטראטעגישע פונקטן צום דייטשן שונא, און אזוי ארום איז דער דייטש אריין.

אזוי זענען די דייטשן געווארן די הערשער איבער דעם באלטישן ים פון ביידע זייטן, און עס איז געווען אוממעגליק צו פארלאזן ליטע דורך איר איינציגער ים וועג, דער באלטישער ים.

אין חודש אייר האבן די דייטשן אנגעגריפן אויף א מאסיוון אופן דעם גאנצן מערב פראנט פונעם נייטראלן האלאנד און בעלגיע. דאס האט שוין אויך פארמאכט דעם לופט וועג פון ליטע, און דעמאלטס האט מען מיט קיין עראפלאן אויך נישט געקענט ארויסגיין פון ליטע.

אינמיטן חודש אייר האבן שוין די פראנצויזן אויפגעגעבן צו

דעם טייוול. זיין בליץ קריג האט מצליח געווען, און די גאנצע וועלט איז געווען פארטרויערט. נאר ענגלאנד אליין איז געבליבן אין מלחמה קעגן דעם וועלט-רשע.

אין די תקופה האט אויך רוסלאנד פארמאכט די גרענץ פאר בירגער פון ליטע, און האבן נישט ערלויבט דורכצופארן קיין אדעסא צום פארט, וואס פון דארט פלעגט מען פארן קיין ארץ ישראל. און נישט קיין וולאדיוואסטאק, פון וואו מען פלעגט פארן קיין יאפאן, אויפ׳ן וועג קיין אמעריקע.

אזוי ארום איז ליטע געבליבן פארשפארט און פארמאכט. מען האט נישט געקענט אריינגיין און נישט אריסגיין, ווייל סיי דער וועג פון ים און סיי פון לופט און פון לאנד זענען אלע געווען פארמאכט. דער מצב האט אזוי אנגעהאלטן ביז זעקס טעג אין חודש אב, אינמיטן זומער, ווען רוסלאנד האט פארכאפט ליטע.

אין די ווינטער חדשים ווען דער וועג דורכ׳ן ים איז נאך געווען אפן, האבן הונדערטער אידן אויסגענוצט די געלעגנהייט און זענען געפארן קיין ארץ ישראל. צווישן זיי, דער פאנעוויזשער רב, הרב יוסף שלמה כהנמן זצ״ל, וועלכער האט געגרינדעט די באקאנטע פאנעוויזשער ישיבה אין בני ברק. אבער די וואס האבן געשפעטיגט ביז נאך פסח, האבן שוין מען נישט געקענט אריסגיין, כאטש זיי האבן געהאט די נויטיגע פאפירן און סערטיפיקאטן, אלעס צוליב די פארמאכטע טויערן פון אלע זייטן.

אין די תקופה אין וועלכע דער אלגעמיינער מצב פון די וועלט האט זיך פיל פארערגערט, איז אבער דאס לערנען פון די מירער ישיבה, וואס האט זיך יעצט אויפגעהאלטן אין קיידאן, אנגעגאנגען מיט׳ן פולן טעמפא. די יגיעת התורה מיט דעם טיפן לערנען פון מוסר, איז געווען צום באוואונדערן.

ליטע אין די הענט פון רוסלאנד

סיון שנת ת״ש לפ״ק.

אין די צייט וואס די דייטשן האבן זיך פארשפרייט אין מערב אייראפע, האבן זיך די רוסן צוביסלעך אנגעהויבן אויסצושפרייטן אין די באלטישע לענדער. ווי שוין אויבנדערמאנט האבן די רוסן געהאט מיליטערישע באזעס אין ליטע, און פון דארט האבן זיי געדרוקט מיליטעריש און מיט כח האבן זיי אויפגעשטעלט א קאמוניסטישע רעגירונג אין ליטע. די ״רעגירונג״ איז געווען אונטערגעווארפן די רוסישע ארמיי וואס האט אלץ פארכאפט מער און מער, אלע סטראטעגישע פונקטן פון די גרעסערע שטעט.

דער ציל פון די רעגירונג איז געווען איבערצוגעבן ליטע פאר רוסלאנד אויף א ״דעמאקראטישן״ אופן, אזוי ווי זייער סדר איז: מיט א פורים-שפיל.

מען האט מכלומר׳שט געמאכט א ״פלעביציט״. דאס הייסט, מען האט געמאכט אן אויספרעג אין לאנד, און עס איז אויסגעקומען

די פאלגענדע רעזולטאטן: דאס ליטווישע פאלק "בעט זיך" צו די רוסישע רעגירונג, אז מען זאל אריינעמען ליטע אינעם ראטן פארבאנד (א פנים עס האט זיך זיי פארגלוסט די רוסישע גן עדן).

די קאמוניסטישע רעגירונג פון ליטע האט איבערגעגעבן די "ביטע" פאר די רוסישע רעגירונג אין מאסקווע, און זיי האבן מסכים געווען. אזוי איז אריבער דאס גאנצע לאנד ליטע צו רוסלאנד.

שבת חזון שנת ת"ש, א טאג נאכדעם וואס דאס אידישע פאלק האט באגלייט צום אייביגן רו דעם וועלטס גאון און מנהיג הגה"צ ר' חיים עוזר גרודזענסקי זצ"ל, האט רוסלאנד אפיציעל אנערקענט גאנץ ליטע, צוזאמען מיט איר היסטארישער הויפט שטאט ווילנע. אלעס איז געווארן רוסישטע טעריטאריע. פון דעמאלטס אן איז שוין די גאנצע ישיבה געווען צוריק אונטער סטאלינ'ס הערשאפט.

די רוסן האבן געעפנט די גרעניצן. זיי האבן באפוילן אלע קאנסולאטן צו פארלאזן קאוונע. זי האט ג'טענה'עט מיט רעכט, אז ליטע איז אן אינטעגראלער חלק פון רוסלאנד, דערפאר איז געווג דער קאנסול פון מאסקווע, און מען דארף נישט צוויי קאנסולאטן.

א שטיקל צייט שפעטער האבן די רוסן געמאכט דעם זעלבן שפיל מיט די אנדערע צוויי קליינע באלטישע לענדער, לאטוויע און עסטאניע, וואס זיי זענען אויך געווארן רוסלאנד. און ביז היינט איז דאס געבליבן א חלק פון רוסלאנד.

עס אינטערסאנט צו באמערקן אז אמעריקע מיט נאך לענדער האבן קיינמאל נישט אנערקענט די אנעקסיע, וואס איז באמת געווען א געהעריגע גזילה, און די ליטווישע קאנסול אין ניו יארק און אין וואשינגטאן עסזיסטירן נאך היינט.

*

ווי לאנג די ליטווישע קאמוניסטישע רעגירונג האט געלעבט, זענען די אלע אויסלענדישע קאנסולן פון קאוונע געווען אקטיוו און האבן אנגעהאלטן נארמאלע אקטיוויטעטן. אפיציעל איז דאך ליטע נאך אלץ געווען א מדינה פאר זיך.

במשך די צייט האבן די עסקנים פרובירט מיט אלע מעגליכקייטן צו באקומען אן ערלויבעניש ארויסצוגיין פון די מדינה. די וויזעס וואס עס איז ענדליך געלונגען צו באקומען, איז אלעס געווען די פרוכט פון די ארבעט אין די צוויי חדשים.

איינע פון די חסדים פון השי"ת איז געווען, אז די צוויי חדשים זענען געווען א מצב פון נישט אהער און נישט אהין. אפיציעל איז עס נאך געווען ליטע, כאטש יעדער האט געוואוסט אז מערסטנס ביז עטליכע וואכן ווערט עס רוסלאנד. דער מצב האט גורם געווען די הצלה, ווייל מען האט נאך געהאט צייט זיך עפעס צו ראטעווען. אבער אויב רוסלאנד וואלט מיטאמאל פארכאפט ווילנע-ליטע אן דעם פורים-שפיל צערעמאניע, אזוי ווי זיי האבן געטאן אויף אנדערע פלעצער, וואלט נישט מעגליך געווען צו האבן די וויזעס ארויסצופארן.

איינצונעמען ליטע גראד, האט נישט געלוינט פאר'ן רויטן בער. קודם, ווען דעם רובענטראפ-מאלאטאוו אפמאך, וואס ביידע האבן מסכים געווען אז ליטע זאל בלייבן נייטראל, און דערצו האט רוסלאנד ערשט צוריקגעגעבן ווילנע פאר ליטע, כדי צו פארערעכטן די גזילה וואס פוילן האט איר בא'גזל'ט, און יעצט שלינגט זי איין גאנץ ליטע מיט איין בייס. האבן זיי געדארפט דורכמאכן דעם פורים-שפיל צערעמאניע.

*

דער נס פונעם יאפאנישן קאנסול

א קורצע צייט פאר די זעלבסטשטענדיגע מדינה ליטע איז אונטערגעגאנגען, ממש פאר די צוויי חדשים׳דיגע קאמוניסטישע ליטע איז אויפגעשטאנען, האט זיך אמאל באוויזן אין קאוונע א יאפאנישער קאנסול, און עס האט זיך געעפנט מיט׳ן גאנצן אפיציעלן פאמפ און צערעמאניעס א יאפאנישער דיפלאמאטישער אפיס אין ליטע.

עס איז געווען זייער א גרויס וואונדער, ווייל אפילו אין די גוטע שלום יארן האט יאפאן קיינמאל נישט געהאט קיין קאנסול אין ליטע, און פונקט יעצט וואס יעדער האט געזען אז רוסלאנד גייט אט אט איינשלינגען די גאנצע מדינה, האט יאפאן געעפנט א קאנצעליי אין ליטע.

עס איז אמת אז ליטע מיט די אנדערע צוויי באלטישע לענדער, לאטוויע און אסטאניע, האבן יא געהאט דיפלאמאטישע באציאונגען מיט יאפאן, אבער צוליב די ווינציגע געמיינזאמקייט וואס די מדינות האבן געהאט מיט יאפאן, ווי למשל טוריסטיק, האנדל, און קולטור,

פלעגט ביז דעמאלטס יאפאן שיקן נאר איין דיפלאמאט פאר אלע דריי לענדער צוזאמען, מיט א קאנצעלייַ אין ריגע, די הויפטשטאט פון לאטוויע, און אויך דער איינציגער דיפלאמאט פלעגט זיצן מיט פארלייגטע הענט וועגן די וויניג ארבעט, און פונקט יעצט האט ליטע באקומען נייע דיפלאמאטן מיט פולע כוחות פון א קאנסול, ווי צב״ש, געבן וויזעס א.א.וו.

אנפאנג איז דער קאנסול געזעצן מיט פארלייגטע הענט, אבער נאכדעם וואס די אידישע פליטים האבן זיך אנגעהויבן וועגן צו אים נאך וויזעס, האט ער באקומען ארבעט. זיין גאנצע צייט אין קאוונע איז געווען וויניגער ווי א יאר, ביז ער האט געענדיגט צו געבן דורכגאנג וויזעס וויפיל עס האט זיך נאר געלאזט, הערשט דערנאך האט ער פארלאזט קאוונע. יעדער האט געזען די הימלישע השגחה אז השי״ת האט אים ספעציעל געשיקט פאר א שליח מציל צו זיין אידישע קינדער.

*

סיון ת״ש, וועו עס איז געווארן די קאמוניסטישע רעגירונג אין ליטע, האבן מיר נאך נישט געהאט קיין שום וויזע ארויסצוגיין פון לאנד, און צוליב דעם וואס עס איז נישט געווען קיין שום אנדערע ברירה, האט מען זיך געוואנדן צו דעם ניי געקומענעם יאפאנישן קאנסול, וואס אין נארמאלע אומשטענדן וואלט קיינער נישט ג׳חלומ׳ט צו גיין צו אים.

מען אין געוואויר געווארן אז יאפאן גיט טראנזיט וויזעס, דאס מיינט א וויזע נאר אדורכצופארן. אויב מען האט געהאט א לאנד וואו צו בלייבן, האט יאפאן ערלויבט אדורכצופארן איר לאנד. אבער צו באקומען די טראנזיט וויזעס, האט מען געמוזט האבן אן ענד-וויזע באווייזן אז מען ווייל נישט בלייבן אין יאפאן, נאר אדורכפארן.

האבן מיר כאטש געהאט אן "הצלה פורתא", א האלב געלעזטן פראבלעם. אבער דא האט זיך געשטעלט דער פראבלעם, וויאזוי באקומט מען אן ענד-וויזע? מען האט דאך אזוי לאנג געזוכט א לאנד וואס זאל אונז וועלן אריינלאזן, אבער אן הצלחה. וויאזוי זאל מען דאס יעצט דערגרייכן אונטער דעם קאמוניסטישן הערשאפט. אבער השי"ת האט געשיקט די ישועה אויף אן אומגעראכטענעם אופן, דורך א פלא'דיג און נסים'דיגע וועג.

*

דער יאפאנישער קאנסולאט אין ליטא

דער האלאנדישע קאנסולאט

מיר באקומען הילף פון האלענדישן קאנסול

דער האלענדישער קאנסול אין ליטע האט געהייסן פיליפ ריידא. ער איר נאר געווען אן "ערן קאנסול", ווייל פאר האלאנד האט זיך נישט געלוינט אויפצוהאלטן און צאלן פאר א באזונדערן קאנסול אין ליטע, צוליב די ווייניג משא ומתן צווישן די צווי לענדער.

דער עיקר צוועק פון דעם קאנסול איז געווען זיין פריוואטע געשעפט. ער האט פארטראטן די עלעקטרישע פירמע "פיליפס". און אין איינוועגס האט ער אויך פארטראטן זיין לאנד האלאנד, דורך געבן וויזעס א.א.וו. וועו ליטע איז געפאלן צו די קאמוניסטן, האט ער שוין געווואלט פארלאזן ליטע, נאר צוליב סיבות האבן די קאמוניסטן אים אויפגעהאלטן אין ליטע. דאס איז געווען אן אויסגערעכנטע זאך פון השי"ת וואס האט אויך אים צוגעשיקט אלס א חלק פון די קייט אין דעם "נס פון די וויזעס".

*

פיל יארן פריער האט די האלענדישע רעגירונג אנגעפירט מיט

א קאמפיין צו באזעצן די קוראסאא אינזלען וואס געפינען זיך אינעם קאריבישן ים נעבן וועזועלא, דרום אמעריקע, וואס האט דעמאלטס באלאנגט צו האלאנד. צוליב דעם וואס האלאנד האט געהאט אינטערעסע זיי צו באזעצן, האט זי אויסגערופן אז יעדער מעג זיך באזעצן אין די אינזלען אפילו אן א וויזע.

א איד אין ווילנע וואס האט געוואוסט דערפון, האט זיך דאס יעצט דערמאנט, און ער האט פארגעשלאגן זיך צו וועגן צום האלענדישן קאנסול וועגן דעם.

די עסקנים וואס האבן זיך שוין זייער לאנג געמוטשעט צו געפינען אן ארט, האבן זיך שטארק געפרייט צו דעם, און האבן זיך געוואגן צום האלענדישן קאנסול צו בעטן וויזעס קיין קוראסאא.

פארשטייט זיך אז מען האט נישט געוואלט פארן קיין קוראסאא, נאר צו האבן אין די האנט אן ענד-וויזע צו וויזן פאר די יאפאנעזער, כדי דורכדעם צו באקומען א טראנזיט וויזע פון יאפאן דורכצופארן יאפאן, און פון דארט וועט מען שוין זוכן עפעס אן אופן צו פארן קיין אמעריקע אדער ארץ ישראל. השי"ת וועט זיכער נישט פארלאזן.

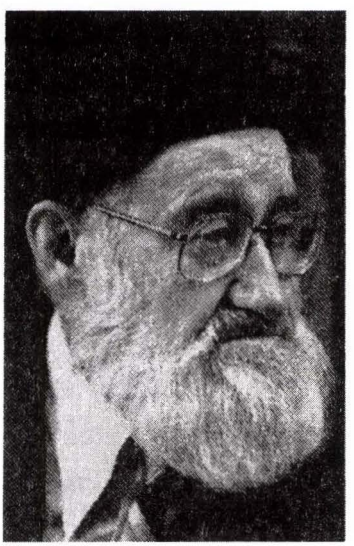
דער האלענדישער קאנסול האט געענטפערט, אז עס איז נישט פארהאנען א וויזע קיין קוראסאא, ווייל די האלענדישע רעגירונג האט געזאגט אז יעדער קען קומען קיין קוראסאא אן א וויזע.

אויך האט דער קאנסול צוגעגעבן, אז פאקטיש קען מען היינט נישט אריינגיין קיין קוראסאא, ווייל צוליב סיבות איז די יעצטיגע באפעלקערונג דערקענען אז מען זאל אריינלאזן נאך בירגער. קומט אויס אז דער מצב איז, אז פון איין זייט דארף מען נישט קיין וויזע, אבער פון די צווייטע זייט איז נישט מעגליך אריינצוגיין אפילו מיט א וויזע, צוליב די קעגנערשאפט פון די באפעלקערונג.

האט השי״ת אריינגעגעבן אן עצה פאר די גמרא קעפלעך. מען האט געבעטן דעם האלענדישן קאנסול אז ער זאל אפזיגלען די ווערטער אויף אן אפיציעלן דאקומענט. אבער נאר די ערשטע העלפט, אז מען דארף נישט קיין וויזע צו קוראסאא, און יעדער מעג זיך דארט באזעצן.

דער האלענדישער קאנסול האט מסכים געווען דערצו, וויסנדיג אז דאס איז אן ענין פון הצלת נפשות. זיי האבן קאפערירט און געגעבן דעם זיגל פאר יעדן וואס האט דאס פארלאנגט. דער אינהאלט פון דעם דאקומענט איז געווען, אז דער און דער מענטש איז ערלויבט צו פארן קיין קוראסאא לויט דעם האלענדישן געזעץ. מען האט באצאלט פאר די דאקומענטן אזוי ווי פאר א געווענליכע וויזע.

*

רבי משה זופניק זצ״ל

ער האט געארבעט מיט מסירות נפש וועגן די יאפאנישע וויזות דורך זיין פארבינדוג מיט האלאנדישן קונסול

Poselstwo
Rzeczypospolitej Polskiej
Kownie
Légation de Pologne
à Kaunas
Nr. O-139

Zaświadczenie niniejsze zostało wydane wobec braku książeczek paszportowych i uprawnia do wyjazdu za granicę.
Le présent certificat est délivré vu le manque des livrets de passeports et autorise de se rendre à l'étranger.

Zaświadczenie
Certificat

Zaświadcza się niniejszem, że pan(i)
Il est certifié par le présent que M. Mr(M-me, M-lle)

ORLAŃSKI SZMUL-ELA

Rok urodzenia / Date de naissance: 26 IX. 1922
Miejsce urodzenia / Lieu de naissance: Kamienice-Lit.
Stan / Etat civil: Kawaler - célibataire
Zatrudnienie / Profession: écolier
Wzrost / Taille: moyenne
Twarz / Visage: ovale
Włosy / Cheveux: noir
Oczy / Yeux: bruns
Znaki szczególne / Signes particuliers:

Podpis posiadacza:
Signature du porteur:
Orlański Szmul-Ela

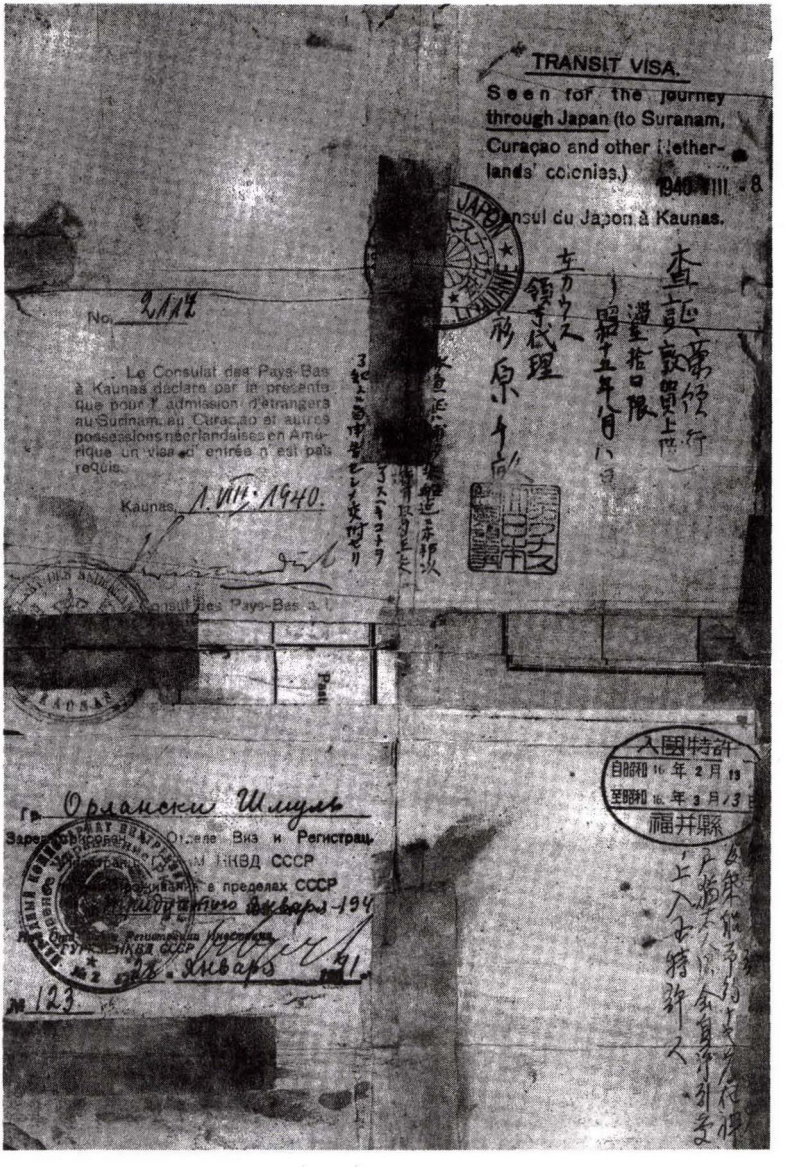
okazał w tutejszym Urzędzie dowód, stwierdzający, że jest obywatelem polskim.
a produit dans cet Office des preuves confirmant qu'il est citoyen polonais.

Data / Date: 20 grudnia 1939 Décembre

Podpis Sz
Signature:

די פוילשע פאספארט

דארך דעם האט מען באקומען די הולאנדישע ויזע, די יאפאנישע ויזע, דער רוסישער "היתר יציאה"

די צווייטע זייט פון פאספארט

אויבן רעכטס א יאפאנישע ויזע, לינקס א האלאנדישע ויזע, אינטן לינקס א רוסישע ויזע

די סערטיפיקאטין צו יאפאן

מיט די צעטלעך וואס מען האט געדרופן "א וויזע צו קוראסאא", זענען מיר געגאנגען צום יאפאנישן קאנסול צו בעטן א דורכפאר ערלויבעניש, דאס הייסט א "טראנזיט וויזע", און ער האט מסכים געווען צו געבן די טראנזיט וויזעס. ער האט פארשטאנען אז מיר ווילן נישט פארן קיין קוראסאא, נאר דאס איז א שפיצל צו באקומען דעם טראנזיט וויזע, אבער דאך האט ער געגעבן די טראנזיט וויזעס מיט א ברייטע האנט.

אויך ווען רוסלאנד האט איינגעשלינגען ליטע, האר ער נאך אלץ געגעבן און אפילו נאך מער ווי פריער, און נישט ווי די קאנסולן פון די לאטיין-אמעריקאנער לענדער וואס האבן אויסגענוצט די אידן און פארלאנגט פאנטאסטישע סומעס געלט פון די וואס זיי האבן יא געגעבן וויזעס, אבער דער יאפאנישער קאנסול האט כמעט גארנישט פארלאנגט דערפאר, כמעט א נישטיגע סומע, א פערטל פון וויפיל מיר האבן באצאלט פאר די וויזעס קיין קוראסאא.

*

וועז די פארשטייער פון די ישיבה זענען געקומען צום קאנסול בעטן עטליכע הונדערט טראנזיט-ווייזעס אויף איינמאל, האט ער קודם נישט געוואלט געבן, ווייל ווי לאנג איינצלנע מענטשן האבן עס פארלאנגט, האט ער געוואוסט אז זיי וועלן סייווי נישט קענען בלייבן אין יאפאן, א ווילד פרעמדע מדינה, אנדערע מנהגים און אן אנדערע שפראך, און אפילו אנדערע פנימ׳ער, דערפאר האט ער מסכים געווען צו געבן מיט א בריטע האנט, אבער פאר די גאנצע ישיבה צוזאמען האט ער שוין מורא געהאט טאמער זיי וועלן דארט בלייבן, וואס דאס האבן די יאפאנעזער בשום אופן נישט ערלויבט.

דער קאנסול האט פארלאנגט אז מען זאל איהם איבערצייגן די מעגליכקייט עוועניטועל אנצוקומען קיין אמעריקע, און אויך די מעגליכקייט פון האבן א שיף ביז אהין.

אבער בחסדי השם האט ער צום סוף יא מסכים געווען צו געבן די טראנזיט-ווייזעס פאר די ישיבה, געציילטע טעג פאר די ישיבה האט זיך אויפגעלייזט פון די שטאט קיידאן. דער פארשטייער פון די ישיבה האט צום סוף ארויסגענומען איבער טויזנט טראנזיט-ווייזעס, אויך פאר די אידן וואס האבן צוליב סיבות נישט געקענט פערזענליך ארויסנעמען די ווייזעס.

דער קאנסול האט אויך ערלויבט דעם פארשטייער פון די ישיבה צו העלפן זיגלען אלע דאקומענטן. דער אינהאלט פונעם זיגל איז געווען אין יאפאניש און אויף ענגליש: ״גוט פאר טראנזיט דורכצופארן יאפאן אויפ׳ן וועג צו קוראסאא אין די האלענדישע אינזלען״. צוליב דעם גרויסן קוואנטום פון די ווייזעס, האט דאס אפזיגלען געדויערט עטליכע טעג. עס האט זיך אויך געטראפן אז דער קאנסול האט איבערגעלאזט דעם ישיבה פארשטייער אין זיין אפיס שפעט נאך די נארמאלע אויפנאמע שעה כדי צו ענדיגן זיגלען די ווייזעס.

עס איז אויך געווען פעלער וואס דער קאנסול האט געגעבן טראנזיט וויזעס פאר אזעלכע וואס האבן נישט געהאט "א וויזע צו קוראסאא", און ב"ה עס לעבן נאך מיט אונז פיל גדולים בתורה וואס זענען אויף דעם אופן ניצול געווארן, אן די קוראסאאער וויזעס.

די וויזע איז געזיגלט געווארן אויף די צווייטע זייט פון אונזערע מכלומר'שטע "פוילישע פאספארטן", וואס איז געווען אינגאנצן ליידיג פון די צווייטע זייט בויגן.

דאס אלעס איז געווען מיט גרויס וואונדער פון השי"ת, ווייל האלאנד האט דאך שוין מער נישט עקזיסטירט, די דייטשן האבן עס געהאט אקופירט. אין דער האלענדישער קאנסול איז געווען א שליח פון די "האלענדישע רעגירונג אין גלות", און יאפאן איז דאך געווען מיליטעריש אליאירט מיט דייטשלאנד, וואלט זי נישט גיטארט אננעמען די זיגלען פון די "האלענדישע רעגירונג אין גלות". אבער בחסדי ה' האבן זיי יא אנערקענט דעם קאנסול.

*

גלייך ווי רוסלאנד האט איינגעשלינגען ליטע, האבן זיי גלייך באפוילן צו פארשפארן די ביוראען פון די קאנסולען אין קאוונע. טראצדעם האט דער יאפאנישער קאנסול נאך ווייטער געזיגלט וויזעס ביז דריי וואכן שפעטער. כאטש ער האט געהאט זייער א קליינע אפיס און ער האט געקענט גרינג איינפאקן זיינע פעקלעך און אוועקפארן, האט ער זיך אבער פארזוימט צו פארן ביז דריי וואכן, און א גאנצע צייט געהאלטן אין איין טיילן וויזעס. אויך די וואס האבן זיך געזוימט צו נעמען וויזעס ביז דעמאלטס, האבן זיך געאיילט צו נעמען וויזעס אין די לעצטע טעג.

*

דער יאפאנישער קאנסול פארלאזט ליטע

דעם לעצטן טאג וואס דער יאפאנישער קאנסול האט שוין געדארפט אוועקפארן און אסאך מענטשן האבן געווארט ביי זיין טיר צו באקומען זייערע ויזעס, האט מען זיך פלוצלונג אנגעהויבן צו צושפרייטן, ווייל מען האט געהערט אז די רוסישע געהיים פאליציי, די טרויעריג בארימטע נ.ק.וו.ד. נעמען בילדער פון אלע פארזאמלטע. דעמאלטס איז דער קאנסול אליין ארויס און האט הויך אויסגערופן, אז ער וועט ווייטער געבן ויזעס!

דער עולם האט זיך געשטארקט פון זיין ערשיינונג און האבן ווייטער געגומען ויזעס.

אין דעם לעצטן טאג זענען שוין זיינע אלע זאכן און פעקלעך געווען אינגעפאקט, אויסער די זיגלעך פון די ויזעס. דאס האט ער געהאלטן אין די הענט און געטיילט ויזעס א גאנצן טאג. דעם אנדערן אינדערפרי האט ער פארלאזט קאוונע אויפ׳ן וועג צו יאפאן.

אויך ווען דער קאנסול איז שוין אוועקגעגאנגען, זענען געווען וואונדערליכע אופנים וויאזוי מען האט געקענט ארויסגיין.

*

עטליכע יאר נאך די מלחמה האט דער יאפאנישער קאנסול וואס האט געהייסן סיגיהארע, באזוכט אין ארץ ישראל, און ער האט פארציילט אז די דעמאלטסדיגע יאפאנישע רעגירונג האט אים דעמאלטס שטארק פארגעהאלטן פארוואס ער האט געטיילט אזויפיל וויזעס. מען האט געשאצט אז ער האט געגעבן מער ווי צען טויזנט טראנזיט וויזעס.

עס איז שווער צו פארשטיין וואס עס האט אים געגעבן דעם קוראזש און בריטהארציגקייט צו העלפן ראטעווען די אידן פונעם קאמוניסטישן רוסלאנד, אבער מען האט געקענט זען בחוש די הימלישע השגחה אז פונקט צו די ריכטיגע צייט האט ער צוגעגרייט דעם יאפאנישן קאנסול, א בראווער מענטש מיט א שטארקן ווילן, צו העלפן ראטעווען די אידן.

נאך מער איז דער וואונדער ווען מען טראכט אריין ווי פרא-דייטש די יאפאנישע רעגירונג איז געווען, און נאך מיט עטליכע יאר פריער האבן יאפאן מיט דייטשלאנד אונטערגעשריבן א פאליטיש מיליטעריש בונד וואס איז געווען בעיקר געצילט קעגן רוסלאנד, מיט'ן נאמען "אנטי קאמענטארן". שפעטער איז די פאשיסטישע איטאליע אויך געווארן א שותף מיט זיי. און טראץ דעם אלעם, האט די יאפאנישער קאנסול ארויסגעוויזן פאר אונז אזא מאס מענטשהייט אן קיים שום סיבה. ווי פלא'דיג זענען די וועגן פון השגחה!

*

די ישיבה צוטיילט זיך אויף פיהר

אב שנת ת״ש.

א וואך פאר רוסלאנד האט איינגעשלינגען ליטע ווען עס איז נאך געווען א קאמוניסטישע רעגירונג, האט די רעגירונג באפוילן צו פארשפארן די ישיבה וואס האט זיך דעמאלטס געפונען אין קיידאן, און מען זאל זיך צושפרייטן. די ישיבה האט אבער צוגעגרייט פיר פלעצער און פיר דערנעבנדיגע שטעטלעך, און מען האט אנגעהאלטן באהאלטענערהייט דעם גאנצן סדר פון די ישיבה.

אנפאנג חודש אב פון יאר ת״ש האט די ישיבה פארלאזט קיידאן. פאר׳ן געזעגענען האט מען געזאגט תהלים אין די ישיבה. טרערן האבן זיך באוויזן ביי יעדן אין די אויגן. אויך פיל איינוואוינער פון די שטאט קיידאן האט מיטגעזאגט מיט אונז די לעצטע קאפיטלעך תהלים. די גאנצע שטאט איז געווען פארטרויערט מיט׳ן פארלאזן פון די ישיבה.

די קאמוניסטישע הערשאפט האט זיך געהאלטן גרויס מיט דעם

"נצחון", און זיי האבן איבערגעגעבן א באריכט אין די פרעסע: "די תורה פעסטונג פון די מירער ישיבה איז געבראכן געוואָרן!"

אבער למעשה איז די ישיבה נישט געבראכן געוואָרן, עס האט נאך ווייטער אנגעהאלטן. אויך די פריינטשאפט פון די קיידאנער איידן האט ווייטער אנגעהאלטן, און וועָן די תלמידי הישיבה האבן פארלאזט רוסלאנד, האבן זיי זיך וואָרעם געזעגנט און מיטגעגעבן שפייז אויפ'ן וועג.

ווי אויבנדערמאנט האט זיך די ישיבה גרופירט אין פיר גרופעס, און האבן אזוי אנגעהאלטן ווייטער געהעריג די לימודים אין פיר קליינע שטעטלעך. אבער דער ראש ישיבה מיט נאך עטליכע עסקנים האבן אלץ געזוכט צו געפונען וועגן וויאזוי עמגרירן פון לאנד. ער האט זיך געפונען אין אן אנדער שטעטל כדי מען זאל נישט שפירן אז עס איז דא אן ארגאניזירטע ישיבה. פון זיין הויז פלעגט מען שיקן די בריוון און טעלעגראמעס. די עסקנים פלעגן קומען אין זיין הויז שפעט ביינאכט און אוועקגיין פארטאגס, אלעס כדי מען זאל נישט געוואויר ווערן אז די ישיבה איז ארגאניזירט.

מען האט געלערנט אין די שולן פון די שטעטלעך, און דער קוואָרטיר איז געווען ביי די דארטיגע טייערע און איידעלע אידן וועלכע האבן זיך געפרייט און האבן געהאלטן פאר א זכיה צו קענען אינקוואטירן ביי זיך אין שטאט אזא גרויסע צאל תלמידי חכמים, און אסאך מאל האט דער בעל הבית געטיילט זיין איינציג קליין שטיקל ברויט מיט זיין גאסט דער ישיבה בחור. פארשטייט זיך אז אין די שטעטלעך האט מען זיך געמוזט באהאלטן פון די אויגן פון די גאס ווי ווייט מעגליך.

דער ראש ישיבה האט געזאגט שיעורים בעיון, און דער משגיח האט געזאגט זיינע מוסר רייד און אריינגעגעבן חיזוק און א ברען

אין די תלמידים. יעדן טאג פלעגט ער פארן אין איינע פון די פיר שטעטלעך וואו די ישיבה איז געווען צוטיילט. אזוי האט די ישיבה זיך געהאלטן ארגאניזירט אפילו אין די אומשטענדן פון א קאמוניסטישע הערשאפט.

אבער צו לאנג האט דער מצב נישט געקענט אנהאלטן. די אלע פעולות פונעם ראש ישיבה צו באקומען ערלויבעניש צו פארן קיין ארץ ישראל האבן גארנישט געהאלפן, און אט אט שפרייט די הערשאפט אויס אירע פליגלען אויך איבער די קליינע שטעטלעך. אויך האט רוסלאנד גלייך נאכ'ן פארכאפן ליטע אנגעהויבן צו פארשיקן אויף סיביר די אומגעוואונטשענע עלעמענטן וועמען זיי האבן באטראכט אלס רעאקציאנען און קאנטער רעוואלוציאנערן, וואס דאס האט געמיינט אז סיי וועלכן טאג קומט די רייע אויך אויף די תלמידי הישיבה. דעמאלטס איז שוין נישט געווען קיין עצה, נאר צו נוצן די יאפאנישע טראנזיט וויזעס. קיין אנדערע ברירה איז שוין נישט געווען.

די הויפט וואס האבן געטאן אין דעם ענין פון די הצלה זענען געווען הגאון ר' לייב מאלין זצ"ל און הגאון ר' אליעזר פוירטנוי זצ"ל.

מיר האבן זיך נישט געוואלט שיידן פון דעם שטיקל מקום מנוחה, אבער דערפילנדיג די גרויסע סכנה וואס האט געהערשט איבער אונזערע קעפ אז מען קען אונז חלילה פארשיקן קיין סיביר, דאס האט געפירט אז מיר זאלן דארפן פריש וואנדערן צו א פרישע פלאץ.

דעמאלטס האט זיך אנגעהויבן א פרישע צרה, וויל מיר זענען דאך געווען אנטלאפענע פון רוסלאנד, און וויבאלד רוסלאנד האט איבערגענומען די הערשאפט, האט געווארט אויף אונז א גרויסע שטראף. אבער השי"ת האט געהאלפן, און טאקע דורך די רוסן אליין.

אין מויל פונעם לייב

אלול שנת ת״ש.

נאכדעם וואס רוסלאנד האט שוין איינגעשלינגען ליטע און ליטע איז געווארן א חלק פון רוסלאנד, און די גאנצע ישיבה מיט אלע טויזנטער פליטים וואס זענען הערשט א יאר פריער אנטלאפן פונעם רוסיש אקופירטן פוילן האבן זיך פלוצלונג נאכאמאל געפונען אונטער די קאמוניסטישע הערשאפט פון סטאלין ימ״ש.

אבער השי״ת פארלאזט נישט קיינעם און שיקט שטענדיג צו זיינע שליחים, און מיטאמאל האט די רעגירונג געעפנט צוויי אפיסעס אויסצואוואנדערן, דאס הייסט אז ווער עס וויל עמיגרירן פון לאנד, קען דארט איינגעבן א ביטע, און ער וועט באקומען די נויטיגע פאפירן, איין אפיס אין קאוונע און איינס אין ווילנע.

ווי באקאנט האט רוסלאנד געהאלטן פאר א פארעטער יעדן וואס האט געוואלט ארויסגיין פון זייער ״גן עדן״. אין די זעלבע צייט איז געווען זייער וואונדערליך אז זיי אליין האבן געעפנט

אפיסעס צו העלפן עמיגרירן. דערצו זענען די אפיסעס געווען נישט סיי וואו, נאר אינעם בנין פון די נ.ק.וו.ד. (די רוסישע געהיים פאליציי) וואס פון דעם בנין זענען מער אריין אינעווייניג ווי עס זענען ארויס פון דארט. פארשטייט זיך אז עס האט אויסגעקוקט זייער פארדעכטיגט אז זיי ווילן נאר פארצייכענען די אומגעטרייע עלעמענטן וואס ווילן פארלאזן דאס לאנד און זיי פארשיקן קיין סיביר.

אבער דאך האט מען איינגעזען אז יעצט מיינען זיי עס ערנסט. עס האט זיך טאקע ארויסגעוויזן פאר ריכטיג. דאס קען גערעכנט ווערן פאר די גרעסטע חסדים פון השי"ת צו אונז, אז די זעלבע רעגירונג וואס פלעגט פארפלאגן יעדן וואס האט געוואלט אויסוואנדערן, האט יעצט אויפגעשטעלט באזונדערע אפיסעס צו העלפן די פליטים וואס ווילן עמיגרירן. און ווער זענען געווען די פליטים, רובא דרובא זענען באשטאנען פון רבנים, ראשי ישיבות מיט תלמידים, און סתם בני תורה און חרדישע אידן. עס איז שווער צו גלייבן, און נאך שווערער צו פארשטיין, אבער דאס איז ווירקליך געווען דער פאקט.

נאך מער, דער גאנצער באציאונג צו די פליטים איז געווען א קאלטע, אז עס איז נישט זייער געשעפט, זיי קענען טאן וואס זיי ווילן. אבער דער צוגאנג איז נאר געווען צו די פליטים, אין די צייט וואס פאר די דארטיגע בירגער איז נישט מעגליך געווען צו עמיגרירן. נאר פאר די וואס זענען אנטלאפן פון רוסישן הערשאפט דורך פוילן, וואס לויט די רוסישע געזעצן וואלטן זיי געדארפט ווערן פאררעכנט ווי פאררעטער און הארב באשטראפט ווערן, האבן זיי פאר די פאררעטער געעפנט אן אפיס צו העלפן עמיגרירן פונעם רויטן גן עדן!

ווי טרעפליך זענען די ווערטער פונעם מירער משגיח זצ״ל: ״דער גרעסטער פלא וואס איז אוממעגליך צו פארשטיין איז, אז די רוסן האבן געגעבן ערלויבעניש צו פארלאזן זייער לאנד, וואס דאס איז אינגאנצן קעגן זייער טבע. און נאך מער, זיי האבן אונז פארערבנט אלס טוריסטן ווען מיר זענען דורכגעפארן זייער לאנד, אין די צייט וואס געווענליך שיקן זיי קיין סיביר פאר אזעלכע עבירות, אז זיי אליין האבן נישט געוואוסט וואס עס איז געשען מיט זיי, אזוי ווי עס שטייט אין משלי: ״די הערצער פון קעניגן, זענען אין די הענט פון השי״ת, וויאזוי ער וויל, טוט ער זיי בייגן.״

*

טראץ דעם וואס אסאך האבן שוין באקומען ארויספאר ערלויבענישן, האט עס דאך נישט געשטילט דעם שרעק פון די ישיבה לייט צוצוגיין צו די נ.ק.וו.ד. אפיסעס און ארויסנעמען די ערלויבענישן, ווייל אין רוסלאנד האט מען נישט געקענט וויסן פון איין טאג אויפ׳ן צווייטן, און איין מענטש איז נישט געווען קיין ראיה אויפ׳ן צווייטן, און עס איז אויך געווען פעלער וועמען זיי האבן נישט ערלויבט צו עמיגרירן, און זיכער וועו עס האנדלט זיך אין הונדערטער ארגאניזירטע יוגענטליכע וואס זענען אין די ארמיי יארן וואס זענען פעאיג צו דינען אין מיליטער, און האבן אין די הענט נישט מער ווי ״חוזק״ פעסער צו פארן קיין קוראסאא דורכ׳ן ווייטן וועג פון יאפאן, אלעס נאר כדי נישט צו בלייבן אינעם רוסישן גן עדן!

די תלמידים פון די ישיבה האבן נאך גוט געדענקט די ווערטער פון דעם קאמוניסטישן קאמיסאר פון ״מיר״ וואס ער האט זיך אויפגערעגט און געשריגן: ״זיי זענען אנטלאפן. מיר וועלן זיי נאך כאפן!״

אבער א הימלישער גייסט און שטארקייט האט געשטארקט די הערצער, און די ישיבה האט באשלאסן יא צו נעמען די ערלויבענישן. דעם פארלאנג פאר אן ערלויבעניש האט יעדער באזונדער געמוזט איינגעבן אויף אן אפיציעלן דאקומענט. די נ.ק.וו.ד. האט אבער נישט גלייך געענטפערט, נאר האבן יעדע פארלאנג עקסטער באטראכט און נאך עטליכע וואכן האבן זיי געזאגט דעם ענטפער.

*

סוף חנוכה האט זיי אנגעהויבן ארויסצוגעבן די ערלויבענישן פאר די תלמידים פון די ישיבה. יעדן טאג האבן די נ.ק.וו.ד. ארויסגעגעבן א ליסטע פון די וואס מעגן עמיגרירן. אזוי ווי עס פאסט פאר רוסישע קאמיסארן האבן זיי דאס נישט אפגעשיקט אהיים אויף פאסט, נאר זיי האבן זיך גענאזט ווארטן ביי זייערע אפיסעס. איינמאל אין טאג פלעגט ארויסקומען א קאמיסאר און ארויסגעבן א ליסטע ווען עס איז היינט ערלויבט געווארן.

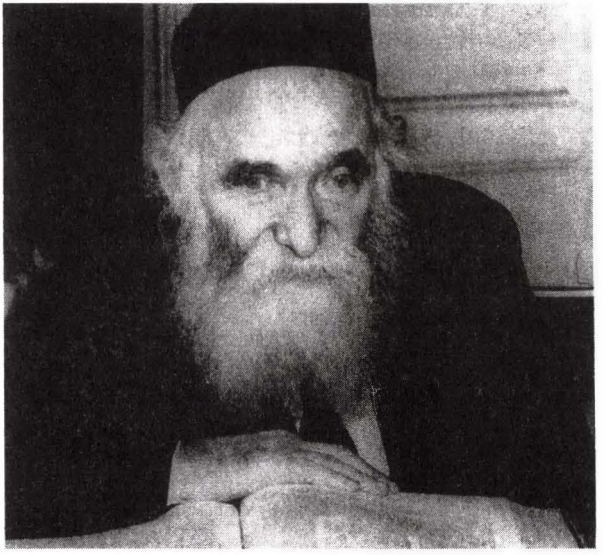
אויך זענען נישט געווען באשטימטע אמט שעה'ן און מען האט געדארפט ווארטן בייטאג און ביינאכט ביז דער נ.ק.וו.ד. אפיציער וועט זיך באווייזן מיט די ליסטע. אין די צייט פון ווארטן אין די קאריאדארן פון די נ.ק.וו.ד. האט מען געמאכט מנינים בציבור צו דאווענען, און די וואס האבן דארט געגעסן, האבן געבענטשט מיט מזומן. ווי סימבאליש איז עס געווען, דארט אין די היים פון די גרויסע רשעות, דאווענט מען בציבור און מען בענטשט מיט מזומן!

טויזנטער אידן האבן דעמאלטס באקומען ערלויבענישן ארויסצואוואנדערן. סיי ווער עס האט געהאט א וויזע צו פארן סיי וואו, האט דעמאלטס געקענט ארויספארן.

גאר אסאך אידן האבן באקומען ערלויבענישן. אסאך זענען

דער משגיח הגאון הצדיק רבי יחזקאל לעווינשטיין זיע״א
צו לינקס רבי נחום אבא גראסבארד

דער גאון רבי אהרן קאטלער זצ״ל
ראש ישיבת לייקוואד

געפארן קיין ארץ ישראל און האבן דארט געגרינדעט ישיבות צו פארשפרייטן תורה, ווי למשל דער בריסקער רב זצ״ל, הג״ר זלמן סאראצקין זצ״ל, און נאך.

אנדערע האבן געוואנדערט קיין אמעריקע, ווי הגאון ר׳ אהרן קאטלער זצ״ל, ר׳ אברהם יפה׳ן ז״ל, ר׳ מענדל זאקס ז״ל, און נאך. זיי האבן אויפגעשטעלט ישיבות און מוסדות התורה אין אמעריקע.

אבער א גרויסער טייל איז דארט פארבליבן.

*

גאט׳ס וואונדער איבער די פארבליבענע אין רוסלאנד

פון די וואס זענען פארבליבן אין רוסלאנד, זענען גאר א גרויסער חלק געראטעוועט געווארן פון די דייטשע רוצחים. פאר זיי האט השי״ת געשיקט אן אנדערע וועג פון הצלה, וועלכע האט קודם נישט אויסגעקוקט גוט, אבער דורכדעם זענען זיי ניצול געווארן, א דאנק דעם וואס די רוסן האבן אנפאנג זומער פון יאר תש״א פארשיקט גאר פיל אידן קיין סיביר. אלע פליטים וואס זענען אנטלאפן פון מערב פוילן וואס איז געווארן אקופירט פון דייטשלאנד און זענען אנטלאפן קיין רוסלאנד, כמעט די אלע האבן די רוסן פארשיקט קיין סיביר.

בלויז א וואך איידער די דייטשן האבן אנגעהויבן זייער גרויסן אפענסיוו קעגן רוסלאנד, האבן די צאל פליטים דעגרייכט מער ווי א האלב מיליאן אידן, און פון די, האבן מער ווי העלפט איבערגעלעבט ביז צום סוף פון די מלחמה בחסדי השי״ת.

״סיביר״! וואס דאס וואלט אליין גיט אריין א קעלט אין די ביינער, און זיכער נאך אונטער די פארשאלטענע באלשעוויסטן, איז

טראץ אלע אירע מורא׳דיגע צרות סוף כל סוף געווען א ישועה פאר הונדערטער טויזנטער אידן וואס זענען דורכדעם ניצול געווארן פון די דייטשע רוצחישע הענט. דאס פארשיקן קיין סיביר איז אויך געווען מיט אפענע השגחה ווייל איין וואך שפעטער האבן די דייטשן אנגעהויבן זייער אפענסיוו, און ווי באקאנט האבן זיי איינגענומען די אלע שטחים וואו אידן זענען געווען.

נאך די מלחמה האבן די רוסן געלאזט די אידן עמיגרירן וואו זיי האבן נאר געוואלט.

דאס וואס די רוסן האבן נאך די מלחמה ארויסגעלאזט די אידן פון סיביר און זיי געלאזט עמיגרירן וואו זיי האבן געוואלט, איז אויך געווען מיט גרויסע חסדים פון השי״ת, ווייל די רוסן האבן נישט געהאט קיין צוריקהאלט צו האלטן די געפאנגענע שקלאפן נאך עטליכע יאר. פון די וואס זענען צוריקגעקומען פון סיביר זענען געווען גאר אסאך גדולים בתורה, ווי דער טשעבינער רב זצ״ל, און נאך פיל אנדערע תלמידים פון ישיבות.

אויך זענען געווען אסאך אידן וואס ווען זיי האבן געזען אז די דייטשן מארשירן פאראויס, זענען זיי אנטלאפן קיין טיף רוסלאנד אין די אזיאטישע טייל, ווי טאשקענט, בוכאריע א.א.וו. און זיי זענען דארט געבליבן ביז צום סוף קריג. אויך זענען געווען אנדערע מיני וועגן וויאזוי תלמידי הישיבות און ערליכע אידן זענען געראטעוועט געווארן. די פראצענט פון די תלמידי הישיבות וואס זענען ניצול געווארן, איז געווען זייער א גרויסער. ״הודו לה׳ כי טוב כי לעולם חסדו״.

נאך א וואונדער איז געווען, אז אין יאר ת״ש האט מען געדרוקט אין ווילנע א לוח אויף צען יאר, ביז׳ן יאר תש״י. צוליב די מלחמה אומשטענדן איז עמיצן דאס איינגעפאלן צו דרוקן, און דער לוח

האט באגלייט און איז פיל צונוצגעקומען פאר אלע פארווארפענע אידן אין סיביר, פאר די אידישע פארטיזאנער אין די וועלדער, פאר די וואס זענען אנגעקומען אין די ווייטע פלעצער אין רוסלאנד, און פאר די וואס האבן געוואוינט אין די געטאס. אזוי אויך די איבריגע פארווארפענע פלעצער וואו אידן האבן זיך געפונען במשך די גאנצע צייט פון די מלחמה, און ווי ווייט מען איז געווען אפגעריסן פון די אידישע געגנטן אפילו אויף עטליכע יאר, האט מען שטענדיג געוואוסט ווען עס פאלן אויס אלע ימים טובים אז מען זאל זיי קענען האלטן אין צייט.

*

א בילעט פון קאוונע ביז יאפאן

פאר די ערשטע אידן וואס האבן באקומען ארויספאר ערלויבענישן פון רויטן פארבאנד, איז דער קומענדיגער שריט געווען צו קויפן א בילעט ביז יאפאן. אין די באן סטאנציע אין קאוונע האט מען דאס געקענט קויפן פאר׳ן פרייז פון זיבן הונדערט רובל, בערך צוואנציג אמעריקאנער דאללער.

דער רייזע פלאן איז געווען צו פארן פון קאוונע ביז מאסקווע מיט די באן, אפשטייגן אין א האטעל אין מאסקווע, און דארט ווארטן ביז דער טראנס-סיבירישער באן פארט אפ. דער טראנס-סיבירישער באן איז געפארן גראד פון מאסקווע ביז וואלדיוואסטאק, דאס איז דער האפען שטאט גאנץ אין מזרח חלק פון רוסלאנד ביים פעציפישן אוקיינוס - א וועג פון איבער צען טויזנט קילאמעטער - וואס געדויערט עלף טעג מיט די באן, אפשטייגן אין א האטעל ביז א שיפל פארט קיין יאפאן. אלעס איז געווען אריינגערעכנט אין די פרייז פון די זיבן הונדערט רובל.

שפעטער האבן די רוסן אויפגעהערט צו פארקויפן בילעטין קיין

וולאדיוואסטאק פון די באן סטאנציע אין קאוונע, און מען האט עס נאר געקענט קויפן ביים "אינטוריסט", דאס איז די קאמוניסטישע אפיסעס וואס באפאסן זיך מיט טוריסטן.

וועז מיר זענען אנגעקומען צום אינטוריסט, האבן זיי פאלאנגט פון אונז די פרייז פאר א בילעט אזויפיל ווי די אמעריקאנער טוריסטן באצאלן, די סומע פון הונדערט זיבעציג אמעריקאנער דאללער פאר א בילעט, און מען האט געמוזט באצאלן נאר מיט אמעריקאנער דאללארן.

אויף די פראגע פון וואו מיר קענען האבן אמעריקאנער דאללארן, עס איז דאך אומלעגאל צו האלטן פרעמדע געלטער, האבן זיי אונז געענטפערט, עס איז אונז נישט קיין חילוק. א בילעט באקומט מען נאר פאר דאללארן. מסתמא איז דאס געווען א וואונק צו גיין צום שווארצן מארק.

די נסיעה דורך אינטוריסט פאר דעם געשוואלענעם פרייז, איז געווען די זעלבע פאר וועלכע מען האט אין מאסקווע געקענט פארן אויף א טוריסטן שפאציר, (א שפאציר וואס איז נישט פאר א איד). אויך איז מען איינגעשטאנען אין א לוקסוריעזע האטעל אין מאסקווע, קלייניגקייטן וואס האט אונז גאנץ וויניג פאראינטערסירט.

*

וועז מיר האבן שוין בעז"ה געהאט די מכלומר'שטע "פּעסער" מיט די פיקטיווע קוראסאער וויזעס און דורכפאר וויזעס קיין יאפאן, און מיר האבן שוין געקענט קויפן א בילעט, האט זיך געשטעלט די פראגע כסף מנלך? וואו פארשאפט מען דאס געלט? הונדערט זיבעציג דאללער פאר די גאנצע ישיבה פון דריי הונדערט תלמידים איז אויסגעקומען מער פון פופציג טויזנט אמעריקאנער דאללער,

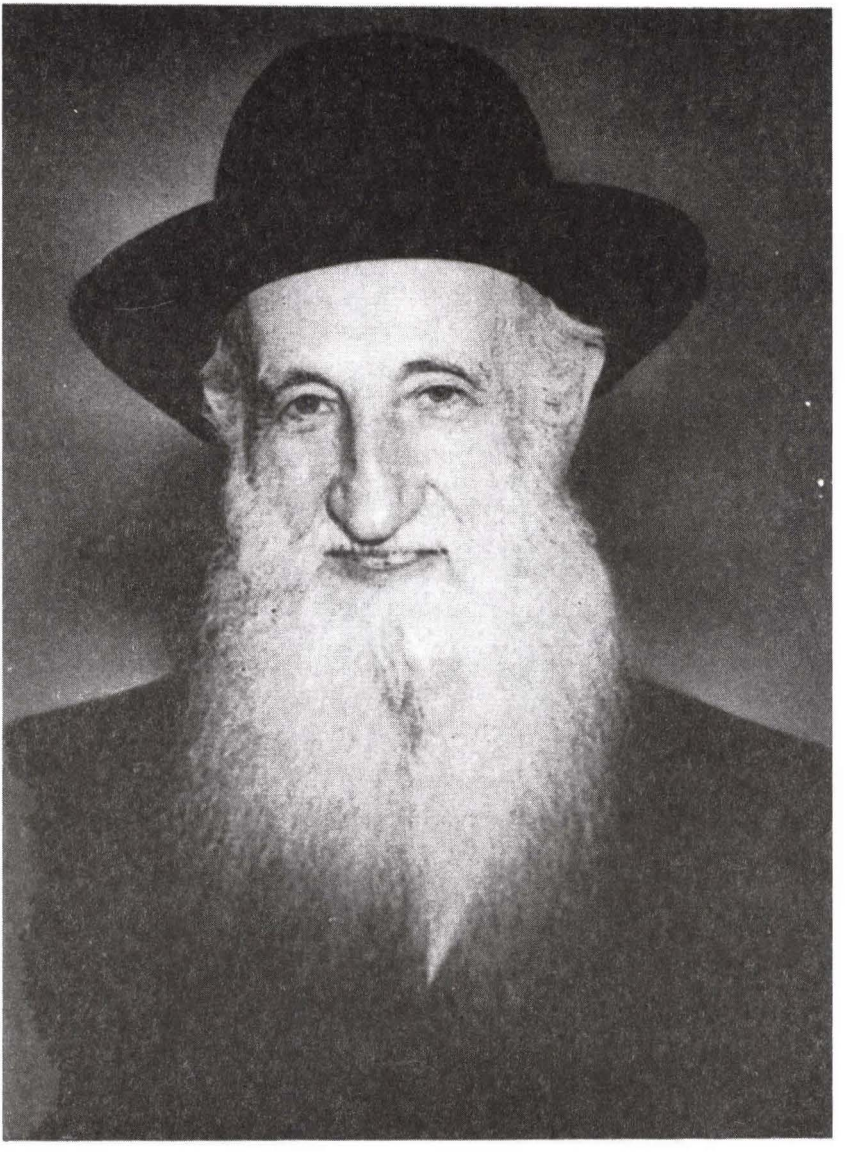
וואס פאר די אינפלאציע פון די מלחמה, האט די סומע געהאט א ווערד מער ווי א האלב מיליאן דאללער אין היינטיגע צייטן.

מען האט געהייסן פאר די ישיבה תלמידים אז יעדער זאל זיך פארשאפן געלט אויף סיי וועלכן אופן. עס זענען געווען עלטערן וואס האבן פארקויפט שטוב זאכן כדי צו פארשאפן די נויטיגע סומע, אבער מיט דעם אלעם האט מען קוים געהאט גאר א קליינעם פראצענט פון די געפאדערטע סומע. די צייט איז געווען קורץ, ווייל די ארויספאר ערלויבענישן זענען געווען גילטיג נאר אויף זעקס וואכן, און נאך דעם טערמין פארלירט מען די גאנצע ערלויבעניש.

די הנהלה פון די ישיבה האט געשיקט א טעלעגראמע קיין אמעריקע צו דעם מנהל פון די ישיבה אפיס אין ניו יארק, הרב אברהם קאלמאנאוויטש זצ״ל, און מסביר געווען דעם שווערן מצב, און געבעטן צוזאמצושטעלן די נויטיגע סומע ווייל עס איז ממש א לעבנס פראגע.

הרב קאלמאנאוויטש זצ״ל האט גלייך נאכ׳ן ערהאלטן די טעלעגראמע, פאררופן אן אסיפה מיט די קרובים פון די מירער תלמידים וואס האבן זיך געפינען אין אמעריקע, און ער האט זיי אויפגעקלערט די סכנה אויב די נויטיגע סומע וועט נישט זיין צוזאמגעשטעלט אין צייט. זיי האבן זיך ווארעם אנגערופן און אויפ׳ן פלאץ איז אריינגעקומען פערציג טויזנט דאללער. אויף אנדערע צען טויזנט דאללער האט הרב קאלמאנאוויטש זצ״ל באקומען הלוואות אויף א קורצע צייט.

נאכדעם וואס דאס געלט איז שוין געווען, איז אבער געווען א פרישער פראבלעם, אז אמעריקע האט נישט געלאזט שיקן וואלוטע צו א פיינטליכע מדינה ווי רוסלאנד. בליץ שנעל האט הרב קאלמאנאוויטש זצ״ל מיט די הילף פון איבערגעגעבענע עסקנים

דער גאון רבי אברהם קאלמאנאוויטש זצ"ל
ראש ישיבת מיר בארה"ב

פון רעכטס הגאון רבי ברוך בער לייבאוויטש זצ״ל ראש ישיבת קאמענץ, עס שטייט איבער איהם להבחל״ח דער מחבר שליט״א,
אין מיטען איז הגאון רבי אברהם קאלמאנאוויטש זצ״ל, פון לינקס הגאון רבי העניך אייגעש זצ״ל דער ״מרחשת״

אויך דאס ערלעדיגט. דאס זענען די ווערטער וואס הרב קאלמאנאוויטש זצ״ל האט פארעפענטליכט אין א מאנאטליכע אויסגאבע וואס איז דעמאלטס ערשינען אין ניו יארק:

״געבענטשט זאלן זיין די טייערע ברידער טענענבוים וואס האבן ערלעדיגט די ערלויבעניש פון ״טרעזשורי דעפארטמענט״ און פון ״פעדעראל רעזערוו באנק״ איבערצושיקן די געלטער אין איין שעה! און מען האט געזען בחוש די חסדים פון השי״ת און זיינע וואונדער. און אין דעם זכות פון די תורה הקדושה און די וואס פלאגן זיך אויף די תורה הק׳ אז השי״ת האט צוגעגרייט אלע געלטער מיט הלוואות די לעצטע מינוט ממש, נישט חלילה צו הארעווען פאר לופט, און אזוי האבן מיר געראטעוועט 305 פון די תלמידים מיט די הנהלה און די כולל לייט״. אויך איז געווען אויסגערעכנט אין יענעם זשורנאל א ליסטע פון די גערעטעוועטע.

נאכדעם האט מען גלייך טעלעגראפירט צו די ״אינטוריסט״ אין קאוונע אויפצונעמען פון די תלמידי הישיבה. פון וועו מען האט ארויסגעשיקט די טעלעגראמע בעטנדיג הילף ביז דאס געלט איז אנגעקומען, האט געדויערט בלויז צוויי וואכן!

מען האט באקומען בילעטן, און עטליכע טעג דערויף, ויסעו! איז מען געפארן.

*

הרב הגאון ר׳ אברהם קאלמאנאוויטש זצ״ל וועלכער האט זיך געפונען אין ניו יארק (ווי אויבנדערמאנט), און איז געווען א געלונגענער מענטש און א גרויסער בעל כשרון, האט די השגחה עליונה צוגעשיקט אז ער זאל ארויספארן נאך פאר די מלחמה מיט׳ן ציל אנצופירן דעם אפיס פון די ישיבה אין ניו יארק. ער האט

טאקע געארבעט מיט׳ן פולן ברען לטובת די בני הישיבה די גאנצע צייט פון אלע וואנדערונגען. דאס איז געווען מיט גרויס השגחה אז פונקט דער פאסיגער מענטש זאל זיך געפונען אינעם פאסיגן מאמענט אויפ׳ן פאסיגן ארט.

נאך די מלחמה האט ער געגרינדעט די מירער ישיבה אין אמעריקע וואס געפינט זיך היינט אין די פלעטבוש געגנט פון ברוקלין ניו יארק. ער איז אויך געווען שטארק נאנט מיט כ״ק הגה״ק אדמו״ר מסאטמאר זצ״ל, און נאך זיין פטירה האט דער סאטמארער רב זי״ע געשריבן א בריוו מחזק צו זיין די מירער ישיבה און האט געהייסן געבן ח״י דאללער כופר נפש, זכר צדיקים לברכה.

*

ווי אויבנדערמאנט איז געקומען א וואונק פון די הויכע פענסטער אז מען קען האנדלען שווארץ.

וועז די סוחרים פון שווארצן מארק זענען געווואויר געווארן אז מען זוכט דאללארן אין ״אינטוריסט״, זענען זיי גלייך אהינגעגאנגען און מען האט געהאנדלט אין גרויסן צו קויפן און פארקויפן דאללארן פאר רובל פאר די אויגן פון אלע באאמטע. אין די זעלבע צייט וואס עס איז געווען גאר ביטער אויב מען האט עמיצן געכאפט האנדלען מיט דאללארן ערגעץ אנדערש, האט מען אין די בנינים פון די ״אינטוריסט״ געקענט האנדלען דערמיט פראנק און פריי, צו קויפן און פארקויפן.

אנדערע בני תורה וואס האבן נישט געהאט די געפאדערטע סומע און אויך נישט קיין אפיס אין אמעריקע, האבן אויסגעמיטן די גזירה בחסדי ה׳ דורכ׳ן פארן קיין ״ריגע״ אדער ״ווילנע״. דארט האט מען נאך געקענט קויפן א בילעט ביז וולאדיוואסטאק פאר רוסישע רובל אויף די אלטע פרייז.

אבער וען די רוסן האבן זיך געכאפט אז מען גליטשט זיך ארויס פון זייערע הענט, האבן זיי פארבאטן צו פארקויפן בילעטן אין ווילנע און אין ריגע. פארשטייט זיך אז זיי האבן דאס געטאן כדי מען זאל מוזן קויפן בילעטן נאר ביי די אינטוריסט פאר טייערע אמעריקאנער דאללארן.

אבער די חסדי השם האבן ווייטער געהאלפן, און די גמרא קעפלעך האבן געקויפט א בילעט ביז מאסקווע, און פון דארט האט מען ווייטער געקויפט א בילעט אויפ׳ן טראנס-סיבירישן קיין וולאדיוואסטאק.

שפעטער האבן די רוסן דארט אויך פארשפארט, און דעמאלטס האט מען זיך געזוכט אנדערע עצות. קיינער איז ב״ה נישט פארבליבן אין רוסלאנד צוליב דעם וואס ער האט נישט געהאט די געפאדערטע סומע דאללארן. ברוך הוא וברוך שמו.

*

אסאך תלמידים האבן נישט געהאט קיין צייט צו גיין זיך געזעגענען פון די עלטערן. פיל עלטערן האבן געשריבן פאר די קינדער נישט צו פארברענגען די צייט, עס איז א שאד יעדע מינוט, ווער ווייסט וואס עס קען פאסירן. אבער פיל פון די עלטערן און משפחה זענען יא געקומען צו די באן סטאנציע אין קאוונע זיך צו געזעגענען פון די ישיבה לייט וואס זענען געפארן אויף א ווייטן אומבאקאנטן וועג. עס איז געווען זייער רירנד צו זען די סצענע ווי עלטערן פרייען זיך אז די קינדער פארן אוועק אויף גאר א וויטן וועג. ווער ווייסט אויב מען וועט זיך נאך אמאל זען. טרערן האבן זיך געגאסן ווי וואסער פון אלע אנווועזנדע.

*

מען פארט!

ויסעו! מיט די הילף פון השי"ת איז מען געפארן. די אידן פון קיידאן, די איינוואוינער וואו די ישיבה איז צום לעצט געווען, האבן מיטגענעבן פאר די ישיבה בחורים צידה לדרך, שפייז אויפ'ן וועג. אויך האט יעדער מיטגענומען מיט זיך געטריקנט ברויט און אנדערע קאנזערוון אויף א לאנגע צייט, ווייל מען האט נישט געוואוסט ווען מען וועט נאך אמאל באקומען כשר צו עסן. אויך דער עיקר - די גמרא'ס - האט קיינער נישט פארגעסן אויף דעם לאנגן וועג.

פון קאוונע ביז מאסקווע געדויערט צו פארן איין טאג מיט'ן באן. וועז מיר זענען אנגעקומען קיין מאסקווע, די הויפטשטאט פונעם מלכות הרשעה, האט מען אונז געפירט מיט ספעציעלע טוריסטן באסעס צו א לוקסוס האטעל מיט'ן נאמען "נאנע מאסקווע" (די נייע מאסקווע), און דארט האבן מיר איבערגענעכטיגט עטליכע טעג ביז צום ארויספאר פון דעם טראנס-סיבירישן קיין וולאדיוואסטאק.

אין די שטאט מאסקווע אליין זענען מענטשן געשטאנען אין לאנגע רייעס נאך א פשוט שטיקל ברויט, און מען האט נאר געקענט

באקומען לויט׳ן פלאן, לחם לפי הטף, אויסגערעכנט. מען האט געדארפט ווייזן קארטלעך.

אבער ביי אונז אין האטעל איז געווען הערליכע לוקסוס צימערן מיט א באזונדערע באדע-צימער, א טעלעפאן אין יעדע שטוב. עס זענען טאקע געווען אזעלכע וואס האבן אהיימגערופן קיין ליטע אדער פוילן. אלע באדערפענישן און אלע באדינונגען אזוי ווי עס פאסט פאר א לוקסוס האטעל. עסן האט מען געקענט באקומען אלע סארטן עסן אזוי ווי יעדער האט פארלאנגט, און דאס האט אונז ערמעגליכט צו באקומען כשר׳ע אימפארטירטע קאנזערוון פון פוילן, און אלע סארט פרישע פרוכט, אפילו מאראנצן וואס דאס איז געווען א גרויסער חידוש אין רוסלאנד, און נאך דערצו אום ווינטער און אין מלחמה צייט. אויך איז געווען באזונדער געקאכטע טיי. ברויט האט מען ענדערש געגעסן די געטרוקנטע ברויט וואס יעדער האט זיך מיטגענומען.

דורכאויס די גאנצע צייט האבן די מאנשאפט אונז אנגעטראגן צו נעמען צו אלע אלטע פלעצער, ווי דער לענין מוזאום, די חיות גארטן, די קרעמלין געביידע, און נאך. אלעס פאר׳ן פרייז פון דעם בילעט. מיר האבן זיך אפגעזאגט פון די אלע לוסט פלעצער.

אויסער די ישיבה בחורים, האבן זיך נאר געפינען אין האטעל הויכע ארמיי אפיצירן און חשוב׳ע דיפלאמאטן. געווענליכע טוריסטן האבן זיך אינגאנצן נישט געפונען דארט אין די צייט פון מלחמה.

ווי אינטערסאנט זענען די וועגן פון השי״ת, כאטש מיר האבן פריער באצאלט פאר׳ן בילעט, אבער די קאמוניסטן זענען דאך געווען אונזערע גרעסטע שונאים און פלעגן אנטהון די גרעסטע צרות פאר ישיבה בחורים, און יעצט, נישט נאר וואס זיי האבן אונז געהאלפן אנטלויפן, נאר אין צייט פון הונגער האבן זיי אונז מכבד

געווען ווי די גרעסטע פרינצן. די מעשה דערמאנט אין משה רבינו ע״ה, וואס די גאנצע גזירה פון פרעה אריינצווארפן די אידישע אינגלעך אין טייך, איז נאר געווען כדי צו הרג׳ענען משה דעם אויסלייזער, און דוקא משה איז אויפגעהאדעווען געווארן אין פרעה׳ס הויז. ווייל רבות מחשבות בלב איש ועצת ה׳ היא תקום! פיל טראכטונגען טראכט דער מענטש, אבער וואס השי״ת וויל, דאס בלייבט!

אויסער די אלע כיבודים אינעם האטעל, דארף מען דאנקען השי״ת אז מען איז ארויס בשלום פון דארט, ווייל אין די וועגט און דעכער זענען געווען אריינגעבויט טעיפרעקארדערס אויפצוכאפן יעדעס ווארט. עס וואלט גענוג געווען איין קרום ווארט אז מען זאל אפזיצן אין ״גאלאג״ ביז די בארד וועט גרוי ווערן.

*

דער טראנס־סיבירישער באן

נאך עטליכע טעג איז אנגעקומען דער טראנס-סיבירישער באן וואס האט אונז געטראגן ביז וולאדיוואסטאק. דער טראנס-סיבירישער פארט דורך די גאנצע לענג פון רוסלאנד דעם לאנגן סיביר. עס איז אזוי לאנג אז וועג אין איין עק איז צוועלף אזייגער מיטאג, איז אין צווייטן עק שוין ניין אזייגער אוועגט. אויך נעמט עס ארום די גאנצע ברייטקייט פון רוסלאנד פון אויבן אראפ, אזוי אז וולאדיוואסטאק איז אין ווייטן מזרח אין דרום ווינקל פון רוסלאנד ביים בארטן פון די יאפאנישע אינזלען שוין אין יענע עק וועלט, די אזיאטישע טייל פון דעם באשעפער׳ס וועלט.

דעם גאנצן וועג פון די נסיעה האבן אונז באגלייט די רוסישע נ.ק.וו.ד. זיי האבן אונז נישט אפגעלאזט אויף קיין רגע. די שרעק איז געווען זייער גרויס אז די באן זאל זיך נישט אפשטעלן אויף עטליכע יאר אין דעם אייז-קאלטן סיביר. אפשר וועט זיך נאך אנגלוסטן פאר די רוסן אז די אידעלעך זאלן אים דא אויפבויען פיתום און רעמסס פונקט ווי זייערע זיידעס האבן אויפגעשטעלט פאר פרעה.

דער טראנס-סיבירישער באן

ווי דערמאנט געדויערט דער וועג עלף טעג. מען איז געפארן בייטאג אוןביינאכט. מען האט זיך נאר אפגעשטעלט ביי עטליכע סטאנציעס. די נסיעה איז געווען זייער באקוועם, די מאנשאפט האט צוגעגרייט פאר אונז ברויט מיט הערינג, סאנדינען, קאווע און טיי מיט צוקער. פארשטייט זיך אז די ישיבה לייט האבן געגעסן נאר זייער אייגענעם צידה לדרך, און אויך רויע פרוכט וואס מען האט געקויפט ביי די סטאנציעס אינמיטן וועג. אויפ׳ן באן האט די הייצונג געברענט מיט׳ן פולן פארע און עס איז געווען זייער אנגענעם און וואַרעם, כאטש אינדוריסן האט געבושעוועט א שרעקליכע קעלט, די טעמפעראטור איז געווען בערך זעכציג אונטער נול.

אויפ׳ן באן האט מען געדאוונט מיט מנין און מען האט געלערנט אין די ספרים וואס מען האט מיטגעברענגט מיט זיך. אויך איז געווען א ספר תורה וואס איינער האט מיטגעברענגט.

די טראנס-סיבירישע ליניע האבן די רוסישע צאַרן נאך אנגעהויבן צו בויען מיט שווייס און בלוט, פון צענדליגער יארן ארבעט. אויך די קאמוניסטישע רעגירונג האט אריינגעלייגט שווערע געלטער דערין.

דער בריסקער רב הגאון ר׳ וועלוועל זצ״ל שרייבט אין זיין ספר אז אלעס פון נאנט און ווייט ווערט נאר געטאן צוליב די תורה און אירע לערנערס... די באן וואס מען האט געבויט פון פעטערבורג קיין בערלין איז געבויט געווארן מיט׳ן תכלית אז א ישיבה בחור זאל קענען גרינג פארן קיין וואלאזשין... און דאס וואס מען האט געבויט די באן ליניעס ביז אין ווייטן מזרח, איז זיכער געווען דער תכלית אז ווען די בני תורה וועלן זיך דארפן ראטעווען דורך יענעם וועג, זאלן זיי האבן א באקוועמע נסיעה... השי״ת גרייט אלעס צו פון פריער. געלויבט איז זיין נאמען! ע״כ.

*

בירא־בידזשאן

אינמיטן וועג טיף נעבן די כינעזישע גרענץ, האט זיך די באן אפגעשטעלט ביי א סטאנציע, און עס איז געווען אומגלויבליך, מען האט געזען א אידישע ישוב! מען האט קודם געמיינט אז עס איז זיכער א חלום. אבער ניין!! עס איז געווען א אידישע רעפובליק! אמת און וואר!

אלע טאוולען פון די סטאנציע זענען געווען אין אידיש. מאדנע און אומגלויבליך, אבער פארט די וירקליכקייט. דאס איז געווען די "אידישע אויטענאמיע רעפובליק" פון סאוועטן פארבאנד "בירא-בידזשאן". עס איז דעמאלטס געווען סטאלינ'ס צייטן, און איינע פון זיינע פאנטאזיעס איז געווען אנצופארטרויען די יודישע קאמוניסטן מיט אן אייגענעם רעפובליק. ער האט געהאפט אז אלע אידן פון גרויס רוסלאנד וועלן קומען צולויפן צום אידישן רעפובליק, און די אידן וועלן האבן אן עכטע היימלאנד לפי תורת מארקס און לענין. טויזנטער אידן האבן נעבעך געמוזט מיט'ן "אייגענעם ווילן" איבערלאזן זייערע היימען (אין רוסלאנד איז אלעס געווען

ראשית - ארגז

"דעמאקראטיש"), און קומען אין דעם נייעם "היימלאנד", די "אידישע אויטאנאמיע רעפובליק".

די טאוועלען פון די באן סטאנציע און די גאסן, זענען געווען מיט אידישע אותיות. אויך האבן זיי געהאט אן אייגענעם אידישן ציטונג מיט'ן נאמען "עמעס" (אמת) א.א.וו. די גאנצע רעפובליק האט געהאט א טעם ווי די היינטיגע ציוניסטישע מדינה, נאר מיט סטאלין און די "יעסוועקעס" אין שפיץ, דאס מיינט אז אויסער די אידישע אותיות אויף די טאוולען, איז נישט געווען קיין זכר פון אידישקייט.

א פיל גרעסערער איבערראשונג זענען מיר - די ישיבה לייט - געווען אויף די דארטיגע אידן פון די בירא-בידזשאנער באן סטאנציע. אונזער גאנצער געשטעל, מיט אונזער קליידונג, די בערד און פיאות, האט זיי אויסגעקוקט זייער פאנטאסטיש, און בכלל דער גרויסער חידוש אז עס נאך פארהאן יוגענטליכע וואס לערנען אין ישיבות און וויל פארזעצן דאס לערנען, און זיי פארן צו יענע עק וועלט ביז יאפאן נאר כדי צו קענען ממשיך זיין דאס אידישקייט.

מיר האבן נישט געקענט צופיל רעדן מיט זיי, און בפרט אז דאס איז געווען א "אידישע מדינה" אין טיפן רוסלאנד, האבן זיך די דארטיגע אידן געדארפט שטארק היטן וואס זיי רעדן. אך און וויי איז געווען אויב מען האט עמיצן געכאפט האבן א שייכות מיט איינעם פון די קאפיטאליסטן און קאנטער-רעוואלוציאנערן. אבער ווער ווייסט, אפשר האט אונזער ערשיינען דארט אין די גאסן אפילו אויף א קורצע ווייל, צופלאמט עפעס א אידיש הארץ און אנגעירט דאס אידישע פינטל ביי די דארטיגע אנוסים.

*

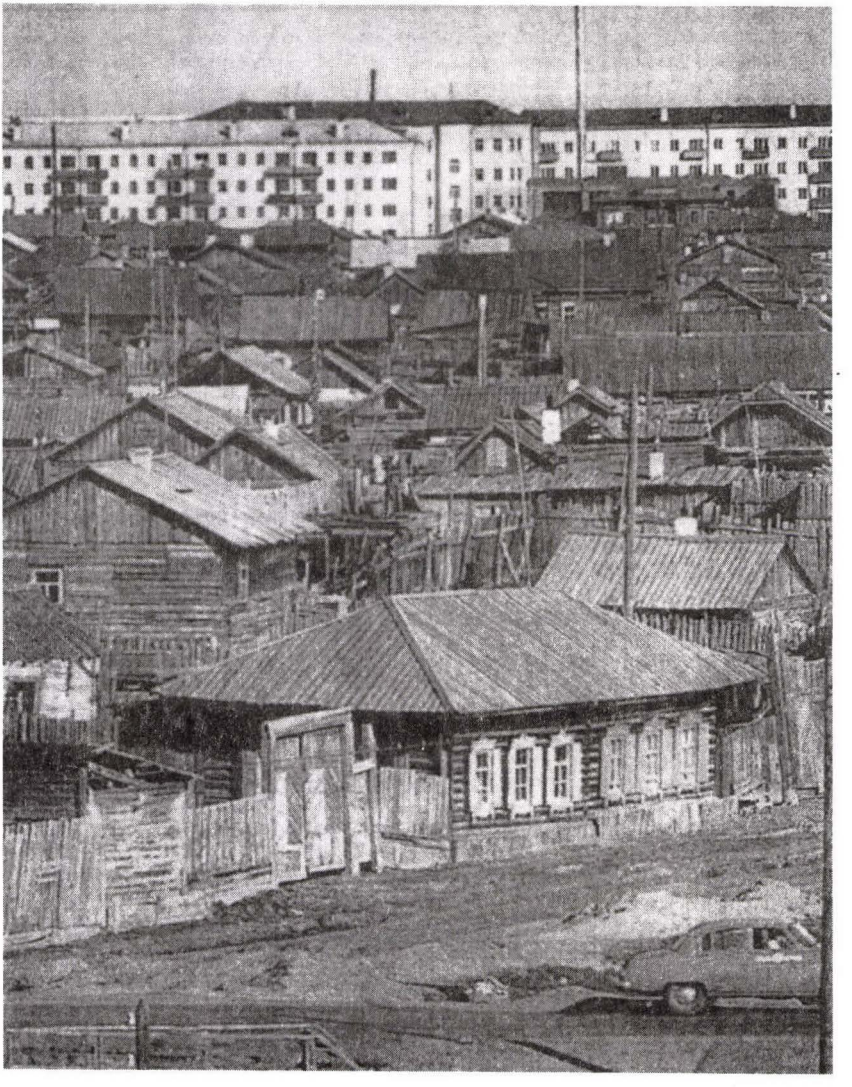

וולאדיוואסטאק

וועז די באן איז ענדליך אנגעקומען קיין וולאדיוואסטאק, האט די "אינטוריסט" געהאט רעזערווירט א האטעל פאר אונז איינצושטיין ביז א שיף פארט קיין יאפאן. אבער אזוי ווי עס איז געווען מלחמה צייט אין די וועלט, האבן מיר מסכים געווען סיי וועלכע קליינע שיפל, נאר מען זאל זיך זען אינדרויסן פונעם קאמוניסטישן "גן עדן".

מען איז געפארן מיט אן אלטע קליינע שיפל מיט'ן נאמען "אמקאסע". דער שיפל איז געווען איבערגעפילט מיט פיל פאסאזשירן. א געווענליכע ים רייזע קיין יאפאן געדויערט זעקס און דרייסיג שעה, אבער צוליב דעם וואס דער שיף איז געווען איבערגעפילט און די שטורעמס האט עס געדויערט זעכציג שעה.

יעדע טראנספארט וואס איז אפגעפארן פון רוסלאנד, האט געהאט אן "ערן-וואַך" ביז די גרענץ פון די רוסישע טעריטאריאלע וואסערן. "די "ערן-וואַך" איז באשטאנען פון א רוסישן אפיציר פול מונדירט, און נאך עטליכע פאליציאנטן. די גאנצע צייט וואס זיי

וולאדיווסטאק

האבן אונז באגלייט, האט קיינער נישט ארויסגעוויזן קיין שמחה, ווייל מיט די באלשעוויסטן האט קיינער נישט געקענט אויסרעכענען, זיי האבן געקענט חרטה האבן די לעצטע מינוט. בכלל האט זיך נאך אלץ נישט געוואלט גלייבן אז די רשעות׳דיגע רעגירונג לאזט אונז טאקע ארויס. הערשט נאכדעם וואס די "ערן-וואך" האט אונז פארלאזט, האט דער עולם ספאנטאן אנגעהויבן מיט געזאנג און טענץ, און מען האט געלויבט השי"ת וואס מען איז פטור געווארן און מען איז ארויס פון דעם לאנד וואס איז אנגעזאפט מיט אידיש בלוט און צרות.

מען האט געדארפט האבן באזונדערע סייעתא דשמיא צו קענען אריבערגיין דעם ים בשלום ווינטער מיט די גרויסע שטורעם ווינטן, און אוודאי מיט אזא קליין שיפל. ביי איינע פון די גרופעס איז געווארן אזא גרויסער שטורעם אז כוואליעס הויך ווי פיל שטאקיגע הייזער האבן זיך געהויבן און געווארפן דאס שיפל ווי א באָל, און די מאנשאפט האט אינגאנצן פארלוירן קאנטראל איבעם דעם שיפל. מען האט ארויסגעשיקט הארצרייסענדע רופן מיט טעלעגראמעס ס.א.ס. אבער קיינער האט נישט געקענט העלפן. אבער אלע זענען ב"ה אנגעקומען בשלום קיין יאפאן. די מאנשאפט האט געזאגט אז פערצן יאר איז שוין נישט געווען אזא שטורעם איבער די ים׳ען.

א קורצע צייט נאכדעם וואס אלע בני ישיבה זענען בשלום אריבער, איז די שיף איינגעזינקען. דעמאלטס האט מען נאכאמאל געזען בחוש אז די שוואכע און אלטע שיפל האט געדינט אויף א ספעציעלן צוועק, און ווען דער צוועק האט זיך געענדיגט האט זיך די שיף געענדיגט.

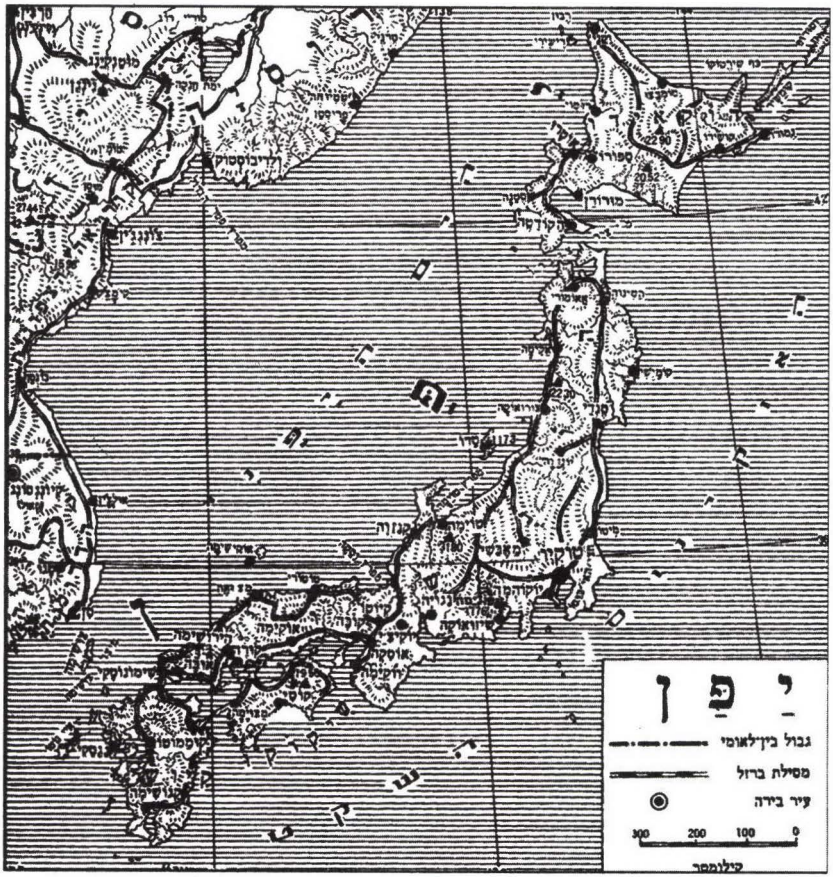
*

יאפאן

דאס לאנד האט געקאכט ווי א קעסל, אלע גאסן זענען געווען אויסגעצירט, ריין און ציכטיג. די נאציאנאלע פענער האבן געפלאטערט פון אלע פענסטערס. גאנץ יאפאן האט געפראווועט א שמחה. מיליאנען יאפאנעזער זענען געגאנגען אין זייערע תפלות דאנקען זייערע אפגעטער, סאלדאטן האבן מארשירט. אפילו קליינע קינדער זענען געווען אין אוניפארעמס. עס איז געווארן צוויי טויזנט און זעקס הונדערט יאר צו די גרינדונג פון די יאפאנישע מלוכה, און זייט די רוסיש יאפאנישע מלחמה איז נאך נישט געווען א פייערונג אין אזא גרויסע מאסשטאב.

אין טאקיא די הויפטשטאט, זענען זיך צוזאמענגעקומען פינעף הונדערט טויזנט יוגענטליכע פון גאנצן לאנד, צוטיילט אויף גרופעס מיט א וואונדערבארן סיסטעם, פיל פון זיי מונדירט מיט מיליטערישע קליידער און ביקסן אויף די אקסלען. אלע זענען געגאנגען מיט א הערליכן סדר צום קעניגליכן פאלאץ פון יאפאנישן הערשער, און האבן געווארט אויף א סיגנאל, און אלע אינאיינעם האבן זיך אויף

די מאפע פון יאפאן

איינמאל געבוקט צום יאפאנישן הערשער און געשריגן "באנזיי, באנזיי, באנזיי!"

דאס התלהבות פון די יאפאנישע איינוואוינער צו זייער לאנד און צו זייער לעבנסשטייגער (קוקאטיי) האט נישט געהאט קיין ברעג. דאס לאנד איז שוין געווען פאר׳שיכור׳ט פון די מיליטעריש זיגן אין כינע. דער מלחמה מצב מיט אולטימאטום דראונגען אין וואס די וועלט איז געשטאנען האט נאך מער עלעקטריזירט די לופט.

אט וועלן זיי פארטרייבן די ווייסע אייראפעער פון גאנץ אזיע. פראנקרייך ליגט שוין א פארשעמטע, א דערשלאגענע און א באזיגטע, ענגלאנד שלאגט זיך אויף לעבן און טויט פאר איר אייגענע הויט. באלד וועט יאפאן ווערן דער בעל הבית פונעם גאנצן פאסיפשן ים מיט אלע אירע אינזלען און אלע לענדער ארום. נאר דער אמעריקאנער ים פלאטע איז איר געשטאנען אין וועג, ביים פארט פון פוירל הארבער אין די האווייאישע אינזלען.

די גענעראלן האבן געהאלטן לאנגע רעדעס פול מיט פאטריאטיזם. אויך די צייטונגען און די ראדיא. יעדער איז געווען גרייט צו אפפערן זיין לעבן פאר די יאפאנישע אימפעריע. מיט איין ווארט: "באנזיי!" "זעלבסט אפפערונג פאר די אימפעריע". "באנזיי! באנזיי!"

זיי האבן זיך קיינמאל נישט געקענט פארשטעלן אז די מלחמה וועט זיי אפקאסטן פינף מיליאן טויטע, און זיי וועלן נאך דערצו אויך פארלירן די מלחמה. צוויי שטעט וועלן זיין געצליך אפגעווישט דורך אטאמישע באמבעס. דאס אלעס איז געווען מיט יארן שפעטער, דערווייל האט מען נאר געהערט קולות פון נצחון צום צוויי טויזנט זעקס הונדערטן יאר פון די יאפאנישע אימפעריע. וואו מען איז

געגאנגען און וואו מען איז געשטאנען, האט מען נאר געהערט איין וואָרט: "באנזיי! באנזיי!"

אין איין עק פון יאפאן האט מען יענעם געהויבענעם טאג געזען אפשטייגן פון א שיפל אפאר הונדערט פארמאטערטע מידע פארשוינען מיט מאדנע צורות, בערד און פיאות, לאנגע קאפטענעס מיט הויכע הוטן, און שלעפן זיך מיט אביסל באגאזש און אסאך ספרים.

יא! די ישיבה בחורים פון "מיר" און אנדערע בני תורה, זענען ענדליך אנגעקומען קיין יאפאן.

א וואָרימער און זוניגער טאג האט אפגעוואָרט די אויסגעמוטשעטע און פארמאטערטע פליטים. דער צויבער און שיינקייט פון די יאפאנישע אינזלען האט מאמענטאל געמאכט פארגעסן די פליטים די וויִרקליכקייט. וועָן די ישיבה לייט זענען אראפגעגאנגען, האט מען אנגעהויבן צו טאנצן מיט'ן פסוק "ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה", די בערג און די שפיציגע בערג, וועלן אייך ענטפאנגען מיט געזאנג.

די שמחה אז מען איז ניצול געוואָרן פון די דייטשן ימ"ש און דערנאך פון סטאלינס קאמוניסטן, אז מען איז אריבערגעפארן דעם גרויסן און לאנגן פארפוירענעם סיביר און דעם שטורמישן ים אוקיינוס, דאס האט געמאכט פארגעסן אז דא שטייט א גאנצע ישיבה נאר פראוויזאריש, מיט ערלויבעניש צו בלייבן אין יאפאן נאר פון זיבן ביז פערצן טעג, און קיינער ווייסט נישט וואס וועט זיין נאכדעם.

אלע טירן פון די וועלט זענען פארשלאסן. דא אין יאפאן אליינס, איז א ווילד פרעמדע פאלק. מיר האבן נישט פארשטאנען

קיין איין ווארט פון זייער שפראך, די בוכשטאבן זענען געווען אזוי מאדנע און אינטערסאנט. די טאוולען און צייטונגען זענען נישט געווען געשריבן פון רעכטס אויף לינקס און אויך נישט פון לינקס אויף רעכטס, נאר פון אויבן אויף אראפ. די פנימ׳ער און דער גאנצער הלוך ילך איז ווי פון ערגעץ אין טיפן אזיע. יא, מיר זענען אין טיפן אזיע. ממש אן אנדערע וועלט.

*

קאבע

א דעלעגאציע פון דארטיגן ישוב וואס איז באשטאנען פון פינעף און צוואנציג משפחות, האבן אפגעווארט די פליטים און זיי פארשאפט צוג-בילעטן פונעם פארט ביז די גרויסע שטאט קאבע, א וועג פון הונדערט מייל.

איין גרופע פון 80–90 בחורים וואס זענען אנגעקומען פרייטאג צו נאכטס נאך די שקיעה, האבן בשום אופן נישט געוואלט אונטערשרייבן אויף זייערע שריפטן. וויפיל דער פארשטייער האט זיך איינגע׳טאנה׳ט מיט די בחורים די וויכטיגקייט פונעם ענין פון איין זייט, און וויפיל ער האט פרובירט צו ערקלערן פאר׳ן יאפאנישן אמט פארשטייער אז עס איז שבת, איז אלעס געווען אָן הצלחה.

"קאבע" איינע פון יאפאנ׳ס גרעסטע שטעט אין די צווייט גרעסטע פארט, האט פארמאגט ארום צוויי מיליאן איינוואוינער. עס איז איינע פון די גרעסטע שטעט אויף דער וועלט. אויך דער קלימאט איז אן אנגענעמער סיי זומער און סייווינטער. פון איין זייט איז דער שטילער אוקיינוס, דער פאסיפיק אושען, און פון די צווייטע

ד"ר הרצל בישיבת הוועד הפועל הציוני ב"בית אהלם"

א טייל פון די תלמידים

דער מחבר, דער פערטער פון רעכטס פון די וואס שטייען

זייט איז עס ארומגענומען מיט בערג און א קיל ווינטל כסדר. דאס צוזאמען מיט די העפליכקייט און איינזעעניש פון די יאפאנישע אויטאריטעטן און באאמטע, האבן געמאכט א וואונדערבארן איינדרוק אויף די פארמאטערטע פליטים.

אויך די דארטיגע גוים וואס האבן ווייניג מאל געזען א נישט יאפאנישע צורה, האבן די פליטים ארויסגערופן ביי זיי גרויס נייגעריגקייט. אלע צייטונגען האבן באשריבן אז די זענען אנטלאפענע פון די דייטשע רשעים וואס פיניגן אידן, און זיי זענען אויפ׳ן וועג צו אנדערע לענדער.

אסאך יאפאנישע פויערן האבן געברענגט פירות פאר די פליטים און האבן געהאלפן ווי ווייט מעגליך. בכלל איז געווען דער אויסקוק פון די דארטיגע גוים א געפיל פון רחמנות און פארזיכטיגקייט נישט צו פארשעמען דעם יאפאנישן רעפוטאציע.

עס איז צום באוואונדערן די וואונדער פון השי״ת אז ער האט צוגעשיקט אין א פארווארפן ווינקל פון דער וועלט וואו־ימע אידן און פארמעגליכע מיט גוטע הערצער, כדי צו קענען א טובה טאן פאר די אנטלאפענע בני תורה און אנדערע פליטים.

די דארטיגע קהילה האט טאקע אויפגעבליט ברוחניות נאכ׳ן קומען פון די בני ישיבה, און נאך די מלחמה האבן זיך מערסטנס פון די קהילה אוועקגעצויגן קיין אמעריקע.

ווען די ערשטע פאר תלמידים זענען אנגעקומען קיין קאבע, האט מען געלערנט אין דארטיגן בית המדרש. שפעטער ווען די גאנצע ישיבה איז שוין דארט געווען, האט די ישיבה געדינגען עטליכע דירות, מען האט אויסגעהאקט די מיטלסטע וועגט, און אזוי האט מען צוגעגרייט א זאל צו לערנען. דערנאך זענען זיך

אויך צוזאמענגעקומען די איבריגע ישיבות, ווי קלעצק, קאמעניץ, ראדין, וועלכע זענען מיט די צייט געווארן איינס מיט די מירער ישיבה.

מען האט ווייטער מחזק געווען אלע שיעורים, סיי פון דאוועננען און סיי פון לערנען, און אויך די מוסר שמועסן. אזוי ארום האט מען געקענט הערן דעם קול תורה ווייט אוועק אין יענע עק וועלט אויף די הויכע בערג פון יאפאן בייטאג און ביינאכט.

*

די טעלעגראמע "ששה מתכסין בטלית אחד"

איינער פון די פליטים וואס האט אויך מיטגעמאכט דעם גאנצן גלות און אלע וואנדערונגען פון לאנד צו לאנד, איז געווען דער אלטער אמשנאוועך רבי ר׳ שמעון׳לע זצ״ל. ער האט אויך געמוטיגט אנדערע פליטים זיך צו פארשאפן די קוראסאער וויזעס, און ער האט שוועך געארבעט צו פארשאפן די נויטיגע דאקומענטן פאר אלע זיינע נאנטע מענטשן.

איינמאל זייענדיג אין קאבע יאפאן, האט דער יאפאנישער צענזור דרינגענד אריבערגערופן דעם פארשטייער פון די אידישע קהילה, און האט אים געוויזן א טעלעגראמע געשיקט קיין קאוונע, און האט אים געבעטן דאס איבערצוזעצן.

דער טעלעגראם איז באשטאנען פון די פאלגענדע ווערטער:

"ששה מתכסין בטלית אחד" - זעקס מענן זיך צודעקן מיט איין טלית.

מען דארף געדענקען אז יאפאן האט דעמאלטס געהאלטן פאר

דער אמשינובער רבי זצ"ל

קריג און האט זיך געהיטן מיט זיבן אויגן פון פארדעכטיגטע אדער שפיאנען, און דא זענען אויף איינמאל אריינגעקומען אין לאנד עטליכע טויזנט ווילד פרעמדע עלעמענטן. ווי העפליך די יאפאנישע רעגירונגס אינסטאנצן זענען געווען צו אונז, האבן זיי אויך מקיים געווען דעם "כבדהו וחשדהו", זיי אים מכבד און פארדעכטיג אים, און זיי האבן צענזורירט אונזערע בריוו א.א.וו.

דער אידישער פארשטייער האט זיך נישט פארלוירן, און ער האט דרייסט געענטפערט דעם יאפאנישן צענזור אז דער טעלעגראם האט ראבינער קאליש געשיקט צו זיין קאלעגע א רב אין קאוונע ליטע, וועגן א רבנישע פראגע איבער א צערעמאניע ביים דאוונען, און עס מיינט אז "זעקס מענטשן קענען דאוונען מיט איין טלית" אין פאל פון נויט אז מען קען נישט באקומען מער טליתים.

דער צענזור האט אנגענומען דעם ענטפער און ערלויבט צו שיקן דעם טעלעגראם קיין קאוונע.

שפעטער האט דער אידישער פארשטייער געפרעגט מיט פארוואונדערטע אויגן דעם אמשינאווער רבי זצ"ל וואס דער באדייט פון די ווערטער איז, ווי איינער וואס זאגט, צי ווייסט דען נישט יעדער איד די פשוט'ע הלכה אז זעקס מענטשן קענען נוצן דעם זעלבן טלית?

"וואס פארשטייסטו נישט" האט אים דער אמשינאווער רבי זצ"ל געענטפערט. "זעקס פערזאנען קענען פארן אויף איינס!"

דער רבי מיט זיינע קלוגע אויגן האט באלד געכאפט אז די יאפאנעזער באטראכטן משפחות פאר איינס און פאר א גאנצע משפחה איז גענוג איין וויזע, און ווייבאלד אין קאוונע האט מען שוין געהאט אויפגעהערט צו געבן די קוראסאער וויזעס, האט ער

ברמז מודיע געווען אז זעקס אירע קענען זיך צוזאמנעמען אלס איין משפחה און פארן אויף די זעלבע וויזע.

"יעצט פארשטיי איך שוין" האט דער פארשטייער זיך אנגערופן.

אויך ביי אן אנדערע געלעגנהייט האט מען געקענט זען זיין גרויס פקחות, וואס השי"ת האט אים געשאנקען צו האבן אן ענטפער אויפ'ן פלאץ. ווי באקאנט האבן די יאפאנעזער געוואלט ארויסטרייבן די אייראפעער פון אזיע מיט די לאזונג "אזיע פאר אזיאטיקער". אויך האבן זיי אפגעהאלטן פארזאמלונגען מיט'ן ציל צוצוברענגען די אידן צו זייער אימפעריע און געוואויר צו ווערן דעם גאנצן מהות פונעם אידישן פאלק. אויף איינע פון די פארהאנדלונגען האט א יאפאנישער הויך ראנגיקער מיניסטער געפרעגט דעם אמשינאווער רבי'ן זצ"ל: "פארוואס האסן די דייטשן אזוי שטארק דאס אידישע פאלק?"

"ווייל מיר זענען אויך אזיאטיקער", האט ער גלייך געענטפערט.

*

פסח אין יאפאן - ניסן תש״א

מיט׳ן דערנענטערן זיך פונעם הייליגן יו״ט פסח איז אויף יעדן׳ס קאפ געלעגן איין דאגה, פון וואו נעמט מען מצות און ווײן אויף פסח. איינע פון די אמעריקאנע הילפס ארגאניזאציעס האט זיך גלייך אנגעטראגן צו שיקן מצות און ווײן, אבער די ישיבה לייט האבן גלייך געזען אז ביז די ביוקראטיע וועט אנהייבן עפעס צו טאן, וועט מען שוין לאנג האבן אפגעגעסן די שבועות׳דיגע קרעפלעך.

די הנהלה פון די ישיבה האט שנעל געלאזט וויסן פאר הרב קאלמאנאוויטש זצ״ל אין ניו יארק, און דער געלונגענער עסקן האט אראנזשירט דורך א רייזע שיף וואס איז דעמאלטס געפארן פון לאס אנזשעלעס קיין יאפאן, און כאטש עס האט געקאסט פיל מער, איז עס אנגעקומען פונקט אין צייט, צוויי טעג פאר פסח.

א פארשטייער פון די קהילה צוזאמען מיט׳ן פראפעסאר קאטוזשא האבן גע׳שתדל׳ט אז מען זאל אראפלאזן פון די שטייער צאל פאר די אימפאטירטע עסנווארג. ערב פסח האט אלע פרומע אידן זיך געטיילט מיט די צוויי און א האלב טאן פון מצות און ווײן,

דערונטער א געוויסע פראצענט האנט מצה שמורה. אזוי איז ב"ה נישט געבליבן קיין איין איד אין יאפאן אן מצות און וויין צום סדר. ברוך הוא וברוך שמו!!

*

מאין יבא עזרי

מען דארף געדענקען אז די יאפאנישע טראנזיט וויזעס וואס האבן ערלויבט פאר די בני הישיבה צו זיין אין לאנד, איז נאר געווען גילטיג אויף זיבן ביז צען טעג, און נאכדעם האט מען מכלומר׳שט דעדארפט פארן ווייטער צום ענד-ציל. די צען טעג זענען אריבער, און יעדער האט אויפגעהויבן די אויגן צום הימל און געפרעגט, "מאין יבא עזרי?" פון וואו וועט קומען די ישועה?

דער תירוץ איז געווען גאר פשוט - "עזרי מעם ה׳", די הילף קומט פון השי"ת.

קודם איז די הנהלת הישיבה אריבער צו די הערשאפט און געבעטן בתחנונים אז מען זאל אויף א קורצע צייט פארלענגערן די אויפהאלט וויזעס. די הערשאפט האט טאקע אן שווערigקייטן און מיט העפליכקייט פארלענגערט די וויזעס אויף נאך א קורצע ווייל. אבער זיי האבן קלאר געלאזט וויסן אז דאס איז נאר פראוויזאריש, און מען זאל אקטיוו זוכן "ענד וויזעס" וואו מען וועט טאקע קענען בלייבן.

די דייטשע טעלעגראמע

יענעם זומער האבן די דייטשע אפענסיוו בליץ קריג זיך פלוצלונג דורכגעבראכן די רוסישע פראנטן און זיך געלאזט איבער גאנץ רוסלאנד, און האבן מיט א בליץ שנעלקייט מארשירט פאראויס מיט געפאנצערטע טאנקען און אלע ערליי מכשירי מלחמה. די רוסן זענען זיך צולאפן וואו זיי האבן נאר געקענט און האבן אויפגעגעבן שטח נאך שטח, פוילן, אוקריינע, בעסאראביע, ביז די דייטשן זענען אנגעקומען צום ארץ פון רוסלאנד, פערציג מייל פאר מאסקווע. דעמאלטס האט די מלחמה זיך ריכטיג אנגעהויבן. בלוט האט זיך געגאסן ווי וואסער פון אלע זייטן, און גאנץ אייראפע האט אויסגעזען ווי א בית הקברות.

כאטש אייראפע איז שוין לאנג געווען ווי א פולווער קעסל און יעדער האט געוואוסט אז פריער אדער שפעטער וועלן רוסלאנד און דייטשלאנד מלחמה האלטן, פונדעסטוועגן דער קלאנג ווי די ארמייען פון די צוויי גרויסע וועלט מאכטן שטויסן זיך צוזאמען

האט דערשיטערט יעדנס הארץ און קאלט געמאכט די בלוט אין די אדערן.

דאס אריבע און נעבעכדיגע שעפעלע, די דערשראקענע און פארוואגלטע אידן אין אלע זייערע וואוין ערטער, שטעט אדער דערפער, געטאס אדער בונקערס, וועלדער אדער פעלדער, האבן געהאפט אז יעצט וועט שוין דער רשע ימ"ש האבן א מפלה, אבער ווי אנטוישט זענען זיי געווארן זעענדיג אז די דייטשן האלטן אפ נצחון נאך נצחון. אוי ווי ביטער זענען געווען די יודישע הערצער יענע טעג.

און די רשעים ווי דער ים קענען נישט איינשטילן. אין די צייט וואס הונדערטער טויזנטער דייטשע יוגענטליכע פון די "הערין ראסע" זענען געלעגן גע׳פגר׳טע איבער די רוסישע שלאכט פעלדער און מיליאן סאלדאטן זענען געפרוירן געווארן אין יענעם קאלטן רוסישן ווינטער, האבן די דייטשן אינזין געהאט נאר איין זאך, "דער אידן פראבלעם". און נישט נאר די אידן פון אייראפע איז זיי געשטאנען אין וועג, נאר זיי האבן אויך געשיקט א טעלעגראמע ביז יאפאן צו די יאפאנישע רעגירונג מיט די ווערטער:

"יאפאן, גיט אכט וועגן די טויזנטער אידן וואס זענען לעצטנס אריין אין אייער לאנד!"

יאפאן וואס איז געווען דייטשלאנד׳ס פארבינדעטע ביי יענע קריג, דערצו האט דאך יאפאן געשניטן שטיקער פון יאפאנ׳ס אלטער ארטש שונא, רוסלאנד, האט זיך געמוזט רעכענען מיט די מיינונג פון די דייטשן. דאס האט פאראורזאכט אז יאפאן האט געגומען איבערקוקן אלע זייערע באציאונגען מיט די אידן אונטער זייער ממשלה און האט בכלל געגומען נאכצופארשן וועגן די אידן.

די דייטשע אמבאסאדעס זענען זיי געווען זייער בייהילפיג אין דעם געביט. מען האט ספעציעל אראפגעשיקט אנטיסעמיטישע ביכער און פאמפלעטן פון בערלין וואס האט נישט געמאנגלט ביי די דייטשן, און דאס געשיקט צו אלע הויכע רעגירונגס באאמטע און מיליטערישע געזעלן.

יעצט שטעלט אייך פאר, די אנטיסעמיטישע ביכער ליגן אויפ׳ן טיש און דער יאפאנישער הויכער באאמטער האלט אינמיטן ליינען אויסצוגן פונעם "שטורמער", און פלוצלונג קומען אריין צוויי אידן און ווייזן "ווייזעס" וואס זיי האבן באקומען צו זיין אין לאנד אויף זיבן טעג, און דערווייל זענען זיי שוין דא צוויי חדשים, און זיי האבן נאך די חוצפה צו פארלאנגען צו בלייבן נאך לענגער.

אבער "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל", דער היטער פון די אידן דרימלט נישט און שלאפט נישט. נאך מיט פערציג יאר פריער האט השי"ת צוגעגרייט די רפואה נאך פאר די מכה.

*

די רפואה מיט פערציג יאר פריער

בערך אין די יארן פון תר״נ ווען די מערב וועלט האט זיך אנגעהויבן מער צו אנטוויקלען, אמעריקע, ענגלאנד און פראנקרייך זענען יעדן טאג געווארן מער פארגעשריטן. יעדן טאג זענען ערפינדן געווארן נייע מאשינען און אנטוויקלט אינדוסטרי פאבריקן א.א.וו. דאס וואס מען רופט היינט די מאדערנע וועלט זענען רוב ערפינדונגען דעמאלטס אנגעהויבן צו ערשיינען.

אין די צייט וואס די איבריגע מדינות זענען נאך אלץ געווען פארשקלאפט אונטער די פריצים און אדעל לייט אזוי ווי אין מיטל-אלטער, אין יענע תקופה איז געווען זייער גרינג פאר די אנטויקלטע וועלט צו פארכאפן די אנדערע טיילן וועלט, ווי באקאנט אז ענגלאנד און פראנקרייך האבן געהערשט איבער כמעט די האלבע וועלט, פון אינדיע ביז אפריקע. אין יענע תקופה האט מען אויך אנגעהויבן צו פארשקלאפן כינע, און די אייראפעאישע מדינות האבן געריסן שטיקער פון איר, און די שוואכע כינע האט נישט געהאט

קיין ברירה און געמוזט נאכגעבן קאנצעסיעס נאך קאנצעסיעס פאר די אייראפעאישע מאכטן.

יאפאן וועלכע האט מורא געהאט אז זי זאל נישט האבן דעם זעלבן סוף ווי כינע, האט זיך אנגעגארטלט די כוחות און אויך פארנומען שטיקער פון כינע. אויב יעדער כאפט, זאלן זיי אויך כאפן. האבן זיי זיך באגעגנט מיט די מיליטער פון צארישן רוסלאנד און עס האט אויסגעבראכן קריג צווישן יאפאן און רוסלאנד.

יאפאן איז נאך דעמאלטס געווען ווייט פון צו זיין א וועלטס מאכט, זיי האבן ניטעמאל געהאט די נויטיגע קריג מאשינען און מאדערנע וואפן. ספעציעל אלס אן אינזל מלוכה האבן זיי זיך שטארק געגויטיגט אין קריגס שיפן, און טאקע די מאדערנסטע פון יענע צייט. כדי צו קענען קויפן די אלע כלי משחיתים פון די מערב וועלט, האט יאפאן זיך געגויטיגט צו באקומען וואלוטע, און האבן פרובירט צו פארשאפן הלוואות פון אלע גרויסע בענק און געלט מארקן, בערזעס, א.א.וו. אבער אן הצלחה. די ריזיגע אינטערנאציאנאלע באנקירער וועלכע זענען געווען בכח צו בארגען די ריזיגע סומעס, האט נישט געטרויעט די צוריקגעבליבענע לאנד אז זיי וועלן אמאל קענען באצאלן אזעלכע ריזיגע סומעס. אויך האבן זיי מורא געהאט צו ריזיקירן ווייל אפשר וועט יאפאן פארלירן די מלחמה אדער די שיפן וועלן איינגעזינקען וועלן.

אין יענעם מצב האט א אידישער באנקיר פון ניו יארק מיט'ן נאמען ר' יעקב שיף, דער פרעזידענט פון די באקאנטע געלט פירמע "קאהן לאוב עט קא.", א באקאנטע פינאנציעלע אינסטיטוציע וועלכע האנדלט אויף די גרויסע בערזעס פון די גרויסע שטעט, ווי ניו יארק, לאנדאן, פאריז, ציריך, א.א.וו. און אפילו היינט זענען זיי נאך שטארק אקטיוו, און זייערע נעמען וועלן שטענדיג דערמאנט

וועז מען שרייבט אונטער הלוואות אין די ביליאנען פאר מלוכות צו מוניציפאלן אדער פאר גרויסע ריזיגע קאמפאניס.

דער ר׳ יעקב שיף האט געהאט א פערזענליכע שנאה צום רוסישן צאר וועגן די פארגראמען וואס זענען פארגעקומען אין יענע יארן אין צארישן רוסלאנד, און די צארישע פאליציי און באאמטע האבן זיך פארמאכט די אויגן וועז אין צענדליגער שטעט האבן צעווילדעטע גוים אין מאסן געהרויבט און געשפלינדעט אידישע געשעפטן, און געשלאגן און צומאל אויך געמארדעט אומשולדיגע אידן דורך העצעס פון די גלחים, און אסאך מאל פון די מלוכה מענטשן אליין?

אין יענע צייט האבן די אידן איבער די וועלט, ווי לאנדאן, פאריז, ניו יארק, דעמאנסטרירט קעגן די רשעות פון די רוסישע הערשער. עס איז מערקווידיג אז דאס איז געווען די ערשטע מאל אין די היסטאריע אז מענטשן פון א לאנד האבן דעמאנסטרירט קעגן די הערשאפט פון א צווייטע מלוכה כדי צו ערווענקן דעם דעת הקהל פון איבער די וועלט, און די גאנצע וועלט פרעסע האט עס באריכטעט. עס איז דעמאלטס געווען גאר א גרויסער חידוש. זייט דעמאלטס האבן שוין טויזנטער גרופעס געגנוצט דעם מיטל, און היינט צו טאג איז עס א טאג טעגליכע ערשיינונג, אבער דעמאלטס איז עס געווען א אויסערגעווענליכע נייעס.

דער אויבנדערמאנטער ר׳ יעקב שיף האט זיך אפגערעכנט מיט׳ן צאר אויף אן אנדערן אופן. ער האט צוזאמענגעשטעלט א ריזיגע סומע געלט פאר א הלואה צום צאר׳ס גרעסטער שונא, יאפאן, וועלכע איז אין יענע יארן געווען אין קריג מיט רוסלאנד. אויך איז ער געווען א גענויטער סוחר און ער האט איינגעזען דעם גרויסן

פאטענציעל און רעזערוואר וואס ליגט אין יאפאן אז זיי וועלן זיך קענען פארמעסטן מיט אזא גרויסע מלוכה ווי רוסלאנד.

די יאפאן-רוסישע מלחמה האט זיך אויסגעלאזט מיט א גרויסע מפלה פאר רוסלאנד, נאכדעם וואס די יאפאנישע נייע קריגסשיפן האט צושמעטערט זייער שונא רוסלאנד ביי עטליכע צוזאמענשטויסן.

די יאפאנעזער האבן קיינמאל נישט פארגעסן די טובה פון דעם אידישן באנקיר ר׳ יעקב שיף, וועלכער האט באמת אנגעהויבן צו ערמעגליכן דאס אנטוויקלען פון יאפאן אין א ריזיגע אינדוסטריעלע מאכט פון העכסטן קאליוואר.

דער הערשער פון יאפאן האט פערזענליך ארויפגעלייגט אויף ר׳ יעקב שיף די העכסטע מעדאל וואס יאפאן האט געהאט. ער איז געווען דער איינציגסטער פרעמדער נישט יאפאנעזער וואס האט באקומען אזא אויסצייכענונג. זיין נאמען ווערט נאך ביז היינט דערמאנט מיט גרויס רעספעקט אין יאפאן.

וועגן דעם איז שוין נישט קיין וואונדער פארוואס די יאפאנישע הויכע באאמטע האבן געזוכט צו באצאלן א טובה און האבן ארויסגעוויזן דעם העכסטן מאס רעספעקט און טאלעראנץ פאר די אידישע פליטים, טראץ די העצע פון זייערע פארבינדעטע, די דייטשע רשעים.

*

דער גר צדק פון יאפאן

אויף א מיטינג פון פארשטייער פון אלע אידישע קהילות אין יאפאן, פלעגן געווענליך אויפטרעטן עטליכע שטאטסמענער פון די רעגירונג. אבער ווי איבערראשט זענען די דעלעגאטן געווען ווען איינער פון די מלוכה לייט, דערצו נאך א קרוב למלכות ממש פון קייסער׳ס משפחה, האט זיי אדרעסירט אויף לשון הקודש. יא, א גוי אין יאפאן רעדט לשון הקודש. ער איז געווען פראפעסאר קאטוזשא, דער פראפעסאר פון סעמיטישע שפראכן אין דעם טאקיער אוניווערזיטעט.

ווען דער אידישער פראבלעם האט דערגרייכט יאפאן, האט די מלוכה באשטימט א קאמיטע פון עטליכע מיטגלידער אויפצוצייכענען קלאר וואס עס זענען די צילן פון דעם אידישן פאלק און וואס עס דארף זיין דער צוגאנג פון די יאפאנישע מלוכה צו די אידן. און איבער אלעם, וואס מען קען טאן אז מען זאל צוציען די פעאיגקייטן און קאפיטאל פון די אידן אז זיי זאלן ארבעטן לטובת יאפאן.

איינער פון די מיטגלידער אין די קאמיטע, איז געווען פראפעסאר קאוזשא. ווען ער האט געהערט אז די ישיבה געפינט זיך אין יאפאן,

דער גר צדק מיט'ן אמשינובער רבי

פון לינקס צו רעכט, הרב שלמה שפירא, דער גר צדק פרופ' אברהם קוצוז'י, דער אמשינובער רבי, רבי משה שאצקעס זצ"ל

איז ער ספעציעל געקומען צו פארן פון טאקיע ביז קאבע בייצואוואוינען די וואונדערליכע ערשיינונג.

ער האט א לאנגע צייט פארברענגט מיט די בני הישיבה, און האט זיי אויסגעפרעגט זיינע פראגעס איבער אידישקייט און אמונה א.א.וו. די באגעגעניש האט געמאכט אויף אים א טיפן איינדרוק, די דערהויבענע מאס פון מוסר און מדות טובות אויף טריט און שריט, און די גמילות חסדים צו העלפן א צווייטן אין א נויט, און איבער אלעם, דאס שטארקע ליגן אין לערנען פון די בני הישיבה און זיין אריינגעטאן דערין מיט אלע רמ"ח אברים און מיט די גרעסטע מאס התמדה. דאס אלעס האט געמאכט ממש א מהפכה אין דעם איידעלן מענטש וואס האט יארן שפעטער געווירקט אויף אים זיך מגייר צו זיין און ווערן אן ערליכער איד.

דער פראפעסאר קאטוזשא איז אלץ געשטאנען צו הילף פאר די פליטים, און בעיקר מיט'ן פארלענגערן די וויזעס וואס זענען געווען גילטיג נאר אויף צען טעג, און דורך זיין השתדלות האט מען עס כסדר אויסגעצויגן, און פון צייט צו צייט איז מען נאכאמאל געגאנגען בעטן א פארלענגערונג אויף נאך א שטיקל צייט. דורך זיינע פארבינדונגען מיט די אדל לייט און די העכערע געזעלשאפט איז אים בעז"ה אלץ געלונגען אויסצוציען די וויזעס.

אויך וועז עס האט זיך געקאכט אין יאפאן פון די פילע פליטים וואס זענען אריין אין לאנד, זענען וויניג פרעמדע געווען אין דעם העגמאניש לאנד יאפאן, ובפרט די בני הישיבות מיט זייער געשטאלט, הוט און רעקל, בארד און פיאות א.א.וו. האט דאס ארויסגערופן ביי דעם אלגעמיינעם פובליקום. ספעציעל נאכדעם וואס די פארבינדעטע מיט יאפאן, די אנטיסעמיטישע דייטשן, האבן געהאלטן אין איין העצן קעגן די אידן, האט דער יאפאנישער קייסער געהייסן עטליכע וויסנשאפטליכע שרייבן א באריכט איבער די אידן.

דעמאלטס האט פראפעסאר קאטוזשא געשריבן זייער אן איינדרוקספולע באריכט לטובת די אידן. דאס האט אים כמעט געקאסט דאס לעבן ווייל די פרא-נאצישע עלעמענטן אין יאפאן האבן צוביסלעך באקומען די אויבערהאנט, און עס האט אים נישט געהאלפן זיין פערזענליכקייט וואס ער איז געווען א קרוב לבית המלך און א פראמינענטער פראפעסאר. ער האט געמוזט אנטלויפן ביז נאך די קריג קיין מאנטשוריע, די צפון טייל פון כינע.

אין יאר תשי"ט איז דער פראפעסאר קאטוזשא געפארן קיין ארץ ישראל, און ער האט זיך מגייר געווען און באקומען דעם נאמען אברהם בן אברהם קאטוזשא.

די מירער ישיבה אין ירושלים האט דעמאלטס געמאכט א ספעציעלע מסיבה לכבוד דעם חשוב'ן גאסט ר' אברהם בן אברהם, וואו ער איז געזעצן צוזאמען מיט אלע ראשי ישיבות.

ביי די געלעגנהייט האט ר' אברהם קאטוזשא געזאגט: "אין יאפאן ווען איך האב אייך באזוכט, איז געווען דער צוועק אייך צו העלפן, אבער ווען איך האב געזען אייער עבודה ביים דאוונען און לערנען, האב איך שוין דעמאלטס באשלאסן אז איך מוז אויך ווערן א איד!"

די ראשי ישיבות האבן אלע אויפגעפרישט די אלטע זכרונות און האבן פארציילט די מעשים טובים פון ר' אברהם, און האבן אלע אינאיינעם געזאגט אז דער גרויסער זכות פון העלפן די בני תורה מיט מסירות נפש איז אים בייגעשטאנען צו ווערן פון אברהם אבינו'ס אייניקלעך.

ר' אברהם איז נפטר געווארן שנת תשל"ד אין אמעריקע און ליגט אין ירושלים. יהא זכרו ברוך.

צוויי בחורים ווערן פארהאלטן אלס שפיאנען

ווי אויבנדערמאנט איז דער יאפאנעזער פאלק געווען זייער געטרייי און פאטריאטיש צו איר היימלאנד. אמאל האט פאסירט אז א בחור פון די ישיבה האט געוואלט ווייזן פאר זיין חבר א גרויסע "דעפארטמענט סטאר" וואס איז געווען אכט שטאק הויך, און עס איז געווען א גרויסער חידוש פאר די קליין שטעטל'דיגע בחורים. אויך האט דאס געשעפט געהאט אן עלעוועיטאר ביז אויבן, און די סצענע פון אכט שטאק הויך איז געווען אויסטערליש פאר די ישיבה לייט. דאס געשעפט ווי אלע גרויסע קלייטן אין יאפאן, האט געהאט א ספעציעלע קינדערגארטן אויפ'ן דאך וואו די קינדער האבן זיך געשפילט ווען די מאמע האט איינגעקויפט. עס איז געווען איינגעריכטעט מיט קינדער שפילעריין און ספעציעלע גליטשערס א.ד.ג. פאר די קינדער.

די צוויי בחורים האבן מיטגענומען מיט זיך זייערע תפילין וויל עס איז נאך געווען פאר'ן דאווענען. זיי זענען ארויפגעפארן מיט'ן עלעוועיטאר מיט גרויס איבערראשונג ביז צום אכטן שטאק, און

האבן מיט גרויס באגייסטערונג אראפגעקוקט אויף די גאנצע שטאט. אינצווישן איז געווארן שפעט און זיי האבן מורא געהאט אז זיי וועלן פארשפעטיגן דעם מנין, האבן זיי דארט אנגעטאן די תפילין און געליינט קריאת שמע. צען מינוט דערנאך זענען זיי שוין געווען אין תפיסה!

מען האט שנעל געופן דעם פארשטייער פון די אידישע געמיינדע, און דער פאליציי קאמענדאנט האט זיי מיט אן ערנסטן טאן געלאזט וויסן אז מען האט די צוויי בחורים געכאפט מיט שפיאנאזש, און מען האט אויך באמערקט אז זיי האבן געהאט א פאטאגראפישן אפאראט אויפ׳ן שטערן און האבן געגומען בילדער פון די שטאט. אויך האבן זיי געהאט א באהאלטענעם ראדיא אינסטרומענט אויפ׳ן ארעם!

דער אידישער פארשטייער האט זיך באלד געכאפט וואס דא גייט פאר, אבער דעם אמת קען מען נישט מסביר זיין פאר דעם אריענטאלישן שכל מיט איינמאל. דאס וואלט חלילה באדייט אז דער קאמענדאנט מיט די גאנצע קאבער פאליציי-אמט זענען חוזק׳ס, און דאס קען חלילה אנרירן די עהרע פון דעם גאנצן יאפאנישן פאלק.

"יא, איך זע" האט זיך דער אידישער פארשטייער אנגערופן. "אט דא איז דער פאטאגראפישער אפאראט און די ראדיא וואס איר האט ביי זיי געפונען" אנווייזנדיג אויף די תפילין מיט די לאנגע רצועות וואס האבן זיך נאכגעצויגן.

"איר פארשטייט אוודאי אז שפיאנירן איז אן ערנסטער פארברעכן דא אין לאנד" האט דער פאליציי-קאמענדאנט געזאגט.

"אוודאי, געוויס! אפשר וועלן מיר פרעגן די צוויי יונגעלייט וועגן דעם אפאראט און ראדיא?"

"ביטע זייער, פרעגט זיי! מיר האבן זיך בכלל נישט געקענט פארשטענדיגן מיט זיי" האט דער פאליציי שעף געזאגט.

דער פארשטייער האט זיך גענומען צו די בחורים און האט געערעדט צו זיי אויף אידיש. ער האט זיי מסביר געווען אז עס האנדלט זיך אין זייער אן ערנסטער און דעליקאטער פראבלעם. איר זאלט מיר ענטפערן רואיג און געלאסן, נישט עמאציאנעל און נישט מאכן מיט די הענט. מען באשולדיגט אייך אין שפיאנירן דארט אויפ'ן דאך.

זיי זענען גלייך געווארן פארציטערט.

"זענט איר שפיאנען?"

"ניין, ניין!"

דער יאפאנישער פאליציאנט האט גלייך פארשטאנען די ענטפער.

דער פארשטייער האט ווייטער געפרעגט אין אידיש:

"וואס האט איר געטאן אויפ'ן דאך?"

"מיר האבן נישט געווואוסט אז עס איז פארבאטן דארט דורכצוגיין... עס זענען נישט געווען קיין שום טאוולען. קיינער האט אונז נישט געזאגט... מיר זענען נאר געגאנגען קוקן די סצענע פונעם אכטן שטאק, און מיר האבן דארט אנגעטאן די תפילין".

"עס איז טאקע נישט קיין פארבאטן פלאץ, אבער די פאליציי זאגט דאך אז זיי האבן אייך געזען מיט א פאטאגראפישן אפאראט און מיט א ראדיא. האט איר דען די זאכן?"

זיי האבן זיך איבערגעקוקט. "אוודאי נישט!"

דער פארשטייער האט מסביר געווען פאר דעם פאליציאנט אז זיי זאגן אז זיי זענען געווען אויפ'ן דאך דאוועגען כדי זיי זאלן זיין נענטער צום באשעפער.

"חשובער פאליציי-מייסטער, זיי זענען קליין דערפישע בחורים. זיי ווייסן בכלל נישט צו זאגן פון אזעלכע אפאראטן! פילייכט איז דא געשען א מיספארשטענדעניש"

"אויב אזוי, וואס באדייטן די זאכן?" אנווייזנדיג אויף די תפילין מיט די נאכשלעפנדיגע רצועות, גיבנדיג אכט זיי נישט אנצורירן.

דער אידישער פארשטייער האט פארזיכטיג אנגעכאפט די תפילין און געצייגט וויאזוי מען טוט עס אן אויפ'ן ארעם און אויפ'ן קאפ און האט מסביר געווען אז דאס איז נאר פון רעליגיעזן באדייט, און עס איז בכלל נישט קיין מעכאנישע ווערק.

דער פאליציי-קאמענדאנט האט אויך געזומען די תפילין און צערטלדיגערהייט זיי באטראכט. דערנאך האט ער געשיקט ברענגען א האמער און נאך קלאפער געצייג. קודם האבן די צוויי בחורים געוואלט פראטעסטירן נישט צו לאזן עפענען די תפילין, אבער דער פארשטייער האט זיי געווינקן אז זיי זאלן זיך האלטן רואיג, און ענדערש זאל מען עפענען די תפילין ווי איידער מען זאל זיי פארהאלטן אלס שפיאנען, און ווער ווייסט וואס עס קען זיי ערווארטן דערויף.

דער פארשטייער האט געוויזן פאר די פאליציי אז מען זאל עס עפענען ביי די עפענונג וואו עס איז צוגענייט מיט די גידין, און מען זאל עס נישט אויפברעכן מיט א האמער.

נאכדעם וואס מען האט עס געעפנט און מען האט זיך איבערצייגט אז עס איז נאר א רעליגיעזע זאך, זענען זיי געקומען צו די מסקנא אז זיי זענען טאקע נישט קיין שפיאנען.

נאכדעם וואס דער פאליציאנט האט זיך בארואיגט אז דאס איז נישט קיין מעכאנישע ווערק, האט אים דער פארשטייער געפרעגט: "ווער האט פאר׳מסר׳ט די צוויי תלמידים?"

"די עלעווייטאר פרוי, א יאפאנישע דאמע!" דריקנדיג דאס ווארט יאפאנישע, מיינענדיג צו זאגן אן אמת׳ע יאפאנישע פאטריאטישע פרוי ווען קיינמאל נישט אויסטראכטן קיין בלבולים, און אויב זי האט אייך פארדעכטיגט, מסתמא ליגט עפעס דערין.

"זיכער ווען קיין יאפאנישע פרוי נישט חושד זיין אומזיסט!" האט זיך דער אידישער פארשטייער אנגערופן. "קען זיין ווייל די פרוי האט נאך קיינמאל נישט געזען די רעליגיעזע קעסטלעך איז זי געווען געוועכט אויפמערקזאם צו מאכן די פאליציי אונטערצוזוכן צי עפעס איז פארדעכטיגט, אבער זי האט מסתמא נישט געמיינט צו באשולדיגן זיכערהייט און שפיאנאזש."

"באמת" האט ער פארגעזעצט "איז דאס אונזער שולד וואס מיר האבן נישט גענוג אויפגעקלערט פאר די פליטים אז דאס יאפאנישע פאלק איז דאס איינציגסטע פאלק אויף דער ווועלט מיט גענוג מענטשהייט און רחמנות אריינצולאזן פארפלאגטע פליטים, און זיי וואלטן געדארפט זיין מער פארזיכטיג."

דער פאליציאנט האט זיך שוין געשפירט פיל בעסער, ער האט שכל צו נעמען אויף זיך פאראנטוואורטליכקייט, אויך איז ער מסכים אז יאפאן איז דאס מענטשליכסטע לאנד אויף דער ווועלט. אוודאי, אוודאי, יאפאן איז טאקע דאס בעסטע לאנד אין דער ווועלט.

"געראכט, עס איז טאקע אזוי" האט דער פאליציאנט געזאגט. "זייט מער מסביר פאר די פליטים די וואוילקייט פון די יאפאנעזער און ווי שטארק פאטריאטיש דאס פאלק איז, און די מינדעסטע פארדעכטיגקייט ווערט באלד איבערגעגעבן פאר די פאליציי." מיט די ווערטער, פילנדיג זיך פיל בעסער, האט ער געגעבן א ווינק, און מען האט די צוויי תלמידים ארויסגעלאזט פריי.

*

וועך איז שבת?

ווי מערקווירדיג אוך אינטערסאנט, איר קענט פארך איבער די גאנצע וועלט, ממש דעם גאנצך רונדך ערד קוגל, איר וועט זיך באגעגענען מיט אלע זיבעציג פעלקער-שפראכן אוך דיאלעקטן, פוך די סאמע קולטורעלסטע אייראפעער ביז די מערסטע צוריקגעבליבענע שבטים פוך שווארצן אפריקע, פוך הודו (אינדיע) אוך מזרח ביז עטיאפיע. די עסקימאס׳ך אין קאלטך פארפרוירענעם צפוך, די אמעריקאנער אינדיאנער אין דרום-אמעריקע, די אלע סארטך מענטשך פוך די גועלע ראסע, כינע, פיליפינעך, וויעטנעמעזער, א.א.וו. בקיצור אלע מענטשך, פעלקער, ראסך, שפראכן, פוך דעם באשעפער׳ס גרויסע וועלט, אלע ציילן זיי א וואך פוך זיבן טעג! יעדע וואך האט זיבן טעג, נישט צעך ווי אלע אנדערע נומערך, אוך נישט פינעף, נאר זיבן!

דער הייליגער כוזרי ערקלערט אז דאס ווייזט אונז אז די גאנצע מענטשהייט שטאמט פוך איין טאטן, אדם הראשון. ער האט געציילט די וואך לויט די טעג פוך וועלט-באשאף, אוך זיינע קינדער האבן

געציילט אזוי ווי זייער טאטע, און אזוי די שפעטערדיגע דורות, אלעס לויט׳ן וועלט-באשאף. זעקס טעג האט השי״ת באשאפן די וועלט, און אין דעם זיבעטן טאג האט השי״ת גערוט, און דאס איז געווען שבת.

אבער וען פאנגט זיך אן דער הייליגער שבת?

די ערד איז דאך רונדיג און די זון שיינט אויף שפעטער מיט יעדע עטליכע מייל. וען עס איז שוין שבת אין ירושלים, איז נאך פרייטיג אין אמעריקע, הערשט זעקס שעה שפעטער ווערט שבת אין אמעריקע. ווידער אויף מזרח זייט, פערסיע, בבל, אינדיע, כינע, ווערט שבת אסאך פריער ווי אין ירושלים. אין אינדיע מיט אכט שעה פריער און אין כינע מיט פופצן שעה פריער, דאס הייסט אז וען עס איז שוין שבת נאכמיטאג אין כינע, גייט הערשט אונטער די פרייטאג׳דיגע זון און עס ווערט שבת אין ירושלים.

אלעס איז פיין און וואויל, אבער וואס זאלן טאן די פלעצער טיף אינמיטן פאציפישן אקעאן, וואו עס איז ווייטער נאך פון אכצן שעה פון ירושלים צו מזרח, קומט אויס אז וען עס איז שוין דארט כמעט מוצאי שבת, גייט הערשט אונטער די פרייטאג׳דיגע זון אין ירושלים. דארט איז געווארן די שאלה צי עס ווערט שבת טאקע אכצן שעה פאר ירושלים, אדער איז דארט נאך פרייטאג און הערשט אין א טאג ארום ווערט שבת, דעם טאג וואס די דארטיגע גוים רופן שוין זונטאג.

די פראגע רירט אן די יאפאנישע אינזלען, געווייסע טיילן פון אוסטראליע, די האווייער אינזלען און אנדערע פאציפישע אינזלען.

ווי באקאנט איז געווען אן אינטערנאציאנאלע קאנפערענץ עטליכע צענדליג יאר צוריק אין לאנדאן, וואו עס האבן זיך באטייליגט

כמעט אלע ציוויליזירטע לענדער, און האבן באשטעטיגט א פונקטליכע מאפע וואו יעדע שעה זאגע ענדיגט זיך און אויך די אזוי גערופענע "אינטערנאציאנאלע דאטום ליניע" וואס איז אינמיטן דעם פאציפישן אקעאן. וועז פון איין זייט ליניע איז למשל מיטוואך צען אזייגער פארמיטאג, איז מיט א האר ווייטער פון די ליניע שוין דאנערשטאג צען אזייגער פארמיטאג.

וואו איז אבער די ליניע פונעם אמת'דיגן שבת קודש לויט די הייליגע תורה?

איז דא דערויף בערג מיט פלפולים און מחלוקת'ן נאך פון די צייטן פון די ראשונים, דער בעל המאור, רמב"ם, רמב"ן און נאך. די הלכה וועגדט זיך אין א פשט אין די גמרא אין מסכת ראש השנה און נאך ערטער.

די שאלה, כאטש ווי דערמאנט פריער, אז מען האט זיך שוין געאמפערט איבער איר אין די פריערדיגע דורות, איז עס געווען מיינסטנס אקאדעמיש. עס איז אבער קיינמאל נישט געווען אקטועל פאר א ציבור אידן, נאר פאר אינדיווידועלע, יחידים, דורכפארער, רייזנדע א.ד.ג. אבער יעצט וועז אזא גרויסער ציבור ערליכע אידן האבן זיך געפונען אין די פלעצער, דערצו א גרויסע צאל ישיבה לייט, בני תורה און רבנים, איז פריש אויפגעקומען די שוועדע שאלה: וועז איז שבת?

מען האט אנגעהויבן אויפסנייי צו גריבלען און דורכטאן די שאלה פון אלע צדדים.

הגאון ר' אהרן קאטלער זצ"ל האט גראד ביים אנקומען קיין יאפאן אנגעפרעגט די גרויסע רבנים און גאונים פון אייראפע און ארץ ישראל, און ווי פיל פארפלאנטערטע שאלות איז געווען א

ועון אין שבת?

ALESTINE POSTS, TELEGRAPHS & TELEPHONES

מברק TELEGRAM تلغراف

260

SS SS 105 199 KOBE 25 12 1820 VIA IMP

تعليمات ادارية
הוראות משרדיות
سلم في
נמסר ב
التاريخ
ביום
وصل في
נתקבל ב

respecting this Telegram
يجب ان يرسل هذا التوقيع مع كل استعلام بخصوص هذا التلغراف
את הטופס הזה צריך לצרף לכל תקירה הנערכת בנידון המברק הזה.

Handed in at
Time الوقت on
הזמן
Received at

JERUSALEM 12 SP 41

To NLT RABBIS MIC KISHKOWSKI ALTER HERCOG SOLOWIECZIK FINKEIL MELTAER HORNSHTIN

'HAUSE JERUSALEM =

350 JEWSS APPEAL RESCUE ANSWER IMMEDIATELY WHICH DAY TO FAST YOMMKIPUR

UNIONRBIS AND KOBBALEBATYM =

המברק נמלח מקובה שבים, ונתקבל בירושלים ביום 12 לספטמבר 41, ובו נאמר:
אל הרבנים משקובסקי, אלטר (הצאמיר מגור), הרצוג, סולובייצ'יג (הרב מבריסק), פינקל
(ואש ישיבת מיר) מלצר, בתי הורנשטיין, ירושלים.
350 יהודים, מחכנים הצילה, ענו מיד, באיזה יום לצום יום הכפורים.
אגודת רבנים, ובעלי בתים מקובה.

דער טעלעגראם וואס מען האט געשיקט קיין ירושלים וועגן שבת אין יאפאן

מחלוקת דערינען. טייל האבן געענטפערט צו האלטן דעם דארטיגן שבת, און טייל האבן געהאלטן צו האלטן שבת דעם דארטיגן זונטאג.

די שאלה איז פארשטייט זיך אויך געווען אויף יום כיפור, וועו מען זאל פאסטן.

פלוצלונג איז אנגעקומען א טעלעגראמע פונעם גרויסן גאון דער חזון איש זצ"ל, וואס איז שוין דעמאלטס געווען אין בני ברק: "עסט מיטוואך (דעם דארטיגן יום כיפור) און פאסט דאנערשטיג (א טאג שפעטער)!"

דער משגיח פון די מירער ישיבה האט גלייך אויסגעקלאפט אז אויב דער גאון הדור האט אזוי געפסק'נט, טאר מען זיך נישט אוועקרירן פון זיינע וועו ערטער און מען דארף האלטן שבת דעם אנדערן טאג, דעם דארטיגן זונטאג.

אנדערע האבן אבער ווייטער געהאלטן אז דער ערשטער טאג איז שבת. למעשה האט יעדער איינער מורא געהאט פון חילול שבת און מען האט זיך צוריקגעהאלטן פון צו טאן מלכות דאורייתא ביידע טעג. תפילין האט מען באהאלטענערהייט אנגעטאן אויך שבת וויל אפשר איז פרייטאג. הבדלה האט מען געמאכט מוצאי זונטאג. מיט וואס מען האט זיך געקענט אן עצה געבן, האט מען זיך אן עצה געגעבן.

אבער בעיקר האט גענאגט אויפ'ן הארץ וועגן יום כיפור, דער הייליגער טאג. וועו זאל מען פאסטן? צי אזוי וויי דער חזון איש זצ"ל האט געפסק'נט, דעם צווייטן טאג, צי אזוי וויי די איבריגע רבנים האבן געפסק'נט אז דעם ערשטן טאג? יום כיפור האט מען זיך נישט געקענט ערלויבן און מחמיר זיין צו פאסטן צוויי טעג.

מען האט געמוזט באשליסן אהער אדער אהין, און מען האט ענדליך באשלאסן... אוסצואוואנדערן!

פארלאזן יאפאן! און פארן ווייטער. ווי באקאנט האט די יאפאנישע רעגירונג סיי ווי געדרוקט אז די צייט איז שוין געקומען צו פארלאזן דאס לאנד, אז די צען טעג וואס די "טראנזיט-ויזעס" האט ערלויבט צו בלייבן אין יאפאן האבן זיך שוין לאנג געענדיגט. האט מען זיך צוזאמענגעפאקט נאכאמאל די פעקלעך און געגומען דעם וואנדער שטעקן אין די הענט און געפארן ווייטער.

פאלקס ניגון

פון דאנעט טרייבט מען אונז ארויס,

און דארטן לאז מען נישט אריין,

זאג שוין טאטעניו זיסער,

ווי לאנג וועט דאס נאך זיין...

*

ערלויבעניש צו פארן אויף אמעריקע

אזוי ווי דער דרוק פון די יאפאנעזער איז געווארן אלץ שטארקער און האבן אויסדריקליך פארלאנגט אז אלע אידן זאלן ווי שנעלער אויסוואנדערן פון יאפאן, האבן די פליטים פרובירט אויף אלע אופנים צו באקומען וויזעס קיין אמעריקע, אבער אן ערפאלג.

אבער טראץ די פארמאכטע טויערן איז דאך געלונגען פאר צענדליגער יחידים צו באקומען ערלויבעניש צו פארן קיין אמעריקע. מערסטנס האבן באקומען אזא ערלויבעניש אזעלכע וואס האבן באקומען שריפטן פון אמעריקאנער שולן און ישיבות אז מען רופט זיי צו פארטרעטן א פאסטן אין א שול אלס רב, אדער אלס ראש ישיבה אין א ישיבה.

א גרויסע דאנק קומט זיך פאר די אמעריקאנער ישיבות און עסקנים, יחידים און ארגאניזאציעס וואס האבן ערלעדיגט די אויבנדערמאנטע שריפטן. אזוי איז געלונגען כאטש פאר א קליינעם טייל צו קומען צו א מקום מנוחה.

צווישן די וועלכע זענען דעמאלטס געקומען קיין אמעריקע, זענען געווען גדולי התורה, וואס מיט זייער קומען צו די נייע וועלט האבן זיי נאכאמאל אויפגעשטעלט ישיבות און מוסדות התורה אין אמעריקע. צווישן די מער באקאנטע זענען די פאלגענדע:

הגאון ר׳ אהרן קאטלער זצ״ל, מייסד פון די ישיבה אין לעיקוואד. הגאון ר׳ אברהם יפה׳ן זצ״ל, נובארדהוקער ראש ישיבה. הגאון ר׳ אלי׳ חזן זצ״ל, תורה ודעת. הגאון ר׳ ישראל חיים קאפלאן זצ״ל, בית מדרש עליון אין מאנסי. הגאון ר׳ מענדל זאקס זצ״ל, ראש ישיבת חפץ חיים. הגאון ר׳ ראובן גראזאווסקי זצ״ל, ר״מ ביהמ״ד עליון אין מאנסי.

אויך זענען געווען נאך פילע צענדליגער ראשי ישיבות און משגיחים, רבנים און כלי קודש, וואס מיט זייער קומען קיין אמעריקע האבן זיי אויפגעלעבט תורה אין אידישקייט אין אמעריקע.

*

פארמאכטע טויערן - זומער תש״א

וועז די ישיבה האט געזען אז עס זענען דא שוואכע האפענונגען אז די גאנצע ישיבה זאל קענען באקומען וויזעס צו פארן קיין אמעריקע, האט מען אויפגעהערט צו זוכן וויזעס פאר גרופעס אדער פאר איינצעלנע באזונדער, כדי מען זאל נישט צוברעכן די איינהייט פון די ישיבה, און די הנהלה האט באשלאסן, אדער פארט די גאנצע ישיבה צוזאמען, אדער בלייבט מען דא צוזאמען.

אפילו דער מירער ראש ישיבה זצ״ל וואס האט יא געאט א וויזע קיין אמעריקע, איז נישט געפארן צוליב דעם טעם. הגאון ר׳ אברהם קאלמענאוויטש זצ״ל האט איהם עטליכע מאל געזופן קיין אמעריקע צוצוהעלפן צו די גרויסע ארבעט פון הצלה וואס איז אויף אים געלעגן. אויך דער אמעריקאנער קאנסול האט אים פערזענליך געזאגט אז אויב ער פארט נישט תיכף ומיד, ווערט בטל די גאנצע וויזע פאר אים און פאר זיין משפחה. אבער ער האט געענטפערט: ״איך קען זיך נישט אפרייסן פון די ישיבה אפילו אויף איין שעה! נאר צוזאמען מיט די ישיבה וועל איך פארן״.

דאס אליין וואס מען האט זיך צוזאמענגעהאלטן אלס א ישיבה און די גרויסע איבערגעגעבנקייט פון די הנהלת הישיבה אז יעדער איז דארט געבליבן אפילו מען איז געווען אין יענע עק וועלט אלעס נאר כדי צו זיין צוזאמען מיט די ישיבה, האט טאקע געהאט די געוואונטשענע רעזולטאטן אז די ישיבה אין אלע אירע וואנדערונגען האט אויסגעקוקט ווי אינדערהיים אין ״מיר״, מיט די זעלבע מאס התמדה, דאס שטארקע קביעות אפצוהיטן די זמנים, און די גרויסע כוחות ביים דאוונען. די שיעורים פון די ראשי הישיבה זענען געווען מיט׳ן גרעסטן מאס און טיפקייט, טראץ דעם אלעם און די תלמידים וואס האבן מיטגעמאכט די אלע וואנדערונגען האבן דערגרייכט אזעלכע הויכקייטן און הצלחה בלימוד התורה וואס ווייניג גרייכן דאס אפילו אין נארמאלע אומשטענדן און אין די גוטע יארן.

דאס זעלבע איז אויך געווען מיט דעם משגיח הגאון ר׳ יחזקאל לעווינשטיין זצ״ל. ער האט באקומען א סערטיפיקאט צו פארן קיין ארץ ישראל נאך זייענדיג אין ליטע. ער האט אבער אפילו נישט געוואלט הערן דערפון כדי נישט צו פארלאזן די ישיבה. ער האט טאקע פיל אויפגעטאן. ער האט אריינגעברענגט א חיות אין דאוונען און אין לערנען מוסר און שטענדיג געמאנט און געפאדערט אויף אמונה און בטחון און פארלאנגט - טראץ די אלע שוועריגקייטן און שוערע אומשטענדן - אז די ישיבה מוז ווייטער ממשיך זיין אן תירוצים. די גרעסטע נייעס און פאליטיק, אפילו ווי וויכטיג עס איז געווען - און אין יענע צייטן זענען זיי געווען א טעגליכע ערשיינונג - אבער אין בית המדרש האט עס נישט געהאט קיין פלאץ.

נאך מער איז געווען דער וואונדער, ווייל דער משגיח איז שוין פאר די מלחמה געווען אין ארץ ישראל און האט געהאט א פאסטן

אין די לאמזשער ישיבה אין פתח תקוה, און פארן אויסברוך פון די מלחמה איז ער צוריקגעקומען קיין ליטע. דאס האט גורם געווען אז ער איז געווען מיט די ישיבה אין די שווערסטע אומשטענדן און געגעבן חיזוק און א חשקות התורה פאר די תלמידים.

*

ווי שפעטער איז אלס געווארן שווערער צו באקומען וויזעס קיין אמעריקע. די אמעריקאנער רעגירונג האבן פארשטאפט די אויערן און הערצער אין יענע שווערע צייטן. עס האט נישט געהאלפן די רעקאמענדאציעס פון קרובים און באקאנטע, און אויך נישט קיין פראטעקציע פון די הויכע פענסטער.

ווי באקאנט אז פונקט אין יענע גורל׳דיגע צייט ווען הונדערטער טויזנטער אידן זענען געווען אן א היים, צווישן איין גרעניץ און דעם צווייטן, ובפרט אין אייראפע וואס דאס קומען קיין אמעריקע האט געמיינט הצלת נפשות ממש, פונקט אין יענע יארן זענען די פאליסיס און די אימיגראציע געזעצן געווען די שווערסטע, און די אמעריקאנער טויערן און הערצער זענען געווען פארמאכט, אזוי ווי דער פסוק זאגט ״אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ד׳׳, עס העלפט נישט קיין שום עצה און חכמה קעגן די גזירה פון השי״ת.

דער מצב האט געהאלטן אזוי ווייט אז די אמעריקאנער אמבאסאדע אין טאקיא האט געשיקט צו די קהילה פירער אין קבלה בעטנדיג: ביטע נישט פארלאנגען קיין אריינפאר וויזעס קיין אמעריקע.

דורך שווערע אנשטרענגונגען איז געלונגען פאר הרב אברהם קאלמאנאוויטש זצ״ל דורך עטליכע אידן און מוסדות פון קאנאדע צו באקומען פון די קאנאדער רעגירונג איין און פערציג אריינפאר-וויזעס קיין קאנאדע. אויך איז געלונגען צו פארשאפן

איינצעלנע וויזעס קיין פאראגוויי. דאס איז געווען דער פארווייטאגטער סך הכל פון קלאפן אויף טיר און טויער פון אלע מעגליכע קאנסולאטן און אמבאסאדעס און נאכ׳ן אנווענדן אלע ערליי השתדלות און פראטעקציעס.

אבער די תלמידים פון די ישיבה האבן אלע מסכים געווען מוותר צו זיין אויף די וויזעס, און האבן זיך געהאלטן ביי די אויבנדערמאנטע החלטה, ״אדער אלע צוזאמען, אדער קיינער נישט״. די ישיבה מוז זיך האלטן צוזאמען, און ווירקליך האט קיינער נישט חרטה געהאט צום סוף, ווייל די גרויסע התמדה און מדריגה פון די ישיבה אין יענע יארן, טאקע אין יענע עק וועלט, וואלט מען אין ערגעץ נישט געקענט האבן. אויך די תלמידים וואלטן געווען יעדער באזונדער צוזייט און צושפרייט איבער פיל לענדער.

*

יאפאן וואלפט שוין אויך ארויס

יאפאן האט זיך אלץ מער און מער אריינגעדרייט מיט אירע דייטשע פארבינדעטע, און ווי נענטער זיי זענען געווען צו מלחמה, אלס מער האבן די פרא-נאצישע עלעמענטן זיך פארשטארקט אין די רעגירונג, און זייערע קרייזן האבן פארנומען אלס חשוב׳ערע און מער אינפלוסרייכע פאזיציעס אין די רעגירונג. אויך דעם אויבנדערמאנטן פראפעסאר קאטוזשא האט מען ג׳רודפ׳ט און געמאכט אויף אים פארשידענע בלבולים און צרות פאר זיין פרא-אידישע שטימונג, ביז מען האט אים שיעור געוואלט הרג׳ענען, און ער האט געמוזט אנטלויפן קיין מאנטשוראע און צפון כינע סוף פון די מלחמה.

אזוי ווי די מלוכה אינסטאנצן האבן געזען אז די פליטים האבן נישט קיין שום אויסזיכטן זיך צו פארשאפן וויזעס אין ערגעץ, האבן זיי מיט א דרוק פון בערלין באפוילן פאר די פליטים אז זיי מוזן שוין פארלאזן יאפאן און פארטריבן ווערן קיין כינע.

אבער געוואלד און געשריגן! מען זוכט דאך שוין א מקום

מקלט אזוי לאנג אוך מען קען נישט טרעפן, קיינער האט אונז נישט געוואלט אריינלאזן, אלע טירן פון די וועלט זענען פארמאכט. וויאזוי קען מען יעצט פלוצלונג פארן קיין כינע? דערצו נאך מוז מען בלעטערן די אלטע היסטארישע ביכער אוך זען וויאזוי די השגחה עליונה האט צוגעגרייט א מקום מקלט פאר די פליטים אוך תלמידי הישיבות נאך מיט פופציג זעכציג יאר פריער.

*

כינע

ווייט ווייט אויף יענע עק וועלט, לעבן און וואוינען א פערטל פון די מענטשהייט, דאס כינעזישע פאלק. אנדערע פנימ׳ער און צורות, אן אנדערע שפראך, אנדערע בוכשטאבן. זיי זענען געווען אפגעזונדערט פון די איבריגע טיילן וועלט פאר עטליכע טויזנט יאר. זיי האבן פון זיך אליין אנטוויקלט א היפש ביסל ציוויליזאציע. פון זיי האבן די אייראפעער שפעטער גע׳ירש׳נט דעם סוד פון פאפיר און פולווער צו שיסן. ״אראנדזשן״ שטאמען פון דארט, ווי אויך פיינע זייד און פיל אנדערע פראדוקטן.

טויזנטער יארן זענען זיי געווען אפגעזונדערט פון די וועלט. במשך פון די יארן האבן פיל וועלט באקאנטע רייזנדע באזוכט ביי די דארטיגע איינוואוינער און געברענגט פאנטאסטישע מעשה׳ס פון דארט. ווי אינטערסאנט אלעס איז, שפעטער ווען די אייראפעער, בעיקר ענגלאנד און פראנקרייך, האבן קאלאניזירט די גאנצע וועלט, זענען זייערע שיפן אויך אנגעקומען קיין כינע.

די כינעזער האבן זיך אפטמאל אנטקעגנגעשטעלט, אבער אין

יענע עפאכע האט געהערשט אין כינע א הפקירות, עס איז נישט געווען קיין צענטראלע רעגירונג, נאר יעדע שטאט האט געהאט איר אייגענעם הערשער, און די גרויסע מערהייט פון די מאסן זענען געווען פארשקלאפט פאר די פריצים און געזערעלער, דעריבער איז געווען גאנץ לייכט פאר די אייראפעער איינצושלינגען שטיקער לאנד איין שטאט נאך די אנדערע.

די אייראפעער האבן זיך נישט באזעצט דארט, ווייל עס איז שוין געווען פיל מיט כינעזער. נאר ביי די פארט שטעט פלעגן די סוחרים קומען האנדלען מיט אימפארט און עקספארט, אונטער׳ן שוץ פון זייערע אייגענע לענדער. דאס הייסט אז אין בערך פינעף שטעט וועלכע זענען געווען ביים ים מיט גרויסע האפענס, האבן די אויסלענדישע שיפן געהאט פרייע צוטריט.

אויך זענען די סוחרים, בירגער פון יענע מדינות, נישט געווען פארפליכטעט צו די דארטיגע געזעצן, נאר זיי האבן זיך געהאט זייערע אייגענע אדמיניסטראטיוע געזעצן אונטער׳ן שוץ פון זייערע קאנסולאטן.

פון די אלע האפן שטעט וואו די אויסלענדער האבן זיך באזעצט, איז שאנכיי (שאנגהיי אין ענגליש) געווען די מערסטע אנטוויקלט. דארט האבן זיך באזעצט א גרעסערע צאל ווייסע מענטשן, בירגער פון פארשידענע מדינות, און זיי האבן געהאט אן אייגענע שטאטישע פארוואלטונג.

*

שאנכיי

וואספארא סארט שטאט איז געווען שאנכיי?

דער פארט פון שאנכיי איז געווען דער טויער וואס האט אריינגעפירט צו א גאנצע נעץ פון אינלענדישע ימים און טייכן וואס האבן זיך געצויגן לענגאויס ביז כמעט האלב כינע, און מען האט געקענט פראקטיש און גרינג ליפערן און ברענגען סחורות צו די גרויסע שטרעקעס פרוכטבארע ערד, פון גראד אונטער שאנכיי ביז צו די וויסטע מדבריות אין מערב כינע. אזוי ארום איז דער האפן שטענדיג געווען פארנומען מיט שיפן, ברענגענדיג טיי און זייד פון טיפן אינטעריאר אויפ׳ן וועג צו די מערב וועלט. ווי אויך זענען געקומען שיפן פונעם גרויסן פאציפישן ים, ברענגענדיג סחורה פון איראפע און אמעריקע אויפ׳ן וועג צום אריענט.

דאס האט געהאלפן אז שאנכיי זאל ווערן דער האנדלס צענטער פונעם גאנצן ווייטן מזרח. פון וויעטנאס, קארעא, פיליפינען, טייוואן, א.א.וו. אלע גרויסע ריזן קארפאראציעס וואס האבן געהאנדלט אין ווייטן מזרח, האבן געהאט זייער הויפטקוואַרטיר אין שאנכיי.

ר. שטאט מאנכיי

די איינוואוינער זענען געווען א געמישענעש פון אלע מדינות, סוחרים און די וואס האבן געוואלט ווערן סוחרים. די וואס האבן פרובירט זייער מזל צו פארדינען א שנעלן דאללער, ספעציעל צו לעצט האבן געצויגן קיין שאנכיי אזוי ווי צו א מאגנעט.

שאנכי איז געווען א געמישענעש פון מזרח און מערב, וואס עס האבן צוזאמען, זייט ביי זייט, עקזיסטירט די לעבנסשטייגער, קולטור, און מענטאליטעט סיי פון מזרח וועלט און סיי פון די מערב וועלט אין דער זעלבער צייט אויך ווי קיין איינס האט נישט עקזיסטירט.

א שטאט וואו מען האט געקענט אלעס באקומען פאר געלט, וואו קיין שום מאראל האט נישט עקזיסטירט, וואו מען האט געקענט שנעל און גיך זיך ערווארבן פארמעגנס און אוצרות, און נאך שנעלער זיי פארלירן.

די שטאט איז אויך געווען דער צענטראלע פאר מערער אידעאלאגיעס, סיי מזרח׳דיגע און סיי מערב׳דיגע. די הויפט צענטערס פון די כינעזישע נאציאנאליסטן איז דארט געווען, ווי אויך די כינעזישע קאמוניסטן האבן דארט געהאט זייער גרעסטע פראפאגאנדע מאשין. דארט איז געווען דער צענטער פון די אלטע רעליגיע פון די כינעזער, ווי אויך דער קאפיטאל פון די מאדערנע וועלט מיט אירע קאפיטאליסטן. קולטור און אידעאלאגיע צוזאמשטויסן איז דארט געווען אן אפטע ערשיינונג.

וואו צווייי מיני ציוויליזאציעס האבן זיך באגעגנט און אפטמאל גאר זיך צוזאמענשטויסן, אבער קיין איינס האט נישט שולט געווען, די אויסלענדער פון מערב וועלט האבן אפטמאל איבערגעלאזט אויפ׳ן שיף די ביסל עטיק און מאראל וואס זיי האבן נאך פארמאגט, און

האבן געלעבט מיט בלויז הפקירות און די אנארכיע וואס שאנכיי האט מיט זיך פארגעשטעלט.

די זעלבע איז געווען מיט די נייע אהערגעלאפענע טויזנטער כינעזער. זיי האבן אין א קורצע צייט פארגעסן זייער זעלבסט ווירדע מיט די צוימען און איינגעטיילטקייט פון די כינעזער, און גאר גיך זענען זיי געווארן פולקאמע שאנכייער.

ארבעט לוין איז געווען גאר ביליג ווייל די פילע טויזנטער כינעזער פון גאנצן לאנד וואס די נויט, אריימקייט, און הונגער האט זיי צוגעדריקט צו די וואנט, זענען געקומען קיין שאנכיי זוכן ארבעט. די געניטע סוחרים האבן אויסגענוצט דעם מצב און האבן איבערנאכט אויפגעשטעלט פאבריקן מיט אינדוסטריען וואס האט אלץ מער צוגעצויגן די אריימע געדריקטע קלאס פונעם גאנצן לאנד.

בקיצור, דאס וואס האנג קאנג איז אין די היינטיגע וועלט - עס דינט ווי א טויער פון וואו סוחרים, סחורה, אידעאלאגיע, אידייען פון די מערב וועלט דרינגען אריין קיין כינע, און פון כינע ארויס צו מערב, דאס האט דעמאלטס געדינט שאנכיי. דערצו זענען כמעט אלע איינוואוינער געזעצן אין שאנכיי נאר צייטווייליג, נאר מיט איין פוס אינעווייניג, קיינער האט נישט געטראכט צו בלייבן אין די שטאט, נאר פארדינען אביסל געלט און ווייטער גיין. די אלע אומשטענדן האבן אויסגעפארעמט דעם ספעציעלן אטמאספער און כאראקטער וואס האט זיך געפופן "שאנכיי".

*

די רעגירונג

באמת איז די שטאט באשטאנען פון עטליכע חלקים, די דורות אלטע אריגינעלע שאנכיי מיט די פילע פארשטעט וואו עס האבן געוואוינט די כינעזער, דארט האט פארוואלטעט די כינעזישע רעגירונג. דערנאך איז געווען די אינטערנאציאנאלע סעקטאר מיט די "פראנצויזישע קאנצעסיע", דארט האבן געוואוינט די אויסלענדער, ענגלענדער, פראנצויזן, אמעריקאנער, קאנאדער, דייטשן, פארטוגעזער א.א.וו. זיי האבן געהאט זייער אייגענעם וווירטשאפט לויט א פארצייטישן אפמאך אז די בירגער דארפן נישט זיין אונטערגעוואורפן די כינעזישע גזעזצן, נאר יעדעס לאנד האט גע׳משפט זייערע אייגענע בירגער.

למעשה איז די לאקאלע פארוואלטונג פון די אינטערנאציאנאלע אפטיילונגען געווען אין די הענט פון די לאקאלע איינוואוינער פונעם אינטערנאציאנאלן סעקטאר. די לאקאלע איינוואוינער האבן אליין געשטימט פאר א קאמיטע וואס האט פארוואלטעט מיט די ענינים פון שטאט.

וועד עס האט געוואלט אריינקומען פון אויסלאנד אין די כינעזישע טייל, האט מען פון אים פארלאנגט א פאספארט מיט א וויזע, מיט אלע אפיציעלע דאקומענטן ווי אין יענע מדינה, אבער אינעם אינטערנאציאנאלן סעקטאר האט מען נישט געפאדערט קיין פאס און א וויזע. דאס האט אריינגעברענגט פיל רייכטום אין לאנד וויל די אינטערנאציאנאלע סוחרים פלעגן שטענדיג האלטן ביי זיך פרעמדע געלטער און וואלוטע (אויך הייסע אומגעשטייערטע געלט) און דא האט קיינער נישט געפרעגט קיין קשיות, און מען איז געווען אין שטאט פראנק און פריי, און אויב מען איז שוין געווען אין דעם אינטערנאציאנאלן חלק פון שטאט, האט מען נאכדעם געקענט גיין אין די איבריגע חלקים ווי אויך אויף גאנץ כינע אן פרישע זיגלען און דאקומענטן.

*

די אידישע געמיינדע פון שאנכיי

אין שאנכיי איז געווען צוויי אידישע קהלות, די ספרד׳ישע און אכנז׳ישע. זיי האבן געלעבט אינגאנצן באזונדער, ביידע האבן געהאט באזונדערע שולן צו דאווענען און באזונדערע מוסדות, און בכלל האבן זיי זיך וויניג געמישט אינער מיט׳ן צווייטן.

וויאזוי האט זיך געמאכט דער ספרד׳ישער ישוב אין שאנכיי?

מיט 250 יאר צוריק ווען עס האט זיך אנגעהויבן דאס אויסוואנדערן פון אידן פון מזרח און מיטל אייראפע קיין אמעריקע, ענגלאנד, קאנאדע, און די אנדערע חלקים פון די נייע וועלט, ווען דעם פארערגערטן מצב און פאגראמען אין אייראפע און צוליב דעם שווערן עקאנאמישן מצב וואס האט דארט געהערשט.

צו די זעלבע צייט האבן אויך פון בבל (איראק), סיריע און אנדערע ערטער פון ספרד׳ישע אידישע צענטערס אנגעהויבן אויסצואוואנדערן קיין אינדיע, כינע, יאפאן, אינדא-כינע, אוסטראליע,

און אפילו צו די קאריבישע אינזלען וועלכע געפינען זיך צווישן דרום און צפון אמעריקע.

אויף אלע ערטער וואו אידן זענען אנגעקומען, האבן די נייע לענדער אויפגעלעבט און גוט פארדינט פון אידישן געניטיקייט, טאלאנט, חכמה, פלינקייט. די אידן האבן איבעראל געהאלפן אנטוויקלען מסחר קאמערץ, אינדוסטריעזן, און אריינגעברענגט געלט מיט קאפיטאל פאר די לענדער, און פאר פיל אידן האט השי"ת געשיקט הצלחה אין זייער ארבעט און זיי געבענטשט מיט רייכטום.

*

דער ראטשילד פון ווייטן אזיע

פונקט אזוי ווי גאנץ יוראפ האט געקלינגען מיט׳ן נאמען ראטשילד, א איד פונעם פראנקפורטער געטא, וואס האט מיט די הילף פון השי״ת זיך דערווארבן אזא גרויסע עשירות וואס מלכים און שרים האבן זיך געמוזט חנפ׳ענען צו אים.

דאס עשירות האט ער געלאזט בירושה פאר זיינע יורשים, וועלכע האבן זיך שפעטער פארצווייגט אין פארשידענע מדינות און האבן געהאט פארצווייגטע מסחרים און פארשידענע ריזיגע אונטערנעמונגען, און זייער פארמעגן איז כסדר געוואקסן און זיך געדאפלט.

אויך איז באקאנט אז א טייל פון די משפחה זענען געווען גרויסע בעלי צדקה, און דעם בארן האט מען גערופן הנדיב הידוע, דער באקאנטער פילאנטראפ. אויך זענען ליידער די שפעטערדיגע דורות צוביסלעך אראפ פון אידישן וועג. בשעת די צווייטע וועלט מלחמה האבן די דייטשן בארויבט כמעט זייער גאנץ פארמעגן. פון דעם פאריזער ראטשילד צווייג אליין, האבן די דייטשן אנגעלאדנט

א באן פון לאנגע וואגאנען מיט ווערטפולע זאכן און אוצרות, און מיט גרויס פאראד טריאומפירנדיג אפגעפירט קיין דייטשלאנד.

דאס וואס אין יוראפ האט באדייט דעט נאמען ראטשילד דער מאגנאט, און אפילו גוים און ספעציעל די שונאי ישראל האבן געוואוסט צו טייטלען מיט׳ן פינגער וויאזוי די אידן נעמען איין די וועלט דורך געלט און זיי ווערן אלץ רייכער און רייכער, דאס זעלבע האט אין די ספרד׳ישע וועלט ביי די אידן פון די אראבישע מדינות געקלינגען דער נאמען ששון (און די ספרדישע הברה איז עס סאסון). די משפחה ששון איז געווען באקאנט אינעם גאנצן אריענט. די משפחה קאנטראלירט נאך היינט צו טאג די עלעקטריק קאמפאני אין האנג קאנג, און באקאנטע ריזן בענק אין האנג קאנג, סינגעפאר, קעלקוטא צוו. אנד. אין זיי בערזערס פון אלע האנדלס שטעט אין יענעם ראיאן זענען זיי נאך ביז היינט אקטיוו פארטראטן.

*

די משפחה ששון (סאסון)

די חשוב׳ע און אלטע אידישע קהילה פון באגדאד, בבל, וועלכע האבן געלעבט א בליענדיג אידיש לעבן פאר הונדערטער יארן, אין אין די יארן ת״ר געשטאנען אונטער די הערשאפט פון די טערקישע פאשעס, א צווייג פון די גרויסע ״אטאמאנישע טערקישע אימפעריע״ וואס האט ביז די ערשטע וועלט קריג געהערשט איבער גאר א גרויסע צאל מדינות, כמעט דעם גאנצן מיטעלן מזרח, און אפילו אין אייראפע, בולגאריע, רומעניע, יוגאסלאוויע, און אין געוויסע צייטן האט זייער הערשאפט דערגרייכט ביז וויען, עסטרייך. די אידן אין די אלע מדינות זענען געווען אין גלות, און פון צייט צו צייט געהאט אויסצושטיין פון שלעכטע גזירות, אבער פארהעלטענסמעסיג האבן זיי גענאסן פון די הערשאפט וואס האט געהאלטן ארדענונג און געברענגט סטאביליזאציע און פראספעריטי אין די לענדער.

אבער די צייטן האבן זיך געטוישט, און דער מצב האט זיך צוביסלעך פארערגערט פאר די אידן אין באגדאד. ספעציעל האט מען געמאכט בלבולים אויף דעם נשיא פון די קהילה, ״דון ששון

אבן סלה״, דער אלעמען באליבטן פירער פון די קהילה און גרויסער. האט דון ששון באשלאסן אוועקצושיקן זיין זוהן דוד ששון (סאסון) קיין אינדיע וואו עס האבן דעמאלטס געהערשט די ענגלענדער און עס איז געווען א פרייע אטמאספערע.

דער זוהן דוד ששון האט זיך באזעצט אין די אידישע שטאט פון באמבעי. ער האט אנגעהויבן צו האנדלען מיט דאס ביסל געלט וואס ער האט מיטגעברענגט מיט זיך, און די זון פון הצלחה האט אנגעהויבן צו שיינען אויף אים, און זיינע געשעפטן און אונטערנעמונגען זענען געוואקסן פון טאג צו טאג, ווייל אין די ביז יעצטיגע נאך נישט אנטוויקלטע לענדער פון כינע און אינדיע איז געווען ברייט פלאץ זיך צו פארברייטערן מער און מער דורך אויפשטעלן בענק מיט אינדוסטריען, קאמערץ און האנדל, ברענגען און טראגן פון מזרח קיין מערב און פון מערב קיין מזרח.

מיט די צייט האט דוד ששון געמאכט זיין הויפקווארטיר אין די כנעזישע שטאט שאנכיי, כאטש ער האט געהאט גרויסע געשעפטן אויך אין האנג קאנג, באמבעי, סינגאפאר, קענטאן, און נאך. מיט עטליכע יאר שפעטער האט שוין דוד ששון געהאט בענק אין אלע גרעסערע האנדלס שטעט אין כינע, אינדיע, ווי אויך אין יאפאן האט ער געהאט אפילעייען.

שפעטער זענען נאך מיטגלידער פון די משפחה געקומען פון באגדאד צום ווייטן מזרח. די משפחה האט זיך זייער צוזאמענגעהאלטן און נאר משפחה מיטגלידער זענען געווען שותפים אין די געשעפטן. די משפחה האט אבער געהאלפן פאר אנדערע אידן פון באגדאד זיי צו ערמעגליכן זיך צו באזעצען אין דעם אריענט. זיי האבן פאר זיי פארשאפט פרנסות אדער דורכ׳ן אריינעמען אין די אייגענע געשעפטן און זיי אנשטעלן אלס פארוואלטערס, אנפירער, בוכהאלטער

א.ד.ג. אדער דורך העלפן אויפשטעלן אייגענע געשעפטן און אונטערנעמונגען א.ד.ג.

אויב זיי האבן געברענגט ארבעטער, האבן זיי צום ערשט געשיקט יענע קיין באמבעי וואו מען האט זיי געלערנט אלע ערליי פאכן וואס האט זיך פארלאנגט צו זייער ארבעט און פאזיציע, דערנאך האט מען זיי געשיקט צו די אלע שטעט וואו זיי פלעגן האבן מסחר. דער קאנצעפט האט זיי געגעבן זייער געטרייע איינגעשטעלטע אין יעדן שטאט וואו זיי האבן געעפנט א באנק אדער אן אנדערע אונטערנעמונג.

אויך זענען זיי דערמיט געווען פארזיכערט צו האבן א מנין אידן מיט א קהל׳ישע ווירטשאפט און אלע אידישע געברויכן אין די אלע פארשטויסענע פלעצער, ווייל דער גרויסער גביר ר׳ דוד ששון איז געווען א שומר תורה ומצות מיט׳ן פולן זין פון ווארט, א מדקדק בקלה כבחמורה אין אלע מצות, און ספעציעל אין מעשר כספים צו צוטיילן א צענטל פון זיינע פארדינסטן פאר צדקה צווועקן. ער האט טאקע געגעבן מיט גאר א ברייטע האנט פאר אלע מוסדות התורה אין בבל, איראק, סיריע, און ארץ ישראל.

אויך האט די משפחה מדקדק געווען אויסצולערנען יעדן משפחה מיטגליד צו קענען שעכטן, ווייל אויב עס וועט אויסקומען צו וואוינען אויף א פלאץ וואו עס איז נישט פארהאן א שוחט (אדער וואו עס איז נישטא קיין ערליכער שוחט) זאלן זיי קענען עסן פלייש דורכ׳ן אליין שעכטן.

די שיין פון הצלחה האט ווייטער געשיינט אויף זיי און די ששונ׳ס זענען געווען א שם דבר אין גאנצן מזרח וואו אין כמעט יעדע גרעסערע האנדלס צענטער האט געוואוינט אן אנדערער ברודער אדער זוהן פון די משפחה און אנגעפירט מיט די דארטיגע געשעפטן.

די ששונ׳ס וואס האבן פריער געוואוינט אין אינדיע, וואו עס האט דעמאלטס געהערשט די ענגלישע אימפעריע, האבן פון אנפאנג אנגענומען די ענגלישע בירגערשאפט, און אויך שפעטער וועז זיי האבן געוואוינט אויף פארשידענע פלעצער, האבן זיי ווייטער אנגעהאלטן די ענגלישע בירגערשאפט.

אויך זענען אין די שטעט געווען נאך אנדערע רייכע ספרדישע משפחות וועלכע זענען רייך געווארן וועז די לענדער האבן זיך אנגעהויבן צו אנטוויקלען מיט די מאדערניזאציע פון די טעכנאלאגיע פון יענע עק וועלט.

פון די באקאנטע נעמען זענען קאדארי, אבראהאם, הארדאן און נאך. כמעט אלע זענען געקומען פון איראק, און האבן געהאט הצלחה דורך האנדלען מיט אימפארט און עקספארט. זייער פארמעגן איז געוואקסן צוזאמען מיט די אנטוויקלונג פון די לענדער.

א אידישער רייזנדער פון יענע תקופה וואס האט פארצייכנט נאטיצן פון זיין רייזע אין יענע לענדער, שרייבט אויף די דאזיגע משפחות:

״זייערע הייזער האבן א ספעציעלן אידישן חן און זענען אוצרות פון אידישע מנהגים און טראדיציע וואס זענען מער בא׳טעמ׳ט און אינטערסאנט ווייל אלעס האט א נאך-טעם און אונטערגרונט פון אריענט, און אלע מנהגים, כאטש ווי שוועך עס איז אנגעקומען זייענדיג ווייט פון די אידישע צענטערס, האבן זיי ליבליך געהאלטן און ערליך אויסגעפאלגט. די הייזער האבן זיך ארויסגעשטעלט ווי אן אאזיס אין מדבר. א שאד וואס עס זענען געווען וויניג אזעלכע און נאר עטליכע אין א שטאט.״

נישט אלע ספרדישע משפחות זענען געווען גבירים פון דאזיגן

קאליבער. פיל זענען געווען נאר איינגעשטעלטע און אויפזעערס ביי די ריזיגע פירמעס פון זייערע רייכע ברידער. אויך תלמידי חכמים האט נישט געמאנגלט ביי זיי, עטליכע פון די משפחות אליין זענען געווען תלמידי חכמים און האבן געדינגען מלמדים פון בבל, סיריע, די ספרדישע צענטערס, צו לערנען מיט זייערע קינדער. אבער פיל מער תלמידי חכמים און מורי הוראות האבן זיך דארט געפונען, ווייל די שד״ר (די משולחים פון די ערליכע מוסדות - אין יענע צייטן זענען נאך אלע מוסדות געווען ערליך) האבן זיך דערוואוסט פון די גרויסע מיליאנערן אין ווייטן אריענט און אז זיי טיילן צדקה מיט אן אפענע האנט, זענען זיי געקומען צו פארן קיין אינדיע, כינע, סינגעפאר, און איבערל וואו די גבירים האבן זיך געפונען, און זיי זענען נישט געווארן אנטוישט. מען האט זיי מכבד געווען, און בעיקר געגעבן שיינע מתנות פאר די הייליגע מוסדות.

כמעט אויף יעדן שבת פלעגן זיך צונויפזאמלען אויף די אלע ווייטע פלעצער א מנין געסט פון די אלע משולחים. צווישן זיי פלעגט זיך אפטמאל געפונען באקאנטע חשובע רבנים און פערזענליכקייטן פון בבל, סיריע, ארץ ישראל, און נאך פלעצער, וועלכע פלעגן פסק׳ענען זייערע דין תורה׳ס פון צייט צו צייט, און אנדערע שווערע שאלות ווי גיטין און קידושין א.ד.ג.

*

די אשכנזישע קהלה

מיט פיל יארן שפעטער וועו די ספרדישע אידן זענען שוין געווען גוט איינגעפעדעמט אין שאנכיי, האבן אנגעהויבן צו קומען צום ווייטן מזרח אשכנזישע אידן פון צארישן רוסלאנד, נישט קיין גרופע נאר יחידים, געווענע סאלדאטן פון צארישן ארמיי וואס האבן געדינט אין סיביר (אויך אנטלאפענע פונעם ארמיי), און אידן וואס זענען אנטלאפן פון רוסלאנד צוליב פארשידענע סיבות, כדי נישט צו דינען אינעם צאר׳ס ארמיי, אדער אנטלאפענע פון די פאגראמען, און די וואס מען האט בא׳גנב׳עט זייערע פרנסות א.א.וו. מען האט געזען אז עס איז שמאל אין לאנד, איז מען געלאפן וואוהין עס האט זיך געלאזט, מערסטנס קיין אמעריקע, דרום און צפון, אבער טייל אידן זענען געלאפן קיין מזרח, כינע, יאפאן א.ד.ג. די אשכנזישע אידן וואס האבן ביז דעמאלטס נאך קיינמאל נישט געזען אדער געהערט פון די ספרדישע ברידער האבן זיך אויפגעשטעלט אייגענע קהלות און שולן.

די ספרדישע אריסטאקראטן און מאגנאטן האבן אראפגעקוקט

אויף די נייע פליטים וואס האבן זיך געזומען צו די ביליגסטע פרנסות אבי כדי צו האבן צום לעבן. בכלל האבן די צוויי קהלות געהאט גאר ווייניג שייכות איינער מיט׳ן צווייטן.

די נייע אידישע אזכנזישע קהלה האבן מיט השי״ת׳ס הילף אויך מצליח געווען אין זייערע געשעפטן, אבער צו די גרויסע עשירות פון די ספרדים זענען זיי קיינמאל נישט צוגעקומען.

נאך שפעטער אין די צייטן פון די קאמוניסטישע רעוואלוציע, זענען נאך אסאך אידן געקומען קיין יאפאן, מאנטשוריע, שאנכיי. אויך זיי האבן זיך צוביסלעך איינגעארדנט.

ווען עס האבן זיך אנגעהויבן די צרות אין דייטשלאנד אין די יארן פון תר״צ און שפעטער, האבן די עכט קולטורירטע דייטשע אידן, אדער ווי זיי האבן זיך נעבעך גערופן ״דייטשן פון מאזעסישן גלויבן״ (אסאך ווידער האבן זיך פשוט געהאלטן פאר דייטשן, און האבן גארנישט געווואוסט און נישט פארשטאנען וואס מען וויל פון זיי), אט די הויכע קלאס דייטשן האבן נעבעך געמוזט נעמען דעם וואנדערשטעקן אזוי ווי די אידן אין די פריערדיגע דורות האבן דאס געטאן, און זענען געגאנגען זוכן א מקום מקלט, א לאנד וואס זאל זיי וועלן אריינלאזן.

אסאך האבן נישט געטראפן אן אנדער פלאץ, נאר די אינטערנאציאנאלע שטאט שאנכיי אינמיטן כינע.

עס האט זיך אנגעהויבן מיט עטליכע משפחות, אבער נאכדעם וואס מען האט זיך דערוואוסט אז מען קען לויפן קיין שאנכיי, זענען געלאפן אלץ מער און מער. אלע שיפן זענען שוין געווען פיל און האבן פארקויפט אלע זיץ פלעצער צו יענעם וועג נאך מיט חדשים פריער.

טראץ דעם שווערן מצב אין וועלכע די אידישע קהלות אין שאנכיי האבן זיך געפונען אין די צייט פון דעם כינע-יאפאנעזישן קריג, עטליכע יאר פאר׳ן צווייטן וועלטס-קריג ווען האנדל און עקספארט-אימפארט, די הויפט הכנסה פון די אידישע גבירים און קארפאראציעס האבן זיך כמעט ווי אפגעשטעלט, טראצדעם האבן סיי די ספרדישע קהלה און סיי די אשכנזישע קהלה געטאן אלעס וואס איז מעגליך צו פארגרינגערן דעם מצב פון די פרישע פליטים פון דייטשלאנד וועלכע זענען אנגעקומען קיין שאנכיי בעירום ובחוסר כל אן קיין איין גראשן, ווייל די דייטשע נאצי אנטיסעמיטישע רעגירונג האט קאנפיסקירט אלע געלטער און ווערטפולע חפצים פאר זיי האבן ארויסגעלאזט די אידן.

מען האט אפגעווארט די פליטים ביים אנקומען מיט די שיף מיט די ווערטער:

״וועלקאמען קיין שאנכיי! יעצט זענט איר מער נישט קיין דייטשן, עסטרייכער, טשעכן, אדער יוגאסלאוון. איר זענט נאר אידן! די אידן פון די גאנצע וועלט האבן פאר אייך צוגעגרייט א היים.״

און באמת האבן טאקע אידן פון די גאנצע וועלט צוגעהאלפן פאר די פליטים. נאכדעם ווי דער שטראם פון פליטים האט זיך פארגרעסערט און איז געווארן אלץ מער און מער, האט די לאקאלע צדקה ארגאניזאציע נישט געקענט אליין אויסהאלטן די אלע פליטים, האבן זיי געבעטן הילף פון די אמעריקאנער באקאנטע צדקה ארגאניזאציע ״דזשוינט״ און אויך פון ענגלאנד און נאך פלעצער. אלע האבן טאקע אריינגעשיקט באדייטנדע סומעס, און געדעקט דעם בודזשעט פון די נייע פארמירטע צדקה וואס האט זיך אפגעגעבן צו העלפן פאר׳ן וואוילזיין פון די פליטים.

אגב איז כדאי צו פארצייכענען די צאלרייכע ארבעט און פיל

הילף וואס די גרויסע צדקה ארגאניזאציע פון אמעריקאנער "דזשוינט" האט געגעבן. דער נאמען "די דזשוינט" איבערגעזעצט אויף אידיש מיינט, "די געמיינזאמע צוטיילונג קאמיטע", וואס איז ארגאניזירט געווארן דורך תמימות׳דיגע אמעריקאנער אידן, און איז אויפגעהאלטן געווארן דורך אפילס אין די גרויסע אמעריקאנער שולן, למשל ביי דעם הייליגן מאמענט פון כל נדרי נאכט א.ד.ג. פון אידן וואס אפילו ווי ווייט זיי זענען געווען פונעם ווארצל, האט זייער אידיש הארץ מיט׳ן רחמנות געפיל וואס מיר האבן בירושה פון אונזערע זיידעס, געטיילט צדקה מיט א ברייטע האנט. "די דזשוינט" האט געהאלפן פיל ישיבות פאר די צווייטע וועלט מלחמה. זיי זענען געווען די וואס האבן ארויסגעהאלפן די שארית הפליטה אידן נאך די קריג, וואס האבן זיך געוואלגערט אין די לאגערן אין אייראפע, און נאך פארשידענע חשובע צדקות וואס זיי האבן בייגעשטייערט.

דאס אלעס האט אנגעהאלטן ביז די ציונים האבן שוין מער נישט געקענט אויסהאלטן זעענדיג ווי מען גיט צדקה פאר נישט באדערפטיגע אידן און נישט אויף צו בויען זייער מדינה. (ווי באוואוסט זייער פארשאלטענעם כלל "איין קו אין פאלעסטינע איז מער ווערט ווי טויזנט אידן אין גלות" עפ"ל), האבן זיי דורך פארשידענע מיטלען געמאכט א מאנאפאל אויף צדקה, און אלע צדקה ארגאניזאציעס האבן זיך געמוזט פאראיניגן אונטער דעם נייעם נאמען "פאראייניגטע אידישער אפיל" (אוסא), און פאר די געלטער בויט די מדינה, ווי למשל "די קענעדי", אדער א וואלד אויפ׳ן נאמען פון וויצע פרעזידענט האמפרי א.א.וו. אזעלכע וואוילטעטיגע צוועקן, און דער "דזשוינט" און די אנדערע צדקה ארגאניזאציעס טארן שוין נישט אפעלירן פאר געלט באזונדער, נאר איז א חלק פון די געמיינזאמע קאסע, אזוי איז שוין כמעט נישט געבליבן קיין זכר פון די הערליכע צדקה און רחמנות געפילן איבער אידן וועלכע געפונען זיך אין אן עת צרה.

די ישיבה קומט אן קיין שאנכיי

אין קורצן פון פריער:

צוויי טויזנט אידישע פליטים, צווישן זיי רעשטלעך פון ישיבות מיט די גאנצע מירער ישיבה, איז געלונגען צו אנטלויפן פון אייראפע דורך רוסלאנד ביז יאפאן מיט השגחה פרטית אויף טריט און שריט. זיי האבן צייטווייליג געטראפן א מקום מנוחה אין יאפאן, אבער ביז יעצט מוזן זיי פארלאזן יאפאן און פארן צו די אינטערנאציאנאלע שטאט שאנכיי אינמיטן כינע.

די זעקס און דרייסיג שעה וואס די קליינע יאפאנישע שיפל אז געפארן, האט אויסגעקוקט ווי אן אייביגקייט פאר די פארפלאגטע פליטים, און דער זארג פאר'ן עתיד האט שווער געהאנגען איבער די פנימ'ער. ענדליך האט די קליינע דאמפ שיפל זיך אריינגעדרייט אין די גרעלע מעראסטיגע וואסערן פון דעם וואנג-פא טייכל נעבן שאנכיי.

אלע פאסאזשירן וואס זענען געווען אומגעדולדיג ביים דעק

צוזאמענגעשטויסן וואַרטנדיג מיט שמחה שוין צו זען די ערד פון שאנכיי, האבן זיך ווי מיטאמאל צושיידט איינער פונעם צווייטן. דער נאסער הייסער וועטער פון שאנכיי איז זיי אנטעקנגעקומען, און די שווייס האט אנגעהויבן צו רינען. די לופט איז געווען אזוי הייס און נאס, און טראַץ אלע וואַרענונגען פון פריער, האבן זיי זיך דאך נישט געקענט פארשטעלן די וויכקליכע נאסקייט.

וועו דאס שיפל איז דורכגעפארן די זייטן פון שטאט, איז א טרויעריגע מינע ארויף אויף די געזיכטער. דער קאנטראסט מיט יאפאן איז געווען אזוי, די יאפאנישע בעל הבית׳טעס פלעגן נישט נאר וואשן די טראטואר וועלכע זענען פאר די הייזער, נאר אויך קערן און וואשן די שטראוס וואו די אויטאס פארן.

א יאפאנעזער וואלט קיינמאל נישט אראפגעווארפן אפילו א קליין פאפירל אויף די גאס, און אפילו אין די גרעסטע היצן זענען די יאפאנעזער געגאנגען אנגעטאן ריינע און פרישע קליידער. דאקעגן די כינעזער האבן געלעבט להבדיל ווי אין א שטאל, שמוציג און פארלאזט, אן קיין מענטשליכע זעלבסט ווירדע.

די פליטים האבן שוין געריכט אז ביים אנקומען וועלן זיי נאכאמאל דארפן וואַרטן אין שורות לאנגע שעה׳ן ביז די אלמעכטיגע ביוראקראטיע וועט שוין אפזיגלען די נויטיגע דאקומענטן, און דערנאך וואַרטן לאנגע שעה׳ן אויפ׳ן צווייטן דאקומענט. אוי! וועו האט כח צו די שווערע היץ? דא איז דאך אבער שאנכיי. מען גיט א קוק איבער די באגאזש און מען איז שוין אין שטאט מיט מזל און מיט ברכה! אנגעקומען קיין שאנכיי (כינע).

דער פראנט פון שאנכיי ביז יאפאן איז אלץ געווארן אנזעענדיג מער בולט און דערקענבאר. גלייך נאכ׳ן אראפקומען פון שיף איז מען געווען ארומגענומען מיט א ים פון כינעזער. טויזנטער כינעזער

לויפן ארום און יאגן זיך אן א סדר. דער קאפ הייבט אן צו שווינדלען.

פלוצלונג האט מען געהערט געשרייען פון מאדנע צוויי רעדלדיגע וועגעלעך, און ווי אינטערסאנט די אלע טעקסיס זענען געווען, נישט קיין מאשינקעס ווי א קאר אדער א בייציקל, און אויך נישט געשלעפט דורך פערד אדער בהמות, נאר די בעלי בתים אליין זענען געווען איינגעשפאנט. מענטשן בהמות! אט קומען זיי נענטער. יא! עס איז ווירקליך אזוי. צענדליגער כינעזער זענען געווען איינגעשפאנט צו וועגעלעך און האבן זיך געבעטן מען זאל זיי דינגען צום שלעפן.

מען האט נישט געמאכט קיין לאנגע שורות, זיי האבן שנעל ארויפגעפאקט די פעקלעך מיט׳ן פאסאזשיר און האבן זיך געזומען לויפן פלינק ווי א פייל. די שווייס האט זיך געגאסן פון אלע זייטן, אבער מען דארף זיך איילן צו נעמען נאך א פאסאזשיר. מען דארף דאך פארדינען דאס טעגליכע ברויט. מען פארדינט דאך אינגאנצן עטליכע פרוטות ביי א פאסאזשיר.

דער געדרענג אין שטאט איז געווען שרעקליך. די האלב געפערטיגטע גאסן זענען געווען געפאקט מיט כינעזער, די מערסטע אריבע, מיט צוריסענע קליידער, קורצע הויזן צוגעבינדן מיט א שטריקל, און סאנדאלן אויף די פיס.

דערצו איז געווען פול מיט בייציקלעך, האנט געשלעפטע וועגעלעך, און אלע איילן זיך, אלעס לויפט, און אלע יאגן זיך.

ביי פריערדיגע פליטים, די דייטשע און רוסישע אידן וועלכע זענען אנטלאפן קיין שאנכיי, איז שוין געווען איינגעארדנט מיט א סיסטעם דורך די צדקה ארגאניזאציע, אז א שליח פון די ארגאניזאציע האט אפגעווארט די פליטים און זיי אפגעפידט אין א געמיינזאמע

היים אינעם ביליגסטן חלק פון שטאט. דארט זענען געשלאפן צוזאמען הונדערטער מענטשן אין א גרויסן זאל און מען האט געגעסן צוזאמען פונעם געמיינזאמן קיך וואס איז געווען אויסגעהאלטן פון די צדקה. דארט זענען זיי געבליבן ביז זיי האבן זיך אליין איינגעארדנט און געקענט אליין פארדינען, וועד דורך ארבעטן, און וועד דורך מסחר. איינער האט מער מצליח געווען און איינער וויניגער. מען דארף נישט פארגעסן אז עס איז געווען מלחמה יארן און דער קאמערץ פון די גאנצע שטאט איז געווען בשפל המצב. פאר א טייל אבער איז נעבעך קיינמאל נישט געלונגען ארויסצוגיין פון די געמיינזאמע היים און האבן דארט געמוזט בלייבן א לאנגע צייט.

פיל בעסער זענען געווען די אומשטענדן וואס השי"ת האט צוגעגרייט פאר די בני הישיבה און פרומע אידן וועלכע זענען אנגעקומען קיין שאנכיי.

די השגחה עליונה האט געפירט אז מיט פיל יארן פריער האט מען אויפגענומען אין שאנכיי אן ערליכע רב מיט א וואַרעם אידיש הארץ, אן עכטער פרומער איד (א ליובאוויטשער חסיד) הרב ר' מאיר אשכנזי ז"ל. ער האט זיך גוט אויסגעקענט מיט'ן גאנצן הלוך ילך פון די שטאט און אלגעמיינע מנהגים. אויך האט ער געהאט גוטע פארבינדונגען מיט די מלוכה אינסטאנצן, און ביי אלע צדקה מוסדות איז ער געווען געערט און רעספעקטירט, סיי ביי די אשכנזישע קהלה און סיי ביי די ספרדישע רייכה קהלה.

ער איז געווען אן אמת'דיגער תלמיד חכם און ירא שמים און א גרויסער בעל חסד. ער האט פשוט געהאט א פארגעניגן צו טאן א טובה פאר א איד. ער האט זיך אריינגעלייגט מיט זיין גאנצן לייב און לעבן אין יענע שוועריע צייטן צו העלפן פאר זיינע

רעך גאון רבי מאיר אשכנזי אין יוגנט, און אין עלטער

די שוהל פון הרב אשכנזי אין שאנכיי

פארוואגלטע ברידער, די בני הישיבות און ערליכע אידן וואס די השגחה האט פארשיקט דוקא קיין שאנכיי. ער האט פרובירט ארויסצוהעלפן און פארלייכטערן דעם מצב פאר זיי מיט וואס נאר מעגליך.

אבער געוואלד, וויאזוי איז מעגליך צו פלאצירן עטליכע הונדערט מענטשן מיט א מאל, וועו עס הערשט אזא מאנגל אין דירות, און אלע צדקה היימען זענען אינגאנצן איבערגעפולט?

דערצו דארף מען נאך האבן א גרויסן זאל פאר א בית המדרש צו לערנען. מען דארף ספרים און אן עס זאל און נאך אייניריכטונגען וואס א ישיבה נויטיגט זיך דערין. וואו קען מען דאס אלעס געפונען?

*

די שיינע שוהל "בית אהרן" אין שאנכיי

היפלא מד' דבר, איז דען עפעס אוממעגליך פאר השי"ת אויסצופירן?

א גרויסער קעניג האט אמאל געבויט א הערליכן פאלאץ. טויזנטער ארבעטער האט ער באשעפטיגט יעדעס יאר, און דער קעניג האט אויסגעגעבן שווערע מיליאנען איינצוריכטן דעם פאלאץ. מיט שווערע מיה איז דער פאלאץ ענדליך געענדיגט געווארן.

דער אמת'ער תכלית פון דעם גאנצן בנין איז געווען, ווייל מיט א לאנגע צייט שפעטער ווען עס איז געגאנגען א גרויסע שלאקס רעגן, איז פונקט געווען א צדיק אין יענע געגנט, און ער האט געפונען שוץ פונעם רעגן אונטער'ן דאך פון דעם גרויסן פאלאץ (פירוש המשניות להרמב"ם).

צווישן די גרויסע ספרדישע גבירים, די מולטי מיליאנערן, זענען נעבעך זייער אסאך אוועקגעפאלן פון אידישקייט. נאך א לאנגע צייט זענען זיי געווארן אויסגעמישט צווישן די ארומיגע גוים און

זענען געווארן פולשטענדיג אסימילירט. אוי! נעבעך א ביטערער גלות! צווישן די איז אויך געווען א גרויסער עושר מיט'ן נאמען "הארדון". ער איז געקומען פון איראק זייענדיג גאר יונג, און האט אנגעפאנגען צו האנדלען מיט עטליכע פרוטות, און די הצלחה האט אים געשיינט, און ער האט אנגעהויבן צו ווערן רייך, און זיין רייכטום איז געוואקסן פון טאג צו טאג, ביז ער איז זייער רייך געווארן.

צוגלייך מיט זיין רייכטום האט ער אויך פארגעסן פון זיין אפשטאם, זיין פאלק, און פון זיין באשעפער וואס האט אים געגעבן דעם רייכטום און עצות אים צו קענען שאפן. ער האט געזינקען אלץ טיפער און טיפער אינעם זומפ ביז ער האט שוין אינגאנצן נישט געהאט קיין שייכות מיט אידן. ער האט זיך נאר גע'חבר'ט מיט גוים און געלעבט מיט זיי ביז ער האט קוים געדענקט אז ער איז פון אידישן אפשטאם. ער איז ל"ע געווען קינדערלאז. ווען ער איז געווארן עלטער און האט אנגעהויבן צו קרענקן און שפירן יסורים, האט ער איינגעזען אז אט אט גייט ער אין וועג אריין, האט ער צוטיילט זיין ריזיגן פארמעגן פאר פארשידענע צוועקן לויט זיין באגריף, ווי צום ביישפיל, אויסצושולן יוגענטליכע, און פארשידענע מיני ספארטס, צו קויפן קונסטליכע מאלעריייען און געשניצטע בילדער פאר בנינים פון די שטאט, און נאך אזעלכע ענליכע זאכן, וואס נאר אן אסמילירטער איד וואס האט זיין גאנץ לעבן געלעבט צווישן גוים קען האבן אזעלכע השגות.

נאנט פאר זיין שטארבן האט ער גע'חלום'ט א ביטערן חלום וואס האט אים זייער צורודערט, און גלייך צומארגנס איז געקומען צו אים א חשובער ספרדישער איד, אויך א גרויסער עושר, מר. איבראהאם, און האט אים אויסגע'מוסר'ט, הלמאי, אז זיין גאנץ לעבן האט ער נישט געהאט קיין שום שייכות צו אידן, און יעצט

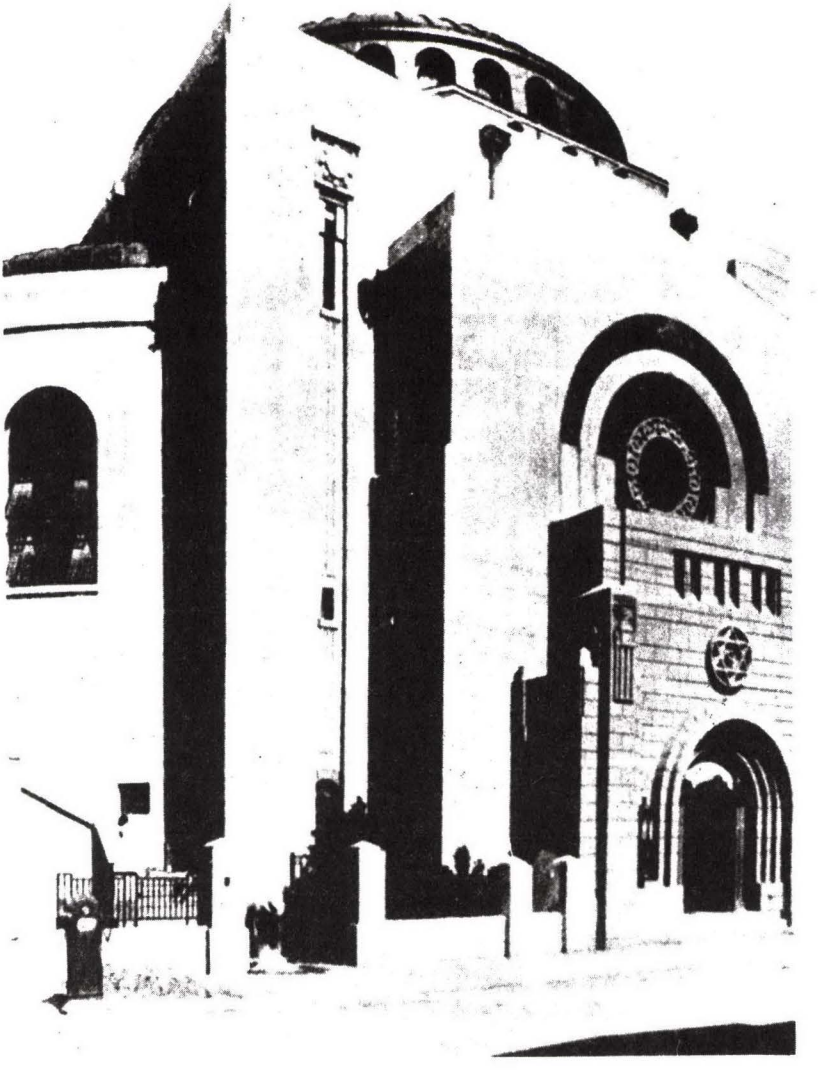
אין זיינע לעצטע טעג גיט ער אויך אויס זיין געלט אויף אזעלכע נאריש צוועקן. ווי נאריש קען א מענטש זיין?

דער חלום צוזאמען מיט דעם מר. איבראהאם, האבן געמאכט אויף אים א שטארקן אייגדרוק, קומענדיג אין די ערנסטע מאמענטן פון זיינע לעצטע טעג. דערפאר האט ער געפרעגט אין וואס די אידישע קהלה אין שאנכיי נויטיגט זיך, און ער וועט פרובירן זיי צופרידנצושטעלן. איז איינגעפאלן פאר מר. איבראהאם אים צו ענטפערן, אז ער זאל בויען א שיינע מאדערנע שול אין האנדלס צענטער פון שטאט.

דער מיליאנער האט גלייך מסכים געווען דערצו, און ער האט גלייך אויפ'ן פלאץ אויסגעשריבן א טשעק פון דעם נויטיגן ריזיגן פאר דעם צוועק.

מיט'ן בוי פון דעם ריזיגן שול האט אנגעפירט די פרוי פון דעם פארשטארבענעם מיליאנער און מר. איבראהאם. זיי האבן געלאזט אויפבויען א גרויסע שול אינמיטן גרעסטן האנדלס צענטער פון שטאט, א שול מיט אלע אייניכטונגען אזוי ווי עס פאסט פאר רייכע סוחרים.

די שול האט געהאט צוויי שטאק מיט א גאלערי פאר א ווייבער שול. אין שול אליין זענען געווען הונדערטער באקוועמע זיצן. עס איז געווען גרויס און בריט. די מעבל מיט דעם ארון קודש א.ד.ג. זענען געווען קונסטליכע ארבעט און פון טיימען האלץ, די באקוועמסטע וואס איז נאר מעגליך. די געביידע זעלבסט איז געווען הערליך פון אינעווייניג און פונדרויסן, אן אמת'ע ארכיטעקטור שיינקייט. אויך די ערד איז געווען קונסטליך אויסגעפלאסטערט. דער גאנצער בנין האט ארויסגערופן כבוד, ערפורכט.

די פּראַכטיגע שוהל "בית אהרן" אין שאנכיי

א געשעפט צענטער אין שאנכיי

אויפ׳ן ערשטן שטאק זענען געווען צוויי גרויסע עס זאלן פאר הונדערטער געסט. דערנאך איז געווען א גרויסע קאך מיט די לעצטע אייניריכטונגען, מיט מאשינען, טעפ און געשיר פאר הונדערטער געסט. אויך א גאז אויוון (אין יענע צייט איז נאך נישט געווען קיין גאז אפילו אין די רייכסטע שטיבער פון שאנכיי). אין הויף האט מען געבויט א ריינע באקווועמע מקוה.

ווי דערמאנט איז דער שול געווען אינמיטן גרעסטן האנדלס צענטער פון שטאט, (אזוי ווי למשל די פיפטע עוועניו אין ניו יארק). דער שטח פון בנין אליין איז ווערט געווען אן אוצר פון געלט. גאר ווייניג אידן האבן געוואוינט אין יענע געגנט, נאר דער מר. איבראהאם האט געוואלט צוציען די אידישע סוחרים וואס האנדלען אין צענטער אז זיי זאלן האבן וואו אריינצוגיין זאגן קדיש און מאכן בר מצוה׳ס א.ד.ג.

אויך האט ער געקלערט אז כאטש די געגנט איז ווייט פון אידן, און די אידישע געגנט האט גענוג שיינע און גרויסע שולן מיט אלע חינוך מוסדות, אבער מען דארף טראכטן ווען דעם צוקונפט. ער האט געוואוסט אז שאנכיי איז אן אינטערנאציאנאלער וועלטס האנדל צענטער, און עס וועלן דארט שטענדיג קומען צו פארן אידן פון אלע עקן וועלט און פון פארשידענע קרייזן, און כדי דער בית המדרש זאל זיי אלע צוציען, האט ער עס געלאזט בויען אין די בעסטע שענסטע מעגליכע געגנט.

אויך האט ער דארט אריינגעלייגט א ביבליאטעק, ספרים שענק פול מיט ספרים. אפלו א ווילנער ש״ס וואס איז געווען א לוקסוס אין יענע צייט, איז אויך דארט געווען.

דער לוקסוסדיגער בית המדרש איז געבויט געווארן פופצן יאר פאר די מלחמה. אבער דער בית המדרש האט געהאט ווייניג מזל.

ווי געזאגט איז עס געווען ווייט פונעם אידישן געגנט. א גאנץ יאר איז עס געווען כמעט ליידיג, נאר אין די הייליגע טעג האט עס אויפגעלעבט (אזוי ווי עס פאסט זיך פאר א העכסט מאדערנע שול, אין גרעסטן ביזנעס צענטער, אין א אינטערנאציאנאלן שטאט), ביז א רומענישער איד האט זיך מרחם געווען און געדינגען א מנין פון אלטע אידן, פענסיאנערן, און האט קוים צוזאמענגעשלעפט א מנין א גאנצע וואך. די עס זאלן מיט די גרויסע קאך האט מען כמעט קיינמאל נישט געגנוצט.

וועז דער רב פון שאנכיי הרב מאיר אשכנזי ז"ל, האט באקומען א טעלעגראם אז די מירער ישיבה מיט נאך ערליכע פליטים און רעשטלעך פון ישיבות וועלכע זענען ביז יעצט געווען אין יאפאן, קומען אן קיין שאנכיי, איז אים גלייך איינגעפאלן וועגן די גרויסע שול, דאס בית המדרש בית אהרן וואס דער גביר הארדון האט געלאזט בויען. עס איז אים גרינג אנגעקומען צו פועל'ן ביי רוב ספרדים פון די שול פארוואלטונג צו לאזן נוצן דעם שול פאר די ישיבה בחורים וואס קומען יעצט אן, ווייל די שול איז געשטאנען ליידיג כמעט א גאנץ יאר.

וועז די ישיבה לייט זענען אנגעקומען קיין שאנכיי, האבן זיי אפגעווארט פארשטייער פון די קהלה אין שאנכיי אין שפיץ פון הרב מאיר אשכנזי ז"ל, און האבן זיי צוגעפירט צו די גרויסע בית אהרן שול וואו עס איז געווען געגנוג פלאץ צו לערנען. אויך איז געווען צוגעגרייט צוויי גרויסע קיכן מיט א גרויסע עס זאל און געשיר, ממש ווי עס וואלט געבויט געווארן ספעציעל פאר די בני תורה.

דער משגיח ז"ל פלעגט מערערע מאל דערמאנען די שול און ווייזן וויאזוי מען דארף זיך אראפלערנען א מוסר השכל וואס עס

די ליובאוויטששער ישיבה אין שאנכיי

"בית אהרן" שול פון שאנכיי

מיינט השגחה פרטיות, אז דער רבוש"ע האט צוגעגרייט א פלאץ פאר די ישיבה פופצן יאר נאך פאר זיי זענען געקומען קיין שאנכיי, און נישט סתם א פלאץ, נאר א גרויסע געביידע וואס איז געווען פיל מער פאסיג פאר א ישיבה ווי א שול. אזוי ווי דער רמב"ן שרייבט אין זיין פירוש אויף תורה אז די טאג טעגליכע נסים איז דער יסוד פון די גאנצע תורה, און מען דארף גלייבן אז אלע פאסירונגען און געשעענישן איז בלויז נסים, און נישט קיין צופאל אדער טבע.

צוזאמען מיט ישיבת מיר האט זיך אויך געפינען אין שאנכיי קבוצות פון פארשידינע ישיבות, א קבוצה פון ישיבת חכמי לובלין, און א קבוצה פון ישיבת תומכי תמימים ליובאויטש, א קבוצה פון ישיבת בית יוסף נווהרדק, און א קבוצה פון ישיבת קאמעניץ, און נאך, אויך זענען געווען פארשידינע יודען. דער צאהל פון די פליטים וואס זענען גיווען אין שאנכיי האט זיך געציילט קרוב צו 6 טויזינט יודען (6.000).

*

דער מצב פון די בני הישיבה

זייער אסאך האבן די מידע בני הישיבה און פליטים געליטן און זיך געמוטשעט די ערשטע פאר וואכן אין שאנכיי, ביז זיי האבן באקומען געהעריגע דירות. ביז דעמאלטס זענען די מערסטע געשלאפן אויף די טרעפ, אין די קאריידארן, אויפ׳ן דאך און אין יעדןווינקל פונעם גרויסן בית המדרש, וואו דאס הויז האט זיך געווענדעט איז געווען פול מיט זעק און רענצלעך א.ד.ג. ביז מען האט זיך ענדליך איינגעארדנט מיט דירות.

*

פלוצלונג האט זיך פארשפרייט א געוויסע מחלה, און נאנט צו הונדערט תלמידים האבן באקומען אן אויסשלאג אויפ׳ן צונג. מען האט מורא געהאט פאר אן עפידעמיע, און דאס האט זיך דעמאלטס זייער פיל ארומגעדרייט אין שאנכיי. צום סוף האט א גרויסער דאקטער, אליין א רוסישער פליכטלינג, צוזאמען מיט א באקאנטן כינעזישן דאקטער א ספעציאליסט, פעסטגעשטעלט אז די אורזאך פון דעם אויסשלאג איז נישט קיין קרענק, נאר מען האט נישט

געהאט גענוג "ווייטעמין בי" אין די עסן. מען האט געהיילט די פאציענטן דורכ'ן געבן "ווייטעמין בי" טאבלעטן. מען האט אויך צוגעגעבן שפייז פראדוקטן וואס זענען רייך מיט דעם ווייטעמין, און בעזרת ה' איז די מחלה פארשוואונדן, און מען האט מער נישט געהערט פון קיין מחלות.

צוביסלעך האט מען איינגעארדנט מער וויניגער אנשטענדיגע דירות אלס קווארטיר פאר די בני הישיבה. אנפאנג האט מען געדינגען איינציגע צימערן, מערסטנס ביי די אידישע פליטים פון דייטשלאנד, אינעם יאפאנישן קווארטאל "האנק יו". צום סוף האט מען אפגעקויפט צוויי בנינים פאר דעם צוועק אין דעם אינטערנאציאנאלן סעקטאר.

שאנכיי איז זייער א שמוציגע שטאט. עס האט קורסירט א ווערטל "עס קען זיין אז שאנכיי איז נישט די גרעסטע שטאט אויף דער וועלט, אבער די שמוציגסטע שטאט איז זי זיכער"! (עס איז דא וואס האלטן אז נישט שאנכיי איז די גרעסטע שטאט אויף דער וועלט, נאר טאקיא אין יאפאן. אנדערע האלטן אז לאנדאן אין ענגלאנד אלס די גרעסטע).

עס איז בכלל נישט געווען קיין מאדערנע היגיענישע בית הכסא'ס. אויך פון די אלטע סארט בית הכסא'ס וואס מען פלעגט נוצן איז געווען וויניג. צען פאמיליעס האבן געהאט בשותפות איין בית הכסא. בכלל זענען די מענטשן געווען זייער שמוציג וואס דאס האט פאראורזאכט די אלע מיני קרענק רח"ל.

גייענדיג אין די גאסן פון געוויסע געגנטן פון שטאט, האט מען געקענט זען קראנקע כינעזער ליגן אויף די גאסן. מען האט זיי ארויסגעווארפן פון די הייזער כדי מען זאל זיך נישט אנשטעקן פון זיי. זייער גאנצער קערפער אדער וויפיל עס איז געבליבן פון זייער קערפער, איז געווען פול מיט אייטער און געשווילעכץ און

אלע מיני מכות רח״ל. אזוי ליגנדיג אויף די גאס האבן זיי אפגעווארט דעם סוף. אויך זענען געלעגן אויף די זייטן פון די גאסן טויטע קערפערס, ביז די שטאט פארוואלטונג האט זיי צוזאמענגעקליבן און באגראבן. די ארימע קלאס פון די כינעזער האבן זיך נישט געקענט ערלויבן צו באצאלן פאר געהעריגע לויות אזוי ווי איבעראל.

אבער להבדיל אלף אלפי הבדלות די ישיבה וואס האט זיך געפונען אין די גרויסע ״בית אהרן שול״, איז געווען אינעם שענסטן און רייכסטן טייל פון די שטאט, אין דעם ״אינטערנאציאנאלן סעקטאר״, ממש נעבן די באקאנטע ״נענקינג גאס״, די הויפט האנדל און קאמערציעלע גאס פון שטאט. די גאנצע לענגאויס פון די גאס איז געווען פול מיט רייכע געביידעס, געדטנער, גרויסע האנדל ביוראען פון ריזיגע אינטערנאציאנאלע קארפאראציעס, רייכע שיינע געשעפטן און געוועלבער. די גאנצע געגנט איז געווען גאר ריין. די ״נענקינג גאס״ האט אבער געהאט אן אנדערע פראבלעם, אז דארט האט זיך כסדר געׂרעש׳ט און געטומלט, אזוי ווי א הויפט גאס אין די גרעסטע שטאט אויף דער וועלט. אויך איז דארט שטענדיג געווען געפאקט מיט מענטשן, דורכגייערס און סוחרים א.ד.ג.

די ישיבה איז אבער געווען אויף ״מוזעאום ראוד״, א זייטיגן געסל פון די ״נענקינג גאס״, דעריבער האט זיך נישט דורכגעהערט דער גרויסער טומל און געדודער. השי״ת האט אזוי געפירט אז די ישיבה מיט אירע תלמידים האבן געגאסן פון אלע מעלות, ריינקייט און שטילקייט, כאטש עס איז געווען אין סאמע צענטער פון שטאט.

א גאר שטארקער איינדרוק אויף די וואכענדיגע דורכגייער האט געמאכט דער גרויסער בית המדרש פול מיט לערנערס פון איין זייט ביז צום אנדערן. דער קול תורה פון הונדערטער תלמידים אין פארעם

א חתונה אין שאנכיי

פון לינקס צו רעכטס דער ראש ישיבה רבי חיים שמואלעביץ, דער אמשינובער רבי, דער חתן הרב לוי פליישהאקר, הרב מאיר אשכנזי דער רב הראשי פון שאנכיי, דער משגיח רבי יחזקאל לעווינשטיין

בעוהשי"ת

קול ששון וקול שמחה
קול חתן וקול כלה

אביעה רננות לישב תהלות על כל הטוב אשר גמלנו, ויהי עפנו בדרך אשר הלכנו, ועד הלום הביאנו, והגיענו לתור כלולת אפריון בתי הכלה המהוללה מרת חי' נחמה תחי' עב"ג החתן המצוין צמ"ס מר חיים יחי' מיליקובסקי מעיר סלונים יצ"ו. הנועדה להיות ביום ו' עש"ק לס' ואעשך לגוי גדול - י"ב לירח מרחשון דהאי שתא תש"ו, בביהכ"נ בית- אהרן, רחוב מוזעאום רד. 50

ובכן אבקשה את מ"כ לקחת חבל בשמחתנו ולהתעלס יחד אתנו בשמחה של מצוה - והשי"ת יזכנו לעלות לציון ברננה, ולראות בנחמה בעיר ה' שמה.

המחכה לבואכם

ירחמיאל יהודא מאיר קאליש
באאמו"ר הרה"ק שליט"א מאמשינוב

גם אני אבי זקנה של הכלה תחי' מבקש להשתתף בשמחתנו והשי"ת יזכנו בקרוב נדחינו קוממיות לארצנו במהרה בימינו.

ידידכם המצפה לישועה קרובה

שמעון שלום

באאמו"ר הקדוש זצל"ה זי"ע מאמשינוב יצ"ו

הקבלת פנים - בשעה 1, והחופה בשעה 3 אתה"צ.
הסעודות של ש"ק תהיינה ב"כ בביהכ"נ הנזכר.

א הזמנה צו א חתונה אין שאנכוי

דער חתן רבי חיים מיליקובסקי - שפעטער אמשינובער ראש ישיבה - מיט די אייניקל
פון אמשינובער רבי'ן זצ"ל

פון א הימלישן רעש, האט אפגעהילכט גאר ווייט איבער די גאסן פון קאמערציעלן טייל פון שטאט פון דעם גרעסטן האנדלס צענטער אין ווייטן מזרח. אפילו גוי׳אישע געשעפטלייט זענען געווארן באגייסטערט פון דעם אינזל פון קדושה אינמיטן דעם טומל וואכעדיגע רוישיגע גאס, און אין דעם אינזל האט זיך נאר געהערט א קול פון הייליגקייט, תורה און תפלה.

*

די הייליגע טעג - שנת תש״ב

די השגחה האט געפירט אז די אויסוואנדערונג פון די בני הישיבה פון יאפאן קיין שאנכיי, און דאס איינארדענען זיך אין שאנכיי וואס איז זעלבסטפארשטענדליך געווען פארבינדן מיט צייט פארלוסט און ביטול תורה, איז אויסגעקומען פונקט אין די צייט פון בין הזמנים. דאס מיינט אז דער סדר הישיבה איז נישט געשטערט געווארן, נאר נאכ׳ן גאנצן זומער סדר, אפלערנענדיג די זומער פרקים אין יאפאן רואיגערהייט, הערשט דעמאלטס איז מען געפארן (בעסער געזאגט פארטריבן געווארן) קיין שאנכיי. מען איז אנגעקומען נאנט צו די הייליגע טעג פון יאר תש״ב, און ביז צום אנפאנג פונעם נייעם ווינטער האט מען זיך איינגעארדנט, אזוי אז צום נייעם זמן, טראצדעם וואס עס איז געווען א נייע מדינה, האבן די בני תורה זיך גענומען לערנען מיט גרויס חשק.

עס דארף באטאנט ווערן אז טראץ די וואנדערונגען פון לאנד צו לאנד, ווי אויך דער שווערער קלימאט וואס איז געווען הייס און נאס, און פיל בני ישיבה האבן אפילו נאך נישט געהאט א

געהעריגע קווארטיר צו שלאפן, דאך זענען די הייליגע טעג פון יענעם יאר געווען ״ימים נוראים״, הייליגע און פארכטיגע טעג. יעדער האט געוואוסט און געשפירט דעם שווערן מצב אין וואס דער כלל ישראל געפינט זיך, און מען דארף גרויס רחמי שמים אויף טריט און שריט.

דאס דאוענען איז געווען מיט קולות און שטארקע בכיות. קיינער האט דאך נישט געוואוסט וואס דער מארגן וועט ברענגען. מען האט זיך געשטארקט אין אמונה און בטחון. אזוי אויך שמחת תורה האט מען געפראווט די הקפות מיט די פולע מאס שמחה און טענץ, פונקט אזוי ווי אלע ישיבות פראווען יעדעס יאר. עס ליגט נאך גוט איינגעקריצט אין זכרון דעם אומפארגעסליכן רושם ווי פיל ישיבה לייט טאנצן אקסל צו אקסל אין א לאנגן רינדעכיגן קייט מיט גרויס התלהבות און זינגען שעות לאנג דעם באקאנטן חסידישן ליד:

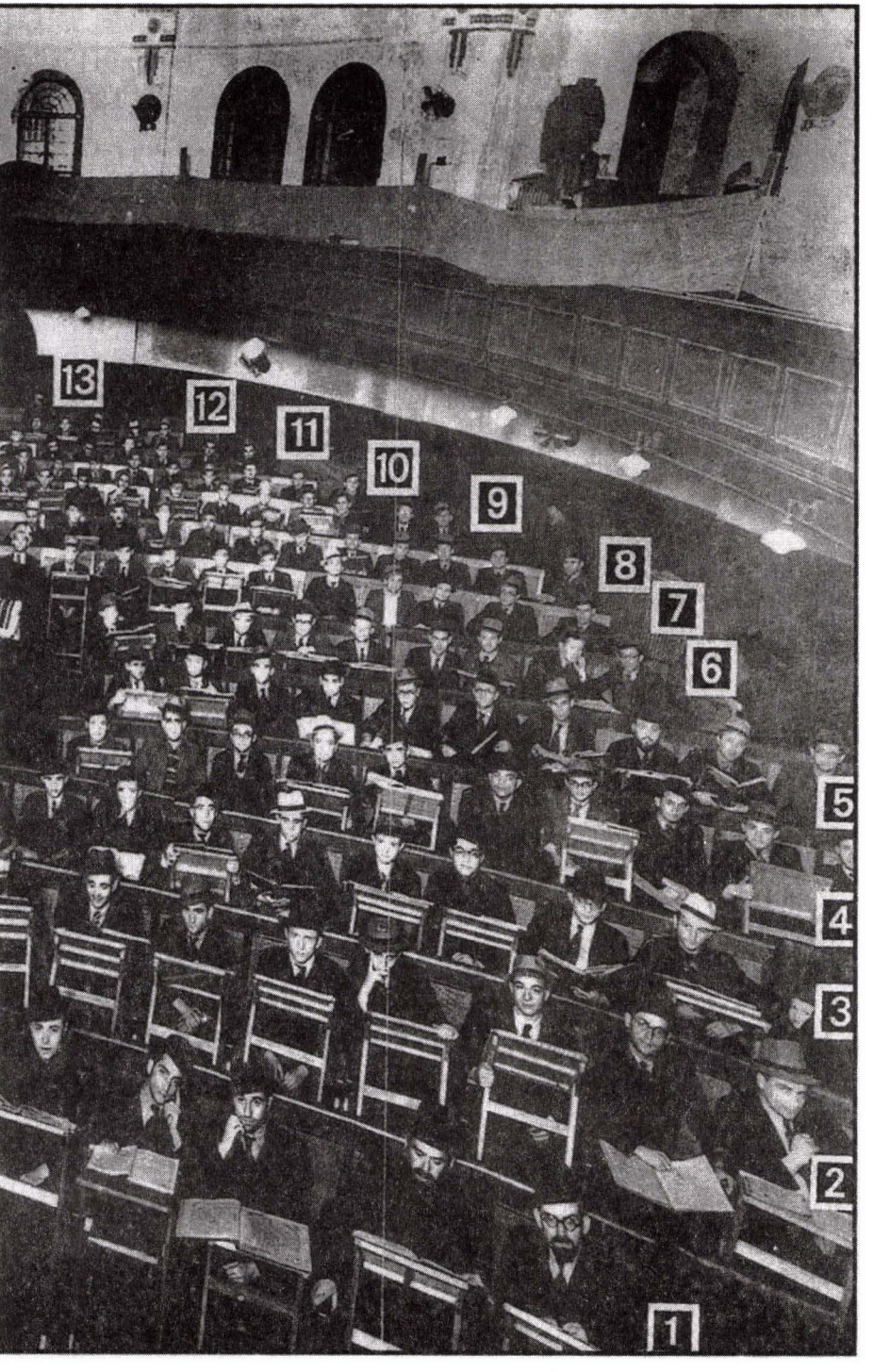
פון דאנעט טרייבט מען אונז ארוים,

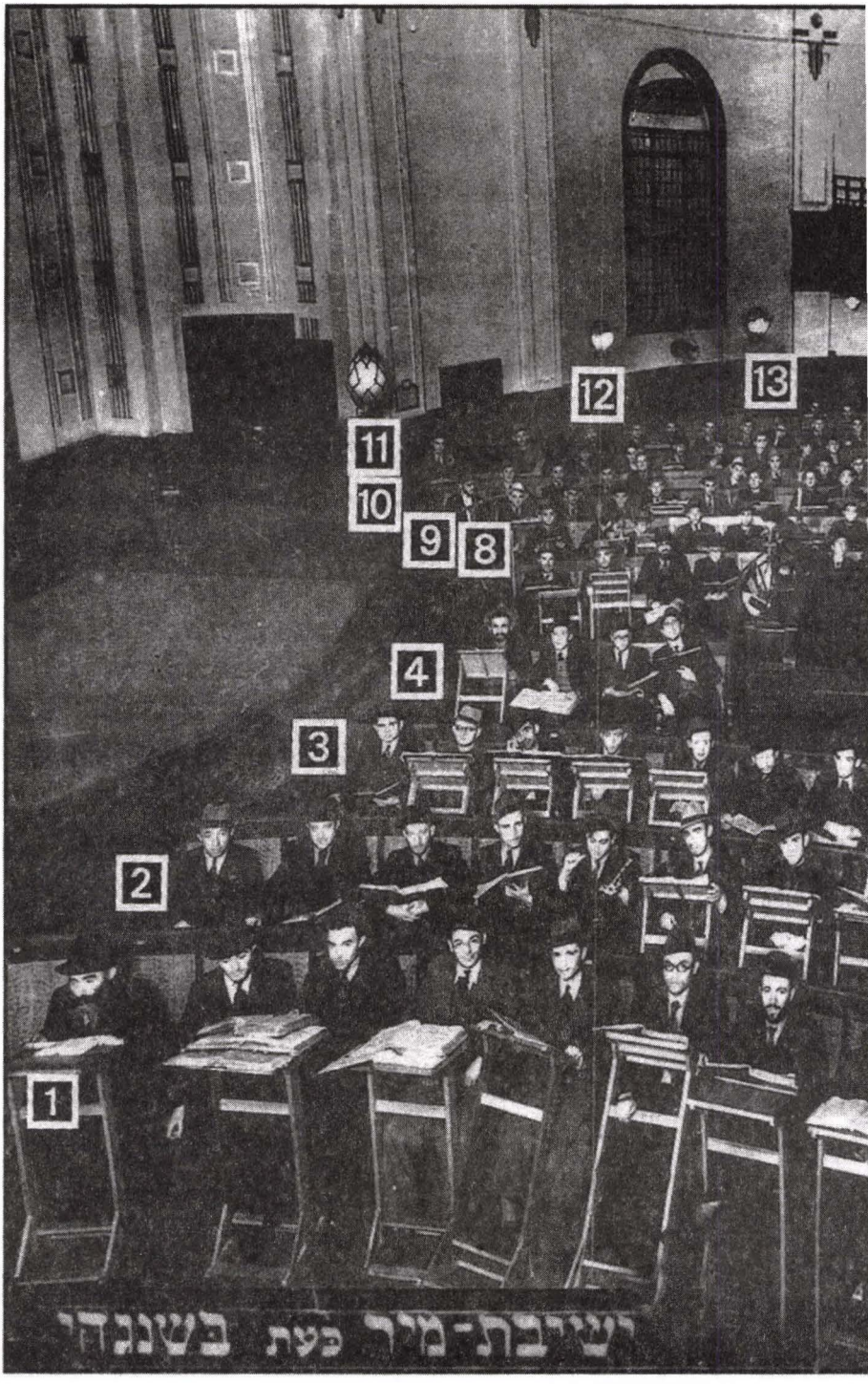
און דארט לאזט מען נישט אריין.

זאג שוין טאטע'ניו זיסער,

ווי לאנג וועט דאס נאך זיין.

באזונדערע חסדים האט השי״ת געשאנקען אז מיר האבן געהאט ארבע מינים אין כינע. ערבות און טייטל ביימער (פאר לולבים) געפונען זיך אויך אין כינע, כאטש עס איז נאר דא ווייניג דערפון. אבער אתרוגים און הדסים וואקסט בכלל נישט דארטן, און צוליב די מלחמה איז געווען אוממעגליך צו אימפארטירן פון די לענער וואו זיי וואקסן, ווי איטאליע, גריכנלאנד, מאראקא, א.ד.ג. האט השי״ת אריינגעגעבן דעם ריכטיגן פארשטאנד אין די פאסיגע צייט

13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
2
1

1
2
3
4
8
9
10
11
12
13
ישיבת-מיר בעת בשנגהי

א ליסטע פון די נעמען פון די וואס געפינען זיך אין בילד פון פריערדיגן עמוד לויטן סדר פון די שורות

1

1 רבי יוסף דוד עפטשיין מזכיר הישיבה
2 רבי חיים לייב שמואלעביץ ראש הישיבה
3 ר׳ שמואל חיים סאראקא
4 ר׳ פנחס שאבשעיעוויץ
5 ר׳ אלחנן יוסף הערצמאן
6 ר׳ משה גארדאן
7 ר׳ שמואל פייווישאויץ
8 ר׳ חיים קאמינסקי
9 ר׳ אנשיל ווייניהויז
10 ר׳ לייב באקשט
11 ר׳ שמעון גיטעלעס
12 רבי יחזקאל לעווינשטיין המשגיח

2

1 ר׳ בנימין וואלף ציילבערגער
2 ר׳ פייבל שרגא זוכאוויצקי
3 ר׳ ישראל בניאווסקי
4 ר׳ לוי פליישהאקער
5 ר׳ משה הירש בלומענפעלד
6 ר׳ יעקב לייב ברעסקי
7 ר׳ משה קאפלאן
8 ר׳ יעקב מאכליס
9 ר׳ בצלאל פייגלשטיין
10 ר׳ אהרן הערץ קוליק
11 ר׳ חיים פארטנאוי
12 ר׳ גדליה זופניק
13 ר׳ יעקב ראבינאוויץ
14 ר׳ אבא זאיונץ
15 ר׳ ברוך לייב ששון
16 ר׳ יצחק הירש (זיידל) סמיאטיצקי

3

1 ר׳ משה פיטערמאן
2 ר׳ דוד קאסטראוויצקי
3 ר׳ פנחס שיינגארטין
4 ר׳ אברהם משה ביק
5 ר׳ יואל משה ווייץ
6 ר׳ אברהם גארדאן
7 ר׳ יעקב אהרן גארדאן
8 ר׳ יצחק ראבינאוויץ
9 ר׳ יעקב גרינברג
10 ר׳ מרדכי ראבינאוויץ
11 ר׳ גרשון יאנקעלעוויטץ
12 ר׳ געציל כגן
13 ר׳ בערל זאפראן
14 ר׳ מרדכי מאניש ראזענבוים
15 ר׳ שלמה בלומענקראנץ
16 ר׳ זלמן קונדא

4

1 ר׳ נחמי׳ מאלין
2 ר׳ בנימין בערגשטיין
3 ר׳ יצחק לייב העבטמאן
4 ר׳ ראובן פיין
5 ר׳ אליעזר הארדזייסקי
6 ר׳ אברהם צבי קושנר פריי
7 ר׳ יעקב מגיד
8 ר׳ אלידו יורקאנסקי
9 ר׳ וואלף פערקאווסקי
10 ר׳ חיים פרוזאנסקי משמאל לבימה
11 ר׳ אבא זעלצער
12 ר׳ פסח קאהאן
13 ר׳ אברהם אהרן סערעבראווסקי
14 ר׳ אבא מרדכי בערמאן

5

1 ר׳ ברוך קאהאן
2 ר׳ יוסף שיטינסקי (שאטן)
3 ? פרענקל
4 ר׳ יצחק גיטלמאן
5 ר׳ משה וויערניק
6 ר׳ אייזיק הירש זלאטעס
7 ר׳ הירשל מול (גרין)
8 ר׳ שמואל אליהו אורלאנסקי
9 ר׳ נחמן נאחאמציק
10 ר׳ אברהם יצחק ישראל ארבוז

6

1 ר׳ זאב וואלף גארדאן
2 ר׳ לימא לעווין
3 ר׳ בנציון מיכאל פוקסמאן
4 ר׳ מאיר יעקב גרינגראס
5 ר׳ עקיבא שעווציק
6 ר׳ משה זופניק
7 ר׳ משה יוסף באבראווסקי
8 ר׳ יעקב יהודה עדערמאן
9 ר׳ אברהם דוד ניז׳ניק

7

1 ר׳ יצחק וואלפסאן
2 ר׳ יעקב קאָווקעוויץ
3 ר׳ ישראל רייבלין
4 ר׳ מרדכי טוביה ראטינבערג
5 ר׳ אליה בער קלאָר
6 ר׳ משה גרשון אייזנבערג
7 ר׳ אברהם רעזניק
8 ר׳ ישעי׳ דוד בריסקמאן
9 ר׳ שלמה בימבאד
10 ר׳ שמואל טאלווינסקי
11 ר׳ מאיר פאדערסקי
12 ר׳ שאול בעכער
13 ר׳ לייב באָראנאוויץ (בָּאראן)
14 ר׳ טוביה לזדין
15 ?
16 ר׳ ישראל פערקאווסקי
17 ר׳ משה יודא בלויא

18 ר׳ שלום מנשה גאטליב
19 ר׳ דוד נחום פריידין

8

1 ר׳ נח ברעוודא (עומד)
2 ר׳ יהושע אבא בוסעל
3 ר׳ משה רייטער
4 ר׳ בצלאל לייב טענענבוים
5 ר׳ מיכל בארנבוים
6 ר׳ אברהם יצחק יעקובזאהן
7 ר׳ אברהם קרופניק
8 ר׳ דוד ישעי׳ באקשט
9 ר׳ אשר ליבטשטיין
10 ר׳ שמואל ווילענסקי
11 ר׳ יוסף קאפושעווסקי
12 ר׳ חיים בראנדשטאטער
13 ר׳ מאיר שמואל קעצלער
14 ר׳ יהודה דיקשטיין
15 ר׳ דוד מאוושאוויטץ
16 ר׳ לייב ווישנעווסקי
17 ר׳ יעקב איסר זאקהיים
18 ר׳ פנחס שלמה ליטמאנאוויטץ
19 ר׳ יוסף ליס
20 ר׳ פסח יצחק שטיין

9

1 ר׳ מנחם קרליצקי
2 ר׳ מאיר פאנטל
3 ר׳ לוי קרופעני
4 ?
5 ר׳ משה מארוך
6 ר׳ מאיר מינץ
7 ?
8 ר׳ משה ווייטרויב
9 ר׳ דוד קוויאט
10 ר׳ אברהם שלאמאוויץ
11 ר׳ יעקב יוסף זאבארא
12 ר׳ אפרים שלאמאוויטץ
13 ר׳ יעקב לייב גריץ
14 ר׳ יואל אליעזר ראזען
15 ר׳ ישראל בערגמאן
16 ?
17 ר׳ דוד קאראבעלניק
18 ר׳ חיים אַבעלסאן
19 ר׳ אברהם קארעוויץ
20 ר׳ יצחק שימשעלעוויץ
21 ר׳ אלי׳ ברוך סאלטאן

10

1 ר׳ אלי׳ סאלטאן
2 ר׳ ברוך יעקב אלטער
3 ר׳ מרקל גרינהויז
4 ר׳ אביגדור פרידמאן
5 ר׳ זעליג קירזנער
6 ?
7 ר׳ מנחם ארליאנסקי
8 ?
9 ?
10 ר׳ שמואל בירנבוים
11 ר׳ משה בונם פירוטינסקי
12 ר׳ פנחס בריסקמאן
13 ר׳ אברהם פייבוביץ
14 ר׳ אברהם אבא כרמל
15 ר׳ משה פאדרבינק
16 ר׳ שלמה בורשטיין
17 ?
18 ר׳ מרדכי שרייבמאן
19 ר׳ אברהם פאלייס
20 ר׳ יעקב שלמה פינקעלשטיין

11

1 ?
2 ר׳ וועלוויל טורטשין
3 ר׳ גבריאל בָּאלַאק
4 ר׳ שמואל גרינבערג
5 רבי יהודה ליאו אדלער
6 ר׳ צבי דז׳שארקובסקי
7 ר׳ הירש גרושקא (כהנא)
8 ר׳ שלום שפירא
9 ר׳ יעקב משה לייזערסאן
10 ר׳ נחום פערצאביץ
11 ר׳ נחום לעסמאן
12 ר׳ יעקב זאבלאצקי
13 ר׳ אהרן קרייזער
14 ר׳ לייב שחור
15 ר׳ בנימין זאב שטיינפעלד
16 ר׳ פנחס פאדרבינק
17 ?
18 ר׳ אלי׳ פאלאנסקי
19 ר׳ שלמה שמואלעוויץ

12

1 ר׳ ברוך ראזינבערג
2 ?
3 ר׳ חיים מיליקבסקי
4 ר׳ ישראל פאטשארוק
5 ר׳ אשר לעווין
6 ר׳ יעקב גילמאוויץ
7 ר׳ אברהם יצחק יאדאלא
8 ר׳ אורי הילמאן
9 ר׳ ישראל פייגענבוים
10 ר׳ אליעזר חיים פרייבערגער
11 ר׳ ברוך מיליקאבסקי
12 ר׳ קלמן ליבטנשטיין
13 ?
14 ר׳ ראובן מלמד
15 ?
16 ר׳ צדוק שיינגארטין

13

1 ר׳ חיים אקראנגלי
2 ר׳ משה לידזקי
3 ?
4 ?
5 ר׳ הירש אזיא

פאר דעם ספרדישן גביר ר׳ אבראהאם, א איד מיט ווארימע אידישע געפילן, און ער האט איינגעפלאנצט אן אתרוג און הדסים בוים אין זיין גארטן, און האט געדינגען אן ארבעטער וואס זאל זיך אפגעבן דעמיט יעדן טאג. א דאנק זיין שוועדע פלאג און מי האט דער אתרוג בוים ארויסגעגעבן עטליכע כשר׳ע אתרוגים, צו די פרייד פון די גאנצע שטאט אז אין דעם פארווארפענעם גלות ווינקל האבן זיי געקענט מקיים זיין די מצוה פון ד׳ מינים בשלימות.

*

א פרומע מיידל שוהלע אין שאנכיי

אַ מוראַ׳דיגע מעשה מיט אַ גרויסן מוסר השכל פאַר יעדן איינעם פון הרב רבי יהושע לייב ב״ר אליהו גודלעווסקי (ז״ל):

איינמאָל הער איך ביים דאַוונען שרעקליכע געוויינען, און דאָס איז געווען ביי אַ געוונליכן שחרית׳דיגן דאַוונען פון איהם, גי איך צו און פרעג אים: ״וואָס איז געשען״? — זאָגט ער מיר: ״איר זעהט, די מיסיאָנערן קומען אָן, מען מאַכט אַ חורבן פון אידישע קינדער. — ״נו״, פרעג איך אים, ״וואָס קען מען טאָן?״ זאָגט ער ״מען דאַרף קויפן אַ הויז און מאַכן אַ מיידל סעמינאַר פאַר אידישע קינדער״.

פרעג איך אים: ״וואו נעמט מען אַזעלכע געלטער אויף אַ הויז?״ און ער ענטפערט שוין נישט. נאָר ער וויינט ווייטער. עס האָט מיך שטאַרק איבערגענומען. זיינע טרערן און תפלות האָבן אויך אונז אַביסל אָנגעשטעקט מיט ערענסטקייט, און ווי אַ בליץ איז מיר שנעל אַדורכגעגאַנגען, אַז עס איז אפשר פאָרט דאָ אַן אויסוועג צו קריגען די געלט פאַר אַ הויז.

וויאַזוי? רבי מרדכי שוואַב זצ״ל פון מאָנסי איז אויך געווען אין שאַנכאַי, און ער האָט מיר דערציילט אַז זיין פאָטער איז געווען אַ גוטער ידיד מיט רבי יעקב ראָזענהיים ז״ל. עס איז אפשר מן השמים, נאָך וואָס האָט ער מיר דאָס דערציילט? אפשר האָט מען עס אַזוי צוגעשטעלט דאַן די מעשה אַז עס זאָל יעצט אַרויסקומען אַ ישועה.

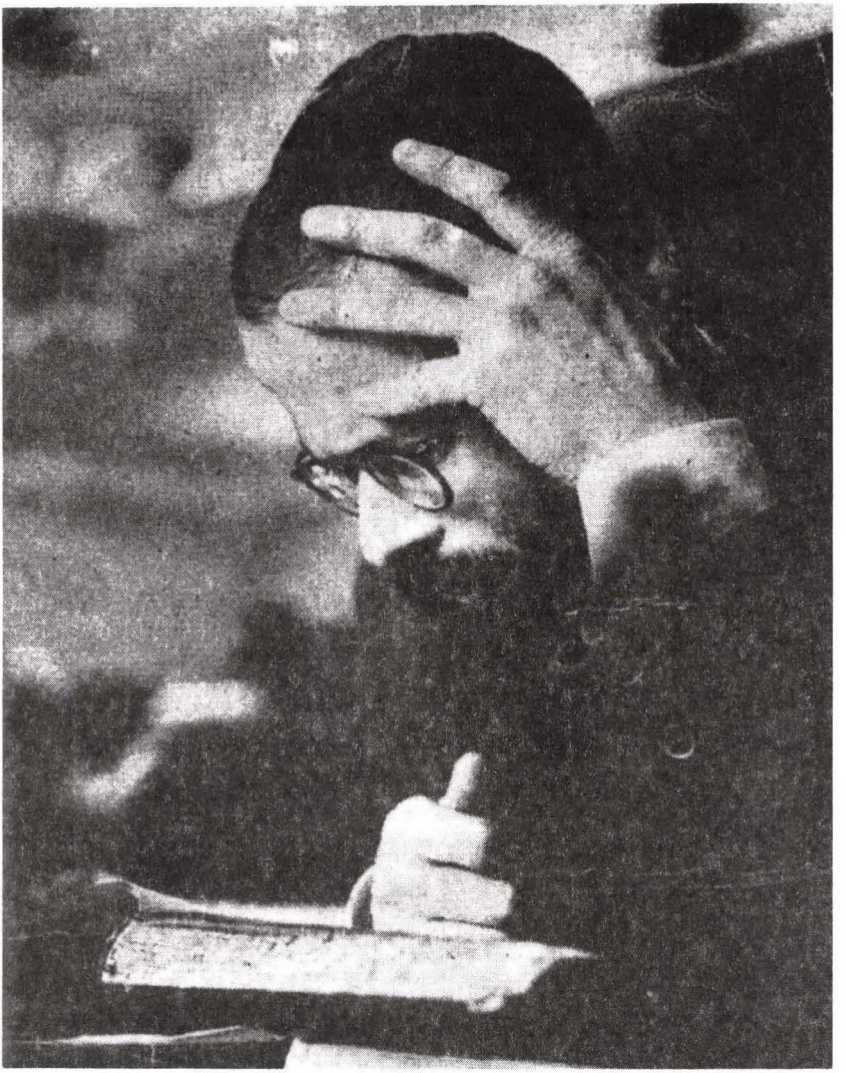
און איך האָב גלייך צוגעלאָפען צו די פאָסט אָפיס, און איך האָב אַוועק געשיקט אַ טעלעגראַם צו ר׳ יעקב ראָזענהיים ז״ל מיט׳ן נוסח אומגעפער אַזוי: שאַנכאַי איז אַ פּאַרט שטאָט וואו דאָס הפקרות איז געפערליך. עס קומען אָן מיסיאָנערן, מען דאַרף האָבן געלד אויף אַ הויז אָפּצוזונדערן אידישע קינדער פון די גאַס, און איך האָב אונטערגעשריבן רבי מרדכי שוואַב׳ס נאָמען.

און ר׳ יעקב ראָזענהיים ז״ל האָט גלייך געשיקט 1500 דאָלער. מען האָט געקויפט אַ הויז און געמאַכט אַ סעמינאַר. די פרויען זענען געווען לערערינס. אויך די פרוי רחל גודלעווסקי ע״ה.

און פון דאָרטן זענען אַרויסגעקומען די וואָס האָבן שפּעטער חתונה געהאַט מיט די בני תורה, און ב״ה היינט איז שוין דאָ גאַנצע אַרמייען און דורות פון תורה לשם ולתפארת, אַלעס פון יענע טרערן.

אז מען רעדט שוין פון הרב גודלבסקי מיט זיין חשובע פרוי וועל איך אביסל אַרויס ברענגען זייערע גוטע מעשים.

רבי יהושע לייב ב״ר אליהו גודווּעלסקי זכרונו לברכה מיט זיין נוות בית מרת רחל ע״ה, זיינען געווען אַ אידישע ערליכע בילד און דוגמא פון גוט׳סקייט, הצלת נפשות מיט ליבע און האַרץ, מסירות נפש און גמ״ח.

הרב יהושע לייב גולדעבסקי לערנט אין "בית אהרן" שוהל
ער האט אויפגישטעלט די פרומע מיידל שוהלע אין שאנכיי
מען האט איהם גערופן דער חפץ חיים פון שאנכיי

ווי ווייט עס איז דערגאַנגען די מסירת נפש פון זיין נוות בית רחל ע״ה, ער האָט מיר אַמאָל דערציילט, אַז איינע פון די דייטשישטע פּליטים איז געווען קראַנק, האָט זיין פרוי רחל ע״ה אַ גאַנצע נאַכט געווייַנט און מתפּלל געווען פאַר אים. איך ווייס צופעליג ווער עס איז געווען דער חולה.

איך דערמאַן זיך פון אַ משפּחה שולמאַן פון דייטשלאַנד, וואָס די מוטער איז אַוועק ל״ע, און עס זענען געבליבן פיל יתומים ל״ע, און הרב גודלעווסקי האָט געזעהן אַז עס זאָל זיין געלד. אַריינגעגעבן די קינדער אין אַ פּריוואַטע פרומע שטוב, און זיי זענען געבליבן ערליכע אידן. עס פאַרשטייט זיך אַז זיי האָבן געהאַט אַ קליינע וואוינונג, אָבער עס איז עפּעס אַריין אַ ברכה אין דעם שטוב פון עומדים צפופים ומשתחוים רוחים, ולא אמר אדם צר לי המקום.

עס איז מיר אויסגעקומען צו נעמען אין האַנט אַ סידור׳ל ביי זיי אין שטוב, איז דאָרטן געווען פאַרשריבן ביי די גליונות פון סידור ספּעציעלע תפלות אויף מידות טובות פאַר זיך און די קינדער. איך ווייס נישט צי עס איז נאָך געווען אין שאַנכאַי אַזאַ אַנטיק סידור ווי זייערער, צי אין גאַנץ יאַפּאַן און כינע האָט זיך אַמאָל געהאַט געפונען אַזאַ סידור זינט בריאת העולם.

ר׳ יהושע לייב ב״ר אליהו גודלעווסקי ז״ל, אַ גרויסער מאמין איש תמים, ביי וועמען אַ וואָרט פון חז״ל הקדושים, איז געווען ווי אַן אייזערנער וואַנט, נישט צו רירן פון אָרט, מעג עס זיין פאַרבונדן מיט גרויסע שוועריגקייטן נסיונות, אָבער זיך נישט אונטערגעגעבן. ווי עס ווערט געטייטשט פון הייליגן ישמח משה זי״ע ומותר האדם מן הבהמה אַיִן, מיט דעם וואָס אַ מענטש קען זאָגן ״אַיִן״, איך וויל נישט.

אמת מארץ תצמח. אַז מען וויל אַדורכגיין די וועלט מיט׳ן

אמת דאַרף מען זיך לערנען פון די ערד. די ערד לאָזט אויף זיך טרעטן, וואַרפען אַלע מיסטען, שפייען, פאַר דעם וואַקסן אויף איר אַלע פרוכטן, גראָזן, עסן פאַר מענטשן און בעלי חיים מען בויעט אויף איר אַלע בנינים, אין דעם זכות פון איר סבלנות און ענווה. ולענווים יתן חן.

מיט די מדה איז הרב גודלעווסקי און זיין רביצין באַשאָנקען געווארן.

דעריבער האָבן זיי זוכה געווען אַזויפיל אידישע נשמות צו ראַטעווען, און אויפבויען אַזויפיל אידישע דורות אין גרויסן פאַרנעם, און אויך זייענדיג שוואַך, און קראַנקערהייט, געטאָן אין גמחי״ם, הכנסת כלה, וואָס נישט.

איך געדענק נאָך ווי מיט זיינע טרייסעלדיגע הענט האָט ער אונטערגעשריבן גמ״ח טשעקס. וואר געדענקט דען נישט זייער דירה אויף היוז סטריט ווי נעבן זייערע טירן איז געלעגן אָנגעלייגט פּעק מיט מלבושים, עסענוואַרג, אַלעס פאַר יענעם, אַזוי אויך אין ארץ ישראל.

ער פלעגט זיין זייער דבוק אין מירער משגיח רבי יחזקאל לעווינשטיין זצ״ל אין שאַנכאַי און אין ארץ ישראל. ער האָט אַ סאַך געלערנט פון אים ספּעציעל אין אמונה.

דער חזון איש זצ״ל פלעגט זאָגן, אַז אַנדערע האָבן אמונה און שכל אין האַרצן, אָבער רבי יחזקאל לעווינשטיין זצ״ל האָט עס אין דער האַנט בחוש ממש.

הרב גודלעווסקי איז געווען זיינס אַ גרויסער יורש אין דעם געביט פון אמונה, תפלה, התרגשות והתפעלות ביים לערנען מוסר און דאַוונען, און אַלעס בתמימות ווייל ביים נחש שטייט ״הי׳

ערום״, ער און זיינע תלמידים באַנוצען זיך מיט טריקס. געקינצעלטע חכמות איז ערגער ווי דער גרעסטער נאַר. מען קען זיין אַ מלך, און אַ זקן, און מען קען בלייבן אַ כסיל אַ נאַר, ווי די פֿראַקטיק באַווייזט.

נאך אפאר ווערטער וועגן זיין חשובע פרוי די צדיקת ע״ה.

אַלס יונג קינד איז זי שוין אַרומגעגאַנגען קלויבן נדבות פאַר אָרימע צובראָכענע הייזער, און אַלעס שטיל שאַ בהצנע לכת, פאַרדעקט מיט אַ קרעכץ און סבר פנים יפות. אָן פּראָפּאַגאַנדע און טומעל, אַלעמען מקבל געווען בסבר פנים יפות, און אויך מיט אַ מנה יפה פון צדקה וחסד, געהיילט וואונדן פון גוף מיט מעשה צדקה וחסד, מיט הכנסת כלה, מיט אויפשטעלן אידישע הייזער מיט תורה יראת שמים מדות טובות.

זי האט געקענט אוועקגעבן אייניקטונגען. וואָס זי האָט אָנגעגרייט פאַר אירע קינדער צו דער חתונה, און אָט אז זי האט געהערט פון עפעס אַ נויט ביי יענעם האט זי געקענט עס אַוועקשיקן פאַר יענעם מיט אַזאַ צופרידנהייט, מיט שמחה. אָט דאָס איז ווייל ביי איר איז נישט געווען קיינער פרעמד, ווי נאָר ער געהער צום כלל ישראל איז ער שוין באַלד גלייך ווי אַ קינד.

ווען איך טו זיך אָבער דערמאַנען אויף די עלטערן פון די צדיקת ר׳ אליהו דוד און זיין ווייב די צדיקת איידל שרה, וואָס זענען געווען בעקערס און געבאַקן פאַר סלאָבאָדקער ישיבה. אין קריגס צייט האָב איך דאָרטן געגעסן שבתים מיט אַנדערע. עס איז געווען אַ מנין אורחים ביים טיש, זמירות ניגונים לכבוד שבת קודש, נישט געלאָזט פילן אַז מען איז אַ אורח. זיי די בעלי בתים האָבן זיך געהאַלטן פאַר אורחים, והוא עומד פתח האהל, אַליין געשטאַנען

ביי דער טיר כעני בפתח און זיך געבעטען, "עסט, זייט פריילִיך, איר זענט די בעלי בתים"...

אָט אין יענע דירה אין סלאָבאָדקע האָט פונקט מיין ידיד חתונה געהאַט, און אירע עלטערן האָבן זיי איבערגעגעבן זייער דירה, און זיי אַליין האָבן געזאָגט אַז זיי גייען שלאָפן צו אַ שכן... למעשה זענען זיי געשלאָפן אונטערן אויוון אין דער בעקעריי..

ווען איך און מיינע חברים זענען אַוועקגעפאָרן מיט דעם טראַנסיבירישן באַן קיין יאַפאַן, שאַנכאַי, געפאָרן 14 טאָג מיט׳ן טראַנסיבירישן באַן, האָבן מיר מיטגענומען קאַסטענס מיט עסן אויף דעם גאַנצען וועג, און אַ גאַנצען וועג האָט מען זיי געבענטשט. ביז היינט קען מען עס נישט פאַרגעסן. און אַזוי פאָרענדיג קיין סיביר האָט מען נאָך געגעבן עפּעס פאַר די דאָרטיגע פאַרשיקטע אידן וואָס מיר האָבן געטראָפן אין וואָקזאַל אין סיביר..

וועך געדענקט נישט ווי אין שאַנכיי איז געווען אין דעם קליינעם צימערל פון די גודלעבסקי אַ גאַנצער "צענטראַל סטעישאָן" פון עסן און גייסטיג אַרויסהעלפן, און קענען ממש אַדאָפּטירן פרעמדע קינדער פון מאָדערנע היימען, און האָבן היינט גאָר שיינע אידישע דורות ודורי דורות מיט בעקישעס און שטריימלעך.

איר מאַן פלעגט מיר דערציילן אין שאַנכאַי, אַז איז געווען עפּעס אַ חולה, האָט זי אַ גאַנצע נאַכט געלעגן און געווײַנט און מתפלל געווען.

איך טו זיך דערמאַנען אַז דאָרטן אין שטוב אין שאַנכאַי האָב איך געמערקט פאַרהאַלטען עפּעס אַ סידור און פאַרשריבן מערסטענס ביי שמונה עשרה. ווען איך האָב עס אַדורכגעלייענט, האָב איך געזעהן ווי זי איז מתפלל אַז די קינדער אירע זאָלן נאָר זיין צדיקים

בעלי מדות טובות און יראת שמים, און זי האָט זיך אויסגעבעטן, אַז יעצט ביי דער לווי׳ האָבן געטראָגן איר ארון אויף די פלייצעס אירע טייערע 7 זין, אַלע צדיקים אַרבעטן אויף זיך, און אַרבעטן אין די עלטערנ׳ס מוסדות פון הצלת נפשות ממש פון מיסיאָן, און פון הצלה פון די פרייע שולען פן די אַפּיקורסישע הענד.

נאָך מיט אַ יאָר 20 צוריק בין איך אַרומגעפאָרן אין די מוסדות אין לאַנד, ווי זיי האָבן איינגעאָרדענט אַזעלכע עלנדע קינדער, געווען ממש אין די הונדערטער און יעדן חודש צאָלן גרויסע געלטער.

איך בין דאָן פאַרמאַטערט געוואָרן אַזוי פאָרענדיג, און זיי זענען גאָרנישט פאַרמאַטערט ביז היינט. מיט דער גרעסטער אָנשטרענגונג און מסירת נפש פלעגט זי אַרומגיין זאָגן דרשות פאַר פרויען, און להבדיל לחיים איר מאַן פאַר מענער.

זאָלן די שורות זיין אַ מוסר השכל פאַר מענטשן, נעמען עס פאַר אַ מוסטער ווי צו בויען אַ אידישע שטוב, און זען צו העלפן מיט מסירת נפש אויפצוהאַלטן אידישע הייליגע מוסדות, וואָס ווערן דאָ אָנגעפירט מיט׳ן נאָמען ״קרן הילד״.

דאָס וועט זיין אַ גרויסער זכות פאַר איר הייליגע נשמה און וועט מתפלל זיין פאַר די חשוב׳ע נדבנים און פאַר׳ן גאַנצן כלל ישראל בפרט בימי אלול פון אני לדודי ודודי לי, און עס זאָל שוין זיין בלע מות לנצח מען זאָל שוין זוכה זיין צו דער גאולה שלימה במהרה בימנו אמן.

*

מענטשן אנשטאט בהמות

(די רישקעס)

וועז די איידעלע בני הישיבה האבן צום ערשטן מאל געזען די וועגעלעך איינגעשפאנט צו מענטשן, ווי די כינעזער שלעפן אליין א וואגן מיט פאסאזשירן אנשטאט עס זאל געשלעפט ווערן דורך בהמות (ווי אויבנדערמאנט), האבן זיי זיך אנטזאגט צו פארן מיט אזעלכע "טעקסיס".

זיי האבן דאס באטראכט ווי א שאנדע פאר די מענטשהייט, און האבן נישט געוואלט האבן א חלק דערין. וועז מען האט געפרעגט דערויף דעם משגיח ז"ל, האט ער נאך טיף אריינטראכטן זיי אויפגעקלערט אז דער גוי האט דאך פרנסה נאר פון דעם, און אויב מען וועט נישט פארן מיט אים, וועט ער ביים סוף טאג די פאר גרייצערס אויך נישט האבן, ממילא איז ענדערש מען זאל יא פארן מיט אים, נישט קוקנדיג אויף דעם שלעכטן געפיל דערפון, און העכסטנס זאל מען אים צאלן אביסל מער.

*

מענטשן פון דעם טשעלמער געטא פארן

גנבים און שווינדלערס

די ארימע קלאס פון שאנכיי זענען געווען כיטרע גנבים און פראפעסיאנעלע שווינדלערס. זיי האבן געקענט איינעם בא׳גנב׳ענען פאר זיין נאז און יענער זאל אפילו נישט שפירן אז עס פעלט אים, ווי יענער וואס פארנדיג אין אן אפענעם שטאטישן אויטאבוס האט נישט געשפירט ווי מען האט אים אראפגעכאפט זיין הוט פון קאפ. וועז ער איז אראפ ביי די סטאנציע, האט ער געטראפן א מציאות מארק וואו מען פארקויפט אלטע קליידער, האט ער געזען פאר גאר ביליג אן אלטן הוט, און איז אהיים מיט דעם הוט איינגעפאקט אין א זעקל. הערשט אינדערהיים האט ער איינגעזען אז עס פעלט אים דער הוט אויפ׳ן קאפ, און טאקע דעם הוט האט ער געקויפט אלס מציאה.

אויך איז פארגעקומען פארשידענע שווינדלעריין, ווי למשל איינער האט פארציילט א שפיצל וואס פלעגט אפט פאסירן:

ערגעץ אין אן אלטע געגענט וואו די פליטים האבן געוואוינט, קלאפט אן אויפ׳ן טיר פון אן אלטן פרוי א "שיק-יונגל", א יונגער

כינעזישער שייגעצל, און ער שלעפט מיט זיך א גרויסן זאק רייז. ער זאגט פאר די פרוי אז דאס ברענגט ער פאר איר. די אלטע פרוי איז געווארן איבערראשט, און האט געזאגט מיט זיכערקייט אז זי האט נישט באשטעלט די רייז. דער שייגעצל האלט זיך אבער פעסט אז מסתם האט דאס באשטעלט אן אנדערער מיטגליד פון די משפחה, און האט נאך צוגעלייגט אז די רייז איז סייוווי שוין באצאלט, און מען דארף עס נאר אראפלייגן. די פרוי האט מסכים געווען און האט זיך פארגעשטעלט אז מסתמא האט איינער פון די משפחה געטראפן א מציאה און האט דאס באשטעלט.

עטליכע מינוט שפעטער קלאפט דער זעלבער כינעזער שייגעצל נאכאמאל אויפ׳ן טיר, און אנטשולדיגט זיך זייער העפליך פאר די אומזיסטע שטערונג, און זאגט אז עס איז טאקע געווען א מיספארשטענדעניש. דער זאק איז טאקע פאר׳ן שכן. ער אנטשולדיגט זיך נאכאמאל און גייט אוועק.

א האלבע שעה שפעטער הערט מען א טומל אויפ׳ן גאס, מען שרייט און מען ווייזט. מענטשן פארזאמלען זיך אלס מער. אינצווישן קומט אויך אן א פאליציאנט. קוים וואס מען פארשטייט די טענות פון די פיל קולות און געשרייען אויף אלע מיני שפראכן. צום סוף קומען אלע מענטשן אריבער צו די אלטע פרוי און מען שלעפט איר צו די פאליציי סטאנציע ווי זי איז געווואויר געווארן וועגן די קלאגע, אז דער יונגער תמימות׳דיגער שייגעצל, א פויער, איז ערשט געקומען פון פעלד מיט זיין זאק רייז צו פארקויפן, און די פרוי׳ס באדינער האט געזאגט פאר׳ן שייגעץ אז די פרוי וויל קויפן דעם זאק רייז, און נאכדעם וואס ער אליין האט איבערגעגעבן דעם זאק רייז פאר די פרוי, האט דער באדינער אים געהייסן ווארטן ביז די פרוי וועט אים באצאלן, און זי באצאלט אים נישט.

וויפיל געבעטן די אלטע פרוי האט זיי פארזיכערט אז זי האט נישט קיין באדינער און זי האט נישט באשטעלט דעם זאק רייז, איז אלעס געפאלן אויף טויבע אויערן. עס זענען גלייך אויפגעטרעטן עטליכע עדות וואס האבן אליין געזען ווי די פרוי האט איבערגענומען דעם זאק פון דעם ארימען שייגעצל.

די פרוי האט זיך אנגעהויבן צו פארטיידיגן אז זי האט עס שוין לאנג צוריקגעגעבן. האט מען אנגעהויבן צו שרייען "אהא, זי איז זיך שוין מודה!"

מען האט איר געמאלדן מיט קלארע דיבורים, "דו האסט גענומען דעם זאק רייז, און באצאל עס. אויב נישט, וועט מען דיך איינשפארן ביז מען וועט גיין אין געריכט הויז!"

די משפחה וואס איז מיטגעקומען מיט איר האט גלייך פארשטאנען דעם רמז, און מען האט תיכף געמוזט באצאלן די גאנצע סומע. מען האט אויך נישט פארגעסן צו שמירן אין האנט אריין פאר'ן פאליציאנט.

די זעלבע מעשה האט זיך צומארגנס איבערגע'חזר'ט מיט אן אנדערע משפחה אויף א צווייטע פלאץ, מיט די זעלבע שפילערס, מיט'ן זעלבן פאליציאנט, מיט די זעלבע עדות, און מיט'ן זעלבן זאק רייז. און נאך אלעם, ווער ווייסט. אפשר איז אין דעם זאק קיינמאל נישט געווען קיין רייז, נאר הויל זאמד.

*

די מלחמה פארברייטערט זיך

אייראפע באדט זיך אין בלוט שוין עטליכע יאר. לאנד נאך לאנד איז אריינגעפאלן אין די הענט פון די דייטשן. אט האבן זיי שוין אנגעהויבן דעם בליץ קריג אפענסיוו אויך קעגן די גרויסע און מעכטיגע אימפעריע פון רוסלאנד. זיי שלינגען איין טעריטאריע נאך טעריטאריע מיט א הונגעריגן אפעטיט. דער גאנצער אייראפעאישער קאנטינענט (אויסער די נייטראלע שוויץ און שוועדן) איז שוין געלעגן אונטער דייטשע אדער איטאליענישע אקופאציע, פון מערב פראנקרייך ביז כמעט מאסקווע, און אין אפריקע, פון קאסאבלאנקא אין מערב אפריקע ביז אלכסנדריא פון מצרים איז שוין געווען אונטער זייער קאנטראל.

מיליאנען יוגענטליכע האבן שוין לאנג געהאט פארלאזט זייערע עלטערן און היימען. האבן זיך אנגעטאן מיליטערישע מונדירן און ארויפגעלייגט ביקסן אויף די פלייצעס און געשטאנען גרייט ווי די פויערן אויפ׳ן שאך ברעט צו ווערן געשיקט לינקס און רעכטס לויט די קאפריזן פון זייערע פירער. זיי שלאגן זיך און ווערן גע׳הרג׳עט

אויף אלע פראנטן. מען איז פארפרוירן געווארן אין די רוסישע וועלדער און אויף די סקאנדינאווישע בערג, און מען האט געדורשט אין די אפריקאנער מדבריות. מיליאנען ליגן שוין מיט א נאבעלן סדר אין לאנגע אויסגע׳שורה׳טע רייען אין די מיליטעריש בית הקברות פון פרעמדע מדינות, און פיל אפילו אן א נאמען אויף זיך, נאר מיט א רעליגיעזן סימבאל.

און אמעריקע שלאפט נאך!

ווייט אוועק אין דעם אנדערן עק וועלט אינעם פאציפישן אקעאן, פירט יאפאן שוין לאנג א מלחמה מיט כינע, אבער שוין א לאנגע צייט וואס מען שלאגט זיך נישט. כינע איז הילפלאז און שוצלאז, און יאפאן האט אפגעריסן פון איר גרויסע שטיקער טעריטאריע.

אבער די מיליטעריש הערשער פון יאפאן האבן געהאט א גרויסן אפעטיט און זענען נישט זאט געווארן, און האבן געוואלט ווערן בעלי בתים אויף אלע פאציפישע אינזלען פון וואו זי באקומט אירע פראדוקטן פאר איר אימער-וואקסנדיגע אינדוסטריע. יעצט איז די צייט געווען רייף און די פאסיגע געלעגנהייט דערצו, וועו אלע אייראפעאישע מדינות, די גרויסע מיליטעריש וועלט מאכטן זענען צובלוטיגט און פארבינדן מיט מלחמות, יעצט איז געקומען די צייט פאר דעם אזיאטישן מיליטערישן מאכט איינצונעמען אזיע. נאר איין פראבלעם האבן זיי געהאט, אמעריקע! א מדינה אין פאציפישן אקעאן איז איר געשטאנען ווי א ביין אין האלדז.

אינמיטן האלבן טאג ווען אין וואשינגטאן האבן דיפלאמאטן פון אמעריקע מיט יאפאן צוזאמען באהאנדלט וועגן געמיינזאמע אינטערעסן, וועגן געשעפטן און קולטור אויסטוישן, און האבן געלאזט פאלן זייערע געווענליכע פערל ווערטער און הויך קלינגענדיגע פראזן וועגן "וועלטס שלום", "פארשריט דורך קאפעראציע",

"געמיינזאמע אינטערעסן" א.ד.ג. די ענליכע הויך שטאפלדיגע ווערטער פון די דיפלאמטישע שפראך, אין די זעלבע צייט האט זיך א גרופע יאפאנישע מלחמה פליערס פלוצלונג אראפגעלאזט איבער דעם אמעריקאנער ים פלאטע וואס איז געווען סטאנציאנירט אין דעם גרויסן פלאטע סטאנציע "פוירל הארבאר" אויף די האווייאישע אינזלען, און האבן דערטרונקען ריזיגע קריגס שיפן צוזאמען מיט זייערע טריפולאנטן. טויזנטער מאטראזן האבן פארלוירן זייערע לעבנס, און די געלסט פארלוסטן זענען געווען אומשאצבאר. די באמבארדירונג האט געדויערט וויניגער ווי צוויי שעה.

דער פלוצים־דיגער אומערוואַרטעטער און אום־יושר־דיגער קלאפ, האט געהאט די פארקערטע ווירקונג. אנשטאט צו פארקריפלען די ים כוחות פון די פאראייניגטע שטאטן, איינמאל פאר אלעמאל, אזוי ווי די יאפאנעזער קריגס פירער האבן געטראכט, איז געשען דאס פארקערטע. אמעריקע האט זיך ענדליך אויפגעוועקט פון איר זיסן און לאנגן שלאף און האט געמוזט אנערקענען די רעאליטעט אז זי איז נישט איינזאם אויף דער וועלט, און די מלחמה אין פאסיפיק האט זיך יעצט אנגעהויבן.

*

די מלחמה דערגרייכט שאנכיי

אין די זעלבע צייט וואס די ערשטע באמבעס זענען געפאלן אויף אמעריקאנער קריגס שיפן אין "פוירל הארבאר", האבן יאפאנישע טרופן פארמאציעס מיט שווערע קאנאנען געגומען פאזיציעס אין די הויפט גאסן, און סטראטעגישע פונקטן פון שאנכיי וועלכע איז געווען א חלק פון כינע. ביים פארט האבן זיי אן ווארענונגען געשאסן אויף א קליינעם ענגלישן קריגס שיפל וואס האט זיך געפונען אין שאנכיי פארט. דאס שיפל איז אין א קורצע צייט פארוואנדלט געווארן אין א שטיק פלאם, און איר מאנשאפט איז פארשוואונדן געווארן אינמיטן לויפנדן טייכל.

די אנדערע איינצלנע אליאירטע שיף וועלכע האט געטראגן אן אמעריקאנער פאן, האט זיך שנעל אונטערגעגעבן און ארויפגעציגן א ווייסע פאן.

גאנץ שנעל איז שוין גאנץ גרויס שאנכיי (אריינגערעכנט דער "אינטערנאציאנאלער חלק" און די "פראנצויזישע קאנצעסיע") געווען אונטער יאפאנישע אקופאציע. די זעלבע האבן די יאפאנעזער געטאן

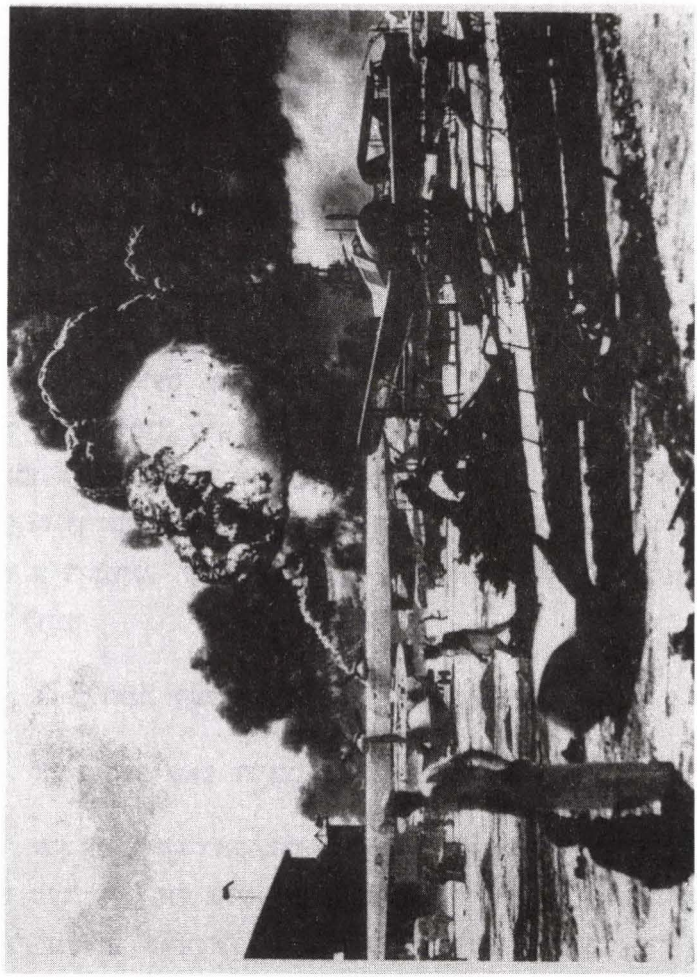
אין האנג קאנג, כאטש דארטן האבן די ענגלענדער זיך אביסל לענגער פארטיידיגט.

כאטש די באמבארדירונג האט אינגאנצן געדויערט געציילטע מינוטן, האבן פיל ישיבה בחורים זיך אויפגעוועקט פון שלאף. דערנאך האט מען געהערט דאס זשומען פון א פליער וואס איז געפלויגן נעבן זיי זייער נידריג, ווי כמעט איבער׳ן דאך, ביז עטליכע בראווע תלמידים זענען ארויס אינדרויסן, און האבן געזען קיפקעס מיט מענטשן, כינעזער מיט פארזארגטע פנימ׳ער און ערנסטע מינעס, מורמלען צווישן זיך. וועז איינער האט זיך דערנענטערט צו זיי און געפרעגט אויף שטום לשון, וואס טוט זיך דא? וואס איז דער רעש? האט דער כינעזער אים צוריקגעוואונקען מיט טיפע עמאציע מיט איין ווארט: "מלחמה!"

פון די נאכט אן איז יאפאן אריין אין קריג קעגן אמעריקע, ענגלאנד, אויסטראליע, און האלאנד, (כאטש האלאנד האט שוין נישט געהאט קיין שליטה איבער איר אייגן לאנד, ווייל זי איז שוין לאנג געווען אונטער די דייטשע אקופאציע, האט זי אבער נאך געהאט קאלאניעס אין די פאציפישע אינזלען).

יעצט איז שוין מלחמה פאר יעדן. אן אמת׳ע וועלט קריג. ממש די גאנצע וועלט איז אין קריג!

דאס דזשומען פון פליער האט זיך דערהערט אלץ נענטער און העכער, ביז עס איז שוין געווען ממש העכער זייערע קעפ. מען האט געזען ווי עס לאזט זיך אראפ פלוג צעטלעך וועלכע זענען צושפרייט געווארן מיט׳ן ווינט אין אלע ריכטונגען העכער די הייזער, דעכער, ביימער, און גאסן. די פלוג בלעטער זענען געווען געשריבן אויף פיר שפראכן, יאפאנעזיש, כינעזיש, ענגליש און פראנצויזיש, מיט די פאלגענדע מודעה:

די באמבעדירונג אויף "פערל האַרבור"

צוליב די אומפארשטענדענישן פון די אליאירטע פארבינדעטע לענדער, איז געקומען צו אן אומשטאנד פון קריג צווישן יאפאן און די אליאירטע פארבינדעטע!

פון יעצט אן זענען די יאפאנישע אויטאריטעטן פאראנטוואָרטליך פאר די אדמיניסטראציע פון גאנץ שאנכיי! דער פובליקום דארף נישט אריינפאלן אין קיין פאניק.

ווייטערדיגע מודעות וועלן געגעבן ווערן מיט די צייט.

די תלמידי הישיבה האבן זיך צוביסלעך אויפגעוועקט פון שלאף צוליב דעם טומל אויף די גאס, און מיט א שוועך הארץ געהערט די ביטערע נייעס. שוין צווייי יאר ווי זיי האלטן אין איין אוועקלויפן פון די מלחמה, פון איין עק וועלט ביז דעם צווייטן עק. ענדליך האבן זיי געטראפן א שטיקל מקום מנוחה לויט די אומשטענדן, אין די ווייטע מרחקים, און אט האט זיי די מלחמה דעריאגט. יעצט איז א ריכטיגע "וועלט מלחמה". עס איז שוין נישט געבליבן וואו צו לויפן.

א מלחמה קעגן וועמען? - קעגן אמעריקע!

אוי! דער קאפ הייבט אן צו שווינדלען. אמעריקע...

פון אמעריקע באקומען זיי דאך פרנסה און זייער ברויט. אמעריקע איז דער ציל פון אלע וואנדערונגען, די לעצטע האפענונג אז מען זאל ענדליך אנקומען צו די געבענטשטע ברעגעס פון אמעריקע. צוליב דעם וואַרטן זיי דאך אין דעם שמוציגן, הייסע, נאסע שאנכיי. יעצט זענען אלע חלומות אויסגערינען. זיי זענען געבליבן א קליין הייפעלע ערליכע אידן אין א ווילד פרעמדע לאנד וואס אפילו זייער שפראך פארשטייט מען נישט, אזוי ווי עס שטייט אין די תוכחה, אפגעריסן פון די גאנצע וועלט, אן קיין שום פינאנציעלע אויסזיכטן.

אפילו פאסט אדער טעלעפאן פארבינדונגען איז נישט געווען מעגליך צו האבן מיט אייראפע און אמעריקע. אין די אויגן פון די לאקאלע כינעזער ווערן זיי פארראכטע אלס "די רייכע פארהאסטע ווייסע", אראפגעקוקט מיט גרויס פארדאכט דורך די נייע יאפאנישע הערשאפט, גלויבנדיג יעדעס וואָרט פון די אנטי-סאוועטישע דייטשע פראפאגאנדע.

עס איז אינגאנצן מקויים געווארן דער מאמר חכמינו ז"ל "אין על מי להשען אלא על אבינו שבשמים", עס איז נישטא אויף ווען זיך צו פארלאזן, נאר אויף אונזער טאטן אין הימל.

* * *

געציילטע שעה'ן נאך די באמבארדירונג פון "פוירל הארבאר", האט דער יאפאנישער קאמענדאנט אינאוראקא, באקומען א סיגנאל פונעם יאפאנישן מיליטעריש הויפטקווארטיר, צו טאן זיין פאראויסגעפלאנטע אויפגאבע. דער סיגנאל מיט די ראדיא באריכטן פון "פוירל הארבאר" האבן נישט שאקירט אינאוסאקא'ן מיט זייער פלוצלונגדיגקייט, און איז נישט געקומען אומעראוואַרטעט. דער אנפאל אויף אמעריקע איז שוין געווען אין די פלענער א לענגערע צייט, און אלע "אויבערשטע פונעם שטייסל" האבן שוין לאנג ארויסגעקוקט אויף יענעם טאג. אלע מיליטעריש מענער האבן געוואוסט זייערע פונקטליכע אויפגאבעס אין יענע ערשטע קריטישע מאמענטן.

מען האט גלייך געקענט דערקענען אויף די פלוג בלעטלעך וואס די יאפאנישע פירער האבן אראפגעווארפן אויף די גאסן פון שאנכיי אין די נאכט פון די באמבארדירונג, אז אפילו די פלוג בלעטלעך זענען געווען צוגעגרייט פון פריער, נאר דעם דאטום האט מען יענעם טאג אריינגעדרוקט.

דער קאמענדאנט אינאוסאקא איז ארויס פון זיין הויז און זיך

געגומען שפאנען צום אפיס ביורא פון סיר וויקטאר מיט שנעלע טריט. די ארבעטס ביורא פון דעם רייכן אידישן נגיד, דער מיליאנער סיר וויקטאר ששון, דער איראקישער איד מיט׳ן ענגלישן פאספארט, איז זעלבסטפארשטענדליך געווען אין די "ששון געביידע". די געביידע איז געווען די טייערסטע, סיי אין שטח און סיי אינעם בנין זעלבסט, איז דער לוקסארדיקער אויפ׳ן "בונד". דער בונד איז געווען די רייכסטע געגנט אין גאנץ שאנכיי.

אונסאקא איז אריין אינעם פראטפולן גלאזערנעם קארידאר פון די "ששון געביידע", געצייגט פאר׳ן טויער וועכטער זיין מיליטערישן ראנג, און מען האט אים גלייך געעפנט די טויערן. דער קאמענדאנט אינאוסאקא איז גלייך געגאנגען צו דעם רייך באצירטן עלעווייטאר, געדרוקט דעם קנעפל צום דריטן שטאק, דער הויפטקוואַרטיר פון דעם מולטי מיליאן פונט שטערלינג פינאנציעלע אימפעריע "ע.ד׳. ששון עט קאמפ." קאמענדאנט אינאוסאקא האט געדרייט זיין קאפ רעכטס און לינקס, און איז גלייך צוגעטרעטן מיט זיינע מיליטערישע שטיוול אויף די דינע טעפיכער פון סיר וויקטאר׳ס פערזענליכע אפיס, און האט זיך געזעצט אויף דעם טייערן לעדערנעם פאטעל.

"די שטוב איז פון יעצט אן מיין אפיס!" האט ער הויך געזאגט צו די ארבעטער מעשה בעל הבית. "די געביידע איז מיין געביידע. פון יעצט אן וועט איר אלע, און טאקע אלע, אויספאלגן די יאפאנישע פאראדעננונגען!" האט ער באפעלעריש פאראדנט פאר די צוטומלטע און נערוועזע געהילפן פון סיר וויקטאר.

"גענוג סיר וויקטאר מיט דיין גרויסע שטאלץ. כסדר אראפקוקנדיג אויף די יאפאנעזער. צייטן האבן זיך געביטן! און מיר, די יאפאנעזער, האבן געמאכט דעם טויש. מער וועט איר פריצים, שוין נישט זיין בעלי בתים איבער אונז! פון יעצט אן וועט אזיע זיין פריי און

פאראיניגט אונטער דעם "פאראיניגטן" מזרח-אזיע-ערייז (דער נאמען וואס די יאפאנישע פאשיסטן האבן ארויפגעצווינגען אויף זייערע קאלאניעס). אזיע וועט זיך גיין איר אייגענעם וועג אונטער איר אייגענעם פאן!"

די ענגלישע איינגעשטעלטע פון די העכערע געזעלשאפט, האבן זיך צוגעקוקט מיט שרעק צו די אויפפירונג פון דעם פראסטן יאפאנישן קאמענדאנט מיט זיינע חוצפה'דיגע רייד קעגן דעם רייכסטן פון די רייכע. וואר איז דער פארשוין? א ווילדע בארבארישע חיה? אבער יעדער האט געזען די פלוג בלעטלעך און געהערט די נייעס אויפ'ן ראדיא. אלע צייטונגען האבן גע'רעש'ט מיט די קעפלעך. עס איז ווירקליך א נייע ארדענונג, און קיינער פון די איינגעשטעלטע האט זיך נישט געוואגט צו עפענען דאס מויל.

"א שאד, א שאד!" האט געטראכט ביי זיך דער קאמענדאנט אינאוסאקא. א שאד וואס סיר וויקטאר אליין איז נישט פערזענליך דא ביי צו וואוינען מיט זיינע אייגענע אויגן זיין מפלה. די מלחמה האט גראדע געטראפן דעם הויפט פון די ששונ'ס אין די אינדישע שטאט באמבעי, וואו ער האט זיך געפונען צו באהאנדלען עקאנאמישע ענינים אין שייכות מיט זיינע פינאנצן. אזוי ארום האט סיר וויקטאר זיך ארויסגעדרייט מיט'ן ענגלישן פאספארט און האט זיך גערעטעוועט פון דעם שיקזאל וואס איז געווען צוגעגרייט פאר די אנדערע עשירים "בירגער פון פיינטליכע מדינות". סיר וויקטאר האט נישט געדארפט צוקוקן מיט די אייגענע אויגן ווי די יאפאנעזער בארבעוועט זיין פארמעגן, און האט אויך נישט געדארפט אנטאן א רויטע ארעם באנד ווי די איבריגע "בירגער פון פיינטליכע לענדער", די אלע וואס האבן געהאט ענגלישע, אמעריקאנער, אדער האלענדישע פאספארטן. זייער פיל פון די "פיינטליכע בירגער" וועמען עס איז נישט געלונגען צו אנטלויפן, האט מען אינטערנירט אין ארבעטס

לאגערן, וואו זיי האבן געליטן פארשידענע שוועריע פיניגונגען ביז נאך די קריג.

די דעמאקראטישע אמעריקע האט אויך געטאן די זעלבע, און איינגעשפארט טויזנטער יאפאנישע בירגער און קינדער פון יאפאנישע בירגער, כאטש די קינדער זענען שוין געווען אמעריקאנער בירגער. מען האט זיי געהאלטן אין ספעציעלע לאגערן ביז׳ן סוף קריג, כדי זיי זאלן נישט העלפן פאר׳ן שונא.

סיר וויקטאר האט פארברענגט זיינע מלחמה יארן אין באמבעי (אינדיע), א צווייג פון זיין פינאנציעלע אימפעריע.

*

השגחה עליונה

יעצט וועלן מיר צוריקגיין צו די ישיבה און אירע תלמידים נאך די פלוצלונגדיגע באמבארדירונג.

פאר די יעצט-אנטוויקלטע מלחמה פון יאפאן מיט אמעריקע, האט אויסגעזען ווי אט אט וועט אמעריקע אדער קאנאדע שיקן פאר זיי וויזעס, און עס וועט ערמעגליכט ווערן פאר די תלמידים צו פארן קיין אמעריקע. יענע דאנערשטאג איז טאקע אנגעקומען די ידיעה אז פופציג תלמידים האבן באקומען וויזעס, און צו די שמחה און האפענונג פון די איבריגע תלמידים איז נישט געווען קיין עק.

מאנטאג איז שוין געשטאנען א שיף גרייט צו פארן קיין אמעריקע. אבער פרייטאג איז דער אמעריקאנער קאנצלער געווען פארשפארט צוליב א גוי׳אישע חגא. שבת איז דער קאנצעליי געווען אפן, אבער קיינער איז נישט געגאנגען נעמען קיין וויזעס שבת צוליב א מעגליכן חילול שבת. אינצווישן איז די שיף מאנטאג אוועקגעפארן אן די תלמידים. דערנאך האט אויסגעבראכן די מלחמה

פון יאפאן מיט אמעריקע, און עס זענען שוין מער נישט געפארן שיפן קיין אמעריקע.

די ישיבה איז געווען שטארק פארטרויערט. די לעצטע מינוט האט מען פארלוירן די לעצטע געלעגנהייט צו עמיגרירן. פשוט פארשפעטיגט די לעצטע שיף.

ווען מען קוקט צוריק, זעט מען אז אלעס איז געווען מיט השגחה עליונה און באזונדערע חסדים פון השי"ת, ווייל די גרעסטע סכנה וואלט געווען אויב מען וואלט יא געפארן מיט די שיף. נאך "פוירל הארבאר" זענען די יאפאנעזער געווען די בעלי בתים איבער'ן פאציפישן אקעאן, און אלע ציווילע שיפן וואס האבן זיך דעמאלטס געפונען אינמיטן ים, האבן די יאפאנעזער אפגעהאלטן און ארויסגענומען די פאסאזישירן וואס זענען געווען "בירגער פון פיינטליכע מדינות", און מען האט זיי אינטערנירט אין ארבעטס לאגערן אונטער זייער שווערע אומשטענדן ביז צום סוף פון די מלחמה. אויב די תלמידי הישיבה וואלטן זיך געפונען אויף יענע שיף, ווער ווייסט וואס עס וואלט פון זיי געווארן.

דורכאויס די גאנצע צייט וואס די ישיבה לייט האבן עוסק געווען אין זייער אייגענע הצלה און מעגליכקייט פון עמיגראציע, האבן זיי נישט פארגעסן אין די בני הישיבה וואס זענען געבליבן אין אייראפע און האבן נישט באוויזן צייטליך ארויסצונעמען די פיקטיווע "קארוסאער פאספארטן" און טראנזיט וויזעס דורך יאפאן, און זיי האבן פרובירט מיט אלע מעגליכקייטן זיי ארויסצוהעלפן, אבער אלעס איז געווען אן ערפאלג. צוביסלעך זענען אנגעקומען שרעקליכע ידיעות פון די פארבליבענע אין פוילן. מען האט זיי געצווינגען צו נעמען רוסישע בירגערשאפט. ווער עס האט פארלאנגט אן "עמיגראציע ערלויבעניש" האט מען גלייך פארשיקט קיין סיביר.

וועמען מען האט געטראפן אז ער באלאנגט צו א ישיבה, האט מען פארשפארט אלס קונטער רעוואלוציאנער. דער גאנצער הימל איז געווען באדעקט מיט שווערע שווארצע וואלקענס. פיל צרות האבן נעבעך אידישע קינדער מיטגעמאכט. וואס עס האט זיך אפגעטאן אין די דייטשע אקופירטע טעריטאריעס, האט מען דעמאלטס נאך נישט געוואוסט.

אין די קריטישע צייט וועלן די ישיבה איז געווען אינגאנצן אפגעריסן פון די דרויסנדיגע וועלט, אין א ווילד פרעמדע מדינה און אן קיין שום פינאנציעלע שטיצע, האט דער משגיח דורך די כסדר׳דיגע מוסר שמועסן דערהויבן די בני הישיבה צו פארגעסן פון די דאגות און טראכטן נאר פון רוחניות, צו לערנען מיט די גרעסטע התמדה און שטייגן אין תורה און עבודה.

די ישיבה האט זיך טאקע דערהויבן צו הויכע שטאפלען און יעדער איז געווען אריינגעטאן נאר אין תורה מיט גרויס הארעוואניע. דער געהויבענער מצב האט אנגעהאלטן גאנצע פינעף יאר. דער זכות פון לערנען תורה מיט פלאג איז טאקע בייגעשטאנען, און די טויערן פון שפע און הצלחה האבן זיך געעפנט אין אלע געביטן. מען האט געקענט טאפן מיט די הענט די השגחה פרטית אויף טריט און שריט, און אפילו פרעמדע גוים האבן געכאפט גרויס התפעלות הערנדיג די אלע פאסירונגען.

די ישיבה קניפט צוריק אן פארבינדונגען מיט די וועלט

דורך גרויסע חסדים פון השי"ת איז געלונגען פאר די ישיבה צוריק צו האבן פארבינדונגען מיט די גרויסע וועלט. ספעציעל מיט די ישיבה אפיס אין ניו יארק, ביז עס איז מעגליך געווען צו שיקן בריוו און טעלעגראמעס אהין און צוריק, אלעס דורך רמזים, ווייל די יאפאנישע אויטאריטעטן האבן צענזורירט און געקוקט מיט זיבן אויגן אויף אזעלכע פארדעכטיגטע זאכן ווי בריוו און טעלעגראמעס קיין אויסלאנד. ווען מען האט נאר געהאט א פארדאכט אז מען גייט אפטון "פיינטליכע אקטן", "אינפארמאציע פאר'ן שונא" איז געווען אחת דתו טויט שטראף רח"ל, נישט דורך עפנטליכע געריכטן, נאר מען האט פאר'סמ'ט אין די תפיסות אויף א שטילן אופן. דאך האט די ישיבה געהאט פארבינדונג דורך נייטראלע מדינות, און מען האט זיך אזוי ארום גוט פארשטאנען, אזוי ווי ביידע וואלטן צוזאמען געזעצן ביי איין טיש און זיך דורכגעשמועסט. אויף דעם אופן האט מען געשיקט געלט און ערלעדיגט דעם ענין פון ויזעס א.א.וו. מערסטנס זענען די פארמיטלער געווען, הרב קליין פון ארגענטינע, הרב מילאווסקי פון מאנטעווידעא (אורוגוויי), און א געווען זענער

תלמיד פון די ישיבה, הרב שלמה וואלבוי פון שטאקהאלם (שוועדן).

הרב וואלבוי׳ס קומען קיין שוועדן איז געווען מיט השגחה, ווייל ערב די מלחמה פון פוילן מיט דייטשלאנד, האט פוילן פארטריבן פון אירע גרעניצן אירע דייטשע בירגער, מערסטנס אידן. דייטשלאנד ווידער, האט נישט געוואלט אנערקענען די דייטשע בירגערשאפט פון אידן. הרב וואלבוי מיט נאך עטליכע תלמידים פון די מירער ישיבה וועלכע זענען געווען דייטשע געבוירענע, האבן נעבעך געמוזט אויסוואנדערן. אין די צייט וואס פאר די איבריגע תלמידים איז געלונגען דורך פארשידענע מיטלען צו בלייבן אין פוילן, איז עס נישט געלונגען פאר הרב וואלבוי. אין יענע צייט האט עס אויסגעקוקט ווי א ביטערער אומגליק. ער האט נעבעך פארלאזט די ישיבה און גאנץ פוילן. קיין דייטשלאנד האט ער דאך שוין נישט געקענט אריינגיין, און קוים איז אים געלונגען צו פארן דורך לעטלאנד און טרעפן א מקום מקלט אין שוועדן. צום סוף האט שוין יעדער געזען דעם חסד עליון דערפון, ווייל ווי באקאנט איז שוועדן פונקט ווי שווייץ די געציילטע אין אייראפע וואס זענען ניצול געווארן פון דעם רשע׳ס הענט. הרב וואלבוי זייענדיג אין שוועדן, האבנדיג זיך אליין געראטעוועט, האט ער געקענט ארויסהעלפן פאר פיל אידן. ער איז אויך געווען א פארמיטלער צווישן די פליטים אין שאנכיי און דעם וועד הצלה אין ניו יארק.

*

ווי דערמאנט פריער איז די ישיבה צוזאמען מיט אלע פליטים געווען אין א פארלעגנהייט נאכ׳ן אנהייב מלחמה אין פאסיפיק, דורכדעם וואס מען האט זיי אינגאנצן אפגעשניטן פון זייערע ברויט געבער אין אמעריקע, און די הילף וואס דער אמעריקאנער ״דזשוינט״ פלעגט שיקן פאר די פליטים, האט זיך אינגאנצן אויפגעהערט. אויך

נאכדעם וואס די אמעריקאנער רעגירונגס לייט האבן אויסגעטייטשט די געזעצן זייער לויז און האבן ערלויבט צו שטיצן פליטים אין כינע מיט שיקן געלט דורך א נייטראלע מדינה, זענען די פארוואלטונגס לייט פון דעם "דזשוינט" געווען נאך גרעסערע פאטריאטן און האבן מחמיר געווען מער ווי די רעגירונג אליין, און האבן בשום אופן נישט געוואלט שיקן קיין געלט כדי עס זאל בשום אופן נישט ווערן אויסגעטייטשט ווי הילף פאר׳ן שונא, און באין עצה איז די ישיבה געבליבן ווי אויפ׳ן וואסער.

צוביסלעך האבן די יאפאנער פארשטארקט זייער לאקאלע הערשאפט, און האבן גענומען באלעבאטעווען מער און מער. זיי האבן פארכאפט די פארמעגנס פון ענגלישע און אמעריקאנער בירגער, און האבן איינגעשפארט די בעלי בתים אין ספעציעלע לאגערן ביז נאך די קריג.

אויך אנדערע אונטערנעמונגען וואס האבן נישט באלאנגט צו "פיינטליכע בירגער" האבן געמוזט צונעמען א יאפאנישן שותף צו זייערע געשעפטן. דער שותף איז געווען א שותף ביז ער האט זיך אויסגעלערנט די ביזנעס, דערנאך איז דער שותף געווארן אלץ מער און מער בעל הבית, און דער בעל הבית איז געווארן אלץ מער און מער דער ארבעטער. צוביסלעך האט דער נייער שותף בעה״ב געשיקט אלץ מער און מער ארבעט קאנטראקטן און באשטעלונגען צו יאפאנישע קארפאראציעס, און אזוי אויך ביי יעדן ענין האט מען געקוקט מער אויף די נוצן וואס עס קען ברענגען פאר יאפאן, ווי איידער דער אינטערעס און דער וואוקס פונעם געשעפט.

די גבירים האבן אנגעהויבן איינצוזען וואו זיי האלטן אויף דער וועלט. זיי האבן געזען ווי זייער גאנצע הארעוואניע און פארמעגן וואס זיי האבן געזאמלט דורכ׳ן גאנצן לעבן, און ביי פיל איז עס

געווען פארמעגנס געזאמלט פאר עטליכע דורות, און אלעס גייט לאיבוד, און כאטש וועלכן טאג קענען זיי זיך זען אינגאנצן אינדרויסן פון געשעפט. האט השי"ת חונן דעת געווען פאר די פארוואלטונג פון די ישיבה מיט אן עצה וואס האט געהאלפן סיי די אידישע בעלי בתים און סיי די ישיבה האט אריינבאקומען דורכדעם די געלטער וואס דער "ועד הצלה אין אמעריקע" האט געוואלט שיקן פאר די ישיבה. די גבירים האבן צוביסלעך פארקויפט אין שווארץ זייערע פארמעגנס וואס מען האט נאך געקענט ראטעווען, און האבן געגעבן די פאנדן פאר די ישיבה און די איבריגע פליטים, און אויך אנדערע שוה כסף, ווי עסן, קליידונג, מעבל א.ד.ג. דערפאר האט דער ועד הצלה אין אמעריקע אריינגעלייגט געלטער אין אמעריקאנער בענק אויף די נעמען פון די גבירים.

די אלע געשעפטן פון גרויסע סומעס איז דורכגעגאנגען אין גרויס געהיימניס, מיט רמזים און גימטריאות. יעדער טעלעגראם האט געהאט פרד"ס: פשט, רמז דרוש, סוד. אלעס דורכ'ן וועג פון די נייטראלע לענדער.

כאטש סיי אמעריקע און סיי יאפאן האבן גוט נאכשפיאנירט און שטודירט יעדע סארט קאמיוניקאציע און טעלעגראם ווי דער סדר איז אין א מלחמה. דער פאקט איז געווען אז די ישיבה האט יעדעס מאל באקומען די שטיצע אין צייט יעדעס מאל אזוי ווי אין פרידנס צייטן. און נישט בלויז דאס, נאר אויך שפעטער ווען די לאגע און נויט פון די אלגעמיינע באפעלקערונג איז געווארן אלץ ערגער, האט זיך דער מצב פון די בני הישיבה אלץ פארבעסערט. די שפייז פון די קיך האט זיך פארבעסערט און פארמערט. עס איז שוין געווען מעגליך צו קויפן א מלבוש א.ד.ג. - "חסדי ד' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו!"

דער גרויזאמער פלאן

ווינטער פון יאר תש״ג איז א דייטשער געסטאפא הויפטמאן אנגעקומען קיין שאנכיי מיט׳ן ציל צו העלפן פאר די יאפאנישע אויטאריטעטן צו ״לייזן די אידן פראגע!״ דער דייטש איז נישט געווען אבי ווער. ער האט געהאט אונטער זיך ערפארונג פון רציחה און מערדעריי פון טויזנטער, און אפשר פון הונדערטער טויזנטער. ער האט געהאט דעם טיטל ״דער בוטשער פון ווארשע״. ימח שמו וזכרו.

די דייטשן ימ״ש האבן נישט געקענט אויסהאלטן אז אין א וויט לאנד אונטער די הערשאפט פון זייערע פארבינדעטע, געפינט זיך א גרויסער ציבור פון אידן, וועגן דעם האט די געסטאפא אראפגעשיקט דעם מייסטער רוצח קיין שאנכיי.

ביי א זיצונג מיט יאפאנישע באאמטע, אפיצירן פון די ארמיי און די ים פלאטע, אין שפיץ פון ״מיטאגי שיבאטא״, דער דירעקטאר איבער ענינים פון פליטים, האט דער רוצח מסביר געווען מיט דעם לשון:

״אין שאנכיי געפינען זיך יעצט מער ווי זיבעצן טויזנט אידן **וועלכע האבן פארלאזט זייער פאטערלאנד. די דייטשע מאכט האט**

מיט רעכט צוגענומען די בירגערשאפט פון אט די פארעטער. די אלע פארשוינען זענען פיינט פונעם דייטשן רייך און זיי וועלן פארעטן קעגן אייך, אונזערע חשוב׳ע שותפים. דעריבער, וועגן די טובה פון אונז ביידע און צוליב די אינטערעסן פון אונזערע בשותפות׳דיגע לענדער, מוזן מיר אינגאנצן פטור ווערן פון די מחלה! (די אידן, עפ״ל). מיר וועלן אייך באזארגן מיט עפעקטיווע פלענער און פונקטליכע איינצלהייטן. אויך וועט איר געניסן פון די מי פון אונזער ארבעט דורך ירש׳ענען זייערע פארמעגנס און האב און גוטס.״

״מיט אייער ערלויבעניש״ האט דער רוצח ווייטער געזאגט פאר די פארזאמלטע. ״וועל איך פארשלאגן עטליכע פלענער. קודם דארף מען צוזאמענקלויבן די אלע פארעטער און סאבוטאכערס. די בעסטע איז זיי צו כאפן אלע אויף איינמאל אז קיינער זאל נישט קענען אנטלויפן. עס איז טאקע זייער שווער צו כאפן אלע פיש אין איין נעץ, אבער ביי זייער נייעם יאר (ראש השנה) זענען זיי אלע פארזאמלט אין זייער סינאגאגע. דארף מען יענעם טאג ארומנעמען זייערע געביידעס מיט מיליטערלייט.״

נאכדעם האט דער רוצח אויסגערעכנט עטליכע עצות וואס צו טאן מיט אלע אידן. זיין בעסטע עצה איז געווען, צו לאזן ווייסן פאר די אידן אז דער מיליטער האט באשלאסן צוליב זיכערהייט ענינים, אז זייער געגנט זאל פארוואנדלט ווערן אין א מיליטערישע באזע, און מען וועט צוטראגן אלע אידישע איינוואוינער מיט שיפן צו אן אינזל אינמיטן פאסיפיק. די יושר׳דיגע רעגירונג וועט צושטעלן פרייע טראנספארטאציע. דארט וועלן זיי האבן פיל בעסערע אומשטענדן מיט מער ברייטערע וואוינונגען. אינמיטן ים וועלן די שיפן איינזינקען אויף א מיסטעריעזן אופן, און די ים פלאטע וועט צוואויסן טאן פאר די וועלט מיט טיפע טרויער, צום גרויסן באדויערן, פול מיט מיטלייד און פיין, אז א פליטים שיף האט נעבעך געזינקען דורך א ״פיינטליכע

ים מינע״, וואס איז אן אפטע ערשיינונג אין קריגס צייט, און מען וועט באשולדיגן די אמעריקאנער פאר דעם גרויסן פארברעכן.

די אלע יאפאנישע באאמטע וואס האבן זיך באטייליגט ביי די זיצונג, מערסטנס מיליטער לייט, אדער אפיצירן פון די ים פלאטע, כאטש זיי האבן נישט געהאט אזא טיפע שנאה צו די אידן און האבן נישט אנגענומען ענטוזיאטיש די אלע פלענער, זענען אבער געווען באאיינפלוסט פון די דייטשע העץ פראפאגאנדע קעגן די אידן. נאך מער, זיי האבן געוואלט צוליב טאן פאר זייערע מלחמה פארבינדעטע. אין אזא קריטשע צייט וועלן דען נישט די דייטשן זיי איינמאל פאר אלעמאל פטור מאכן פון זייער אלטן שונא אויף צפון זייט? די פארהאסטע רוסן. דעם גרויסן בער מיט זיינע גרויסע לאפעס. אט שלאגט זיך דייטשלאנד מיט אלע כוחות און מיט פארלוסטן פון הונדערטער טויזנטער און אפשר מיליאנען זעלנער, און דער פירער (ימ״ש) אליין האט צוגעזאגט אז אויפ׳ן ווינטער וועט זיין מזרח פראנט זיין געענדיגט, אויב אזוי, דארף מען צוליב טאן אזא קליינע טובה. א קליינעם פרייז צו צאלן פאר גוטע שותפים.

אויך דארף מען געדענקען אז זייער גאנצע געלט, די געלט פון די אלע אינטערנאציאנאלע קארפאראציעס, די וואס האבן אזא לאנגע צייט קאנטראלירט די גאנצע עקאנאמיע פון כמעט אלע לענדער, געמאכט מלחמות פאר זייערע צוועקן וועלן זיי האבן געוואלט, דאס גאנצע געלט וועט פאלן צו די מיליטער און ים פלאטע. דעריבער האט קיינער פון די פארזאמלטע זיך נישט קעגנגעשטעלט צו אזא גרויזאמען פלאן צו פארטיליגן חלילה ריינע אומשולדיגע נפשות וועגן יענעמס משוגעת.

אבער השי״ת פארלאזט נישט זיין הייליג אידיש פאלק, און שיקט די רפואה פאר די מכה.

דער מענטש טראכט און גאט לאכט

דער געוויסן פון דעם יאפאנישן דירעקטאר "מוטסוגי קאבאטא" האט אים געפלאגט, ווי קען זיין פאלק, די יאפאנעזער, זיין אזוי געפאלן און אזוי נידריג. מען זאל רעדן פון אזויפיל מיתות משונות און עס זאל נישט ארויסרופן קיין איבל ביי די אנוועזנדע. א האלבער טוץ אפיצירן זאלן זיצן ביי אזא זיצונג און גארנישט פראטעסטירן.

נישט וויסנדיג וואס צו טאן, האט "מיטסוגי קאבאטא" זיך גענומען שפאצירן אויף איינע פון די שיינע גאסן פון שאנכיי. אויפ׳ן וועג האט ער באגעגנט א אידישן נגיד, זיינס א באקאנטער וועמען ער האט שטארק רעספעקטירט, מר. אבראהאם, פון די אידישע קאמאנדע פירער פון שאנכיי. קודם האט קאבאטא פרובירט צו כאפן א געוועהליכן שמועס מיט מר. אבראהם, אבער זיין געוויסן האט אים נישט צורו געלאזט, און אומווילנדיג האט ער זיך ארויסגעכאפט:

"מר. אבראהאם, מיר מוזן האבן א לענגערן שמועס. איך קען דיר נישט איבערגעבן איינצלהייטן, אבער אלע אידן פון שאנכיי

זענען אין גרעסטן געפאר מיר מוזן לענגער באהאנדלען דעם גאנצן ענין, און טאקע ווי פריער. נאך היינט ביינאכט אויב מעגליך."

קאבאטא אליין האט נישט געגלייבט וואס זיינע אויערן הערן. ער, אן אפיציר פון די יאפאנישע רעגירונג, האט ממש פארראטן זיין אייגן לאנד! ארויסגעגעבן געהיימע אינפארמאציע, וואס נאר זעקס פארשוינען האבן דערפון געוואוסט!

אבער זיין מאראל האט איבערגעוואויגן זיין פאטריאטיזם, און ער האט געמוזט פאראויסווארענען די הילפלאזע אומפארדעכטיגע אידן.

אין גרעסטן געהיימניס זענען די אידישע פירער זיך צוזאמענגעקומען צו טראכטן וואס מען קען טאן. צו וועמען זאל מען זיך וועגדן. קודם האבן די אלטע איינגעבירגערטע שאנכייער איינוואוינער זיך אויסגעלאכט פון די גאנצע מעשה. וויאזוי קען מען דען גלייבן אזעלכע אומדערהערטע אכזריות'ער?

אבער די פליטים וועלכע זענען ערשט אנטלאפן פון די דייטשע אקופאציע, האבן שוין איינמאל גענערט דעם ביטערן געלעכטער מיט עטליכע יאר פריער, און האבן געשפירט די קאטאסטראפאלע רעזולטאטן פון דעם געלעכטער אויף די אייגענע הויט. די פליטים האבן יעצט געוואוינט די איבריגע אז די דייטשן מיינען עס גאנץ ערנסט. ביי זיי איז נישט קיין חילוק צווישן פליטים און אלטגעזעסענע, אריימע אדער רייכע, אלט אדער יונג, מענער אדער פרויען, אפילו להבדיל משומדים און האלבע גוים, אלע האבן דעם זעלבן גורל.

אבער די גזירה איז שוין אדורך. די לאקאלע מיליטערישע הויפטן האבן שוין ארויסגעגעבן זייער ענדגילטיגן באשלוס. נישט

די לאקאלע רעגירונג און נישט אין די הויפטשטאט טאקאיא קען מען טוישן די גזירה.

מיט גרויס מי און שווערע אנשטרענגונגען איז געלונגען פאר די קהילה פירער פון שאנכיי צו באקומען אן אוידיענץ ביי דעם "קאמפעטיי" קאמענדאנט, דער יאפאנישער פאליציי שעף (פערזענליך איז ער געווען א גרויסער רשע). מכלומר'שט האבן די געמיינדע פירער זיך באקלאגט אויף די לעצטע ערשיינונג פון אנטיסעמיטישע ארטיקלען אין די צייטונגען.

ווי באקאנט האט די רעגירונג צענזורירט אלע צייטונגען. דערפאר האבן זיי זיך באקלאגט אויף די רעגירונג וואס ערלויבט די אנטיסעמיטישע ארטיקלען.

דער יאפאנישער פאליציי שעף האט זיך שטארק אויפגערעגט וואס מען דערקוטשעט אים מיט אזעלכע קלייניגקייטן. אינמיטן שרייען האט איינער פון די אידישע פארשפרעכער זיך ארויסגעכאפט: "יאפאן האט צוגעגרייט שלעכטע פלענער פאר אלע אידן פון שאנכיי!"

דער הויפט האט זיך ווילד צובייזערט, און מיט כעס אויסגעשריגן:

"בלבולים! הוילע בלבולים! וויאזוי וואגט איר זיך ארויסצולאזן אזעלכע געמיינע בלבולים אויף יאפאן. פון וואו האט איר באקומען אזעלכע אינפארמאציע?"

עס האט נישט גענומען לאנג און אלע אידישע פארשפרעכער זענען געזעצן ארעסטירט אין טורמע וואו מען האט זיי שטרענג אויסגעפארשט, און א טייל פון זיי מיט שווערע פיניגונגען. נאך צוויי וואכן פון שווערע אויספארשונגען, יעדן איינעם באזונדער און

אינטעראגאציעס, האט מען זיי באפרייט. אבער יעדער האט פארץ באפרייט ווערן באקומען א שטרענגע לעקציע:

"וויאזוי וואגט איר צו גלויבן אזעלכע פאנטאזיעס? מיר זענען דאך אייערע פריינט, אייערע באשיצער. אויף אונז קענט איר זיך שטענדיג פארלאזן! יעצט גייט אהיים און זעט נישט צו פארשפרייטן אזעלכע פאלשע קלאנגען, און זאגט פאר די איבריגע אידן אז קיין שום שלעכטס וועט נישט פאסירן מיט אייך!"

נאך מער האט געהאט א ווירקונג אן אוידיענץ אין טאקיא ביי די דארטיגע אינסטאנצן.

דער טייוולאנישער דייטשער פלאן איז מיט די הילף פון השי"ת אינגאנצן בטל געווארן.

ויבאלד מען האט זיך דערוואוסט דעפון אין טאקיא, האט עס נישט געקענט צושטאנד קומען. אמת אז דער אנהייב פון די "גרויס מזרח-אזיע קריג" (אזוי האבן די יאפאנער גערופן די קריג) האט פאראורזאכט צו קוקן אנדערש אויף די אידן פון שאנכיי, מיט א גאר אנדערע פערספעקטיוו, אלס די שונאים פון זייערע קריגס פארבינדעטע, אבער נישט די יאפאנישע ציווילע הערשאפט און נישט דער יאפאנישער פובליקום וואלטן ערלויבט צו הרג'ענען חלילה מענטשן אין די עפנטליכקייט.

ראש השנה תש"ג - אלע אידן דאוונען אין די שולן, און שרייען אויס צוזאמען מיט'ן גאנצן כלל ישראל "המלך". די גאנצע ימים נוראים זענען אריבער בשלום ובשלוה, אן דעם וואס מען זאל האבן די מינדעסטע אנונג פון די שוערע גזירה אין ביטערע געפארן וואס האט געהאנגען איבער זייערע קעפ, ווייל "הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל."

מען שפארט איין אלע אידן אין געטא

די שאנכייער אידן האבן אפגעאטעמט. זיי זענען ב״ה ניצול געווארן פון די גרויזאמע פארניכטונגס פלענער, אבער אין די ״עידנא ריתחא״, א צייט וואס שווערע דינים זענען געווען אויף כלל ישראל, איז געלונגען פאר די רשעים דורכצופירן אן אנדערע גזירה.

אין א געוויסן פרימארגען, י׳ שבט תש״ג, זענען די בירגער פון שאנכיי אויפגעשטאנען און געזען געוויסע פלאקאטן אויף די וועגט מיט א נייע פאראדענונג פון די הערשנדע יאפאנישע רעגירונג. עס האבן זיך פארזאמלט מענטשן ביי די פלאקאטן, כינעזער, יאפאנער, אייראפעער, און להבדיל אידן. מען האט געליינט מיט נייגעריגקייט די טאוולען וואו עס איז געשטאנען:

״צוליב מיליטערישע זיכערהייט צווינגט וועלן אלע שטאטסלאזע פליטים וועלכע געפונען זיך אין שאנכיי, זיך מוזן אריבערציען (זייערע געשעפטן און וואוינונגען) צו דעם ״אינטערנאציאנאלן סעטלמענט״. עס איז געווען אויסגעמאלן א פונקטליכע מאפע פון די גאסן אין וועלכע די פליטים מעגן וואוינען.

"די פערזאנען וועלכע וועלן נישט אויספאלגן די פריערדערמאנטע פראקלאמאציע, וועלן באשטראפט ווערן מיט די פולע הארבקייט."

אויף דעם קומוניקאט זענען געווען אונטערגעשריבן דער הויפט קאמענדאנט פון די יאפאנישע ארמיי אין שאנכיי און דער הויפט קאמענדאנט פון די יאפאנישע ים פלאטע אין שאנכיי.

ווען די אידן האבן געליינט די פראקלאמאציעס, זענען זיי געווארן איבערראשט, דערשראקן און פארצווייפלט. דאס האט געמיינט פראסט און פשוט אז די רעגירונג האט אויפגעשטעלט א גענטא פאר די שאנכייער אידן. מען האט זיך געמוזט מעלדן און רעגיסטרירן ביי די רעגירונגס אינסטאנצן ביז דריי חדשים.

אפיציעל האבן די יאפאנעזער געזאגט אז די גזירה איז גאר לטובת די פליטים, זיי צו באשיצן פון אומפאראויסגעזעענע מלחמה געשעענישן. זיי האבן עס קיינמאל נישט אנגערופן מיט'ן נאמען גענטא. אויך האבן זיי שטרענג געווארנט נישט אויסצוטייטשן שלעכט דעם גאנצן עסק. אבער די אידן האבן נעבעך געוואוסט אז אונטער די גאנצע גזירה ליגט באהאלטן בייזע כוונות.

אזוי ווי די גזירה פון גענטא איז נאר געווען אויף שטאטסלאזע, האבן די בני הישיבה געהאט די ברירה זיך צו פארופן אלס פוילישע בירגער, (דאס הייסט בירגער פון די פוילישע רעגירונג אין גלות, אונטער'ן שוץ פון ענגלאנד, ווייל פוילן האט דאך שוין נישט עקזיסטירט). עס זענען געווען פארשידענע צדדים צי מען זאל יא אדער נישט גיין אין גענטא.

צום סוף האט זיך אויסגעשטעלט אז דוקא דאס גיין אין גענטא איז געווען דער ווענג פון הצלה, און אפשר איז דאס נאך געווען דער גרעסטער נס פון די גאנצע קייט פון נסים, אז דוקא די גענטא

וועלכע די שונאים, די דייטשע רוצחים, מיט זייערע שותפים די יאפאנעזער, האבן צוגעגרייט כדי חלילה אומצוברענגען די אידן, טאקע דער גענטא איז געווען דער אינסטרומענט פון הצלה, ווייל אויב נישט די געטאס, וואלט פאסירט איינס פון די צוויי, אדער וואלט מען די בני הישיבה מיט די פליטים איבערגעגעבן פאר די דייטשן אלס פארעטער, בירגער וואס זענען אנטלאפן פון די דייטשע אקופאציע, אדער מען וואלט זיי אינטערנירט און איינגעשפארט אין ספעציעלע לאגערן פאר "פיינטליכע בירגער" אזוי ווי מען האט גענטאן פאר די ענגלישע און אמעריקאנער בירגער. די אומשטענדן אין יענע לאגערן זענען געווען די ערגסטע, און זיכער וואס עס איז נישט געווען קיין מעגליכקייט צו לערנען אין צימער פון א ישיבה אונטער אזעלכע אומשטענדן.

די געטא אין שאנכיי ווידער, האט אונז נישט געשטערט אנצוגיין מיט'ן נארמאלן סדר פון די ישיבה. דער אינציגער ציל פונעם געטא איז געווען צוזאמענצוקלויבן די אידן אויף איין פלאץ כדי צו קענען ארויפלייגן אויף זיי די האנט אין ריכטיגן מאמענט רח"ל.

*

די געטאס פון שאנכיי

די געטא איז דאס פלאץ וואו אלע פליכטלינגען און שטאטסלאזע בירגער (ווער איז געווען שטאטסלאז? ווייסט איר דאך זיכער, דאס מיינט מען די אידן) האבן זיך געמוזט צוריקציען אין געטא. די אלע תלמידי הישיבה וואס פלעגן נעכטיגן אין שטאט. עס איז נישט געווען ארומגענומען מיט עלעקטרישע שטעך דראט אזוי ווי די דייטשן ימ״ש האבן געמאכט אין אייראפע, נאר עס איז געווען געצייכנט אויף מאפעס וואס האבן געהאנגען אויף טאוולען אין די גאסן. די איינוואוינער פון געטא האבן געמוזט טראגן א צייכן אויף זייערע קליידער, א רונדיגע בלויע קנאפ. דאס האט מען אבער נאר אנגעטאן ווען מען האט פארלאזט דעם געטא מיט אן ערלויבעניש.

די ערשטע פאזע פון די געטא איז געווען אז אלע פליטים פון די גאנצע שטאט האבן געמוזט אריבערציען זייערע וואוינונגען אין געטא. בייטאג האט מען נאך אלץ געמעגט ארומגיין אין די גאנצע שטאט, אבער ביינאכט האט יעדער געמוזט צוריקגיין אין געטא. אלע תלמידי הישיבה וואס פלעגן נעכטיגן אויסער דעם געטא, האבן

זיך געמוזט אויפסנייי זוכן א קוואַרטיר אין די גרעניצן פון געטא. פארשטייט זיך אז דער געדרענג און ענגשאפט איז געווען זייער גרויס. בייטאג האט מען אבער ווייטער געקענט פארזעצן צו לערנען אין דעם גרויסן "בית אהרן שול" אויסער דעם געטא, אזוי ווי ביז יעצט.

דריי חדשים שפעטער, פונקט אין דעם טאג וואס איז שוין פון לאנג צוגעגרייט, ב' אב תש"ג, האט זיך אנגעהויבן די צווייטע פאזע פונעם געטא, אז מען האט אינגאנצן פארמאכט דעם געטא. די פליטים האבן נישט געטארט ארויסגיין פון די גרעניצן פון געטא סיי בייטאג און סיי ביינאכט, אויסער מיט א ספעציעלע ערלויבעניש.

*

ט׳ באב תש״ג

די נאכט פון תשעה באב איז נאך די ישיבה געווען אין דעם גרויסן ״בית אהרן שול״ אין צענטער פון שטאט, אויסער דעם געטא. די ישיבה האט געדאוועט מעריב בציבור און געקלאגט די קינות צוזאמען מיט׳ן גאנצן כלל ישראל, מיט א ספעציעלע געבראכענעם געמיט, אויף די פיל צרות, די אלטע צוזאמען מיט די נייע. בערך עלף אזייגער ביינאכט איז דער גאנצער עולם, מיט די פאנטאפלען אויף די פיס, געגאנגען צוזאמען אויפ׳ן וועג אנצוקומען אין געטא נאך פאר צוועלף אזייגער, דער טערמין אין וועלכע די צווייטע פאזע פון די געטא גזירה אין אריין אין קראפט, דער צענטער אויגוסט אויפ׳ן גוי׳אישן קאלענדער.

א ביטערער געפיל איז דעמאלטס אריבער אויף די וואנדערער. פונקט תשעה באב הייבט זיך נאכאמאל אן א נייער גלות, פארטריבן געווארן פון זייער צייטווייליגע היים, די גרויסע און שיינע ״בית אהרן שול״, וואס איז געווען ספעציעל צוגעפאסט פאר א ישיבה און איז געווען אזוי באליבט ביי יעדן. יעצט האט מען דאס אלעס

געדארפט איבערלאזן און נעמען דעם וואנדער שטעקן און טארבע אויף די פלייצע און גיין זוכן א נייע היים, א נייע פלאץ צו לערנען און שטיבער צו שלאפן.

א צייט שפעטער, אלול צייט, האט די ישיבה ענדליך באקומען ערלויבעניש דורך שתדלנות אז די גאנצע ישיבה צוזאמען מעג יעדן טאג פארלאזן דעם געטא צו גיין צום בית המדרש צופרי און צוריקקומען אין געטא ביינאכט.

יעדן צופרי, אריינגערעכנט שבת און יום טוב, פלעגן טאקע די עטליכע הונדערט בני הישיבה גיין צוזאמען צופוס פון די געטא, וועלכע איז געווען אין די ״האנקיא״ טייל פון שטאט, ביז די ישיבה ״בית אהרן״ אין דעם אינטערנאציאנאלן סעקטאר. דארט אין די ישיבה געבויידע האט מען געדאוועט אלע דריי תפילות, געגעסן אלע סעודות און געלערנט ביז צען אזייגער ביינאכט. דעמאלטס האט דער עולם צוריקשפאצירט דעם גאנצן וועג צוריק אין געטא אריין.

אין די צייט וואס די ישיבה האט זיך געפונען אין די ״בית אהרן שול״, האט מען געקענט הערן דעם קול תורה פיר און צוואנציג שעה א טאג. די זריזים וואס זענען אויפגעשטאנען אין די פרימארגן שעה׳ן האבן נאך געטראפן די מתמידים וואס פלעגן לערנען ביז שפעט אין די נאכט. יעצט אז מען האט געמוזט פארלאזן די ישיבה צען אזייגער ביינאכט, האט די הנהלה געדינגען א געבויידע ספעציעל צו קענען לערנען ביינאכט אין געטא. אזוי ארום האט מען ווייטער געקענט הערן דעם קול תורה אין שאנכיי, כינע, סיי בייטאג און סיי ביינאכט.

מען מוז אויך באמערקן אז אין מלחמה צייט האט אין שאנכיי געמוזט זיין גענצליך טונקל. אלע פענסטערס זענען געווען פארמאכט

און פארדעקט, און צו לערנען אין א שטוב מיט פארמאכטע פענסטערס אין די שטיקעדיגע הייסקייט און נאסע היצן פון שאנכיי, איז געווען ממש מסירות נפש, ווען מיט איין האנט האט מען געמוזט האלטן א האנטוך צו ווישן די שווייס, און מיט די צווייטע האנט האט מען געפאכעט מיט פאפענדעקל פאר אביסל לופט.

*

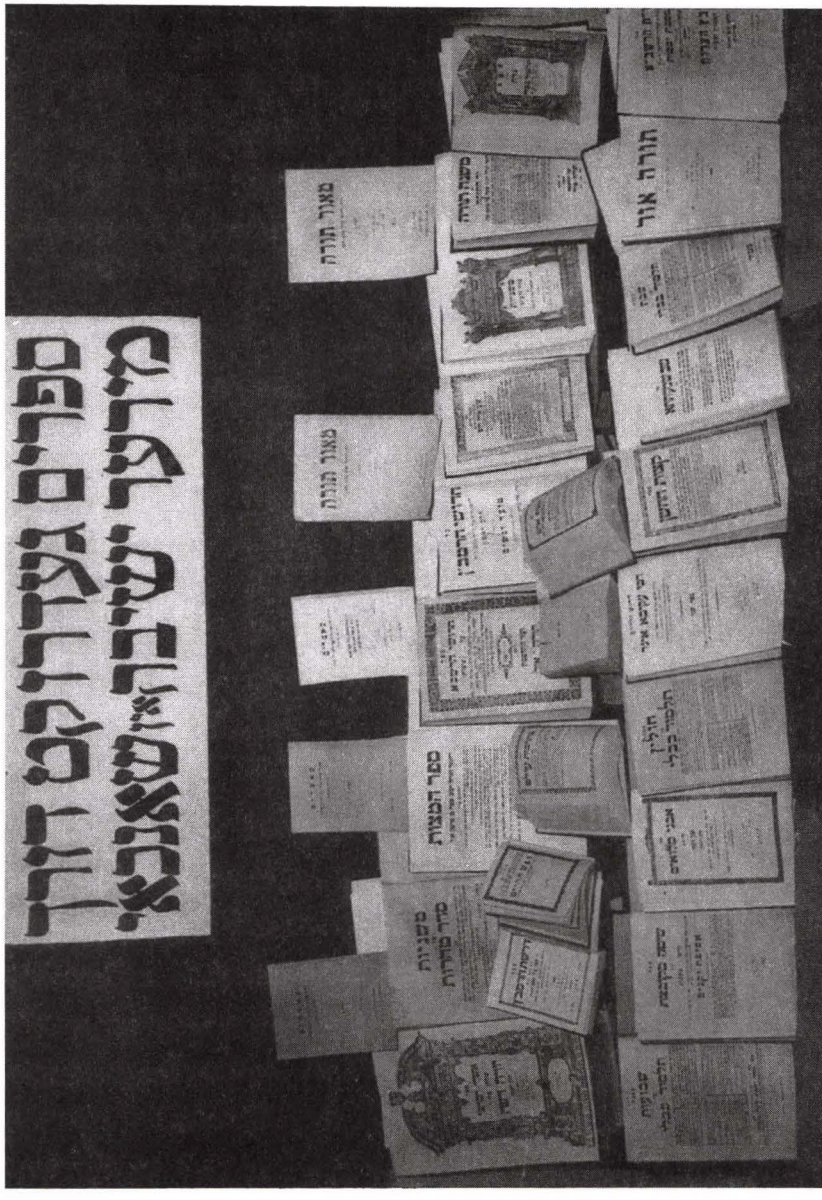
מען דרוקט ש״ס און ספרים אין כינע

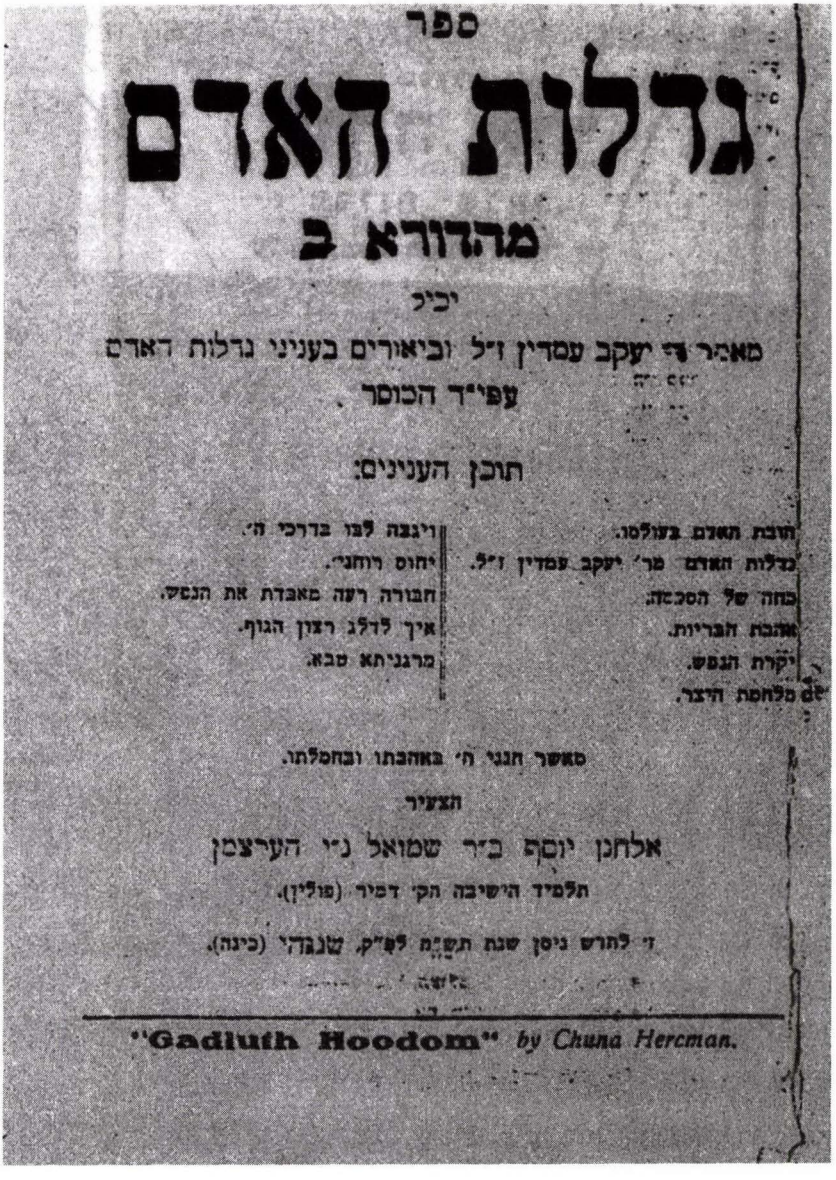
צוליב די ווייטקייט און אפגעריסנקייט וואס שאנכיי איז געווען פון די גאנצע אידישע וועלט, איז אלץ געווען א מאנגל אין ספרים צו לערנען, און נאך דערצו יעצט ווען עס איז געווען אזא ציבור פון בני תורה, האט מען עס זייער געשפירט. אבער ב״ה אז אויף דעם פראבלעם האט מען זיך געשטארקט. ״אז מען וויל נאר, העלפט השי״ת.״ עסקנים האבן זיך אריינגעלייגט מיט׳ן גאנצן לייב און לעבן און פרובירט אויף פארשידענע אופנים אליין אויפצושטעלן א דרוקעריי אויף אפסעט. מען האט אנגעהויבן צו דרוקן ש״ס. ווען מען האט געענדיגט די ערשטע מסכת, מסכת גיטין, האט זיך די גאנצע שטאט געפרייט, אפילו דער פראסטער המון האט זיך מיטגעפרייט. די ווערטער אויפ׳ן שער בלאט ״נדפס בשאנכיי״, האט אריינגעברענגט א מין שטאלץ אין גאנצן ציבור. יעצט וועט שוין שאנכיי פארעכנט ווערן אלס איינע פון די תורה צענטערס אויף די וועלט מאפע.

פיל ספרים האט מען דעמאלטס געדרוקט, ש״ס, חומשים,

סידורים, משניות א.א.וו. יעדע ספר אין הונדערטער עקזעמפלארן. לומדישע ספרים, מוסר ספרים, חסידישע ספרים. די ליובאוויטשער חסידים האבן נישט דורכגעלאזט דעם געלעגנהייט און איבערגעדרוקט אויך דעם תניא. אויך האט מען געדרוקט קובצים און קונטרסים חידושי תורה פון די תלמידי הישיבה, חידושים וואס זענען נתחדש געווארן דארט אין גלות שאנכיי.

ווען די מלחמה האט זיך אנטוויקלט אלץ ערגער און ערגער פאר די יאפאנעזער, האט די וואלוטע פון שאנכיי פארלוירן אלץ מער און מער איר ווערט. די אינפלאציע האט זיך פארגרעסערט פון טאג צו טאג. אין די צייט וואס אין יאר 39׳ למספרם איז די ווערט פון איין אמעריקאנער דאללער געווען זעקס כינעזישע דאללער, איז אין יאר 42׳ למספרם שוין געווען פופציג פאר איינס, און אין יאר 44׳ למספרם איז שוין געווען דריי טויזנט כינעזישער דאללער צו איין אמעריקאנער דאללער. אין אזא צייט האט יעדער געוואלט פטור ווערן פון געלט און קויפן ווערטבארע זאכן. איינער למשל האט געקויפט א גאנץ קעסטל מיט שאכטלעך סארדינען, נישט כדי עס צו עסן, נאר כדי פטור צו ווערן פונעם געלט און פארקויפן ווייטער פאר אן אנדערן שפעקולאנט וואס האט עס אויך ווייטער פארקויפט אלץ צו נוצן אנשטאט די ווערטלאזע פאפירענע וואלוטע. זיכער האט זיך געטראפן איינער וואס האט אפגעקויפט דאס קעסטל סארדינען און ענדליך עס געעפנט צו עסן, און מסתמא האט ער דארט געפונען אפאר לעכעריגע שאכטלען מיט שעדליכע פארדארבענע אומעסבארע סארדינען. נו, ער איז אליין שולדיג. ווער האט אים עס געהייסן עפענען? די קעסטל האט נישט געדארפט באנוצט ווערן אלס עסן נאר אלס געלט.

אויפן ווייטן וועג

ספר

גדלות האדם

מהדורא ב

יכיל

מאמר ר׳ יעקב עמדין ז״ל וביאורים בעניני גדלות האדם

עפ״י הכוסר

תוכן העניינים:

חובת האדם בעולמו.	ויגבה לבו בדרכי ה׳.
גדלות האדם מר׳ יעקב עמדין ז״ל.	יחוס רוחני.
כחה של הסבלנות.	חבורה רעה מאבדת את הנפש.
אהבת הבריות.	אין לדלג רצון הגוף.
יקרת הנפש.	מרגניתא טבא.
מלחמת היצר.	

מאשר חנני ה׳ באהבתו ובחמלתו.

התצעיר

אלחנן יוסף בי׳ שמואל נ״י העירצמן

תלמיד הישיבה הק׳ דמיר (פולין).

ד׳ לחרש ניסן שנת תשנ״ה לפ״ק. שנגחי (כינה).

״Gadluth Hoodom״ *by Chuna Hercman.*

דער שער פון ספר גדלות האדם פון מחבר שליט״א
געדרוקט אין שאנכיי

הויפט קאמענדאנט הידאקא מאכט א בלבול אויף אידן

וועז די יאפאנעזער האבן געליטן שווערע מפלות אויפ׳ן שלאכטפעלד, האבן זייערע קעפ אויפגעפרישט דעם זכרון פון די אלע אנטיסעמיטישע ביכלעך וואס די דייטשן האבן זיי צוגעשטעלט, וואו עס שטייט דייטליך אוז קלאר אז די אידן קאנטראלירן די גאנצע וועלט מיט זייערע אינטערנאציאנאלע פארבינדונגען דורך זייערע אינטריגעס מיט קאמערציעלע מאנאפאלן.

אין א געוויסן טאג האט די קהילה אין טיענסט-טין, א שטאט אין כינע, באקומען א טעלעגראמע פון די מיליטעריש קאמאנדע אין פעקינג, בעטנדיג די אידישע פירער אפצואווארטן א דעלעגאציע פון יאפאנישע מיליטעריש אפיצירן וואס וועלן מארגן אנקומען מיט די באן. זיי האבן זיך טאקע געטראפן, און די אידישע פירער האבן איינגעלאדנט די אפיצירן אין א בכבודיגן רעסטאראנט פאר א מאלצייט.

דער הויפט קאמענדאנט טאמיאקא הידאקא האט אנגעהויבן דעם געשפרעך, באמערקנדיג ווי לאנג די מלחמה האלט שוין אן, און

וויפיל אמעריקאנער און יאפאנעזער, און להבדיל אידן, זענען שוין גע׳הרג׳עט געווארן. ״עס איז שוין די העכסטע צייט אפצושאפן די אומזיסטע בלוט פארגיסונג!״ האט ער געזאגט.

הידאקא האט זיי צוואויסן געטאן פונקטליך וואס עס דארף זיין זייער אויפגאבע אין יעצטיגן מאמענט.

״וי יעדער ווייסט, זענען רוזוועלט, מאגענטוי, און מארגען (דער גרויסער באנקיר) אלע אידן. וי אויך אלע רייכע מענטשן אין אמעריקע זענען אידן. איר אלס אידישע איינוואוינער אין ווייטן מזרח, ווייסט זיכער וי גוט יאפאן האט באהאנדלט די אידן וואס האבן געזוכט שוץ אין שאנכיי און אין קאבע, וואו מען האט זיי קיינמאל נישט געטאן קיין שלעכטס. דערפאר זאלן די אידן פון דא מיט זייערע אינטערנאציאנאלע פארבינדונגען, קאנטאקטן דורך די ראדיא מיט זייערע רייכע איינפלוסרייכע ברידער אין אמעריקע, אז די אמעריקאנער אידן זאלן שוין ענדיגן דעם קריג!״ וי גלייך די גאנצע קריג וועגדט זיך נאר אין די אמעריקאנער אידן און זיי פירן אן גאנץ אמעריקע.

די אידן האבן זיך זייער דערשראקן, און וויפיל מען האט דעם הויכראנגיקן אפיציר געגעבן צו טרינקען, האט ער נאך אלץ פארלאנגט א זאפארטיגן ענטפער.

וועז דער יאפאנישער הויכראנגיקער אפיציר הידאקא האט געבעטן די אידישע געמיינדע אין כינע אז זיי זאלן קאנטאקטן זייערע ברידער אין אמעריקע צו פועל׳ן אז אמעריקע זאל שוין אויפהערן דעם קריג, איז איינעם פון די פארזאמלטע דעלעגאטן איינגעפאלן צו וואונטשן לחיים פאר דעם אפיציר. עס האט זיך אנגעהויבן א געווינטשעכטס איבער נאך א גלעזל און נאך א גלעזל, אז די אידישע פארשטייער זאלן כאטש האבן צייט צו טראכטן אן ענטפער איבער אזא סענסיטיוון

באגער. הידאקא, כאטש כמעט שיכור, האט אבער פארלאנגט א זאפארטיגן ענטפער.

איינער פון די פארזאמלטע אידישע פארשטייער האט זיך נישט פארלוירן, און געענטפערט פאר הידאקא אז די היגע אידן וואלטן גערן געשיקט אזא שליחות צו זייערע ברידער אין אמעריקע, אבער קענענדיג גוט זייערע ברידער, נאך בעסער ווי די יאפאנעזער קענען די אידן, האלטן מיר אז דאס וואלט געמאכט א שלעכטן איינדרוק. די אמעריקאנער אידן וועלן טראכטן אז אויב די יאפאנעזער ווילן פונקט יעצט מאכן שלום נאך דריי יאר קריג, מסתמא איז יאפאן שוין צו שוואך ווייטער אנצוגיין מיט׳ן קריג, און אמעריקע קען נאר פארשטארקען אירע כוחות און זיך שלאגן מיט מער אימפעט.

הידאקא האט איינגעשטימט מיט די קלוגע רייד און צוגעזאגט דאס פארצולייגן פאר די העכערע אפיצירן, און ער וועט זיי ברענגען אן ענטפער. הידאקא איז טאקע צוריקגעפלויגן קיין טאקיא, אבער די אידן פון טינסטין האבן מער נישט געהערט פון אים.

*

גאז קאמערן אין שאנכיי

ווינטער פון יאר תש״ה האט מען אנגעהויבן צו בויען גאז קאמערן אין די אינדוסטריעלע געגנט פון שאנכיי. די בוי פלענער זענען געווען ענוי ווי די בוי פלענער פון אוישוויץ. אויך די באקאנטע אוישוויצער ״ציקלאן גאז״ האט מען אימפארטירט, מיט׳ן ציל חלילה אומצוברענגען די... לויט׳ן פלאן האבן די יאפאנעזער געדארפט זען אז אלעס זאל זיין אין גרעסטן געהיים אז די אידן זאלן נישט וויסן וואו מען פירט זיי. אלעס לויט די דייטשע פלענער אין אייראפע. די פלענער האט מען געפונען נאך די מלחמה אין די דייטשע אמבאסאדע אין שאנכיי.

די אידן אין געטא האבן נישט געוואוסט פון די פלענער, אבער מען האט געשפירט אז עפעס איז נישט אין ארדענונג, זיי גרייטן זיך צו עפעס. ממש פאר׳ן סוף פון די מלחמה האט מען דורכגעפירט א ציילונג וואס יעדער האט זיך געמוזט מעלדן. אויך האט מען געדארפט רעגיסטרירן אלע ווערטפולע חפצים. פלוצלונג איז געקומען ידיעות אז מען וועט פירן די איינוואוינער פון געטא צו ארבעט.

מען האט געזען אז עפעס איז נישט גלאטיג, אבער קיינער האט נישט געוואוסט וואס עס גייט פאר.

וועז די יאפאנעזער האבן צו וויסן געטאן אז אין צוויי וואכן ארום וועט מען פירן צו ארבעט, האבן זיי געהאט זייער גרויסע מפלות אויפ׳ן שלאכטפעלד אז זיי האבן פארגעסן פון אלעס אויף א שטיק צייט. דערנאך האבן זיי נאכאמאל אנגעהויבן וועגן די ארבעטס פלעצער, און דעמאלטס האבן זיי געליטן נאך גרעסערע מפלות אויפ׳ן שלאכטפעלד. אזוי איז געווען מערערע מאל ביז צום סוף פונעם קריג.

ווי גרויס זענען די וואונדער פון השי״ת! נישט נאר ער האט אונז געראטעוועט פון די דייטשע גאז קאמערן, נאר מיר האבן אפילו נישט געוואוסט פון די גרויזאמע פלענער, און די ישיבה האט ווייטער פארגעזעצט די לימודים במנוחה אן קיין דאגות. ווי גרויס זענען די חסדים פון השי״ת!

*

עס האגלט פייער

די יאפאנעזער האבן געליטן אויפ׳ן שלאכטפעלד מפלה נאך מפלה, און זיי האבן זיך געמוזט צוריקציען פון אינזל צו אינזל צוליב די מעכטיגע אמעריקאנער מארינען און ים פלאטע. נאכדעם וואס די אמעריקאנער האבן צוריק איינגענומען די אינזלען אין פאציפיק, האבן זיי אנגעהויבן צו גרייטן א קאנטער אפענסיווע אויפ׳ן לאנד, קודם אין כינע וואס דאס האט געדארפט זיין איין טרעפל פאר די גרויסע אינוואזיע פון יאפאן אליינס. אין די צייט האבן שוין געוועלטיגט אין די הימלען די אמעריקאנער פליגערס, און לויט די אמעריקאנער סטראטעגיע, פלעגן זיי אלס אן הקדמה פאר אן אינוואזיע באמבארדירן מיט הונדערטער פליגערס און גיסן פעך און שוועבל מיט׳ן ציל צו ״נייטראליזירן דעם שונא״ אזוי הייסט עס אויפ׳ן מיליטעריש לעקציאן.

שאנכיי איז ווי פארשטענדליך געווען פון די הויפט צילן פון די ארמיי, ווי אויך פון סטראטעגישן שטאנדפונקט.

זומער פון יאר תש״ה האבן זיך פארמערט די באמבארדירונגען

איבער שאנכיי. אויך דעם אידישן געטא "הונקיא" האט מען נישט דורכגעלאזט. פון צייט צו צייט פלעגן זיך באווייזן די "פלענדיגע פעסטונגען", די באקאנטע שווערע בי. 52 פליגערס, און האבן אראפגעלאזט א האגל פון פייער וואס האבן איבערגעלאזט נאך זיך ליידיגע גאסן פון מיט חורבנות. גאנצע הייזער צוזאמען מיט זייערע שעלטערס מיט אלע איינוואוינער זענען באגראבן געווארן לעבעדיגערהייט.

די סכנה אויף די ישיבה איז געווארן גרעסער פון טאג צו טאג. דער בנין פון די ישיבה איז אויך געווען א שוואכער און א פאר'חורבה'טער. מען האט דעמאלטס פארגעשלאגן ארויסצוציען די ישיבה פון שאנכיי קיין "טאנסין" וואו עס האט זיך אויך געפונען א אידישע געמיינדע, אבי אוועק פון די שאנכייער באמבעס. אבער דער משגיח האט זיך אנטקעגנגעשטעלט ווייל דאס וועט צוברענגען ביטול תורה פון פיל וואכן. ער האט פעסט געהאלטן אז די פאר וואכן ביטול תורה איז פיל מער סכנה ווי די אמעריקאנער באמבעס. ביים סוף פון די קריג ווען עס האט זיך אנגעהויבן דער בירגער קריג צווישן די נאציאנאליסטן און די קאמוניסטן, איז די הויפט געשלעגן פארגעקומען אין טאנסין וואו ביידע מחנות האבן זיך געשלאגן און געהרג'עט אן רחמנות, און גאנצע געגנטן זענען פארניכטעט געווארן. דעמאלטס איז מען געוואויר געווארן די חסדי השם וואס השי"ת האט אריינגעגעבן אין געדאנק פאר דעם ראש ישיבה אז מען זאל זיך נישט אריבערציען קיין טאנסין, ווייל אויב נישט, ווער ווייסט צי עס וואלט חלילה אפילו איינער געבליבן.

נעבן איינע פון די שולן אין שאנכיי איז געווען א שעלטער, און מען האט דאס פארשטעלט אלס א שפיטאל מיט א ווייסע פאן און אלע דרויסנדיגע צייכנס פון א שפיטאל. פיל אידן פלעגן לויפן צו יענעם שעלטער. אבער די אמעריקאנער שפיאנאזש האט

אויסגעפונען אז די געביידע איז באמת א מיליטערישע באזע וואו עס ליגן באהאלטן פיל אמוניציע, דערפאר האבן זיי געצילט די באמבעס אויף דעם בנין, און דורך גרויסע נסים האבן זיי נישט געטראפן אין פונקט, און די אידן זענען בחסדי ה׳ ניצול געווארן.

אין די צייט האט זיך די ישיבה געפונען אין א בנין אויף די ״באקאייל״ גאס. די געביידע איז געווען אין א געוועזענע פאבריק, א האלב איינגעפאלענע בנין. מען האט געקענט זען מיט די אויגן ווי דער בנין שטייט נישט גלייך. אין געווענליכע אומשטענדן וואלט קיינעם נישט איינגעפאלן אויפצושטעלן א מוסד אין אזא בנין, נאר די נויט און ענגשאפט פון געטא האט געדריקט און אן א ברירה האט מען דארט געלערנט. אויך די געגנט ארום איז געווען אומריין, עס פלעגט שטענדיג זיי פול מיט פליגן און אינזעקטן, און עס איז געווען נישט אויסצוהאלטן. אבער די ליבשאפט צו די תורה איז געווען שטערקער פון אלעם, און אין די נאסע היץ פלעגט דער משגיח זיצן פון צופרי ביז אין די שפעטע נאכט שעה׳ן און געלערנט הויך אויפ׳ן קול, און אריינגעגעבן חיזוק אין די הערצער פון די בני הישיבה אויף התמדה אין תורה און זיך שטארקן אויף אלע נסיונות.

ווען דער מלחמה באלאנס האט גענויגט קעגן יאפאן און יעדער האט געוואוסט אז נאך אביסל וועט שאנכיי פאלן צו די אמעריקאנער, איז דער וועלט פון בנינים געפאלן צו גאר ביליג. די הנהלה האט באשלאסן צו קויפן א מער פאסיגן בנין פאר די ישיבה. עס איז אויך געווען נענטער צו די וואוינונגען. כמעט יעדער פון די תלמידים האט זיך אפגעשפארט צען דאללער פון דעם מאגערן בדויט און צוגעהאלפן צו פארשאפן די נויטיגע סומע צו קענען קויפן א געהעריגע בנין.

עטליכע וואכן שפעטער וועז מען האט שוין געלערנט אין דעם ניי געקויפטן בנין, איז פלוצלונג איינגעפאלן דער אלטער בנין אויף "באקאייל" גאס. איין העלפט פון די געביידע איז צופאלן אויף שטיקער פונעם דאך ביז צום קעלער, און די אנדערע העלפט איז געבליבן הענגען אין דער לופטן. דער בנין איז געווען ליידיג און קיינער איז נישט געשעדיגט געווארן. הערשט מיט צוויי וואכן פריער אין די צייט פון די שווערע באמבארדירונגען האבן געלערנט אין דעם בנין הונדערטער בני הישיבה, און פונקט צוויי וואכן נאכדעם וואס זיי זענען ארויס, איז דער בנין איינגעפאלן פון זיך אליין. די בני הישיבה האבן געזען דערין א נס פון הימל. ווי וואונדערליך איז די השגחה!

*

וראו כל עמי הארץ כי שם ד׳ נקרא עליך

ז׳ אב פון יאר תש״ה איז פארגעקומען איינע פון די שווערסטע באמבארדירונגען אויף שאנכיי. געווען איז דאס נעבן די אידישע געגנט און הארט נעבן דעם בנין פון די ישיבה. דער אלטער פאר׳חורבה׳טער בנין מיט אירע הונדערטער תלמידים האבן געציטערט, אבער איז געבליבן גאנץ על פי נס. גאר אסאך פון די שכינות׳דיגע בנינים זענען איינגעפאלן און באגראבן זייערער איינוואוינער, א טייל פון זיי נעבעך אידן.

מען האט זיך שטארק געזארגט פאר די תלמידים וואס האבן זיך נישט געפונען יענע שעה אין דעם בנין, ווייל זיי זענען נישט געווען געזונט אדער צוליב אנדערע סיבות. מען האט שנעל ארגאניזירט צו זוכן צווישן די חורבות וואו די תלמידים זענען געווען קווארטירט, און ב״ה עס האט גארנישט פאסירט פאר קיינעם.

יעדער האט געהאט צו דערציילן זיין אייגענעם נס. למשל, איינער איז ארויס פון הויז צו גיין אין בית הכסא אין הויף, און

דער בנין פון ישיבה אין ווי סייד אין שאנכיי

דאס גרויסע זאל פון „סאז פאלקס" וואו דער

אין יענע רגע איז דער גאנצער הויז צוזאמענגעפאלן און באגראבן אלע אירע איינוואוינער אויסער דעם תלמיד.

א צווייטער איז געווען אין א בנין וואס איז חרוב געווארן, און נאר די טרעפ זענען געבליבן גאנץ, און ער איז פונקט דעמאלטס געשטאנען אויף די טרעפ. און אזוי ווייטער יעדער אויף אן אנדערן אופן.

די באמבארדירונגען האבן אנגעהאלטן א גאנצע צייט ביז יאפאן האט זיך אונטערגעגעבן. אויך האבן זיי זיך פארמערט ווען אמעריקע איז געשטאנען גרייט איינצונעמען שאנכיי. ווי גרויס זענען די חסדים פון השי״ת אז ב״ה קיין איין ישיבה מאן איז נישט געשעדיגט געווארן. אפילו די גוי׳אישע כינעזער האבן זיך געוואונדערט און געזען די השגחה אויף די בני הישיבה, און ביי יעדע באמבארדירונג פלעגן זיי זיך קלאמערן נעבן די בני הישיבה כדי ניצול צו ווערן צוזאמען מיט זיי.

דער בונד פון די רעשטלעך פון די איבריגע ישיבות וואס האבן זיך געפונען אין שאנכיי, זענען יענע צייט געווארן שטארקער צוזאמענגעבינדן מיט די מירער ישיבה. די תלמידים פון קלעצק, קאמעניץ, טעלז, ראדין און נאך, האבן זיך אין צייט פון נויט צוזאמען געשמאלצן אלע אינאיינעם, וואס דאס אלעס האט נאך מער דערהויבן דעם ניווא און חשקות התורה אפילו אין די שווערסטע צייטן.

*

א שטר פרוזבול אין שאנכיי

דער ערשטער אטאם באמבע

סוף זומער פון יאר תש״ה האט דער פראנט דערגרייכט שאנכיי, דאס מיינט אז אמעריקע איז שוין געשטאנען גרייט צו אינוואדירן שאנכיי, איינע פון די לעצטע טרעפ פאר מען קומט צום קלימאקס פון די מלחמה - די יאפאנישע אינזלען זעלבסט.

דער אמעריקאנער ים פלאטע האט זיך געגרייט און צוזאמענגענומען אירע ריזיגע שיפן, יעדע שיף אזוי גרויס ווי א האלבע אינזל, א גאנצע שטאט פאר זיך, מיט א לופטפעלד אויפ׳ן שיף פון וואו צענדליגער פליגערס האבן זיך געהויבן און געלאנדעט יעדע שעה.

אויך די כינעזישע ארמיי פון די נאציאנאליסטן, אנגעפירט דורך טשיינגקיי טשעק, האט זיך געגרייט צו דעם גרויסן שלאכט איינצונעמען שאנכיי.

די יאפאנעזער פון זייער זייט, זענען נישט געזעצן מיט פארלייגטע הענט. זיי האבן זיך געגרייט אויף דעם וויכטיגן, און אפשר די

סאמע וויכטיגסטע, שלאכט פאר יאפאן. זיי האבן געגראבן אסאך שוץ גראבונגען ארום די שטאט, און אין יעדע צווייטע גאס האבן זיי געשטעלט געמויערטע באריקאדן און זאמד זעק און האבן זיך געגרייט אויפ׳ן ערגסטן. די יאפאנעזער האבן געלאזט וויסן אז זיי וועלן זיך שלאגן ביז צום לעצטן יאפאנעזער סאלדאט. דאס איז נישט געווען איבערגעטריבן, ווייל ווי באקאנט האבן זיך די יאפאנעזער געשלאגן מיט א זעלטענע מסירות נפש.

ווי שרעקליך וואלט געווען פאר די איינוואוינער פון די שטאט אויב די מלחמה וואלט געווען אין די גאסן פון שאנכיי, אבער השי״ת מיט זיין גרויס רחמנות האט דאס אויך אויסגעמיטן.

פינעף און צוואנציג טאג אין אב האבן אמעריקאנער פליגערס אראפגעווארפן דעם ערשטן אטאם באמבע אויף יאפאן. דריי טעג שפעטער דעם צווייטן אטאם באמבע. הערשט דעמאלטס האבן די שטאלצע פאר׳עקשנ׳טע יאפאנישע מיליטעריסטע קאמאנדירן זיך אונטערגעגעבן. אזוי איז שאנכיי געפאלן אן א שאס. ברוך הוא וברוך שמו!

צוויי טעג נאכדעם וואס יאפאן האט זיך אונטערגעגעבן, האט מען געקענט זען די ריזיגע שיפן פון די אמעריקאנער ים פלאטע וואס האבן געזאלט אנגרייפן שאנכיי. הונדערטער ריזיגע שיפן מיט אונטער־ים שיפן. ווי שרעקליך וואלט אויסגעקוקט די שטאט אויב די וואלטן געצילט אויף שאנכיי. ווען יאפאן האט זיך אונטערגעגעבן, זענען אריין די כינעזישע ארמי פון טשיינגקיי טשעק, ווי געזאגט אן א שאס.

*

די מלחמה איז געענדיגט!

די לעצטע געשעענישן און נייעס וועלכע זענען געקומען מיט א שנעלע שוואונג איינס נאכ׳ן אנדערן, דייטשלאנד האט זיך אונטערגעגעבן, אמעריקע האט געווארפן אן אטאם באמבע אויף יאפאן, יאפאן געבט זיך אונטער, די כינעזישע נאציאנאליסטן נעמען איין שאנכיי, די בירגער קריג צווישן כינעזער קאמוניסטן און כינעזער נאציאנאליסטן. די אלע ערשט ראנגיקע נייעס און פאליטיק וואס וואלטן אונטער אלע אומשטענדן ארויסגעברענגט נייגעריגקייט ביי יעדן איינעם צו וויסן און זיך צו אינטערסירן וועגן די פרטים פון די געשעענישן, האט אבער דער משגיח נישט נאכגעלאזט אז די קומענדיגע אלול טעג זאלן אריבערגיין מיט פאליטיק און קופקעס מיט שמועסערס, נאר ער האט געפאדערט און געמאנט אז דער חודש אלול זאל אויסקוקן ווי יעדע חודש אלול, דורך הכנה צו די הייליגע טעג, מער עבודה ביים דאוונען און באזונדערע התמדה ביים לערנען. ער האט גע׳טענה׳עט מיט רעכט, וואו איז יושר? דערנאך וואס השי״ת האט אונז באוויזן אזעלכע אפענע נסים מיט השגחה פרטית אויף טריט און שריט במשך די גאנצע צייט פון די

מלחמה און מען איז ניצול געווארן, פארלאנגט זיך דאך צו דינען השי״ת מיט מער דאנקבארקייט און זיך דערהייבן העכער און העכער.

עס איז ווירקליך אזוי געווען. די גאנצע צייט פון חודש אלול איז א דאנק די פאדערונגען פונעם משגיח, האט זיך די ישיבה אויסגעצייכנט מיט א הויכע ניוא פון התמדה נישט נאכצולאזן די מסודר׳דיגע שעה׳ן פון לערנען און אריינלייגן כוחות ביים דאוונען. די ימים נוראים פון יאר תש״ו זענען געווען פארכטיגע טעג.

כאטש יעדער האט געוואוסט אז יאפאן וועט נישט קענען אויסהאלטן נאר נאך איינצלנע טעג און אירע שעה׳ן זענען געציילטע, און יעדער האט זיך געראכטן אויף יאפאנ׳ס מפלה יעדע מינוט, פונדעסטוועגן ווען מען האט געהערט די גוטע בשורה אז די מלחמה האט זיך געענדיגט, האט עס ארומגענומען מיט א גרויסע שמחה יעדן איינעם, יונג און אלט, אידן און להבדיל גוים, כינעזער אוו וויסע, ממש יעדן איינעם האט אנגעכאפט א דערהויבנקייט און עקסטאז. ווילד פרעמדע מענטשן האבן זיך געהאלזט איינער דעם אנדערן אינמיטן די גאס. ב״ה אז מען האט איבערגעלעבט די מלחמה. מען האט צוריקגעקוקט די אלע שוועדע ביטערע יארן, און וויפיל נעבעך האבן עס נישט דורכגעמאכט.

יעצט האט יעדער געהאפט צום בעסערן מארגן. א סוף צו אלע אנשטרענגונגען, דחקות פון שטיין אין רייעס, אלע מיני גזירות, געטריבן פון דא, געטריבן פון דארט, פון איין געטא צום אנדערן. צוביסלעך איז די וועלט געווארן צוריק נארמאל. דער מסחר אין שאנכיי האט זיך נאכאמאל אנגעהויבן צו אנטוויקלען. עס איז ווידער געווארן פרייהייט און שאנכיי האט אויפגעלעבט.

אבער די ישיבה איז ווידעראמאל געשטאנען אין א דילעמע. דאס באקומען וויזעס צו פארן קיין אמעריקע האט גענומען כמעט

א יאר צייט, צוליב פארשידענע סיבות. די וואסערן זענען נאך געווען פול מיט מינעס, און עס איז נאך אויך נישט געווען ציווילע שיפן אויף די וועגן.

וויידער האט זיך אריינגעווארפן אין די הייליגע ארבעט הרב קאלמאנאוויטש זצ"ל, און מיט פיל כוחות און פראטעקציע איז אים ענדליך גלונגען צו באקומען אמעריקאנער וויזעס פאר די בני הישיבה.

די וויזעס זענען נישט אנגעקומען אויף איינמאל, נאר ביסלעכווייז האבן גרופעס פון תלמידים באקומען זייערע לאנג ערווארטעטע שריפטן.

וועו די ערשטע גרופע האט דערגרייכט די שיפן, האבן די איבריגע תלמידים זיי באגלייט ביז צום שיף, און נעבן האפען האבן די תלמידים אנגעהויבן צו זינגען מיט א געוואלדיגע התרגשות "והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם."

גאנץ שנעל איז געווארן א רונדיגע קייט פון די בני הישיבה, הענט אויף אקסל. גלייכצייטיג האבן זיך די פיס געהויבן צו טאנצן פול מיט שמחה און התלהבות, וועו טרערן באנעצן אלע אויגן. די שמחה איז געווען געוואלדיג. ענדליך דערזעט מען זיך שוין דערנאך. איבערגעלעבט די ביטערע יארן גאנצערהייט. יעדער האט א פעקל פון עטליכע יאר תורה אונטער זיך, געלערנט אונטער די שווערסטע אומשטענדן. וועו מען האט צוריקגעקוקט האט מען איינגעזען אז זיי זענען געווען כמעט די איינציגסטע אין די גאנצע וועלט וואס האבן אין די שווערע יארן אנגעהאלטן א ישיבה מיט אלע סדרים ווי אין נארמאלע צייטן.

אזוי האט מען זיך געזעגנט מיט שאנכיי גרופע נאך גרופע.

וועו איין גרופע האט פארלאזט שאנכיי, האבן די איבערגעבליבענע תלמידים זיי באגלייט מיט געזאנג און טענץ ביז נאך א גרופע איז אוועקגעפארן א.א.וו. ביז די לעצטע גרופע האט פארלאזט שאנכיי אין חודש טבת פון יאר תש"ז.

*

כי לא תשכח מפי זרעו

די תורה וועט נישט פארגעסן ווערן

אנקומענדיג קיין אמעריקע האבן א גרופע תלמידים אונטער די פירערשאפט פון הרב קאלמענאוויטש זצ״ל געגרינדעט די מירער ישיבה אין אמעריקע, וואס איז היינט צו טאג א פעסטונג פון תורה אויפ׳ן אלטן שטייגער אין ברוקלין.

ווי באקאנט האט הרב קאלמענאוויטש זצ״ל געהאט נאנטע באציאונגען מיט כ״ק אדמו״ר הגה״ק מ׳סאטמאר זי״ע. זיי האבן אסאך פארברענגט אין ענינים העומדים על הפרק. וועז הרב קאלמענאוויטש זצ״ל איז נפטר געווארן, האט דער סאטמארער רב זי״ע געשריבן א בריוו ווייטער צו שטיצן די מירער ישיבה, ווי ער שרייבט (זע מכתבים דברי יואל חלק שני) ״אבדו קברניטא את הרב הגאון...

טייכן אידיש בלוט זענען פארגאסן געווארן. גאנצע קהילות זענען חרוב געווארן. גאר א טייערע פרייז האבן די אידן באצאלט פאר אירע זינד פון פארלאזן דעם וועג פון השי״ת, און אראפווארפן

פון זיך דעם יאך פון תורה און מצוות כדי זיך אויסצוקלויבן די נייע עבודה זרה׳ס פון די דייטשע השכלה, קאמוניזם, און איבער אלעם די עבודה זרה פון ציונות. אבער דאס אידישע פאלק מיט די תורה איז געבליבן.

*

די מיליאנערן

ווען די מלחמה האט זיך געענדיגט און די וועלט האט אנגעהויבן צו ווערן נארמאל, האט מען ארויסגעלאזט די איינגעשפארטע שאנכייער מיליאנערן וועלכע האבן געהאט ענגלישע פאספארטן. זיי האבן זיך געוואלט נעמען צוריק צו מסחר אזוי ווי די אלטע צייטן, אבער זיי האבן איינגעזען אז עס איז מער נישט די זעלבע שאנכיי.

מען האט שוין געהאט צוגעראבעוועט זייער גאנצע פארמעגן, אויך די כינעזער האבן אזוי לאנג געהערט די לאזונג "אזיע פאר אזיאטיקער" אז עס האט געהאט די ווירקונג, און די רעגירונג האט זיי כסדר געלייגט שטיינער אין וועג. שפעטער ווען די קאמוניסטן האבן געזיגט און האבן איבערגענומען גאנץ כינע, זענען זיי קוים אנטלאפן מיט'ן לעבן. עס זענען געווען געציילטע וואס האבן באצייטנס אריבערגעטראגן די שיריים פון זייערע פארבליבענע פארמעגנס קיין האנג קאנג אדער טייוואן, אבער די איבריגע זענען געבליבן אן גארנישט. די איינציגע זאך וואס איז געבליבן, איז די צדקה וואס זיי האבן געטיילט פאר די פליטים אין צייט פון נויט.

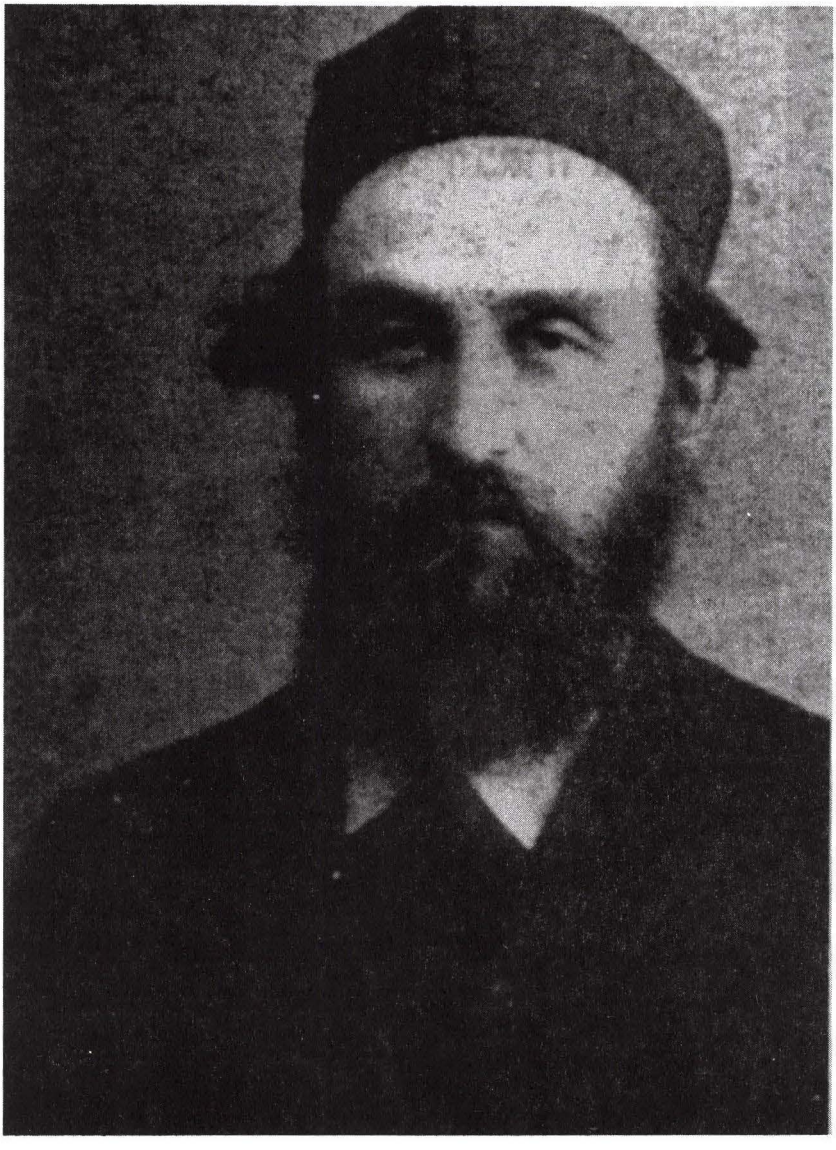

אויספיר

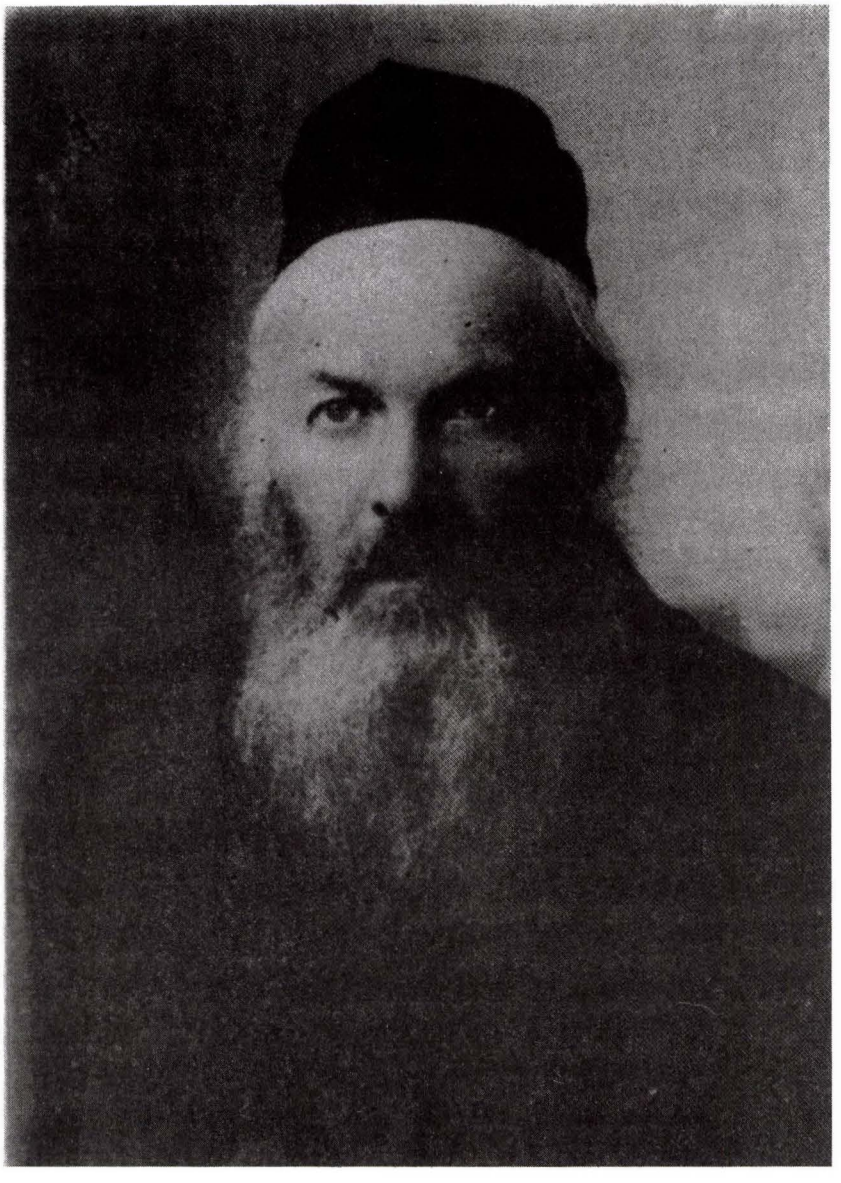
יודו לד׳ חסדו ונפלאותיו לבני אדם. מען דאנקט השי״ת פאר זיין חסד, און פאר די מענטשן פארציילט מען זיינע וואונדער.

אזוי ווי איך האב אליין איבערגעלעבט די אלע גלות׳ער און וואנדערונגען און צוגעזען מיט די אייגענע אויגן די אלע ניסים און השגחה פרטית אויף טריט און שריט, וויל איך צום שלוס איבערגעבן צוויי פערזענליכע ניסים וואס השי״ת האט ספעציעל געטאן מיט מיר.

זייענדיג אין די מירער ישיבה נאך פאר די מלחמה, האבן מיך מיינע עלטערן אהיימגערופן קיין פוילן אויף די צייט פון בין הזמנים, אבער אזוי ווי די וועלט האט שוין דעמאלטס געקאכט מיט די סטראשעניקעס פון דעם צורר היהודים, האב איך זיך דערמאנט פון הרב ר׳ ישראל יעקב זצ״ל א משגיח אין בארנאוויטשער ישיבה ביי הגה״ק רבי אלחנן וואסערמאן הי״ד, אז ביי די ערשטע וועלט קריג האט א ישובניק איינגעשריבן זיין זוהן אין די ישיבה נאך אסאך צייט פאר׳ן אנהויב פונעם זמן. האט ר׳ ישראל יעקב זצ״ל געזאגט, ״אין אזעלכע סכנה׳דיגע צייטן אויב מען איז אויף די ישיבה ליסטע, איז מען פארזיכערט!״

הגאון רבי ישראל יעקב לובאצ׳נסקי זצ״ל
דער משגיח אין באראנאוויטשער ישיבה

דער גאון רבי אלחנן וואסערמאן זצ"ל,
ראש ישיבת בראנאוויטש

וועז מיינע עלטערן האבן מיך אהיימגערופן אויף בין הזמנים, האב איך זיך דערמאנט די וועלטער "אויב מען איז אויף די ישיבה ליסטע, איז מען פארזיכערט". האב איך באשלאסן צו בלייבן בין הזמנים אין די ישיבה. דעמאלטס האט דייטשלאנד אריינמארשירט קיין פוילן. אויב וואלט איך געווען אין פוילן יענעם בין הזמנים, וועל וויסט וואס עס וואלט פאסירט מיט מיר.

נאך א נס האט פאסירט מיט מיר, אז אין א געוויסן טאג ביים סוף פון די מלחמה וועז איך בין געווען אין שאנכיי, האב איך מיך נישט גוט געשפירט. איך האב מורא געהאט פאר א קראנקהייט, אוז איך בין געווען מסופק צי איך זאל גיין צו א דאקטער, צי השי"ת וועט שיקן די רפואה אן דעם דאקטער, וויל צו גיין צו א דאקטער האט מען געדארפט אריסגיין פון געטא, אוז מען האט געדארפט שטיין אין לאנגע רייעס צו באקומען אן ערלויבעניש אריסצוגיין פון געטא. אבער די פיס האבן מיך געשטופט יא צו גיין צום דאקטער, אוז איך בין טאקע געגאנגען אוז איך בין געשטאנען א האלבע טאג אין די רייע צו בעטן אן ערלויבעניש. דער דאקטער האט זיך אויסגעלאכט אז עס פעלט מיר גארנישט. איך האב שוין חרטה געהאט אויף די גאנצע זאך, איך האב פשוט פארלוירן א טאג.

וועז איך בין צוריק אהיימגעקומען, איז שוין מיין הויז נישט דארט געווען. אויפ'ן פלאץ איז געווען א שטיק חורבה! די אמעריקאנער האבן באמבארדירט דאס הויז ביז צום אפגרונד.

די אמעריקאנער שפיאנאזש האט געהערט אז עס איז דא אין די געגנט א יאפאנישע ראדיא סטאנציע, האבן זיי געצילט זייערע באמבעס אויף יענע גאס. מען האט מיך פשוט פון הימל באפוילן אריסצוגיין פון געטא פארברענגען א טאג כדי ניצול צו ווערן.

חסדי ד' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו

דער מירער משגיח

הגאון רבי יחזקאל לעווינשטיין זצ"ל

(געגנומען פון דעם ספר "דער מוסר וועלט", פון דעם מחבר)

די הייליגע חכמים זענען מבאר דעם חילוק פון די צוויי ווערטער "משגיח" און "מציץ" (משגיח מן החלונות ומציץ מן החרכים) אַזוי אַז אידן זענען קינדער פון בורא עולם, און ווען אידן טוען דעם רצון ה' ווי טייערע אידישע קינדער דאַרפן זיך פירן, דאַן איז זיך דער בורא עולם מיט זיי מתנהג כמשגיח מן החלונות, שטייט דער טאַטע ביי דעם גלעזערנעם פענסטער. דער טאַטע זעט דאָס קינד און דאָס קינד זעט דעם טאַטן, און טוען זיך פרייען איינער מיט'ן צווייטן אויסערגעוועניליכע און אינערליכע אהבה, ווי נפשי קשורה בנפשו, און אַלע שמעקעדיגע טייכן פון גן עדן פאַרמאָגן נישט אָט דעם רוחנית'דיגן טעם און פאַרגעניגן וואָס די 2 הערצער פילן איינער פון צווייטן. עס איז נישטאָ די טינט און פּאַפּיר וואָס זאָל עס קענען אַראָפשרייבן און די מיילער זאָלן עס קענען אַרויסרעדן, אלו פינו מלא שירה כים וכו', און דאָס איז דער ורוממתנו מכל הלשונות.

דער משגיח הגאון רבי יחזקאל לעווינשטיין זצ"ל

דאָס איז אַלעס גוט און וואויל כל זמן דאָס קינד גייט אין טאַטענס וועג. פון והי׳ אם שמוע, אָבער טאָמער ח״ו פאַרקערט, ואם לא תשמעון, דאַן איז שוין אַן אַנדער פרשה. דאַן איז די אהבה פון טאַטן צום קינד דורך ומציץ מן החרכים, דער בורא עולם קוקט צום קינד דורך שפאַלטן, אָבער דאָס קינד זעט נישט דעם טאַטן. דאָס קינד וויינט און שרייט טאַטע טאַטע! ווייזט מיט דעם פינגער אויף די ציינער אויף קעפל, אַלעס טוט מיר ווי... פאַרוואָס שטענדיג האָסטו מיר געגעבן אַ קוש אויפ׳ן צובלוטיגטן פינגער און געשוואָלענעם פיסל אדער אָנגעווייטאָגטע אויגן, מיר נישט געלאָזט געבן קיין טרער, האָסט עס באַלד אָפגעווישט, און יעצט טאַטע טאַטע וואס שטייסטו פון דערווייטענס און שווייגסט, ווי קען אַ טאַטע שווייגן.

אָט דעם כח האָט דער בורא עולם אַריינגעגעבן צו מנהיגי הדור און צדיקי הדור. כדי צו וויסן ווי אַרומצוגיין מיט די ליבע קינדער פון בורא עולם, פונקט ווי אין אַפטייק זענען אַלע מעדיצינען גיפט, נאָר דער אַפטייקער דאַרף קענען ענוי אויסמעטסטן און אָפוועגן ענוי פונקטליך די רפואה זי זאָל קענען היילן די קראַנקהייטן ר״ל. די משגיחים פון אַלטן דור האָבן געהאַט די וואָג אין זייער האַרץ ״כי ידעתי את מכאוביו״.

זיי האָבן דערשמעקט פון יעדן בחור לויט זיין הנהגה ווי עס וועלן שוין אויסזען זיינע אַלע דורות. זיי האָבן געוואוסט די נעמען פון די בחורים און זייער מאַמעס נאָמען מתפלל געווען פאַר זיי אַלס בחור, אַלס יונגערמאַן און קינדער, קינד׳ס קינדער, געזאָרגט צו קריגן שטעלעס פאַר זיי זאָלן קענען ממשיך זיין זייער קדוש׳דיגן שורש, און דעם משגיח׳ס אַרבעט זאָל נישט גיין ח״ו לאיבוד.

זיי האָבן געפילט אַן אחריות פאַר יעדע אידישע נשמה אַז זיי

וועלן דאַרפן אָפּגעבן אַ דין וחשבון פאַרוואס האָט מען נאָך נישט אַריינגעלייגט כחות פון "כי ידעתי את מכאוביו", און זיין אַ "אֶפְנֶה מכל עסקים", פונקט ווי אַ הויכער באַאַמטער אין דער רעגירונג מיט דעם מינוט וואס ער נעמט איבער אַ הויכן אַמט, מוז ער זיך אונטערשרייבן אַז ער אַנטזאָגט זיך פון אַלע זיינע פריוואַטע עסקים.

איינער פון אָט די גרויסע אידן וואָס האָבן געפילט אַ אמת'ע אחריות פון כלל און יחיד, איז געווען דער מירער משגיח רבי יחזקאל ב"ר יהודה לייב הלוי זצ"ל, וואָס איז געווען משגיח אין די ישיבות מיר, קלעצק, פתח תקוה, פאָניעוויזש.

ער איז געווען געבענטשט מיט דעם גרויסן כח פון אינגאַנצן זיך מבטל פאַרן כלל און יחיד, צומאָלן דעם "אני", דעם "איך". עס איז ביי אים נתקיים געוואָרן דער "אם אֵין קמח" אויב מען צומאָלט נישט אויף מעהל דעם גוף מיט זיינע תאוות און רצוניות און זיינע מאַגנעטישע טבעיים וואס צורייסן שטיקער נפש איז אויב "אֵין קמח" איז "אֵין תורה".

ער האָט אין יעדע זאַך נאָר געזעהן דעם יד און כח ה'. ער האָט דער שמעקט בחוש אַז א חַוץ דעם בורא עולם איז "כל האדם כוזב". ער האָט נישט געליטן פון מענטשן און פון זיי קיינמאָל נישט געווארן אַנטוישט, ווייל ער האָט זיך קיינמאָל נישט סומך געווען אויף זיי, אל תבטחו איז אל תבטחו, זיך קיינמאָל נישט פאַרלאָזט אויף אַ זעקל פלייש און ביינער.

רבי יחזקאל פלעגט שטיין ביים שטענדער און אַוועקלייגן דעם מענטש אויף דעם שטענדער, און אויסרעכענען זיינע באַפלעקטע איברים נישט ווינציגער ווי דער דאָקטער וואס לערנט זיינע סטודענטן די איברי הגוף. ער פלעגט שרייען רבותי! גיט אַ קוק אָט דאָס איז אַ מענטש, אָט דאָ דאָרף מען מתקן זיין, דאָ דאַרף מען פאַרריכטן

מיט אַ קלייניגקייט, אַ שטיקל מחשבה, אַ בלעטל מוסר, מסילת ישרים, מה חובתו בעולמו, מיט פּעניס קען מען אָפּצאָלן מיליאָנען חובות, געוואַלד! אויף וועמען לאָזט מען דאָס? אויף יענער וועלט איז שוין נישטאַ קיין כירוגישע אָפּטיילונג, היילט זיך דאָ אויס מיט אַביסל זיסע וואַסער, "אֵין מים אלא תורה", האָט רחמנות לייגט נישט אָפּ, אנטקעגן מאָרגן איז היינט נאָך פרי.

ער האָט געבראָכן די אייז ביי זיינע תלמידים, אַדורכגעבראָכן לעכער אין די האַרטע בעטאָן און שטאָל פון מענטשענס יצר הרע, און אַריינגעצויגן די עלעקטערישע שטראָמען פון ריינעם דין וחשבון אָן נגיעות, נישט נאָר אין בחורים פון אייראָפּע אָרימע היימען, נאָר דאָרט איז געווען כמעט פון אַלע לענדער, וואו עס איז געווען נאָר אַ אידישער ישוב, פון גאַנץ רייכע היימען מיט רייכע געוואוינהייטן, נאָך אַ קורצע צייט האָבן זיי מקיים געווען דעם לך לך מארצך, און זיי זייערע קינדער, אייניקלעך זעט מען היינט אַרומפליען אין דער וועלט פאַרשפרייטן תורה מיט יראת שמים פאַרשידענע שיכטן ווי בעלי תשובה, און זענען מקיים "אל תקרא בניך אלא בוניך".

ווי ווייט ער איז אַליין געווען אונטער קאָנטראָל, איז דער פאַקט וואס פאַר יעדן עסן האָט ער געהאַט אָפּגעטיילט וויפיל צו עסן פונקטליך, ער האָט קיינמאָל נישט פאַרשפּעטיגט דעם דאַוונען, ער איז געקומען פאַר אַלעמען, נאר איינמאָל ווען זיין פרוי האָט געבוירן אַ קינד אין קעלעם, איינמאָל איז ער געפאָרן אויף דאַטשע, האָט ער געזאָגט אַז ער איז אַזוי קאַליע געוואָרן אַז ביז היינט קען ער צו זיך נישט קומען.

מען זאָגט אַז אין שאַנכיי איז ער געווען זייער שוואַך האָט מען אים אַריינגעברענגט אַ בעטל זיך צוצולייגן, האָט ער געגעבן

אַ געשריי נעמט אַרויס דעם גזלן פון שטוב, איך האָב אים געזעהן אַמאָל זייער שוואַך ממש ער פאַלט פון די פיס האָב איך געזאָגט אפשר וויל ער זיך צולייגן, האָט ער געגעבן אַ געשריי מען וועט זיך שוין אַמאָל צולייגן...

דער מירער משגיח ר׳ יחזקאל לעווינשטיין זי״ע האָט זיין גאַנצן לעבן געהיט מחשבה, דיבור, מעשה מיט די גרעסטע מיליטעריש דיסציפלין.

ער האָט זיך קיינמאָל נישט אַוועקגעזעצט אויף אַ שטול אינגאַנצן. זיך אָנליינען אין אָנשפּאַרער פון דער שטול צוליב עצלות. ער האָט קיינמאָל אין זיין לעבן כמעט נישט פאַרשפּעטיגט דעם דאַוונען, אַחוץ איינמאָל אין קעלעם וועו זיין פרוי האָט געבוירן אַ קינד.

עס איז באַוואוסט אַז ער איז זייער יונג געווארן אַ יתום ל״ע, און די משפּחה האָט אים אָנגענאַנגען מיט רחמנות דיגע רייד צוצורעדן וועגן תכלית, (מאַכען אַ לעבן בלע״ז), ער איז נאָך געווען זייער יונג, ער האָט אויף זייערע תמימות׳דיגע רחמנות רייד נישט חושד געווען אַז דאָס זענען טריקס שליחים פון יצר הרע. און אַלס קינד פלעגט ער אַרומגיין פאַרקויפען בלומען אין וואַרשא, און וויי זאָגט די וועלט צום שלימזל פון דעם קאָרטן שפּילער, לאָזט אים דער יצר הרע די ערשטע פּאָר מאָל צו געווינען היפש געלד כדי אים שפּעטער אַריינצונאַרן אין דעם נעץ, און נישט אַרויסלאָזן מיט גאַנצע ביינער.

האָט ער זיך אַלס יונג אינגל געפרייט, און די משפּחת היצרי, וואָס איז ערגער ווי דער יצר הרע אַליין, האָבן אים געמוטיגט און מחזק געווען, נו! ב״ה ביזט מצליח ביזט נישט קיין שלימזל וכו׳ וכו׳. אָבער אינעווייניג האָט ער זיך מצער געווען וואָס וועט שוין פון מיר בלייבן? וואָס העלפן שוין די בלומען וואָס ליגן אויף די

טויטע קברים, וועלן זיי העלפן אויפשטיין תחיית המתים, וועלן זיי מציל זיין פון חיבוט הקבר, פון יום המשפט פון גיהנם וכו׳.

אָבער אַז ער האָט געמיינט מיט אַ אמת, האָט אים דער בורא עולם צוגעפירט צו דעם "במסתרים תבכה נפשי", און פרייטאָג וועלן ער איז געגאַנגען אין מקוה, האָט מען אים צוגענומען דאָס געלד.

האָט ער ביי זיך באַשלאָסן, אַזוי ווי ער האָט אַזוי זוער געהאָרעוועט ביז ער האָט געמאַכט די געלד, און אין איין מינוט האָט מען אים בע׳גנב׳ט די געלד, איז דאָך רעכט ער וועט אָפּאָרעוועט 70 יאָר, און מען וועט אים באַ׳גנב׳ענען און בלייבן אָן עולם הזה און אָן עולם הבא, איך וועל זיך נעמען צום לערנען, עס איז נאָך נישט געווען אַ גנב זאָל עס קענען צו׳גנב׳ענען, אַזוי ווי די זון און די לבנה און די שטערן, קען מען נישט צו׳גנב׳ענען, עס בלייבט פאַרשלאָסן אין דעם בורא עולם׳ס "אוצר" אין הימל, וואו קיין מענטשליכע הענט קען נישט דערגרייכן.

און האָט זיך געמען צום לערנען בהתמדה, און טאַקע מיט די מ״ח קניני תורתינו הקדושה, ווי אין קעלים האָט ער זיך משלים געווען, פאַר אַ כלי מפואר, און געוואָרן פון די גרעסטע משפיעים רוחניים. פון זיין השפעה זענען כמעט היינט דאָ אין דער גאַנצער עולם הישיבות משפיעים, פון זיינע תלמידים און אויך תלמידי תלמידיהם.

עס איז אינטערעסאַנט, ווען ער האָט געלערנט אין קעלים, האָט אַ רביצין אַמאָל געזאָגט צו איר מאַן פון די מנהלים פון דער קעלעמער תלמוד תורה, אַזוי ווי ר׳ יחזקאל וועט דאָך אַמאָל זיין אַ משגיח אין ליטווישע ישיבות, און ער איז געבוירן אין וואַרשע און זיין אַקצענט פון רעדן איז אַביסל אַנדערש ווי אין ליטא, אפשר זאָל מען צו נעמען צו אים אַ רבי׳ן וואָס זאָל אים אויסלערנען דעם

ליטווישן אַקצענט? האָט יענער געענטפערט, מיט זיין אַקצענט וועט ער משפיע זיין גאַנץ גוט מען דאַרף אים נישט לערנען קיין אקצענטן, די האַרץ פאַרשטייט דעם אמת פון דברים היוצאים מן הלב.

דער מהרש״א זאָגט, פאַרוואָס שנים שיושבין ועוסקים בתורה הקב״ה כוֹתבן, טוט דער בורא עולם פאַרשרייבן, אָבער אַז איינער לערענט איז עס טאַקע חשוב ביים בורא עולם, אָבער מען פאַרשרייבט נישט, האט ער גיזאגט, ווייל אַז צוויי לערנען טוט איינער קאָרעקטן דעם צווייטען, קומט ער צום אמת, אָבער אַז איינער לערנט אליין, קען ער פאַרגרייזן מיט שקר, און אין הימל פאַרשרייבט מען נישט קיין שקר.

אַזוי איז מיט דעם האַרץ בגדר וַתָּקֶא דעם שקר, ער איז נאָר מקבל דעם אמת דברים היוצאים מן הלב. עס גייט אַרויס גלאַטיג אָן קיין שום פאַרפוצונגען.

איינער פון היינטיגע פאָנאָוויעזשער משגיחים הרב דוד יהודה ליב זינגאָרעוויטש האָט מיר געזאָגט, אַז דער משגיח זצ״ל פלעגט אימער איבער׳חזר׳ן מיט גרויס התלהבות אַלס קרבן תודה פאַר׳ן בורא עולם, דעם חסד וואָס דער בורא עולם האָט אים געטאָן יענעם פרייטאָג ווען מען האָט אַרויסגע׳גנב׳ט דאָס געלד.

ער פלעגט צו זאגן: איך בין געווען אַ קליינער יתום ל״ע. אַלע אין דער משפחה האבן געהאַט רחמנות אויף מיר וועגן טראַכטען צו טאָן עפעס וועגן תכלית. די ערשטע זאַך פון תכלית איז דאָך, פאַרמאַכען די גמרא... איך האָב שוין אָנגעפאַנגען צו פאַרדינען. שוין אפשר געפילט אַ טעם אין די עטליכע גראַצערס. מען האָט שוין געשמייכעלט צו מיר. אוי ווען נישט יענער פרייטאָג פון דער גניבה, וואָס וואָלט פון מיר געווארן"... ער האָט די ווערטער אַרויסגעזאָגט מיט זאַפט און שמחה. ממש אַ טעם גן עדן...

דער משגיח פון מירער ישיבה, הג״ר יחזקאל לעווינשטיין זצ״ל האָט זוכה געווען אויפצושטעלן טויזענטער תלמידים, וואָס זענען גרויסע תלמידי חכמים. פיל פון זיי אויך חסידים ואנשי מעשה, בעלי עבודה וואָס אַרבעטן אויף זיך צו קאָנטראָלירען מחשבה, דיבור, מעשה.

און דער הויפט האָט ער אַריינגעגעבן דעם כח פון אמונה. ווי מיט טשוועקעס האָט ער דאָס אַריינגעהאַקט אַז מען זאָל עס קענען זעהן בחוש, נישט נאָר אַז מען זאָל סתם זאגן און מודה זיין אַז דער בורא עולם פירט די גאַנצע וועלט, נאָר טאַקע אויף זיך אַליין אויך, אויף יעדן שריט און טריט, יעדן אָטעם צוג.

ער פלעגט שטיין ביי די בימה און קלאַפען מיט די פינגער און מיט דער פויסט, ״נאָ״ וואָס איז דער גאַנצער מענטש״... ער האָט אויף זיין שטענדער אַרויפגעלייגט דעם מענטש און אָנגעוויזן אויף אַלע זיינע איברים. ער האָט מקיים געווען דעם ״ויפח באפיו נשמת חיים״. וואָס הייסט דער מענטש גייט מיט די פיס. די פיס זענען דאָך אַ שטיקעל ביין מיט פלייש, אָדערן, בלוט. מיט וועלכן כח גייען די פיס?. מיט וועלכן כח זעען די אויגען? מיט וועלכן כח הערן די אויערן. מיט וועלכן כח אין משך פון 70 יאָר אָטעמען די לונגען אפשר מיליאָנען מאָל? און עס איז דאָך דאָ מענטש׳ן וואָס קענען נישט גיין מיט די פיס, נישט הערן מיט די אויערן, נישט זעהן מיט די אויגן ל״ע. איין אבר קען יאָ אַרבייטען איין אבר נישט ביים זעלבען מענטש.

וועג אַ מענטש לייגט אַריין צו עסן אין מויל און לייגט עס אַריין אין מאָגען, וועט זיצט דאָרטן און מאַכט פון דעם עסן בלוט, און צושיקט עס אין אַלע איברים, און די בלוט וואָס קומט שוין צום אַרצן איז שוין ריין, זויבער, דעריבער איז אויף דעם אַרצן

נישטאָ קיין געשווירן ר״ל ווייל ווי די בלוט איז ריין קען נישט זיין קיין געשווירן.

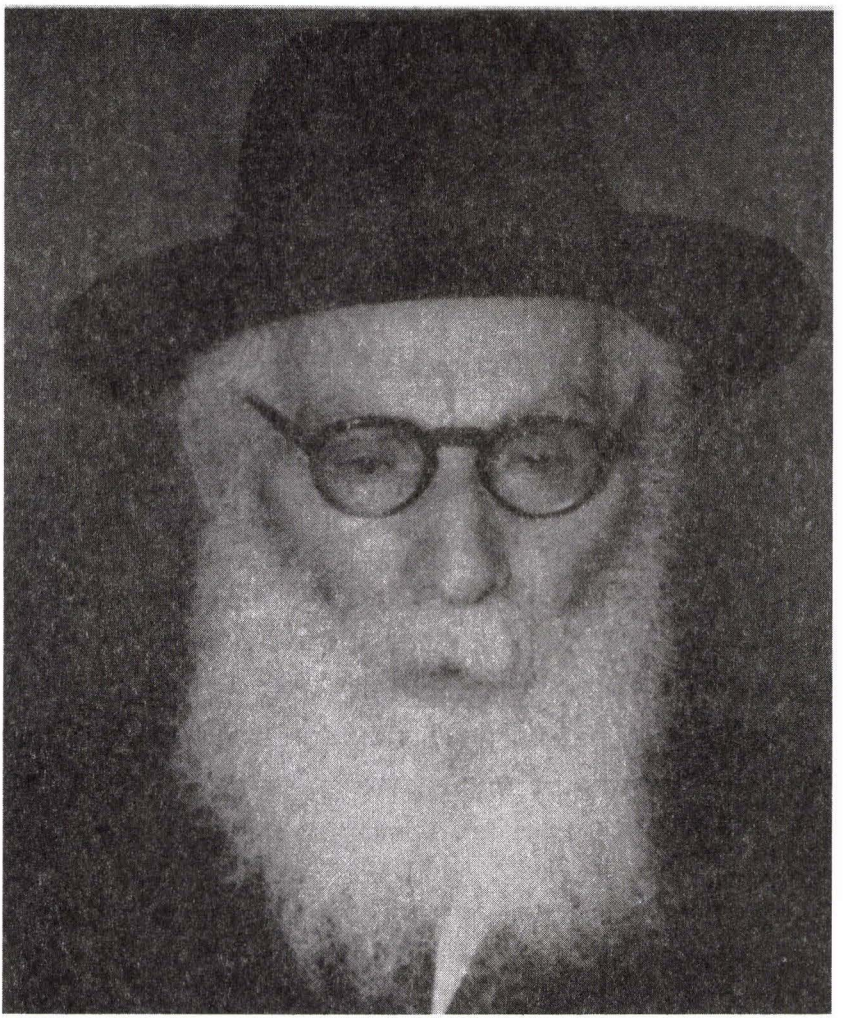
יעדער האָר האָט אַ קוואַל פון וואַנעט די האָר לעבט. ווען עס וואָלט געווען 2 האָר פון איין קוואַל וואָלט דער מענטש נישט געקענט לעבן. אַזוי האָט ער יאָרן געאַרבעט אויף זיך. אויסגעאַרבעט אַ בנין, אַ משכן פון זיין גוף. פריער האָט ער געאַרבעט אויף זיך, במילא איז עס געווען דברים היוצאים מן הלב.

ער האָט געזעהן אין יעדן אבר די השגחה עליונה בחוש, נישט ווינציגער ווי מיר זעען ווי דער באָס דרייוועט דרייוט דעם באָס, און קיין פּאַסאַזשיר וועט זיך נישט איינרעדן אַז ער פירט דעם באָס.

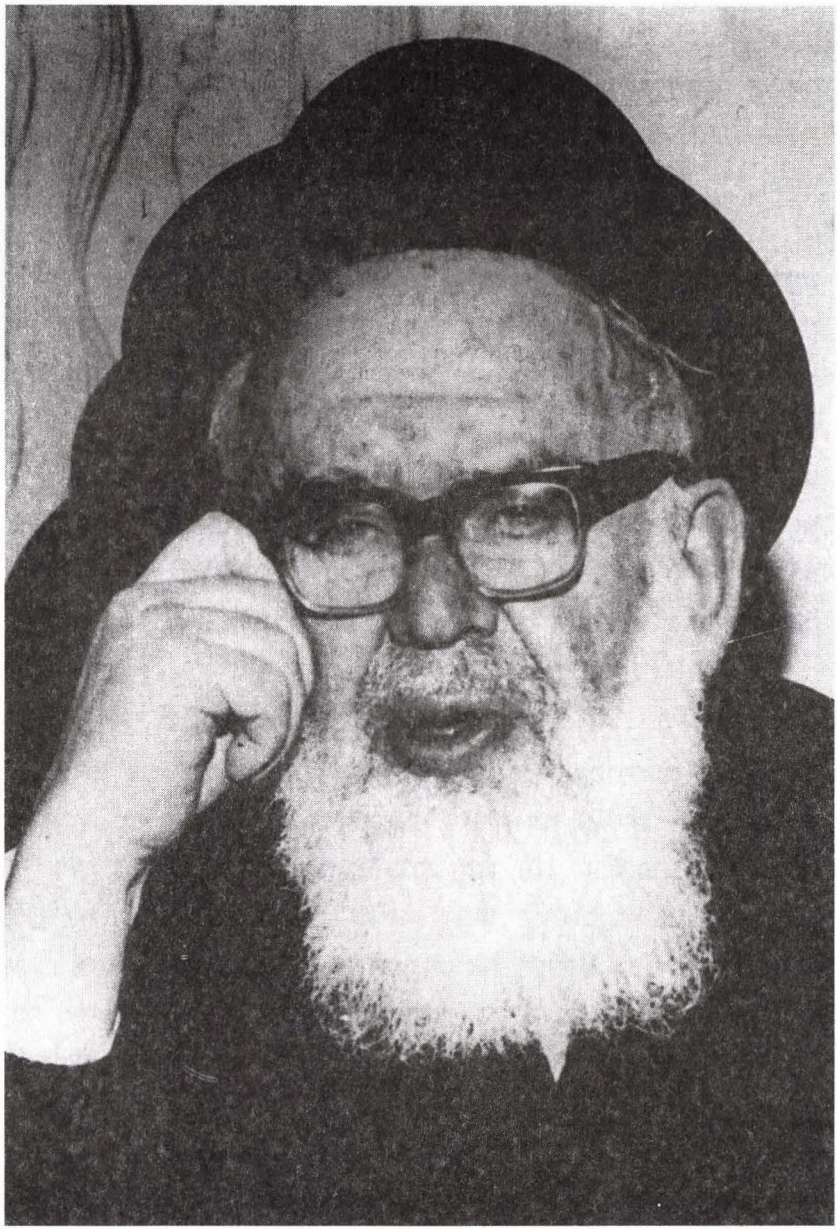
ווען ער האָט געזעהן און אָנגעקוקט די איברים האָט ער געהאלטן און איז געווען אַזוי אויסגעאַרבעט אַז טאָמער האַלט מען נישט אַזוי אַז דער בורא עולם גיט חיות, לעבן אין אַלע איברים, איז דאָס סתם שטיקער פלייש וואָס הענגען אין בוטשעריי, וואָס איז ״עפר אני בחיי קל וחומר במיתתי״, און ביז עס וועט צוריק ווערן עפר וועט עס מוזן אַדורכמאַכען דעם שבעה מדורי גיהנם, משפּטים ודינים קשים און אַמאָל לאחר כל זאת נאָכאַמאָל מאַכן די רייזע אויף דעם וועלטל, און ווער ווייסט וואָס עס וועט זיין ביים צווייטן מאָל, וועט מען טאַקע דאַן האָבן מער שכל?

נישט נאָר אין די איברים האָט ער געזעהן דעם בורא עולם, דעם ״מבשרי אחזה אלקי״. נאָר אין אַלע געשעענישען, פּאַסירונגען האָט ער געזעהן די השגחה עליונה.

ער איז אויך געווען משגיח אין פּתח תקוה ישיבה אַ צייט פאַר דער ערשטער וועלט מלחמה. ווען ער איז דאָרטען אָנגעקומען איז די ישיבה געווען זייער שוואַך און קליין, אין אַ קורצע צייט איז

דער גאון רבי אליעזר יהודה פינקל זצ"ל
מירער ראש ישיבה

הגאון רבי חיים שמואלעוויטץ זצ"ל ראש ישיבת מיר

ער פלעגט זאגן: "אויף יענער וועלט נעם איך מיט מיר די פינף יאהרן פון שאנגהיי"

זי דאַן אפשר געווארן די גרעסטע ישיבה. עס איז ביי איהם נתקיים געווארן די ווערטער פון מסילת ישרים "אם אדם נתעלה כל העולם נתעלה עמו".

ער איז אויך געווען משגיח אין קלעצק ביי הג"ר רבי אהרן קאָטלער זצ"ל אין זיין ישיבה. איבעראַל האָט ער געהאַט גרויס הצלחה אין איבערמאַכן מענטש'ן זייערע שלעכטע מדות. ער האָט אויך אָנגעוויזן פאַר די לומדים וויאַזוי זיי זאלן קענען משפיע זיין אויף אַנדערע.

ווען ער פלעגט זאגן "עזרת אבותינו" האָט ער דאָס געזאָגט מיט אַזאַ ברען, מתיקות און התלהבות, אַז מען האָט געפילט אַז פון מצרים אָן ביז צו אים אַליין שפירט ער דעם באַדייט פון "עזרת אבותינו אתה הוא מעולם, מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל דור ודור".

ער פלעגט שרייען "געוואַלד! פאַרוואָס וואַקסט מען נישט אויך ברוחניות, פונקט ווי בגשמיות" מען דאַרף זען אַ דער חלק הנשמה זאָל אויך וואַקסען ביז צו די ענדע פון 70 יאָר, פונקט ווי מען בייט לויט דעם עלטער די קליינע אויף גרויסע הויזען, שיך און וועש, דעם סוט. אויך אַ בהמה וואַקסט און זי עסט אויך גרויסערהייט מער ווי קליינערהייט. דאָס איז דאָך סוף אדם למות סוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים. וואָס איז דער חילוק פון אַמענטש ביז אַ בהמה, די נשמה, דאַרף מען זעהן אז די נשמה זאָל אויך וואַקסען לכל הפחות ווי דער גוף.

און די ערשטע זאַך אמונה. זען דעם אמת בכל תנועה ויגיעה, נישט נתפעל ווערן אויף קערפערליכע שיינקייט און הצלחה, כלומרשט'ן "כחי ועוצם ידי", אַרויסטרייבען דעם "איך", דעם

גאווה׳דיגען "איך". "איך" מוז מאַכען אַ לעבן... מיין זון מאַכט אַ לעבן. מיין איידעם מאַכט אַ לעבן...

ביי ראָטשילד׳ס קבר אין ארץ ישראל איז דאָרטען דאָ זייער שיינע בלומען, איז אַמאָל אַ טוריסט שטאַרק נתפּעל געווארן פון די אויסערליכקייט און ביים אַוועקגיין האָט ער געגעבן אַ קנאַק מיט׳ן פינגער "דאָס איז געלעבט"...

מען קען דאָס היינט אויך זען ווי מענטש׳ן שטעלן זיך אָפּ ביי שיינע קאָנדאָמיניומס, שטיינער מיט אַביסל שיינע פאַרבן, מיט עפּעס אַ פּאָר צאַצקעלעך, קינדעריש אויסגעמאָלען און מען צאָלט גרויסע געלטער. צו מאַכן געלד ברויך מען צייט, און דאָס טוט מען מאַכען ירש׳ענען צו קינדער אָנשטאָט "תורה ציוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" נעבעך אין די שטיינער מויערט מען איין די קדושה פון די אייגענע קינדער, ווי דער חפץ חיים פלעגט דאָס רופען "לעבעדיגער בית החיים". ווי דער ירושלמי אין שקלים זאָגט "כמה נפשות שקעו בבית הזה". דאָס רעדט זיך דאָרטען אויך פאַרוואָס מען האָט עפּעס אויסגעפּוצט דאָס בית המדרש, די טירן פון בית המדרש עפּעס געמאַכט שענער, ווייל די טענה איז, עס איז דען נישט דאָ תלמידי חכמים וואָס מען ברויך זיי אויסהאלטן, ווי איידער אַרײַנלייגען געלט אין עצים ואבנים. וואָר וועט היינט זאגן פאַרוואָס מען לייגט אַריין געלט אין עצים ואבנים אין בית המדרש, פאַרוואָס שטיצט מען נישט קיין תלמידי חכמים. וועמען וועט עס אפילו איינפאלן צו רעדען וועגן אַזעלכע זאַכען דאָהי אין אַמעריקא, "מען טאָר נישט אויספּוצען אַ בית המדרש, בעסער צו שטיצען אַ תלמיד חכם"...

ליידער אויף דעם נצחיות׳דיגען פאָדעם וואָס איז אַדורכגענומען געווארן ביי אַלע אידישע נשמות פון מעמד הר סיני ביז היינט איז

אַסאַך שטויב און רעָסט אַרומגעוואַקסען, פון דאַן ביז היינט. לאָזן מיר זיך געבן אַליין אַ שאָקעל אָפּטרייסלען דעם גלות שמוץ מכל המינים פון חיצוניות׳דיקע גלאַנצען און אינעווייניג פאַרפוילט פון נאַרישע קנאה שנאה תאוות, וואָס דער שורש איז טומאה מיט ווילדע אינסטינקטען.

האָפענטליך וועט דאָס אַלץ זיין אַ מוסר השכל פאַר עלטערן מחנכים משפיעים מכל המינים, אַריינברענגען אין די קינדער אהבת תורה ויר״ש, כל שכן היינט ווען די גאַס אין אַזוי פאַרטויבט פון תאוות, ויסעו מסיני ויחנו בקברות התאווה, נישט סתם תאווה נאָר בקברות התאווה, מיט גאַנצע דורות.

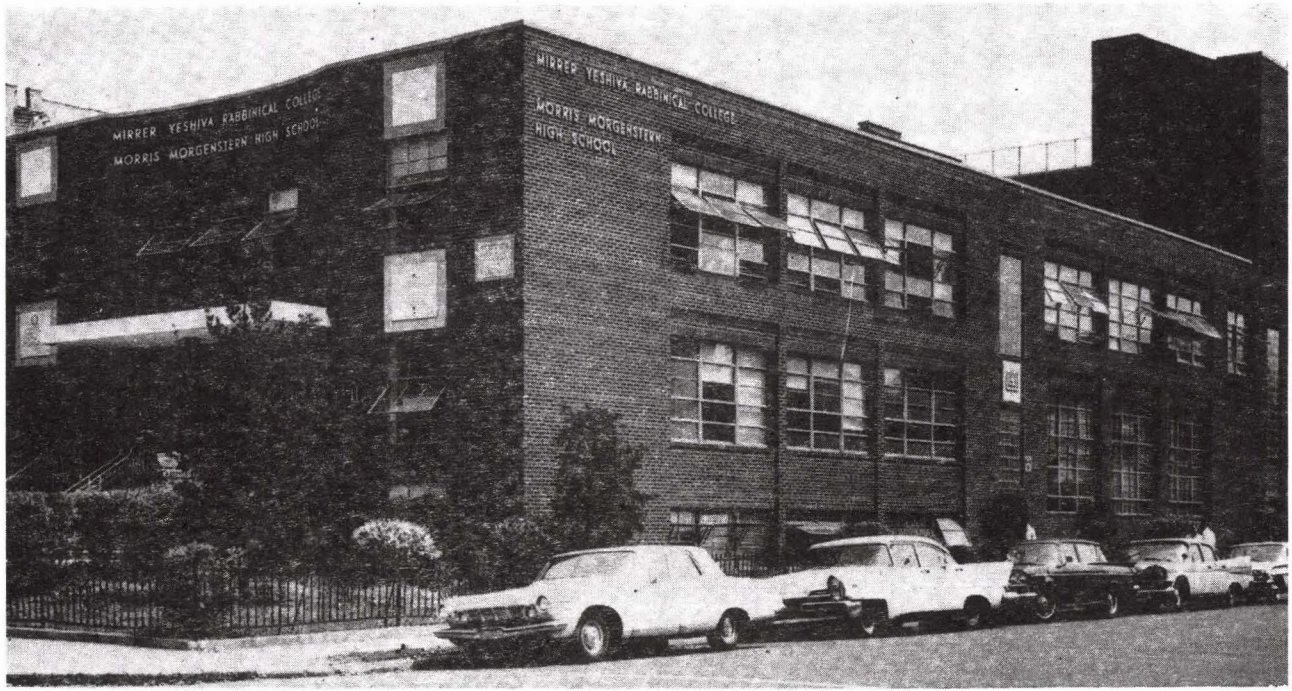
אידן זענען געגליכן צו פיש און פיש קענען נאָר לעבן אין וואַסער ואין מים אלא תורה, און אויף דעם מוז מען האָבן משגיחים זאָלן אַרבעטן און נעמען אַלס מוסטער אָט דעם מירער משגיח.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

ישיבת מיר אין פוילען

ሐውልተ ቀዳሚ ጽዮን ዘኢትዮጵያ

ישיבת מיר אין פלעטבוש ארה"ב

בספר אור יחזקאל לרבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (חלק מכתבים, עמ' שנה) נדפס ע"י המלבה"ד הפרק הבא:

מגילת הנס כפי ששמעתי ממר שיפרין אחד מבעלי המעשה

בעיר שנגהאי בשנת תש"ג התקימה אסיפה חשאית בהשתתפות המפקדים הראשיים של חיל הכבוש וחיל הים היפנים והשגריר היפני בשנגהאי ובאסיפה זו הוחלט: שבכדי להפטר בבת אחת מכל יהודי העיר — ר"ל — תוכרז העיר כאזור צבאי ומשום כך צריכים להוציא ממנה כל היהודים ולהובילם לאי באמצע הים ושם — יגידו להם — ישבו שלוים ושקטים. ובאמצע הדרך להטביע את האניות על יושביהם ואין רואה ואין שומע. וכמובן שבעולם יפרסמו על מקרה אסון.

אבל חי אלוקינו ולא ינום ולא ישן שומר ישראל. הדבר הוחלט בסודי סודות ורק מתי מספר ממפקדי הצבא והשגרירות ידעו מזה. מראשי השגרירות היה אחד שחי בידידות עם היהודים העשירים וכנס בסוד שבעה מהם וגילה להם הדבר שיום בצועו נקבע לעוד שבועיים. ואמר להם: את הדבר כבר אין להשיב ואפילו הקיסר בעצמו לא יוכל כבר לעזור לכם. ולשם מה אני מספר לכם את זה? בכדי שלא תחשבו ברגעי האחרונים לחייכם שגם אני בגדתי בכם.

אפשר לתאר מצב האנשים האלה — אחר שנאסר להם לפרסם הדבר — אבל תשוקת החיים היא חזקה והחליטו לנסות משהו אולי תהיה עוד אפשרות להציל. אספו מעשרה איש צ'ק על סך חצי מליון דולר אמריקאים להגיש לראשי הצבא בתור מתנה לאלמנות ויתומי המלחמה ואולי ע"י השוחד יפתח לפניהם פתח הצלה. לא דבר קל הוא להתקבל בימי מלחמה אצל ראש הצבא, בכ"ז מצאו אירופאי אחד שהיה לו קשרים אתם לקבע להם ראיון. בבא המועד באה המשלחת והכינו דבריהם אך הודיעום פתאום כי הראיון נדחה למחר. למחרת בא מר שיפרין בלוית איש הקשר, וחכו בכניסה אך פתאם התפרצו חיילים תפשו אותם בצוארוניהם ובמכות ומהלומות סחבום כל אחד לצד אחר. הכניסוהו לחדר מיוחד ושאלוהו: לשם מה באת? וכשהשיב ספג מכות במקל וצעקו אליו: שקר אתה דובר. סוף סוף שמע מהם ככה: דע לך כולנו עבדי הקיסר אנחנו ומי שמדבר עלינו סרה דינו כאלו דבר

על הקיסר והנה הוצאתם עליו שמועה שרוצה להרוג אנשים חפים מפשע, ולו גם אמת נכון הדבר הרי גנבתם סודות המלכות, ובין כך וכך בני מות אתם.

פתחו לפניו דלת וראה שכל חברי הוועד היהודי שוכבים מוכים ופצועים כשידיהם כבולות לאחוריהם. אח"כ הורידו אותם קומה שלמטה והראו להם איך שידידם היפני שהיה מראשי האימפריא — מוטל כבול בידיו וברגליו ולעיניהם פקד אחד מאנשי הצבא על חייל פשוט ששמר עליו: הרבץ בו. וזה רץ אליו בחמתו ומכהו ברובה בכל כוחו ורמסו ברגליו והוא כורע על ברכיו ומתחנן על נפשו.

נודע שראש הוועד מר שפלמאן — איש זקן — לא עמד בנסיון וגלה את הדבר. חשד זה עלה עי"ז שאחד מהאנשים שאשתו הציקתו לבקר במקום שעשועים השיבה במר רוחו: האם את יודעת שתחיי בעוד שבועיים? מזה התחילו להתלחש ולשער השערות עד שהגיע הדבר לאזני היפנים. ומזה צמחה ההצלה כי פחדו מפרסום הרג גלוי כזה בעולם ונסוגו מתכניתם השיטנית והחליטו להקים את הגיטו.

ברוך ומבורך שם אלוקינו לעולם ועד שמתוך הצרה עצמה ממציא פדות ורוחה.

שם השגריר היפני — בוגארא — בבא האמריקאים לשנגהאי באו ושאלוהו: באם יודע איפה אפשר למצא את היפני הזה כי ברצונם לעשות כל אשר ביכולתם להצלתו כי ראוי וכדאי הנהו לגמול טוב. אך לא יכלו למצאו כנראה ששלחו בו יד.

דלגתי על כל הפרטים מכל מה שעבר עליהם בבית האסורים ואיך שנצלו שם מכל מיני מחלות ועינויים ושחרורם שהיה בנס מה שאינם מבינים עד היום. והלא כולם זוכרים עדיין את ימי הצרה ההם בשעה שנודע על מאסרם.

ירושלים עה"ק. אדר תשי"ג. במלאת עשור להכרזת הגיטו בשנגהאי.

פורסם בשעתו ע"י מרן אדמו"ר המשגיח זצ"ל.

א אנדענק

צו מיינע עלטערן!

אין דעם גרויסן פייער וואס אין אידם איז אומגעקומען דאס יודנטהום אין אייראפא, וויל איך לאזן טרערן אויך אויפן חורבן פון מיין עלטערן-הויים וואס איז צושמעטערט געווארן און מיין גאנצע פאמיליע איז ג׳הרג׳עט געווארן אויף קידוש השם אין די אומקום-יאהרן אין די שטעטל ניסניע נעבן דובענקא. **אבינו מלכנו נקום לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך.**

* * *

וען איך דערמאן זיך פון מיינע עלטערן און זייער בילד ווי עס שטעהט פאר מיינע אויגן - זעה איך פאר מיר א ליכט וואס האט מיר פארשיינט אין מיין יוגנט, און באווייז מיר די ריכטיקע וועג אין וועלכע צו גיהן.

די עלטערן האבן זיך מוסר נפש געווען אויפן אידישן תורה׳דיגן חינוך פון זייערע קינדער. אונזער תורה-לערנונג איז געווען פאר זיי א היילונג אויף זייער הארץ, זייער איינציגע שטרעבונג און פרייד, פאר דעם האבן זיי געהארוועט. האבן די קינדער זיך אויסגעצייכנט אין לערנען, האט א גליק-געפיהל פארשיינט זייער געזיכט, און אלע זייער צרות און ליידן זענען ווי פארשוואונדן. מיט פיינליכן בענקעניש דערמאן איך זיך פון יענע יוגנט-יאהרן וען די עלטערן האבן מיר געשיקט אין די ישיבה לערנען. זונטיג גאנץ פרי פלעג איך פארלאזן די שטוב און פרייטיק פאר זון-אונטערגאנג בין איך אהיים געקומען. האט זיך אמאל געמאכט און איך האב געוואוסט אז אין שטוב איז דא אסאך ארבעט און מען דארפן העלפן טאטע-מאמע. בין איך געקומען יענעם ערב שבת אביסל פריער. האבן די עלטערן געהאט פארדרוס דערויף און געזאגט מיר: וואס

הייסט עס מפסיק זיין פון לערנען? שטוב ארבעט געהער צו אונז און דו טארסט נישט ארויסגעהן פון ישיבה אפילו איין מינוט פריער פון די צייט!

און נישט בלויז צו תורה לערנען, אויך צו גוטע מידות און אידלקייט האבן זיי אונז קינדער מחנך געווועהן. זיי פלעגן אונז אויפמערקזאם מאכן אויף יעדן דורכפאל און גרייז אין מעשים און אין דיבור. ווי פלעגן זיי זיך פרייען ווען זייערע ווערטער האבן געווירקט, ווייל די ווערטער זענען ארוים פון א ריין אידיש הארץ פוהל אמונה.

די ארעמקייט אין שטוב איז געווועהן אנצוטאפן מיט די העמט. ענג איז געווועהן מיט די אכט קינדער - און דאך האבן די עלטערן באשטימט א באזונדער צימער פאר הכנסת אורחים וואו מענטשן זענען אויפגענומען געווארן מיט אזויפיהל הארציקייט און ווארעמקייט.

דער טאטע עליו השלום, האט איינגעווארצלט אין אונז א געוואלדיגע אמונה אין שכר ועונש, און איינגעפלאנצט אנערקענונג אז דער מענטש איז נישט געקומען אויף דער וועלט וועגן פארגעניגנס, נאר כדי צו הארעווען אין לערנען און מקיים זיין מצוות. דער טאטע פלעגט זיך שטענדיג פאָרשטעלן דעם טאג פון זיין שטארבן, ווי אזוי מען לייגט איהם אריין אין קבר, אזוי ארום האט ער זיך פארשטארקט זיין זיכערקייט אין די נישטיקייט פון דער וועלט און אז די הויפט-זאך איז יענע וועלט. אָט די אנערקענונג האט ער אריינגעדרונגען אין די טיפענישׂ פון אונזערע הערצער.

ער פלעגט שטענדיג זאגן: טייערע קינדער, וען איהר געהט אין גוטן וועג, גיט איהר אונז עלטערן גייסטיגע שפייז אויך אין די אויבערשטע וועלט, און וען נישט איז פארקערט ח"ו...

זייער נאנצער לעבן איז געווועהן א קייט פון תורה און מצוות און גוטע מידות.

אזא שטוב איז געווועהן ביי די עלטערן; אזא שטוב איז חרוב געווארן דורך די רשעים –

זאלן די פאר שורות זיין א אנדענק צו זייער נאמען.

לזכרון נצח

במעלות הקדושים והטהורים

נשמות הורי היקרים

אבי מורי

ר׳ שמואל ב״ר מרדכי הערצמאן מניסינע.

אמי מורתי

מרת צפורה ב״ר אליעזר וואקערמאן מטישוויץ.

אחי

אביגדור מאיר, אליעזר.

אחיותי

זלאטע, לאה, חנה, פראדעל.

הי״ד

שעלו על מוקד קידוש השם

בכ״א תשרי תש״א

בניסינע ליד לובלין במדינת פולין

לזכרון עולם

למורי חמי הגה"צ מגזע תרשישים שולשילתא דדהבא

עם כל משפחתו שעלו על קה"ש הי"ד

הגה"צ **ברוך** זצ"ל בן הגה"צ **משה הלברשטאם** זצלה"ה

בהרה"ק דוד מקשאנוב, בן הרב הקדוש בעל דברי חיים זי"ע מצאנז,

נפטר מוציו"כ תרע"ז בעת שכל מתפללי בית החדר שלו שהי' סמוך לחדרו

אמרו שמע ישראל ויצאה נשמתו באחד

ז' הרבנית **רעכל ברוינדל** ע"ה

בת הגה"צ רבי **אברהם חיים הוריץ** זצ"ל אב"ד לינסק

בהגה"צ רבי מנחם מנדל, בהגה"צ רבי אברהם חיים, בן הרב הקדוש רבי נפתלי

בעל זרע קודש ע"ה, ומעלין בקודש מגזע תרשישים בעל ברוך טעם, בעל נועם

אלימלך, קושיניץ, לובלין, רבי יוסלע דומבראוועו, זכותם יגן עלינו

נפטרה על קה"ש פורים תש"ג

בנם, הגה"צ הרב **דוד הלברשטאם** הנקרא קשאנווער רבי

נפטר י"א תמוז תשמ"ו

וזו' הרבנית הצ' **ריבה מלכה** בת הרב ר' **חיים יצחק ירוחם** הנקרא

אלטשטאטער רב זי"ע

נפטרה ר"ח שבט תשמ"ג

ואלו מצאצאיהם שעלו על קה"ש במלחמה שני

בתם מרת **מישקיט** ע"ה ובעלה הרב **מרדכי** בהר"ר **חיים פינטער** זצ"ל,

אב"ד ביקאווסק

בתם מרת **פריידא** עם בעלה הרב **שמואל** בהר"ר **יצחק מעכל**

פאנעט זצ"ל מדעש, עם צאצאיהם

בנם הרב **אברהם חיים** שנפטר בתפיסה ברוסי'

חתנם הרב **חיים יהושע הלבערשטאם** זצ"ל, בן לאדמו"ר הגה"צ

מבאבאב הרב **בן ציון** זי"ע הי"ד

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

לזכרון נצח

במעלות הקדושים והטהורים

נשמת מורנו ורבנו

הרב הקדוש **אברהם צבי הירש**

בן רבי **אליהו ברוך** קמאי

ראש הישיבה, רב ואב"ד **מיר**

שנהרג על קידוש השם

על ידי הרוצחים הנאצים,

ביום י"ט חשון תש"ב,

יחד עם בני עירו

אלפיים וארבע מאות נפש מישראל

איש ואשה זקן ועולל,

ולפני ההריגה ביקש את כל בני עדתו

שהיו אתו באותו מעמד

לקבל עליהם דין שמים באהבה.

השם יקום דמם

לזכרון עולם

נשמות הורינו

אבינו מורינו

ר' צבי ב"ר יחזקאל ז"ל הי"ד לייטנר

אמנו מורתנו

מרת רבקה שרה בת החבר ר' יוסף ע"ה הי"ד

עלו בקדושת השם במחנה אושביץ שנת תש"ב

יום הזכרון נקבע ליום ט' מרחשון

ת. נ. צ. ב. ה.

לזכרון עולם יהיה צדיק

כבוד הגאון הגדול

ר' שמואל ב"ר נחום מאיר הלוי וילנסקי (חרקובר) זצ"ל

בעמ"ח ספר נר שמואל

ממיסדי וראשי ישיבת בית התלמוד נ. י.

נפטר ביום י' כסלו תש"ך. מנוחתו כבוד בהר המנוחות ירושלים

ת. נ. צ. ב. ה.

לזכרון עולם

נשמות תלמידי הישיבות בני תורה שגלו ונקטפו ללא עת בגלותם

תלמידי ישיבת מיר

ר' **מאיר סעריוואנסקי** ב' שבט ת"ש, ווילנע.

ר' **יצחק פראנק** ה' אדר ת"ש, קאוונע.

ר' **אברהם ארבום** י"ב שבט תש"ו, שאנגהאי.

ר' **מרדכי וואסילסקי** י"ב אב תש"ו, שאנגהאי.

תלמיד ישיבת ליובאויטש

ר' **שמואל אברהם כאנאוויץ** ט' אדר תש"ג.

תלמידי ישיבת חכמי לובלין

ר' **עובדי' זובערמאן** ב' ניסן תש"ב, שאנגהאי.

ר' **אלי' ווימעלואן** כ"ט אב תש"ה, שאנגהאי.

ר' **שלמה קאפל** ע"ס תש"ו, שאנגהאי.

ר' **מנשה קאווע** כ"א אדר תש"ו, שאנגהאי.

ת.נ.צ.ב.ה.

דער מחבר

הרב אלחנן יוסף הערצמאן

אין מירער ישיבה

מט א בעשמאק פון

"לולי תורתך שעשועי"

היינט צו טאג
אין ברוקלין נ.י.

מיט בענקעניש צו צייטן פון

"עליך הורגנו כל היום"

תורה מיט מסירות נפש

מירער ישיבה וואנדערט
מאטרייאליסטיש אבער נישט גייסטיש

